

1877

magazin istoric

SERIE NOUĂ — MAI 1994

"INDEPENDINȚA ROMÂNIEI"

Scrisorile Alogorice

(Horia Sima)

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVIII — nr. 5 (326)
mai 1994

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 615.02.00, In-
terioare 406, 917

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin, Ioan
Lăcustă (responsabil de număr), Dorin
Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Macheta artistică: arh. Marian Oproiu

Corectura: G. Apreotesei, C. Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilier onorific: Radu Ion Popescu

Editor: Fundația Culturală Magazin
Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRI-
MERIA „CORESI” — București, director
general Dumitru Constantinescu; direc-
tor economic M. Vlădeanu; director
M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Revoluție și naționalitate: G. Barițiu	2
Din veacul renașterii naționale: Victor Papacostea	3
Presa și solidaritatea memorandistă: Mircea Popa, Paul Păltănea	7
Interviu cu doamna Karen Fogg, ambasadoarea Uniunii Europene la București: Cristian Popișteanu	13
Geneza arbitrajului de la Viena: Constantin Vișoianu	17
Căderea României în comunism: C. Popișteanu, M. Ștefan	21
Episcopul Eugen Hacman — un personaj istoric controversat: George Ursul Rhône-Poulenc: Dorin Matei	30
Theodor II sau megalomania sinucigașă: J. McCearney	33
1944. Pagini de jurnal: Ioan Hudiță	36
Pe urmele bibliotecii mareșalului Antonescu: Alexandru Dobre	42
Drama dislocațiilor: Constantin Aioanei, Cristian Troncotă	49
Federația Rusă: Vasile Șandru	51
Un laureat al Premiului Nobel — între amante și mânia KGB: Florentina Dolghin	58
Un posibil răspuns american: Cristian Popișteanu, Dorin Matei	64
Bernays și Carmen Sylva: Ioana Ursu	67
Paris 1937. Expoziția universală. Mărturiile despre români: Ioan Lăcustă	74
Spre Cartagena după comorile: Christian Buchet	76
În București, acum 50 ani	78
Secretele lui Hrușciov: Florentina Dolghin	82
• Cărți sosite la redacție... 11 • Concursul tânărului european... 16 • Concursul Magazin istoric, 20 pentru 200 000. Răspunsuri la întrebări... 20 • Cititorii scriu istorie... 88 • Ora școlii... 91 • Istoria și școala... 92 • Rebus istoric... 94 • Dialog cu cititorii	86
	95

Revoluție și naționalitate

Mai întâi să lămurim foarte bine ideea revoluției. Când zicem revoluție (révolution) suntem cu totul străini a înțelege prin acest cuvânt revolte sângeroase, turburări înfricoșate, războaie civile, repezirea statului în anarhie; fe-rească Dumnezeu! Revoluția nu înseamnă nimic din aceste, ci prin cuvântul revoluție se înțelege o schimbare totală numai a acelor legi și guverne care prin nedreptatea lor apăsătoare de popoare nu mai puteau a fi suferite și sub care popoarele gemeau fără a putea scăpa de sub ele decât numai ca prin o minune.

Ce a făcut Țara Românească în 11 iunie: revoluție ori numai revoltă? Să punem mâna pe cuget, să-i judecăm bine scopul mișcării cel principal și să recunoaștem cu sânge rece că, în adevăr, acea mișcare merită numirea de revoluție. Mai zisesem o dată să nu căutăm la persoane, nici la mijloacele respective, destul de puține,

prin care se porni revoluția, ci să recunoaștem cu ochii limpezi de patimă că ea află cele mai vii simpatii în totalitatea locuitorilor, iar contrarii ei sunt numai o frântură a populației, care din nenorocirea lor, tocmai ar avea cel mai mare drept a se plânge asupra revoluției, stau însă în cel mai greu presupus că ei o fac aceasta numai din interes egoistic și trag totodată asupra-și mustrarea, căci nu dau și ei mâna cu poporul din care au ieșit și cu patria întru care și de la care ei au tot și fără care sunt nimic.

Să vorbim la întrebarea din fruntea articolului nostru, osebirea între revoluția românilor și între altele europene stă într-un singur punct, care este cum că în alte staturi revoluționare până acum nu s-a îmbiat nime și cu atât mai puțin au amenințat cineva cu intervenire armată, lucru ce în Țara Românească se făcu și până acum, se face și până în aceste minute, și se face fără a aștepta întru nimic desfășurarea și rezultatele revoluției aplicate la patrie.

Astfel, Țara Românească (totodată și Moldova) n-are a se lupta numai cu partida reacționară din sânul său, ci totodată cu neconținută sabie a tiranului Damocles asupra capului său...

Vă mai repeți o dată: generația română de la 1848 nu mai este cea de la 1828, zeci de mii de români stau gata a se arunca în cel mai mare pericol pentru o singură idee îmbrăcată în vorba naționalitate, încât un tiran oricare ar trebui să stărpească pe toți naționali pentru ca să poată subjugă acest pământ. Încă nici atunci nu l-ar putea domni în pace, pentru că capetele celor căzuți ar fi capete de hidră: din unul tăiat ar răsări tot câte 7 altele...

Și acum un cuvânt către toți boierii și bărbaii de stat ai țărilor românești...

Deci noi apelăm la patriotismul dv., pe care de atâtea ori îl răsunăți din gură; vă rugăm pe tot ce aveți bun și sfânt, pe numele patriei dv. care vă cresc și vă ferici, pe

familiiile dv., al căror viitor este legat, contopit cu viitorul a ceea ce patrii, pe curățenia cugetelor dv. pe care jurați că iubiți această patrie și această nație, înlăturați orice patimă sau interes în parte, aruncați-vă cu generozitate și bărbăție asupra cursului lucrurilor, arătați acumă în faptă că în adevăr ați fost și sunteți patrioți; dați-ne de mincună pe toți câți ne vom fi îndoit măcar pe un minut de curatul dv. patriotism; înfrunțați-ne, zic, cu fapte și noi vă vom mulțumi. Uniți-vă în planuri, precum n-ați fost niciodată, și pe capetele noastre — jurăm că noi nu numai că vom fi recunoscători, ci totodată vom griji ca numele dv. să vă străluce glorios în posteritate. Încă o dată: acumă să arătați că sunteți patrioți înțelepți și neinteresați.

(Osebirea între revoluția Țării Românești și între altele revoluții europene, în *Gazeta de Transilvania*, nr. 57/1848; fragmente.)

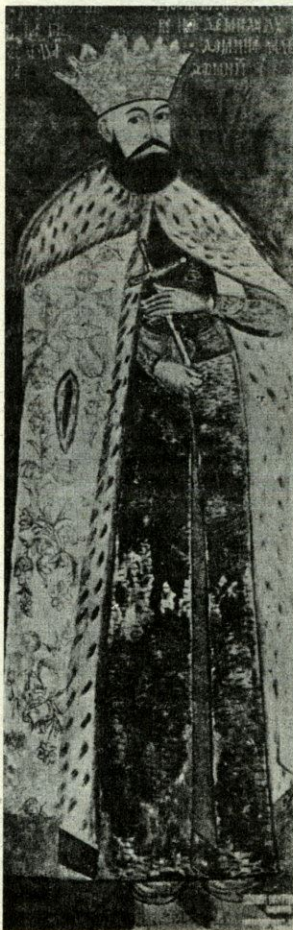
Cititorii noștri au putut lua cunoștință din numerele anterioare ale revistei cu pagini din cursurile universitare ținute de unii reprezentanți de seamă ai istoriografiei naționale, cum au fost Constantin C. Giurescu (4/1990), D. Onciul (5/1990), Ilie Minea (4/1992), Petre P. Panaitescu (8/1993). Ținute la facultățile de istorie din București sau Iași, aceste cursuri constituie prețioase documente intelectuale, evocând atmosfera în care se pregăteau viitorii slujitori ai muzei Clio, preocupările didactice și științifice ale profesorilor și, în mod implicit, evoluția istoriografiei românești în veacul nostru. Revista noastră și-a făcut un punct de onoare din prezentarea acestor cursuri de o reală valoare pentru gândirea istorică românească. Am adus astfel cititorului noi surse inedite spre lămurirea și descifrarea vălmășagului de evenimente și întâmplări dintr-o zbuciumată dar eroică istorie.

Prezentăm acum alte câteva astfel de pagini inedite dintr-un curs universitar: cel ținut de Victor Papacostea (1900-1962) la Facultatea de istorie și filosofie a Universității din București în anul școlar 1939-1940. Victor Papacostea — din a cărei operă istorică inedită revista noastră a mai publicat în nr. 3, 4 și 10/1989 — a fost asistent (1934-1937), conferențiar (1937-1942) și profesor (1942-1947), la Universitatea din București. În anul universitar 1939-1940, cursul pe care l-a prezentat studenților s-a intitulat Istoria românilor de la 1677 înainte. O copie dactilo a acestor prelegeri se păstrează la Biblioteca Academiei Române. Am selectat din acest curs prelegerea inaugurală, ținută în ziua de 24 octombrie 1939, în care istoricul conturează o privire de ansamblu asupra secolului XVII românesc, pe care — dezvoltând un punct de vedere îndrăzneț — îl consideră un veac de răscruce al evoluției istoriei noastre.

Înainte de a-l urmări și noi pe profesorul din urmă cu 55 de ani, precizăm că transcrierea textului s-a făcut după normele ortografice actuale, păstrând însă unele particularități stilistice ale autorului, iar titlul și subtitlurile ne aparțin. Pentru păstrarea cursivității lecturii, am eliminat câteva trimiteri bibliografice (I. Lăcustă)

DIN VEACUL RENAȘTERII NAȚIONALE

VICTOR PAPACOSTEA

Secolul al XVII-lea este — peste toate scăderile lui — un veac de renaștere politică și culturală, iar pe teren economic și social un veac de prefaceri însemnate.

Lupta pentru neatrănare și pentru vechile hotare. În raporturile cu turcii se menține în tot veacul al XVII-lea tendința sădită de Mihai Viteazul: ieșirea din orbita puterii otomane prin ajutorul forțelor centrale și vest-europene cari conduc lupta împotriva Islamului.

Unii dintre acești continuatori ai politicii anti-turcești, atât din Moldova cât și din Țara Românească, au făcut pe față politica „Cruciadei”, fără a calcula prea mult rezultatele sau înșelându-se asupra lor. În acest sens, vă amintesc de Radu Șerban, Gaspar Grațiani, Miron Barnovschi, Gheorghe Ștefan, Constantin Șerban, Mihnea III, Grigore Ghica, Ștefan Petriceicu și Dimitrie Cantemir; au plătit-o însă cu viața sau cu exilul.

Alții — ca de pildă Matei Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino, Const. Brâncoveanu — au fost mai prudenți. Prin înarmări serioase, pe de o parte, pe de alta, prin daruri bine mănuite, ei au reușit să refacă o stare de semi-independență țărilor noastre, să le ridice valoarea politică și militară în ochii străinilor. „Turcilor să le dai cu o mână daruri și cu cealaltă să le arăți sabia” — iată o formulă care rezuma metoda politică a voievozilor mai de seamă din acest interval.

Tot în legătură cu politica anti-turcească trebuie să vă amintiți că o altă idee care preocupă pe cărmuitorii noștri, atât din Moldova, cât și din Țara Românească în veacul al XVII-lea, este refacerea integrității teritoriale (lupta pentru reluarea Bugeacului și pentru desființarea raialelor „dunărene”). Nu se poate contesta — chiar dacă nu ni se mărturisește îndeajuns — o direcție hotărâtă a politicii moldo-muntene în acest sens.

Refacerea unității dacice

O atare politică a necesitat firește un mare efort moral și material. A fost un veac de vitejii și de sacrificii. Părți mari din populație — îndeosebi din clasa conducătoare — au trăit într-o cruciadă continuă, uneori însă sub steag străin. Se poate vorbi, pentru anumite intervale, cel puțin de o adevărată renaștere militară. Cu jertfe mari bănești, domnii țin oștiri permanente, care îi fac respectați și chiar temuți. Astfel, Matei Basarab dispune de circa 30 000 de oameni; iar despre Vasile Lupu, un străin ne asigură, impresionat, că avea „o foarte mare oștire”.

De altfel, mai toți domnii însemnați, din acest veac, vin la tron ridicați pe scut; fără a cădea în greșeala de a exagera efectivele, totuși trebuie să vă spun că unii dintre acești domni dispun de oștiri de zeci de mii de oameni.

Aspectele militare ale domniilor lui Radu Șerban, Radu Mihnea, Matei Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino, Constantin Cantemir, Constantin Brâncoveanu sunt bine relevate atât în izvoare interne cât și externe. În ceremonialul curții, te izbește un viu colorit militar, în care distingî faimoși „guerillos” din soldatesca Occidentului, condotieri cu aere de cruciați, seimeni și haiduci balcanici, alături de vechile formațiuni militare ale țării. Această mobilizare permanentă — într-o vreme în care dinamismul militar al Islamului este departe de a fi domolit, iar acela al imperiilor creștine amenința cotropitor — a salvat țările noastre de o îndoită primejdie.

Evoluția spre o monarhie modernă cu continuitate dinastică. Concepția aceasta a unei vasalități înarmate, gata de reacțiune, contribuie la sporirea puterii domnești în interior. Caracterile monarhiei moderne își fac apariția. Se obține o disciplinare a energiilor naționale și, pe calea aceasta, ajungem și noi a

Personalități politice marcante din
veacul XVII: Șerban Cantacuzino (p.
3), Matei Basarab...

...Vasile Lupu...

avea domnii de durată, asemenea monarhiilor apusene. Se încearcă și o reafirmare a principiului de continuitate dinastică. Ieremia Movilă domnește 11 ani, dar Movileștii — cu unele întreruperi — domină viața politică a Moldovei peste trei decenii. Radu Mihnea este prezent pe tronurile Țării Românești și al Moldovei vreme de 15 ani, iar Vasile Lupu stăpânește mai bine de 22 ani. În Muntenia, domniile lui Radu Șerban, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu, singure, însumează peste 65 de ani.

Am putea aminti de asemenea de domniile Ducăi Vodă (peste Moldova și Ucraina), de ambiția lui de a realiza — prin pregătirea politică și filosofică ce dă fiului său (Constantin-Vodă Duculeț) — un mare urmaș și o casă domnitoare; de zbuciumul lui Șerban Cantacuzino, ca și ale lui Constantin și Dimitrie Cantemir de a obține — primul de la germani, al doilea de la turci și al treilea de la ruși — recunoașterea dreptului de domnie pentru familiile lor.

Tendințe de refacere a unității dacice. Dar și sub alte aspecte se simte în gândirea și acțiunea căpeteniilor noastre din veacul al XVII-lea amintirea ideilor și înfăptuirilor lui Mihai Viteazul. Ideea regroupării politice a celor trei țări trăiește și se exprimă fie sub forma năzuințelor cuceritoare dintr-o parte sau alta, fie sub aceea a alianțelor care să dea celor trei țări mai multă securitate politică. Atât de mult răspundea ideea uniunii intereselor tripartite, încât nu este de mirare că ea apare pe rând, când în mintea cărmuirilor din Țara Românească, când a acelora din Moldova și Ardeal.

Regrupări politice

În Ardeal a dorit-o S. Rákóczi când scrie lui Ieremia Movilă (25 martie 1605) „să facem între aceste trei țări un legământ atât de tare, încât să rămână trainic și statornic, nu numai în timpul de față, ci

și în vremea urmașilor noștri". Dar pe Radu Șerban el îl bănuiește că are gânduri de cucerire și cere măsuri contra lui „ca să nu poată urma pilda lui Mihai Vodă”.

Ieremia Movilă însuși se arată partizanul acestor tendințe, cerând lui Sigismund Rákóczi, să mențină alianța, căci „așa o pretinde siguranța acestor trei țări”.

Este vorba de o solidaritate pe care o comandă un anume determinism geopolitic și geoeconomic. Nu este o întâmplare faptul că cei mai de seamă cărmuitori ai sașilor au militat pentru uniune și au mediat-o chiar (cazul lui M. Weiss, care împacă pe Radu Șerban cu Rákóczi).

Dar cât de mult a folosit tragedia lui Mihai Viteazul nu numai românilor, dar și nobilimei maghiare (păcăliti în urmă de Austria) se vede din faptul că la anul 1607 eventualitatea unei întronări a lui Radu Șerban atât în Țara Românească cât și în Ardeal nu mai supără atât de mult mândria grofilor. Ba, se găsiră, la un moment dat, în fața unui curent care urmărea înlocuirea lui S. Rákóczi cu Radu Șerban.

Radu Mihnea a urmărit și el — cu alte metode decât M. Viteazul — o dominație asupra Ardealului și Moldovei.

Din Ardeal trebuie să reținem proiectul lui Gabriel Bethlen, care urmărea „să unească sub sceptrul său Ardealul cu Muntenia și Moldova, întemeind aici, în centrul Europei, între germani și turci, o puternică Dacie de religie calvină”.

Dar tendința spre această unificare politică și religioasă — de data aceasta sub semnul ortodoxiei — are și în Moldova reprezentantul ei de seamă, în persoana lui Vasile Lupu. Și el urmărește rezolvarea problemei în „maniera” violentă a lui Mihai Viteazul. „Voievodul Moldovei” — spune un izvor contemporan — cu o oștire foarte mare, are de gând să gonească din scaunul lui pe domnul Țării Românești, și, dacă poate să-l biruie, acel voievod al

...Mihai Apafi...

...și Gh. Rákóczi II

Moldovei plănuiește (omne propositum id habere!) ca să se îndrepte, el și oastea sa, împotriva prințului Ardealului”.

Conștiința unității naționale. Veacul acesta, de întinsă propagandă în favoarea limbii naționale în biserică a făcut să apară, din ce în ce mai evidente, deosebirile dintre neamuri. Ideea națională câștigă teren și în spiritul claselor noastre conducătoare. Cercetările cronicarilor fac să se afirme în cercuri din ce în ce mai largi conștiința unității noastre naționale. Acum ideea regrupării politice a celor trei principate își caută o bază și o justificare nu numai în necesități de ordin geopolitic — ca în vremea lui Mihai Viteazul — ci și pe unitatea etnică a majorității românești.

Să urmărim pentru această vreme, pe aceia al căror temperament nestăpânit denunță și precizează idei și sentimente care în sufletul majorității contemporanilor sunt încă abia în stare de tendință.

Făgăduința libertății

Astfel, Vasile Lupu, mereu frământat de proiectele sale de expansiune, arată că în Ardeal el își va sprijini acțiunea de care v-am vorbit pe fraternizarea populației românești: „în ce ne privește Ardealul, treaba este ușoară. Cunoscut foarte bine căile prin care este de atacat, din Moldova și din Țara Românească. Vă mai adaog că în Ardeal mai mult de a treia parte dintre locuitori sunt români, cărora făgăduindu-le libertatea îi voi atăța fără zăbavă împotriva ungurilor, și așa vor avea războaie înăuntrul și în afară, și nu vor ști încotro să se întoarcă”.

Am arătat apoi, anul trecut, cum primejdia românească în Ardeal se mărturisește chiar în cuvintele lui Apafi, când constată cu mânie înmulțirea peste măsură a românilor și regresul etnic și economic al maghiarilor.

Firește nu trebuie să exagerăm valoarea politică a

ideilor naționale, în aceste vremuri. Dar nici nu trebuie s-o desconsiderăm. Sunt în veacul al XVII-lea idei moarte — cum este de pildă ideea bizantină — cărora totuși li se acordă locuri de frunte în fastele istoriei; și sunt idei cari se nasc — cum este de pildă ideea națională — menite însă a stăpâni gândirea generațiilor următoare, veacuri de-a rândul. Pe când însă ideea bizantină este mai degrabă visul din trecut al unei elite de umaniști romantici (majoritatea greci lipsiți de simțul realităților politice), ideea națională era menită a pătrunde treptat, în masele poporului nostru. În Ardeal, procesul acestei renașteri naționale din sec. al XVII-lea va continua și în sec. al XVIII-lea; în Principate el va fi stingherit, înăbușit aproape, de înăsprirea suzeranității turcești și a regimului fanariot.

Dar ideea unei uniuni politice între cele trei principate a fost urmărită și mai târziu, din Muntenia, de către Șerban Catacuzino. Am arătat pe larg în cursul de anul trecut amestecul său în viața spirituală a românilor din Ardeal; proiectul „dacic” dezbătut cu călugărul Dunod și veleitățile lui de hegemonie asupra lui Cantemir în Moldova (care îi jură că din cuvântul lui nu va ieși), ca și în Ardeal asupra lui Apafi. (Vezi tratatul încheiat la Făgăraș cu Apafi, la 1 iunie 1685.) A năzuit să creeze o monarhie și să întemeieze o dinastie. Aceasta a și făcut pe Apafi să-l denunțe sultanului că „umbli pe urmele lui Mihai Viteazul”.

În sfârșit, lunga luptă a lui Brâncoveanu a pus în lumină — cu prilejul Unirii religioase — cât de puternică a fost rezistența și înrăurirea așezământului bisericesc întemeiat de Mihai Viteazul pentru păstrarea unității spirituale a românilor.

Ideea bizantină. Legătura cu popoarele balcanice. Politica anti-turcească, în cadrul ideii de cruciadă, înlesnește — ați văzut — un început de renaștere a popoarelor blaca-

nice. Se speră în rândurile cărturarilor umaniști din Orient — a grecilor mai ales — în izgonirea turcilor din Constantinopol și într-o reînviere a împărăției bizantine. Într-acolo încep a merge — cum s-a spus și despre Mihai (dar nu cu dreptate) — veleitățile unora dintre domniile noastre.

Mitropoliții adună trupe

Patriarhia din Constantinopol ajungând o unealtă la îndemâna cuceritorului, lași și Bucureștii devin într-adevăr centrele ortodoxismului. În acest sens se poate vorbi de un imperialism spiritual românesc în acest veac al XVII-lea. Dărnicia domnilor români din această vreme subjugă sufletește neamurile ortodoxe din Imperiul otoman.

S-a crezut chiar — în acest veac al iluziilor deșarte într-o catastrofă turcească — că s-ar putea trece de la această dominație spirituală la una politică. Astfel, la cruciada plănuită în vremea lui Vasile Lupu și Matei Basarab, participarea militară a românilor se anunță surprinzătoare: 30 000 de moldoveni și 20 000 de munteni! (Firește cifrele sunt întrucâtva exagerate.) Unele minți aprinse au și denunțat turcilor că patriarhul Partenie (1645) a sfințit deja coroana de aur cu care domnul moldovean va fi încoronat ca împărat bizantin! „Toți mitropoliții s-au înțeleas că să adune trupe în clipa când flota turcească va ieși contra venețienilor în Marea Egee și să-l proclame împărat”.

În dosul visurilor bizantine — nutrite de unii cărturari greci — se afla însă o mare realitate: popoarele balcanice care se trezesc și aspiră la o viață proprie (însuși Matei Vodă — cunoscut pentru moderație și prudență lui — a avut o parte însemnată în fomentarea răscoalei balcanice).

Chiar unii domni mai mărunți se înconjurau de o

pompă pretențioasă în care vor să reînvie amintirea ceremonialului imperial din Bizanțul de altă dată. Mihnea al III-lea merge până acolo, încât convoacă și el un conciliu la Târgoviște, în 1659, cu veleități de a da îndrumări dogmatice bisericii răsăritene. Ba a pășit cutezător și într-o adevărată aventură militară împotriva turcilor, încercând a imita atacul lui Mihai Viteazul asupra raialelor dunărene. Despre el spunea Dosoftei, patriarhul Constantinopolului, că „urmărea planul de a învinge pe otomani și de a le nimici el, un nebun, imperiul și de a ajunge împărat”.

Sub Șerban Catacuzino, în sfârșit, ideea bizantină (reîn-suflețită nu numai de numele, dar și de marile ambiții ascunse ale voievodului scoborător din împărați) câștigă în Principate o aparentă consistență politică. Investitura de puteri, pe care i-o dă împăratul german asupra creștinilor din Balcani, ca și recunoașterea ce-i vine de la Moscova în același sens, au făcut din domnul muntean — pentru mulți dintre contemporanii săi — un nou candidat la tronul imperiului restaurat. Dar — cum vă spuneam și anul trecut — Șerban a reușit să-și înfrâneze orice veleități în această direcție, făcând numai ceea ce îi dicta rațiunea politică și interesele de stat.

În concluzie: ideea bizantină era în sec. al XVII-lea visul unei elite intelectuale grecești, care credea că poate reînvia Bizanțul pe temeiul mișcării popoarelor balcanice. Aceasta era — repet — o iluzie romantică; în realitate mișcarea popoarelor balcanice avea finalitatea ei, opusă cu totul și Stambulului musulman și Bizanțului de altă dată. Această mișcare conținea în germene ideea eliberării popoarelor pentru ele înșile iar nu pentru o nouă robie. ■

1892-1894. Presa

memorandistă

„CU VREDNICIE
NAȚIUNILORÎN ȘIRUL
LIBERE...”

Dr. MIRCEA POPA

În șirul luptelor politice purtate de românii din Transilvania în a doua jumătate a veacului trecut în vederea obținerii de drepturi sociale și naționale, mișcarea memorandistă din 1892-1894 ocupă un loc de primă mărime (Magazin istoric, nr. 7, 8/1978, 5/1992). A fost momentul în care justiția cauzei românești a fost recunoscută în chip autoritar pe plan european, revindicările românilor ardeleni fiind susținute de opinia publică europeană, iar legile aspre și tiranice introduse de dualism condamnat și respinse de parlamentele principalelor țări democratice drept abuzive și intolerabile.

În noua configurație dictată de jocul forțelor europene de după 1848, Imperiul austriac s-a văzut confruntat cu ridicarea impetuoasă a Prusiei lui Bismarck, afirmare care n-a putut fi oprită nici prin război. Ba Austria este cea care pierde și, prin pacea de la Praga din august 1866, ea s-a văzut exclusă din confederația germanică și redusă ca teritoriu. O păștea însă un pericol și mai amenințător din interior, din partea aristocrației și burgheziei maghiare, gata să-și ia revanșa pentru înfrângerea de la 1848. În fața acestei situații, Habsburgii s-au văzut siliți să împartă puterea cu nobilimea ungară, semnând pactul din 1867, prin care monarhul rămânea stăpân absolut în provinciile de dincolo de Leitha, dar numai rege apostolic în regiunile de dincoace, cedate Ungariei, sub jurisdicția căreia mai intrau Transilvania, Croația și Slovenia.

Noua stăpânire s-a vădit însă tot atât de reacționară ca la 1848 și, în ceea ce privește problema națională, ea a însemnat o substanțială pierdere de teren pentru toate naționalitățile, o ofensivă fără precedent împotriva școlilor, confesiunilor și a tuturor libertăților câștigate. Românii ardeleni nu s-au împăcat niciodată cu alipirea Transilvaniei la Ungaria, cu atât mai mult cu cât

„legea egalei îndreptățiri” proclamată anterior a fost practic lichidată.

În aceste condiții protestele românilor împotriva noilor stăpâni s-au ținut lanț. Cuvântările rostite în Camera maghiară de către deputații români conțin acuze dintre cele mai grave, pe care Aloisiu Vlad, Iosif Hodoș și Sigismund Borlea, le susțineau mereu în forme din ce în ce mai virulente. S-a trecut apoi la redactarea unor petiții ale întregii națiuni, precum Pronunțamentul de la Blaj din 1868 (Magazin istoric, nr. 6/1978), care negau valabilitatea legilor adoptate de dieta de la Cluj, legi care s-au promulgat fără consultarea poporului român și împotriva voinței acestuia. Stau apoi măturie a acestei situații de criză numeroasele broșuri și luări de poziții ale frunțașilor intelectualității române, între care amintim pe cele semnate de Vasile Maniu — Uniunea latină sau cauza română în procesul naționalităților din punctul de vedere istoric, juridic și politic (1867) și Misiunea Occidentului latin în Orientul Europei (1869) —, Discursul lui Al. Mocioni rostit în Camera în chestiunea naționalităților (1868), Dimitrie Bolintineanu, România roabă la Austro-magyar (1869), Perietziano-Buzeu, La Transylvanie et son union forcée avec la Hongrie (1870), Iosif Hodoș, Românii și constituțiunile Transilvaniei (1871), Cauza română la 1872 (1872), Românii și maghiarii (1875), Gheorghe Adamescu, Câteva cuvinte despre dualismul austro-ungar (1892) etc. Toate acestea respingeau unirea forțată cu Ungaria, protestau împotriva libertăților încălcate și cereau Europei să intervină pentru reglementarea cauzei. Văzând însă că drepturile lor sunt pe mai departe nesocotite, românii transilvăneni au încercat să readucă chestiunea lor în fața tribunalului european al popoarelor, prin redactarea mai multor petiții și proteste, între care cel mai important era Memorialul lui Barițiu de la 1881.

Memorandiști judecați și condamnați în procesul de la Cluj; în p.7: Vasile Lucaciu

Legenda „bunului împărat”

În toate aceste proteste și memorii stăruia ideea clară că împăratul de la Viena nu e la curent cu abuzurile săvârșite de oficialitățile maghiare în Transilvania și că națiunea română, care i-a fost credincioasă la 1848, trebuie să se bucure de un sprijin real din partea împăratului, în cazul că i s-ar fi adus la cunoștință nedreptățile îndurate. Pe de altă parte, frunțașii românilor ardeleni acționau încă în buna tradiție a unui *legalism* moștenit de generații, același legalism care îi îndemna la politica petițiilor și a susținerii cauzei pe căile uzitate și de Inochentie Micu Klein, de Horea și de alți luptători de marcă ai neamului.

Nu le era încă clară ideea duplicității împărătești sau mai degrabă voiau să se convingă încă o dată de netemeinicia și nestatornicia „dreptății” împărătești. Așa se face că, pentru a ieși definitiv din acest cerc vicios, ei voiau să mai forțeze o dată mâna împăratului spre a fi deplin edificați asupra stării de lucruri

și spre a nu li se putea reproșa nimic, nici din interior nici din afară. Așa că trimiterea unei noi petiții la împărat era agreată de majoritatea frunțașilor partidului, deși erau tot mai numeroși tineri de altă părere, care cereau deschis părăsirea tacticii petiționărilor.

Confruntarea decisivă avea să se dea cu prilejul alcătuirii *Memorandului* din 1892 și a modului impresionant în care el a fost prezentat la tron, printr-o delegație imensă de peste 300 de bărbați ai neamului, aleși din toate păturile și clasele sociale ale națiunii române. Respingerea lui de către împărat, în sensul că memoriul a fost trimis nedeschis la guvernul din Budapesta, a năruit pentru totdeauna credința că din partea împăratului se mai poate aștepta încă ceva, credință clar exprimată de generația luptătoare a lui Goga și a „tinerilor oțeliți”, dar formulată acum prima oară într-un mod tranșant de unii din frunțașii memorandiști. Iată ce-i scria în acest sens Vasile Lucaciu lui Gheorghe Pop de Băsești la 2 martie 1894: „Recunoști, dragă Bade, cât a fost de za-

darnic să te încrezi în grația împăratului. Nu se deosebește nici el de guvernele sale. Când te plângi la împărat este ca și cum te-ai plânge directorului pușcării contra brutalității temnicerului. Cauza noastră națională nu se poate câștiga decât prin luptă și solidaritatea noastră dărză și neînfricată”.

Ideea că nu se mai poate aștepta nimic de la împărat și că pe viitor tactica și strategia Partidului Național Român din Transilvania va trebui schimbată a fost împărțită, și de alți frunțași ai românilor transilvăneni, ca și de alte cercuri ale opiniei publice. În același sens s-a pronunțat și ziarul *Lupta națională*, scos de transilvăneanul Leonte Moldovanu la Galați, în articolul *Împăratul* din nr. 2/1893, când spunea: „Destul, destul cu legenda drăguțului de împărat. Aiurea este mântuirea, în alianța cu naționalitățile nemulțumite și leacul acolo trebuie căutat, căci acolo se găsește”.

Rezultatul prezentării *Memorandului* la Viena, ca și respingerea sa de către împărat a fost o mișcare bine calculată de frunțașii memo-

Demonstrație a studențimii bucureștene de solidaritate cu cauza memorandiștilor

randiști transilvăneni. Trebuia ca actul de sfruntare să fie atât de categoric și maniera sa atât de nedubitată pentru ca această convingere să se încetățenească adânc în rândurile românilor, în așa fel ca poporul să devină „în sfârșit conștiu și deșteptat”, cum se exprima un alt memorandist, Teodor Mihali, într-o scrisoare din 1894.

Răstigniți-II

Acțiunea revendicativă a românilor ardeleni a fost susținută pe tot parcursul ei de o campanie de presă cuprinzătoare, de o neașteptată amploare și intensitate. Pe lângă vechile publicații de luptă transilvănene, precum *Tribuna* de la Sibiu, *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov, *Familia* de la Oradea, *Dreptatea* de la Timișoara, care au sprijinit acțiunea memorandiștă, au fost înființate alte publicații noi, capabile să contribuie în mod substanțial la susținerea cauzei naționale, la mobilizarea populației și atragerea ei în jurul luptătorilor. Mai ales respingerea de către guvernul de la Budapesta a ori-

cărui dialog cu fruntașii micărilor naționale, ba mai mult, implicarea lor într-un proces de proporții, în ideea de a-i compromite și anihila, a stârnit pretutindeni indignare și revoltă. Rezultatul a fost că procesul fruntașilor memorandiști de la Cluj din mai 1894 s-a transformat într-o amplă acțiune de solidaritate națională care a cuprins nu numai Transilvania, ci toate provinciile locuite de români. În special frații din România s-au arătat deosebit de sensibili la suferințele și nedreptățile ce li se făceau celor de peste Carpați, astfel încât s-au organizat comitete și ligi de sprijin și ajutor, între care cele mai de seamă acțiuni au fost ale Ligii pentru unitatea culturală a românilor. Prin și în colaborare cu ea s-au redactat câteva foi volante și publicații speciale, născute spre a sprijini în mod direct lupta celor din Transilvania. Între acestea amintim: *Turda*, „număr unic” din 14 iunie 1892; *Iridenta română*, gazeta apărută în două numere, la 14 și la 29 noiembrie 1893; 19 aprilie 1894, foaie volantă tipărită la Brăila, și *Golgota*, „organ al durerii poporului

român”, din 24 aprilie 1894. Majoritatea lor au fost editate de Ligă și răspândite pe căi ilegale în Transilvania în sprijinul mobilizării opiniei publice în vederea apărării cauzei memorandiștilor.

Două dintre acestea — mai puțin cercetate — ne-au atras în mod deosebit atenția. Prima, *Turda*, este o foaie volantă de patru pagini, redactată în 1892 cu ocazia devastării casei fruntașului memorandist Ioan Rațiu, la 13 iunie 1892. Imprimatul a apărut la 14/26 iunie, având ca articol de fond un editorial intitulat *Turda 1601-1892*, în care se făcea o trecere în revistă a celor mai importante lupte ale românilor, de la epoca unificatorului de țară, Mihai Viteazul, la recenta acțiune memorandiștă, arătând că „atunci, ca și acum, românii își dădeau silința să intre în legătură directă cu popoarele apusene pentru ca ajutăți de ele să apere gurile Dunării și strămtorile din Carpați”. Pe prima pagină este publicat portretul luptătorului Ioan Rațiu, însoțit de o notiță biografică, amplă „ca semn de iubire și venerațiune pentru inima sa mare cu care con-

duce destinele celor patru milioane de frați ai noștri”.

Alte articole privesc luptele lui Mihai Viteazul (fragmente de N. Bălcescu și Gr. Tocilescu), istoria *Memorandului* și a prezentării lui la Viena, prigoana stărnită împotriva semnatarilor lui ca și mitingurile de protest din țară care i-au urmat.

Mai interesant, mai bine redactat și mai bogat în materiale de efect este cealaltă publicație a românilor de peste munți, *Golgota*, un manifest conceput spre a mobiliza opinia publică împotriva procesului frunțașilor memorandiști de la Cluj din mai 1894. Subintitulată „organ al durerii poporului român”, ea atrăgea atenția asupra calvarului românilor din Transilvania, osândiți pe nedrept la o crucificare continuă. Frontispiciul era compus dintr-un desen înfățișând o suită de spânzurători, de streangurile cărora atârnav trupurile a șase memorandiști: Ion Rațiu, Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băsești, Iuliu Coroianu, Nicolae Cristea și Septimiu Albini, însoțite de sugestivul titlu *Răstigniți-II*, în care se spunea: „Luptând pentru mândria și libertatea sa națională, călăii care vor să-l sugrume, și în setea lor de umilire a colosului românesc, nu mai pândesc momentul de a-l îngenunchea numai, ei s-au pus cu tot desfrăul să-l răstignească”.

Evocând luptele necurmăte ale fraților din Ardeal, autorii articolului afirmă: „Sunt grele și încercate vremurile pe capul sărmanilor noștri frați. Nu uitați însă că ei sunt apostolii unor idei care sunt și ideile noastre. Pulsul de inimă al voinicilor de peste munți este pulsul de inimă al tuturor”. Pe prima pagină erau publicate poezia *Eroilor martiri* de Alexandru Vlahuță și un istoric al *Memorandului*, în care se chema la rezistență și luptă națională alături de cei improcesați. „Protestul acesta hotărât a dovedit lumii întregi că poporul român din Transilvania și Ungaria este asuprit și împilat, că acest popor nu mai vrea

jugul robiei nevrednice și că deșteptându-se conștiința națională vrea să intre cu vrednicie în șirul națiunilor libere...”

Și dacă acum nu vom fi ascultați, tot poporul român să stea gata în toate orașele și satele noastre să ne înțelegem noi întru noi ca în semn dat de cei ce se vor întoarce de la Majestatea Sa, din toate satele și din toate orașele să ne adunăm pe Câmpul Libertății din Blaj, unde ne vom consfătuși în numele lui Dumnezeu și al dreptății noastre, că ce avem de-a face ca să ne mântuim”.

Sunt publicate știri cu privire la acțiuni de solidarizare cu cauza celor de la Cluj, se vorbește despre memoriul studenților români, despre *Replică* și ecoul ei, se dau informații despre mitingul din București, se publică lista oratorilor, motiunile și telegramele adresate Casei regale etc. Mai figurează în cuprins câteva bucăți literare (*Rugăciune*, *Scularea Bucovinei*, *Amintiri de la Plevna* etc.) și o anchetă printre personalitățile de frunte ale României cu tema *Ce credeți despre procesul Memorandului* (cu răspunsuri ale lui D. Giani, M. Pherekyde), articole de V.A. Urechă, I. Lupulescu și alții.

„Cânt-o mierlă prin păduri”...

În fruntea campaniilor de presă pentru cauza memorandistă trebuie așezată mai întâi *Tribuna* de la Sibiu; Slavici, Brote, Albini și ceilalți redactori ai săi s-au numărat de la început printre promotorii mișcării. În același timp ei au redactat numeroase reviste anexe prin care au continuat să sprijine lupta națională a ardelenilor, între care am putea aminti *Gazeta Bucovinei* de la Cernăuți, scoasă acolo de tribunistul Pompiliu Pipoș, revistele *Vatra* și *Correspondența română*, editate la București de Ioan Slavici, *Foaia poporului* de la Sibiu, scoasă de Ioan

Russu Șirianu etc. Un important centru de presă memorandistă a devenit Braila, unde comitetul local al Ligii a editat multă vreme gazeta săptămânală *Lupta națională* și a scos publicația manifest 19 aprilie 1894. Săptămânalul *Lupta națională* se deschidea la 28 august 1893 cu un editorial *Către cetitori*, în care se spunea: „În Transilvania, evenimentele se precipită cu o grabă fără seamăn. Situațiunea fraților noștri de peste Carpați este tot mai vitregă, persecuțiunile ungarilor se potentează. Atacurile de noapte, spargerile pe la căsele frunțașilor români, dărămarea școalelor, procesele nenumărate de presă, întemnițarea a tot ce e de valoare în tabăra românească, punerea sub acuzare și darea în judecată a jurnalelor, a *Replicii* și *Memorandului* dus la Viena, toate acestea s-au succedat cu atâta iuțeală, încât ne face a crede că suntem în ajunul unui eveniment, cum numai la 1848 a mai fost”.

...În fașa acestei nenorocite politice, românii din regatul liber sta-vor simpli spectatori? Privi-vor cu indiferență cum se nimicește elementul român peste Carpați? Sta-vor cu mâinile încrucișate și nu vor veni pe orice cale în ajutorul patriei?”

Răspunsul este unul categoric: românii de peste Carpați vor fi totdeauna alături de cei din Transilvania, însăși apariția gazetei brailene fiind un semn al acestei solidarități, ivită din „dorul de a încălzi și entuziasma inimile românești pentru mișcarea națională”.

Redactorul foii, Leonte Moldovanu, a reușit s-o mențină timp de aproape un an, între 23 august 1893 și 30 aprilie 1894, și să facă din ea un important centru de rezistență și solidaritate națională.

Demnă de invocat este și activitatea dusă pe acest tărâm de gazeta *Foaia poporului*, de la Sibiu, apărută cu începere din 3/15 mai 1893 sub conducerea lui Ioan Russu Șirianu, cu scopul de a face cunoscută mișcarea

pentru drepturi naționale în popor. Numeroasele articole publicate pe această temă, precum *La temniță, Despre Replică, Autonomia Ardealului, Ardealul nostru, Cerem egala îndreptățire a naționalităților, Sălbăticiile de la Turda, Conferința națională, Procesul Memorandului etc.*, aveau menirea de a mobiliza opinia publică la luptă alături de fruntașii politici naționale. În paginile *Foii* au fost publicate numeroase scrisori, poezii, știri despre manifestări de solidaritate cu fruntașii memorandiști. Din paginile acestei publicații aflăm astfel că vestita *Doină a lui Lucaci* („Cânt-o mierlă prin păduri / Robu-i Lucaci la unguri”) intrată în rândul creațiilor populare a fost în realitate alcătuită de învățătorul George

Bocu din Sîstaroveț, text publicat inițial în coloanele *Foii* și că „bunul învățător a scris această poezie cu câteva zile înainte de moartea sa” (nr. 32/1893).

Un alt rapsod popular, tânărul Ion Cica din Roșia Săsească a venit la redacția *Foii* și a dictat redactorilor o altă poezie despre popa Lucaci. Lor li se adaugă alte două, una a lui Iuliu Holier (*Doina lui Lucaci*) și Ioan Iridian (*Martiriul Dr. Vasile Lucaci*), alături de altele semnate de Ioan N. Grecu (*Deputațiunii române*), Petre Dulfu (*Cu flori, cu ramuri verzi*), Nicu Stejerel (*Felicitări martirilor*) etc.

Marele număr al unor astfel de manifestări, prezente în mai toate ziarele și revistele timpului, dovedește cu pris-

sință caracterul de masă al mișcării memorandiste, puternicul ecou pe care ea l-a stârnit în sânul românilor de pe ambele versante ale Carpaților, ca și hotărâtul sprijin european pe care l-a primit din partea unor reputați scriitori și publiciști din mai toate țările bătrânului continent. Dovada peremptorie a acestui extraordinar interes îl constituie albumul *Voci latine*, publicat de V. A. Urechia în 1894, conținând 147 de telegrame, scrisori, poezii, articole, studii închinute cauzei românești.

Memorandul a fost astfel o superbă lecție de demnitate națională, un strălucit preludiv la actul desăvârșirii unității naționale din 1 Decembrie 1918. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

Am primit, de curând, un lot de cărți trimise de Editura Dacia, din Cluj. Este un gest mai puțin obișnuit în economia noastră de piață în curs de formare. Doar câteva edituri (precum Humanitas, Enciclopedică sau Meridiane) au înțeles până acum importanța prezentării pe care revista *Magazin istoric*, cu un tiraj de masă, o oferă prin rubrica sa permanentă, lădă de ce gestul colegilor din Cluj ne-a bucurat și ne grăbim să le consăcram spațiul din acest număr:

• **Alexandru Roz — CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN CENTRAL ȘI GĂRZILE NAȚIONALE ROMÂNE DIN ARAD. 1918. (Acte și documente). Vol. I.**

1993, 295 pp., 500 lei: lucrarea, apărută cu prilejul aniversării a 75 ani de la Marea Unire din 1918, cu sprijinul financiar al Consiliului județean Arad, reprezintă rodul unor investigații începute în urmă cu trei decenii, în fonduri arhivistice din țară și din străinătate.

• **G.M. Cantacuzino — SCRISORILE CĂTRE SIMON** (ediție îngrijită de Ileana Corbea; prefață de Nicolae Florescu).

1993, 128 pp., 780 lei: 14 scrisori, șapte expediate, alte șapte rămase în manuscris, scrise între 1955-1959, de marele arhitect și

om de cultură, având la început un destinatar concret, Simon Bayer, în fapt, un pretext pentru a-și expune părerea despre cosmarul pe care îl trăia în acei ani.

• **Mircea Muthu — LIVIU BREANU SAU PARADOXUL ORGANICULUI.**

1993, 156 pp., 800 lei: analiza modernității unui prozator ce a marcat definitiv istoria romanului românesc.

• **Ioan Zăgărescu — O ISTORIE A CARDIOLOGIEI** (prefață de prof. Pompiliu Teodor, membru corespondent al Academiei Române).

1993, 260 pp., 1850 lei: un demers istoric ce coboară în trecut pentru a reface firul progreselor înregistrate de această disciplină medicală.

• **Florea Marin — VIETI DEDICATE OMULUI. VOL. I.**

1993, 192 pp., 1700 lei: date biografice, istorioare și anecdote, gânduri exprimate de cinci personalități — Iuliu Hațieganu, József Jakabi, Victor Papilian, Titu Vasiliu, Gheorghe Ursu —, întemeietori ai școlii medicale românești din Cluj.

• **Marian Bojan — ULTIMA NOAPTE A ȘEHEREZADEI,** 1993, 144 pp., 450 lei: reluarea în

variantă modernă, într-o atmosferă fascinantă, a pretextului Șeherezadei, eroina celor 1001 nopți.

• **Ioan Moldovan — ARTA RĂBDĂRII.**

1993, 64 pp., 800 lei;
• **George Savu — VEDERE DE PE OLIMPI** (cu o prefață de Petru Poantă).

1993, 84 pp., 200 lei: tipărirea unui volum de poezii poate fi considerată, în ziua de azi, un act de curaj. Editura Dacia ne oferă două cărți de versuri.

• **Felix Aderca — ORAȘELE SCUFUNDATE** (apare sub îngrijirea lui Mircea Opriță).

1993, 172 pp., 600 lei: reeditarea unuiia dintre cele mai faimoase romane de S.F. din literatura română.

• **Mikó Ervin — ACASĂ, ÎN EUROPA.**

1993, 176 pp., 650 lei: călătorii pe bătrânul continent, întâlniri cu mari personalități culturale și artistice.

• **Elias Canetti — VOCILE DIN MARRAKECH. ÎNSEMNĂRI DUPĂ O CĂLĂTORIE** (traducere, prefață și note de Elena Viorel).

1993, 105 pp., 650 lei: autorul, laureat al Premiului Nobel pentru literatură (1981), caută să dea răspunsuri la câteva probleme majore ale acestei lumi.

20 000 ROMÂNII COBOARĂ DIN MUNȚI

PAUL PĂLTĂNEA

Procesul intentat memorandiștilor de autoritățile dualiste a stârnit indignarea nu numai a românilor transilvăneni, dar și a opiniei publice din România și din alte state europene. O susținută campanie în apărarea luptătorilor memorandiști au desfășurat oameni politici și de cultură din Franța, Italia, Belgia etc. Presa din aceste țări a publicat cu regularitate știri și articole privind desfășurarea procesului, evidențiind justetea cauzei românilor.

V.A. Urechia (*Magazin istoric*, nr. 8/1980), luptător înflăcărat pentru realizarea unității românilor, a adunat mare parte din aceste articole apărute în presa europeană a vremii. Ele se păstrează astăzi în fondurile Bibliotecii „V.A. Urechia” din Galați, creată în 1889, prin donația celui al cărui nume îl poartă. Dintre acestea, prezentăm câteva articole, mai puțin cunoscute, din presa franceză, evidențiind dreptatea cauzei memorandiștilor, solidaritatea cu cei inculpați în nedreptul proces de la Cluj.

Astfel, ziarul *France Nouvelle*, din Paris, publica la 13 mai 1894 o corespondență a trimisului său de la București. „După știrile sosite aici [la București] prin curieri speciali — scria ziarul — orașul Cluj este încă sub stare de asediu. Guvernul [maghiar] a interzis orice corespondență telegrafică cu Clujul pe toată durata procesului. Telegramele sunt supuse cenzurii celei mai aspre”.

Relevând solidaritatea populației cu cei acuzați, ziarul reproducea și următoarea știre: „12 000 țărani români venind din diferite părți ale Ungariei sudice [citește Transilvania] pentru a merge la Cluj să-și exprime adevărul lor la cauza acuzaților au fost împiedicați de soldați, la Arad, să se urce în tren”.

Totodată, scria ziarul amintit, presa maghiară „roagă cu stăruință Tribunalul din Cluj, în numele ideii de stat maghiar, să dea un verdict sever împotriva acuzaților și cere guvernului, pe de altă parte, să ia măsurile cele mai stricte împotriva tuturor patrioților români”.

La 27 mai 1894, ziarul parizian *Le Gaulois* publica o amplă relatare asupra procesului, făcând totodată și o succintă prezentare a situației românilor din Transilvania și a circumstanțelor în care avusese loc aducerea memorandiștilor în fața instanței. „Ducerea acuzaților la închisoarea de la Cluj a dat loc la manifestații interesante — scria ziarul. În toate gărlile s-au strâns delegații pentru a aclama pe membrii arestați ai comitetului național. Jandarmeria a respins pretutindeni pe manifestații. O coroană oferită de femeile române doctorului [Ion] Rațiu a fost smulșă din mâinile acestuia de jandarmi și călcată în picioare. La sosirea în Cluj, comitetul a fost primit cu vii aclamații. Țăranii din împrejurimi au fost împiedicați de armată să intre în oraș pentru a-l saluta pe patrioț”.

Comentând sentința procesului, ziarul *Franc-Parleur*, din Reims, scria, la 28 mai 1894, într-un articol reluat, la 29 mai, și de ziarul *Glasneur* din Saint-Quentin: „În ciuda netemeinicii rechizitoriului, cu toate că inculpații nu au fost urmăriți decât pentru difuzarea *Memorandumului*, pedepsele pronunțate au fost foarte aspre. Mulți dintre comandanți au fost pedepsiți la doi ani, alții la trei ani sau chiar cinci ani de închisoare”. Subliniind indignarea cu care a fost primită nedreapta sentință, *Franc-Parleur* consemna: „Agitațiile au luat proporții în Transilvania

și, de asemenea, de cealaltă parte a frontierei, în regatul României, unde opinia publică este, evident, în favoarea condamnaților”.

La 7 iunie 1894, la Grenoble, ziarul *Clairon des Alpes* publica și el o relatare cuprinzătoare asupra desfășurării procesului, insistând asupra justetei revendicărilor naționale ale românilor din Transilvania „unde ei locuiesc în cel mai mare număr”. „Procesul — scria ziarul — s-a judecat la Cluj, în condiții care-ți dau o idee neobișnuită asupra acestei țări [Ungaria]. Mai întâi, judecătorii erau toți maghiari. Singura limbă admisă a fost maghiara... Libertatea apărării era inexistentă sau aproape inexistentă”. Și *Clairon des Alpes* continua: „În prima zi a procesului... mai mult de 20 000 români au coborât din munții lor pentru a-i saluta pe acuzați. Ce scenă! Judecătorii, din nenorocire, nu se lăsă înduioșați, nici poliția care alungă din oraș pe acești nobili susținători. Toți acuzații au fost condamnați. Ce situație tristă este... această violare a sentimentului național”, conchidea ziarul din Grenoble.

Publicația pariziană, *France Armée*, consacră, la rândul său, la 16 august 1894, un articol memorandiștilor, subliniind și el îndreptățirea luptei lor împotriva „maghiarizării forțate”. Comentând măsurile represive luate de autoritățile austro-ungare împotriva populației românești, ziarul constata: „Se vede că prin toate aceste uneltiri românii sunt, în mod evident, puși în afara legii de către guvern, care este hotărât să trateze cu asprime excesivă trei milioane și jumătate de oameni pe care vrea să-i lipsească de toate mijloacele legale de apărare”. ■

ROMÂNIA TREBUIE

SĂ IA CÂTEVA DECIZII IMPORTANTE

Doamna Karen Fogg este primul ambasador al Uniunii Europene la București — noua denumire, intrată în vigoare la 1 ianuarie 1994, a Comunității Europene, cunoscută timp de decenii drept Piața Comună, creată prin Tratatul de la Roma din 1957 dintre Franța, R.F.G., Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg. Excelența sa a urmat studiile liceale muzicale, apoi în științe economice și politice, la Universitatea din Bristol (Marea Britanie); a obținut, în 1968, la College of Europe din Bruges, o diplomă post-universitară în studii europene și un master of arts la Universitatea din Manchester cu o teză privind relațiile internaționale dintre Europa de Est și cea de Vest

în deceniul șapte al secolului nostru. Vorbește la perfecție — în afară de limba maternă, engleza — franceza și germana, iar acum a început să

vorbească și românește.

A fost mai întâi cercetătoare în domeniul științelor politice și a relațiilor internaționale, iar din anul 1973 și-a desfășurat activitatea în cadrul Comisiei europene de la Bruxelles. Din anul 1990 a fost coordonatoare programului PHARE. Trebuie să mai notăm că este membră a Institutului regal de relații internaționale din Londra — Chatham House, una dintre principalele instituții științifice britanice de studiu, analiză și prognoză asupra problemelor politicii mondiale.

După mai multe convorbiri despre problematica europeană la zi, doamna Karen Fogg a avut amabilitatea să acorde un interviu în exclusivitate revistei Magazin istoric.

— Excelență, vă rugăm, pentru început, să precizați cititorilor noștri care sunt principalele obiective ce trebuie îndeplinite de către Uniunea Europeană după intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht.

— Trebuie să facem o distincție între obiectivele derivate direct din Tratat și problemele care constituie priorități ale Uniunii Europene în general. Din prima categorie, aș menționa unul dintre noile domenii de cooperare fixate prin Tratat, cel al stabilirii unei politici comune de securitate internă. Anterior, el a fost abordat într-un cadru neinstituționalizat; acum Uniunea Europeană dispune de un mandat specific pentru o acțiune comună.

O tendință foarte importantă în evoluția instituțională o constituie crearea unui comitet al regiunilor care să

dea o dimensiune diferită modului cum operează instituțiile comunitare. Pe viitor, nu se vor mai limita la un Parlament ales direct și un Consiliu ministerial ales pe baza statelor membre, ci se va introduce în mecanismul luării deciziilor un consiliu care să reprezinte diferitele regiuni ale Comunității Europene. O altă problemă la nivel instituțional de care Uniunea Europeană va trebui să se ocupe este acest nou angajament ca ei să îi revină doar problemele la nivel supranațional, pentru a evita o supracentralizare prin instituțiile de la Bruxelles.

În cea de a doua categorie de priorități și obiective ale Uniunii Europene se grupează cele aflate în afara discuțiilor legate de problemele instituționale și Tratatul de la Maastricht. Două dintre ele merită o mențiune specială. Prima: procesul de extindere

a Uniunii Europene, aflat în plină desfășurare în acest moment. Este vorba de negocierile privind aderarea Austriei, Suediei, Finlandei și Norvegiei. Sunt dificultăți legate atât de domeniul economic — să menționăm doar discuțiile în jurul dreptului de pescuit al Norvegiei — cât și de cel mai delicat al dreptului de vot în cadrul Comunității largite. Problema extinderii trebuie rezolvată în acest an, atât din punct de vedere al negocierilor diplomatice, cât și al deciziei politice, sub forma unui referendum în fiecare țară. Cu toții sperăm ca procesul să se încheie până la sfârșitul anului și Comunitatea să își sporească numărul de membri. Cea de a doua problemă, la fel de importantă, la care Comunitatea Europeană este obligată să găsească un răspuns satisfăcător este cea economică și a șomajului, cu care

se confruntă toate cele 12 state membre. Sunt amenințări ce pot avea efecte și asupra rezolvării problemelor instituționale etc. Dacă fiecare stat membru în parte este confruntat acasă la el cu o problemă economică majoră, oamenii politici se vor simți mai puțin liberi să construiască o Europă integrată. Problema locurilor de muncă a devenit tot mai importantă în ultimii ani. În urma numeroaselor rapoarte elaborate la Bruxelles, șefii de state, miniștrii economiei și ai finanțelor, cei ai muncii și asigurărilor sociale au acordat atenția cuvenită acestei probleme. Nu există o soluție simplă și universală, dar cred că Comisia europeană este implicată într-o foarte interesantă analiză privind modalitățile prin care se poate obține o creștere economică și prin ea o creștere a numărului de locuri de muncă.

— **Ca prim ambasador al Uniunii Europene la București, cum evaluați relațiile dintre România și Comunitatea Europeană din ultimii patru ani?**

— România a trecut printr-o revoluție violentă. Să ne gândim la schimbările produse în România în 1990, când s-a instaurat un guvern nou, cu o nouă orientare și o politică de reformă economică. De atunci, Comunitatea Europeană a stabilit mai întâi un acord de colaborare economică și comercială cu România, cu o substanțială asistență din partea programului PHARE. Aceste prime legături s-au dezvoltat într-un Acord european, semnat la începutul anului 1993. În luna mai, același an, a intrat în vigoare un acord preliminar, care prevede o colaborare comercială. În cursul anului 1994, când Acordul european va fi ratificat de toate cele 12 state membre — cinci dintre ele au făcut-o deja — el va intra în vigoare și va stabili un cadru clar de colaborare comercială între România ca membru asociat și Uniunea Europeană. Acordul cuprinde o serie de angajamente mu-

tuale pentru crearea, în 10 ani, a unei zone comerciale libere în Europa. Dar și România trebuie să adopte multe măsuri, în special în domeniul economic, care îi vor permite să se apropie tot mai mult de economia occidentală. În cadrul Acordului european se stabilește și un cadru pentru dialogul politic, ce aduce România printre cei 12 la discutarea unor probleme de politică externă. Încă din momentul negocierii acestui document șefii de stat l-au privit ca o modalitate de a conduce România către aderarea la Uniunea Europeană. S-au luat de atunci o serie de măsuri pentru a se asigura dezvoltarea acestei relații. Săptămâna trecută, Consiliul Uniunii Europene a decis, în urma unei inițiative a miniștrilor de externe britanic și italian, să instituie întâlniri regionale între miniștri — nu numai cei de externe, ci și ai transporturilor, mediului, finanțelor etc. — ai Comunității, pe bază multilaterală, cu miniștrii corespondenți din cele șase țări semnatare ale Acordului european. Deci, se accelerează aceste relații și cred că România a fost de acord ca relațiile sale economice internaționale să fie subsumate acestei caracteristici. Ceea ce contează acum este ca țara dumneavoastră să îmbrățișeze ocaziile ce i se oferă și ca Uniunea Europeană să fie în stare să-și rezolve problemele interne, adică să dea un răspuns rapid la problema creșterii economice și să găsească modalitatea de a primi noi membri.

— **Excelență, ce impresie vă face acum România?**

— Cred că învăț ceva nou în fiecare zi. Sunt conștientă de imensul potențial al țării dv., de faptul că aveți oameni foarte talentați. Mereu învăț despre români lucruri noi, realizez că sunt oameni care au crescut obișnuiți să supra-viețuiască, dar nu să și protesteze foarte mult. Realizez că în trecut — nu numai în

ultimii 40 ani de comunism, dar în trecutul ultimelor câteva sute de ani — au avut puțină experiență în construirea unui sentiment de responsabilitate civică și în crearea unor instituții publice independente. Acum, aceasta este, evident, o slăbiciune. Românii nu pot extrage din trecut experiența necesară pentru crearea unor instituții noi, de care au nevoie. Sistemul politic probabil că evoluează lent, pentru că se pare că lipsește, printre politicieni, tradiția de a vedea guvernarea ca fiind în serviciul public, ea fiind considerată mai curând ca o formă de avansare personală. Cred că, în cet-încet, lucrurile se vor schimba. Și mai cred că în România, asemeni altor țări din Europa de Est, datorită lipsei unei tradiții civice puternice, oamenii se orientează către domeniul privat pentru a-și pune în aplicare inițiativele. Partea proastă este că mulți români caută să pună în aplicare inițiativele lor în afara țării. Eu sper foarte mult ca o parte a dias-porei românești să se întoarcă și să-și folosească aici capacitățile.

— **Am o întrebare ce derivă din răspunsul dumneavoastră. Care sunt cele mai importante lucruri pe care populația României trebuie să le știe despre Uniunea Europeană. Cred că standardul ce trebuie atins se referă nu numai la economie, la identificarea în politica externă, ci și la nivelul de viață.**

— Desigur, trebuie să existe mai multe informații și înțelegere în România despre natura Uniunii Europene, ce este, de unde vine, cum a ajuns să fie ceea ce este azi, ca un experiment în cooperarea transnațională și de integrare. Nu cred că sunt mulți oameni în Europa Occidentală care înțeleg în mod necesar aceste lucruri. O caracteristică, foarte interesantă pentru români, este încercarea Comunității de a depăși suveranitatea națională, de a dezvolta politici comerciale,

legislative, bugetare comune, permițând ca interesele naționale să fie estompate aproape conștient, dezvoltându-se loialități transnaționale. Probabil că în trecut s-a acționat spontan, fără ca politicienii să fie foarte expliciti în acest sens. După Maastricht, acest lucru este mult mai explicit. Ceea ce distinge Uniunea Europeană de Consiliul Europei este problema integrării și dispariției unei suveranități totale. Este foarte interesant pentru români să realizeze că peste cele 12 state membre ale Uniunii Europene, există grupări transnaționale sindicale sau universitare și o competiție politică. Nu există majorități și minorități și inevitabil se caută consensul și cooperarea.

Procesul construirii unei societăți prospere a fost posibil datorită existenței unui sistem economic și social deschis. La început, condiția preexistentă a fost prevenirea unui nou război; apoi, principalul obiectiv al integrării l-a constituit economia de piață. Țările cel mai puternic angajate în construirea Comunității Europene au fost cele cu economiile cele mai interdependente. Ceea ce demonstrează că economia este liantul. Acest lucru ar trebui înțeles de români, pentru că este modalitatea prin care țara lor se poate lega mai strâns de Europa, prin dezvoltarea unei economii cât mai deschise și prin întreținerea unor legături cât mai strânse cu Europa Occidentală.

— Așa cum știți, am publicat în Magazin istoric extrase din memoriile lui Jean Monnet. Găsiți că educația poate contribui la construirea legăturilor între țara noastră și Comunitatea Europeană, în general între Europa Occidentală și țările din Estul Europei? Eu cred că trebuie să existe și în Europa Occidentală o idee despre ceea ce s-a întâmplat și se întâmplă în această parte a Europei.

— Este tentant să acorzi o mare responsabilitate sistemului educațional. Cred că sistemul educațional a avut tendința să adăpostească impulsurile naționale sau naționaliste. În România, în alte țări est-europene, ca și în cele din Vestul Europei, educația nu se reduce doar la manualele școlare. În perioada de formare, oamenii primesc informații din ziare, de la televiziune, de la politicieni și de la vedetele muzicale, sportive, artistice. Cred că în Occident nu se știu prea multe lucruri despre această zonă a Europei; nu numai despre ultimii 40 ani, ci mergând în urmă cu 1 000 ani. Cred că, în general, cei de aici sunt mult mai bine informați despre Europa de Vest.

Se pun întrebări dificile despre problemele teritoriale, politice, ale minorităților, în special despre împărțirea Europei după cel de al doilea război mondial. Nu sunt convinsă că tânără generație își va construi neapărat atitudinea față de țările învecinate pe o mai bună înțelegere a istoriei. Pentru tineri, important este să aibă informații despre ceea ce se întâmplă azi în alte țări și să aibă contacte, să facă multe călătorii. Acest din urmă aspect merge mână în mână cu prosperitatea economică, este un cerc vicios. Sunt impresionată de numărul de tineri care au putut călători și și-au format impresii despre alte societăți și se gândesc cum s-ar putea dezvolta România.

În anumite privințe, mai dificilă se dovedește dezvoltarea unor instincte europene la politicienii de vârstă medie, cei ce iau deciziile azi. Influențarea lor se poate face, poate, cel mai bine prin copii lor.

— Sunt într-un totuț de acord cu dumneavoastră. O ultimă întrebare: cum

prefigurați viitorul parteneriatului român la Uniunea Europeană?

— Am menționat deja Acordul european. Sunt apoi câteva decizii importante pe care România trebuie să le ia. În acest an, trebuie accelerat mersul reformei, lucru foarte important pentru credibilitatea României în ochii Occidentului. Este și precondiția pentru ca România să poată beneficia pe deplin de oportunitățile deschise de Acordul european pe plan economic, comercial, dar și pentru un grad de angajament politic la începutul unui lung și dificil drum ce trebuie să ducă la instituirea unei economii de piață. O economie de piață nu înseamnă doar privatizare. Înseamnă și îndepărtarea unor largi sectoare de activitate de sub controlul statului, descentralizare, construirea unei societăți civile, dezvoltarea inițiativei între asociații independente, asociații care în viitor vor fi vehiculul pentru a înțelege mai bine Europa de Vest. Sunt optimistă și cred că se vor înregistra mari progrese în anul 1994.

— Excelență, doriți să adresați câteva cuvinte cititorilor revistei Magazin istoric, între care se numără mulți studenți și elevi?

— Aș dori mai întâi să urez La mulți ani! revistei Magazin istoric. Nu știu de câți ani pot parcurge cititorii această revistă, dar sunt impresionată de acreditările europene pe care le are. Sper că ea va deveni un vehicul pentru ca dumneavoastră, cititorii ei, să învățați în viitor mai multe despre aventura integrării europene.

— Vă mulțumesc foarte mult.

14 martie 1994

Cristian POPIȘTEANU

CONCURSUL TÂNĂRULUI EUROPEAN

Începând din numărul 6 (iunie), Magazin istoric lansează un concurs pentru tineret, organizat în colaborare cu Delegația Comisiei Europene în România și al cărui MARE PREMIU VA FI O CĂLĂTORIE LA BRUXELLES.

Acest concurs are drept obiectiv tocmai celebrarea în România la 9 mai 1995 a zilei când se vor împlini 45 ani de la lansarea Planului Robert Schuman. Din numărul 6/1994, vom publica atât amănuntele concursului, cât și documentare și evocări despre istoria construcției europene, oferind tuturor tinerilor noștri cititori materialul de bază pentru a putea concura cu succes la șansa marelui premiu.

Deci, nu uitați ca începând din această lună să vă asigurați procurarea numerelor viitoare, care vă pot duce la Bruxelles.

9 MAI —

ZIUA PLANULUI ROBERT SCHUMAN

9 mai 1950 este ziua când Robert Schuman (1886-1963), „purtător de cuvânt al Franței combatante la radio Londra” în timpul Rezistenței, apoi ministru de externe al Franței cinci ani consecutiv (1948-1953) și unul dintre artizanii construcției europene, alături de Jean Monnet (din ale cărui memorii cititorii noștri au citit în numerele 7-12/1992, 1/1993), a lansat ceea ce s-a numit „Planul Schuman”. Planul Schuman a fost un proiect de folosire comună a rezervelor de cărbune și oțel, ce oferea tuturor țărilor Europei posibilitatea de a-și plasa împreună producția lor sub o înaltă autoritate, tot comună.

Fost ministru de finanțe în guvernul Bidault (1946), apoi președinte de Consiliu de Miniștri (1947-1948), Schuman obținuse succese pe plan intern în stoparea grevelor ce paralizaseră țara și în stabilizarea circulației monetare, adoptase planul Marshall, iar pe plan extern, recunoscuse independența Vietnamului în cadrul Uniunii franceze și începuse o politică de apropiere față de Germania occidentală, prin abandonarea controlului asupra zonei Ruhrului.

Planul Schuman, din 9 mai 1950, a fost refuzat de Anglia, dar acceptat de Germania, Belgia, Italia, Luxemburg și Olanda, care, în urma Tratatului de la Paris, au instituit Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului (18 aprilie 1951), creând, ulterior, prin Tratatul de la Roma, din 25 martie 1957, ceea ce va purta numele de „Europa celor Șase”. În concepția inițiatorului ei, această comunitate avea o finalitate politică, constituind o primă etapă spre o veritabilă uniune europeană.

După ce a părăsit portofoliul externelor, la începutul anului 1953, R. Schuman a mai fost ministru de justiție în cabinetul Edgar Faure (februarie 1955-ianuarie 1956), dar în tot acest timp s-a consacrat în special problemei unității europene, în calitate de președinte al Mișcării Europene (1955) și de președinte al Adunării parlamentare europene de la Strasbourg (1958-1960).

Ieșind din viața politică în 1962 (după ce fusese reales deputat la alegerile legislative din 1958), el și-a definit marile direcții ale gândirii și acțiunii sale paneuropene în cartea sa *Pour l'Europe*.

Delegația română s-a prezentat la Conferința de Pace de la Paris, din 1946, cu numeroase documente menite să demonstreze legitimitatea apartenenței Transilvaniei la România și necesitatea anulării Dictatului de la Viena, din august 1940. Între textele pregătite pentru lămurirea experților și a participanților la Conferință s-au numărat și cele redactate de Constantin Vișoianu — primul publicat în numărul 10/1993, cel de al doilea îl prezentăm în acest număr al revistei Magazin istoric — și George Caranfil — ce va apare într-un număr viitor.

Tratatul de pace din 20 februarie 1947 a declarat nulă și neavenită sentința arbitrară de la Viena, restabilind frontiera româno-ungară pe traseul existent la 1 ianuarie 1938. Gheorghe Tătărescu, ministrul de externe al României din acel moment, caracteriza astfel, în cuvântul său, hotărârea luată: „o decizie pronunțată în numele justiției și, în același timp, o decizie pronunțată în numele sacrificiilor nenumărate conștiente de întreaga națiune română”. Și adăuga: „O comisie specială a fost trimisă în regiunea de frontieră și a confirmat decizia de acum 25 de ani, inclusă în Tratatul de la Trianon. Astfel s-a dat acestei frontiere o nouă confirmare. Frontiera fixată în 1920 este o frontieră etnică, pentru că este teritoriul care cuprinde însuși locul de origină, unde s-a format în

GENEZA

ARBITRAJULUI DE LA VIENA

CONSTANTIN VIȘOIANU

cursul istoriei națiunea română”.

Să urmărim deci în continuare traducerea textului lui Constantin Vișoianu — vestea despre moartea sa ne-a îndurerat la începutul acestui an — pentru lămurirea delegațiilor străine participante la Conferința de Pace de la Paris. Originalul l-am găsit — sub mențiunea Proiect, 25 august 1946 — la Hoover Institution on War, Revolution and Peace.

„Arbitrajul” de la Viena, pronunțat la 30 august 1940 de cele 2 puteri ale Axei, Germania lui Hitler și Italia lui Mussolini, mutilând în mod mârșav Transilvania, ar fi fost cerut de România, aceasta este cea mai recentă și în același timp cea mai stupefiantă afirmație avansată de delegația Ungariei în Observațiile sale, prezentate Conferinței de la Paris, referitor la proiectul Tratatului de Pace.

Pentru persoanele care s-ar putea lăsa prinse în acest joc bine ticluit, voi aminti pe scurt în rândurile care urmează circumstanțele care au precedat și au prezidat nașterea acestui act.

La 15 iulie 1940, adică într-un moment în care Franța fusese îndepărtată de pe câmpul de luptă, Hitler adresa suveranului României o scrisoare. Iată câteva pasaje, care vor arunca o lumină aparte asupra faptelor care vor avea loc șase săptămâni mai târziu.

„Există două posibilități — se spune în scrisoare — pen-

tru rezolvarea chestiunilor care o îngrijorează pe Majestatea Voastră, ca și întreaga Românie:

1. Calea tactică: să încercați printr-o abilită adaptare la situația actuală să salvați ce mai poate fi salvat.

2. Calea unei decizii de principiu: să căutați o soluție definitivă.

Această a doua soluție comportă riscul unor anumite sacrificii.

În ceea ce privește prima cale, Sire, eu nu pot exprima vreo opinie.

Eu însumi am fost pe toată durata vieții mele omul deciziilor de principiu și nu aștept decât de la ele succese definitive. Orice tentativă de a ocoli pericolele care vă amenință țara prin manevre tactice — oricare ar putea fi acestea — trebuie să eșueze și va eșua. Sfârșitul ar fi, mai devreme sau mai târziu, poate cu o scurtă amânare, dispariția României.

În opinia mea, a doua cale rămâne singura posibilă. Nu ascund dificultățile de ordin extern și intern care vor tre-

bui surmontate. Îmi imaginez totodată că cel puțin pentru viitor, s-ar putea obține astfel:

1. O pace durabilă. 2. O prosperitate crescândă pentru toți partenerii.

A doua cale, singura pe care o pot propune Majestății Voastre, este Antanta loială cu Ungaria și Bulgaria. Menționez aceste două state, deoarece aş considera un raționament fatal pe cel care ar duce la concluzia că, acordând concesii doar unuia dintre ele, le-am putea separa și rezista mai bine față de celălalt. Prin aceasta, Sire, nu s-ar câștiga decât un scurt răgaz. Dar este cât se poate de clar că ar rezulta o nouă tensiune și că, cu prima ocazie, o nouă criză ar izbucni imediat. Această ocazie s-ar ivi cât de curând. Ea s-ar prezenta în mod forțat, în cel mai scurt termen, tocmai din cauza unei astfel de amânări a soluției...”

Și mai departe:
„Ea (Germania) are prietenii între care prietenia

cu Ungaria și Bulgaria datează de multă vreme și a fost cultivată. O atitudine amicală a României față de Germania în viitor va fi cu siguranță agreată de Germania cu atât mai mult cu cât, din nenorocire, în trecut și până de curând — după cum rezultă cu claritate din documente descoperite recent — atitudinea, cel puțin a politicii oficiale a României, față de Reich a fost nu numai puțin amicală, dar chiar de-a dreptul ostilă¹.

Amenințările mai mult decât transparente formulate de Hitler pentru a determina România să intre în tratative cu cei doi vecini ai săi, Ungaria și Bulgaria, în vederea unor concesiuni pe care urma să le facă acestora, nu s-au oprit aici. O acțiune diplomatică intensă dezvoltată la București de cei doi miniștri ai Axei imediat după aceasta vine să întărească ideile expuse de Führer în scrisoarea sa către Rege. Președintele Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor externe român¹ de atunci au fost convocați la sfârșitul lunii iulie mai întâi la Salzburg și Berchtesgaden, iar apoi la Roma. În ambele părți, atât Hitler și Ribbentrop, cât și Mussolini și Ciano s-au arătat extrem de severi la adresa politicii duse de România până atunci și au insistat pentru o reglementare rapidă și definitivă a relațiilor cu Ungaria și Bulgaria. Insistența lor, al cărei caracter asemănător era de abia voalat (notele luate în acele momente de miniștrii români dovedesc acest lucru) au adus guvernul român din acea vreme în situația de a angaja negocieri cu guvernul maghiar. Reprezentanții celor două guverne s-au întâlnit astfel la 10 august 1940 în orașul românesc Turnu Severin, pentru a se despărți două săptămâni mai târziu fără alte rezultate decât constatarea că punctele lor de vedere sunt diferite. Ungurii cereau pur și simplu

o cesiune teritorială, de aproximativ 67 000 km², în timp ce românii înțelegeau să subordoneze întreaga reglementare dintre cele două țări principiului etnic, realizabil printr-un schimb al populațiilor respective.

Cererea maghiară ar fi avut drept rezultat trecerea sub dominația ungară a mai mult de 2 200 000 români, față de numai 162 000 maghiari care ar fi rămas în partea din Transilvania lăsată României, în timp ce propunerea română avea drept scop să facă din România și Ungaria două țări cu populație omogenă din punctul de vedere al celor două naționalități.

Delegațiile s-au despărțit — după cum s-a spus mai sus — la 24 august 1940 pentru a permite delegației Ungariei să-și reconsidere punctul de vedere. Fusese hotărâtă o nouă reuniune, de data aceasta pe teritoriul maghiar. Or, trei zile mai târziu, marți, 27 august, ministrul Reichului la București s-a prezentat la ministrul afacerilor externe din vremea aceea și i-a citit o comunicare primită din partea lui Ribbentrop, cu următorul conținut:

„Vă rog să invitați fără amănare, în numele guvernului Reichului, pe ministrul afacerilor externe la convorbiri referitoare la afacerile ungaro-române ce vor fi susținute cu guvernul Reichului și guvernul italian reprezentat de contele Ciano, în ziua de joi, la prânz, la Viena. Ar fi recomandabil ca ministrul afacerilor externe al României să aibă deplina putere pentru a negocia viitoarele raporturi ungaro-române. Se lasă la aprecierea guvernului român să hotărască dacă este cazul să trimită și un al doilea delegat, eventual pe președintele consiliului.”

Această invitație a surprins guvernul român, deoarece pe tot parcursul săptămânilor precedente, atât la Roma, cât și la Berlin, agenții diplomatici români din cele două capitale au primit asigurări că nici Germania nici Italia nu aveau de gând să se ames-

tece în negocierile româno-ungare, intenționând să le lase în întregime în seama părților în cauză, iar cei doi miniștri ai Axei la București² au folosit un limbaj identic în conversațiile avute cu ministrul afacerilor externe.

De altfel, în aceeași zi de 27 august, directorul de cabinet al contelui Ciano l-a asigurat pe ministrul României la Roma³ că la Viena nu poate fi nicidecum vorba de vreun arbitraj, intenția d-lui Ribbentrop fiind aceea de a permite delegațiilor români să-și expună încă o dată, în detaliu, punctul lor de vedere. Răspunzând invitației formulate în termenii de mai sus, ministrul român al afacerilor externe, însoțit de un al doilea delegat, în persoana unui ministru de stat⁴, a plecat spre Viena, unde a sosit la începutul după-amiezii de 29 august. Adusese cu el un bogat material documentar pentru a-l folosi la expozeul pe care se gândea că va fi solicitat să-l facă.

Dejunul fiind servit, Ribbentrop l-a înștiințat că dorea să-i vorbească. În cursul acestei conversații, precum și a celorlalte care au avut loc în aceeași după-amiază, desfășurate în prezența contelui Ciano, delegații români au aflat că ceea ce li se cerea de fapt era să subscrie dinainte la un arbitraj care urma să fie pronunțat a doua zi, înainte de amiază, de Ribbentrop și Ciano.

La protestele delegaților români care arătau că nu putea fi vorba despre un arbitraj pe care România nu-l ceruse și la care, în consecință, nu va subscrie, s-a răspuns printr-un ultimatum în maniera hitleristă: sau România acceptă pur și simplu arbitrajul celor doi miniștri ai Axei în aceeași zi până la miezul nopții, sau, în caz contrar, aceasta ar însemna sfârșitul României, care ar fi imediat atacată din toate părțile. S-a

¹ Ion Gîgurtu a fost președinte al Consiliului de Miniștri în intervalul iulie-septembrie 1940; ministrul de externe era Mihail Manoilescu.

² Wilhelm Fabricius și Pellegrino Chigi.

³ Raul Bossy.

⁴ Valer Pop.

adăugat că dacă România se va arăta docilă și va accepta arbitrajul, Germania și Italia i-ar garanta noile frontiere împotriva oricărui stat.

Sub imperiul unei amenințări atât de clar formulată și a cărei seriozitate nu putea fi pusă la îndoială, avându-se în vedere concentrările militare de la frontierele române, delegații români au luat legătura, telefonic, cu Bucureștiul.

Consiliul de Coroană fu convocat în aceeași seară, sub președinția regelui. Lucrările s-au desfășurat toată noaptea. De la Viena, ultimatumul care expirase la miezul nopții a fost prelungit, telefonic, nu oră cu oră ci minut cu minut. În sfârșit, la ora 3.30 dimineața, sub această presiune intolerabilă, Consiliul de Coroană s-a pronunțat, prin 21 de voci contra 11, pentru acceptarea unui arbitraj. (Ungaria acceptase deja arbitrajul în cursul zilei precedente.)

În cursul dimineții de 30 august au fost depuse la Legația germană din București deplinele puteri autorizându-i pe cei doi delegați români să accepte, în numele României, arbitrajul Germaniei și Italiei în problemele cu Ungaria, precum și sentința pe care o vor pronunța arbitrii.

Un comunicat oficial difuzat în aceeași zi de presa română anunța că „Consiliul de Coroană, ținând cont de comunicările cu caracter de ultimatum transmise de guvernele german și italian, a decis acceptarea arbitrajului Puterilor Axei în chestiunea negocierilor româno-ungare”.

La orele 14.00, în aceeași zi, la Viena, la palatul Belvedere, în prezența delegaților români și unguri, cele două personaje care se erijaseră în „arbitri”, în condițiile pe care le-am văzut mai sus, au pronunțat sentința pe care o cunoaștem. Astfel, printr-o trăsa-tură de creion, mai bine de 42 243 km², cu o populație de 1 314 654 români puri, au trecut sub dominația maghiară.

La citirea sentinței și la vederea hărții care o consacra, ministrului român al afacerilor externe i s-a făcut rău și a leșinat. A fost nevoie să intervină medicii pentru a-l reanima.

În aceeași seară, delegații români părăseau Viena. Puțin înaintea plecării lor, un eveniment demn de a fi amintit puneă capăt unei zile atât de tragice.

Comunicatul oficial, apărut în aceeași dimineață în presa română, amintind „comunicările cu caracter de ultimatum” din partea Germaniei și Italiei, fusese transmis de agențiile de presă. Textul fusese înaintat lui Ribbentrop.

Furia și indignarea acestuia n-au cunoscut margini. A pretins imediat delegaților români o rectificare a textului „atăt de insultător pentru Puterile Axei”. Bucureștiul și-a menținut însă punctul de vedere. Comunicatul nu a fost nici revocat, nici amendat. A rămas ceea ce era, expresia unui adevăr incontestabil.

Trebuie adăugat faptul că sentința de la Viena nu a fost semnată de al doilea delegat român, deși deplinele puteri regale prevedeau semnăturile ambilor delegați, mai mult, ea nu a fost niciodată ratificată nici publicată în *Monitorul Oficial*. Ea nu putea avea din partea României o recunoaș-

tere de drept, acolo unde dreptul fusese absent.

Este superfluu de adăugat faptul că această decizie, profund nejustă și constituind prin geneză precum și prin consecințe un profund ultragiu adus demnității naționale și sentimentelor poporului român, nu a fost acceptată de acesta. Nepierzând din vedere o singură clipă soarta teritoriului smuls și a fraților de sânge care-l locuiau, poporul român s-a folosit de primul prilej ce i

s-a ivit pentru a distruge acest act nedrept, cu ajutorul Puterilor Aliate, care, și ele, recunoscuseră din primul moment constrângerea și violența care îl determinaseră.

Afirmația guvernului ungar că „Dictat-ul” de la Viena s-ar datora unei inițiative românești constituie prin urmare o provocare la adresa adevărului istoric și a logicii elementare.

Și, dacă se cer dovezi suplimentare, este suficientă re-

citirea „memoriilor” contelui Ciano referitoare la această chestiune, reproduse în anexă [vezi *Magazin istoric*, nr. 10/1990].

Adevărata latură a acestui monstruos „arbitraj” apare acolo în adevărata lumină. Sper astfel ca delegația ungară să nu considere mărturia unuia din cei doi autori ai actului irelevant. ■

Introducere și
versiune românească:
Andrei CĂPUȘAN

Concursul Magazin istoric, ediția 1994

20 PENTRU 200 000

RĂSPUNSURILE LA ÎNTREBĂRI

Seria întâi

1. a
2. 17 august 1944
3. Vlahuța, Caragiale, Delavrancea
4. 1337 - 1453
5. „civilizațiunii Europei”

Seria a doua

1. Sec. XVIII, S.U.A.
2. Academia Română
3. b
4. Lipsește statuia din stânga
5. Dresda

Seria a treia

1. Deir el-Medina
2. 3 549 casete
3. 6 greșeli
4. c
5. a

Seria a patra

1. Iuliu Maniu
2. b
3. 17 articole
4. a
5. c

● Se vor acorda următoarele premii, în numerar:

Premiul I — 200 000 lei oferit de domnul Ștefan Haimoș, directorul firmei „Expansion”

Premiul II — 150 000 lei oferit de domnul Gheorghe Băbiceanu, președintele firmei „General Rom Service”

Premiul III — 100 000 lei oferit de domnul Justin Moraru, directorul firmei „Antonia Invest S.R.L.”

Premiul IV — 75 000 lei oferit de domnul Radu Ion Popescu, directorul ziarului **Anunțul telefonic**

Premiul V — 50 000 lei oferit de domnul Radu Ion Popescu, directorul ziarului **Anunțul telefonic**

● Tragerea la sorți publică pentru desemnarea câștigătorilor va avea loc joi, 19 mai 1994, orele 15.00, la sediul redacției din București, str. Ministerului, nr. 2, parter, sectorul 1

● Sunt invitați să participe atât concurenții, cât și cititorii revistei, toți cei pasionați de istorie, din București sau din provincie

„NU VREAU SĂ PASC OILE ÎN URALI DE DRAGUL LUI MANIU“

Istorici, politologi, publiciști și mulți oameni politici s-au ocupat în ultimii ani tot mai insistent de istoria celor aproape cinci decenii de dictatură comunistă în România, perioadă în care s-au succedat câteva orientări ale acestei dictaturi. Din păcate însă, cu unele excepții, demersurile lor au rămas la suprafața acelor realități istorice crude, incontestabile, pe care nu le-au putut străpunge însă spre substanța lor, cel mai adesea din lipsa izvoarelor documentare de primă importanță, dar și datorită unor erori evidente în ce privește maniera de abordare a subiectului. Ca atare, multe din articolele și lucrările publicate în ultimii ani, pornind de la constatări generale și evidente, conțin mai ales imprecapii la adresa fostului regim, sloganuri anticomuniste și antitotalitariste a căror frecvență și duritate — deși motivate — nu pot înlocui totuși analiza calmă și lucidă. Nici un proces istoric sau fascicul de istorie nu poate fi cu adevărat deslușit și înțeles decât printr-o analiză la obiect, nepărtinitoare și severă cu toți actorii din scenă. Numai pe această cale au progresat științele istorice în lume și la noi.

De regulă, se comite o greșală păgubitoare în privința aprecierii exacte a rolului pe care partidul comunist l-a avut în primele ani ai procesului de comunizare a României. Aprecierea globală corectă este că regimul comunist a fost rezultatul nemijlocit al prezenței trupelor sovietice pe teritoriul românesc și al raportului de forțe mondial în care țara noastră a fost încadrată în sfera de influență și dominație sovietică. Pornind însă de la realitatea obiectivă a ocupației militare a țării și de la faptul că Partidul Comunist din România nu avea, imediat după 23 august 1944, decât câteva sute de membri, se diminuează mult contribuția comuniștilor români la dărămarea structurilor regimului politic parlamentar românesc, ei fiind privilegii nu atât drept coautori ai comunizării țării cât mai ales ca beneficiari ai acestui proces prin introducerea modelului sovietic. Printr-o privire mai atentă la evenimentelor, se poate însă observa că, oricât de puțini membri ar fi avut acest partid, el a fost unul din principalele instrumente ale procesului de comu-

nizare și în multe cazuri a avut inițiativa unor acțiuni care au urgentat procesul. Încă din primele clipe, comuniștii (al căror număr creștea lună de lună — de la 35 800 în martie 1945 la 256 863 în octombrie același an, la 717 490 în iunie 1946 și la 803 831 în decembrie 1947)¹ s-au implicat frenetic în lupta pentru acapararea puterii, au știut să folosească — cu toată lipsa lor de pregătire general-culturală — cu maximum de eficiență conjunctura etapei istorice respective și au supralicitat factorii favorizanți, asumându-și responsabilități pe care istoria trebuie să le evidențieze². Nu este cazul să avem nici un complex în privința acestor cifre și date istorice, deoarece în toate statele căzute în orbita dominației sovietice — Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, ulterior în R.D.G. —, ca și în fosta Iugoslavie, Finlanda, Franța, Italia, afluența spre partidele comuniste era în creștere iar în statele central și sud-est europene, modelul sovietic a fost urmat atunci întocmai. Mulți autori de după 1990 scriu ca și când ce s-a petrecut în România poartă amprenta unui fenomen istoric, nu numai atroce dar și singular, ceea ce nu este cazul. Să fim europeni până la capăt, în toate fluxurile și refluxurile istoriei naționale, deopotrivă și istoriei europene.

Ca membru al Blocului Național-Democrat, a cărui platformă o semnase la 20 iunie 1944 alături de Partidul Național-Tărănesc, Partidul Național Liberal și Partidul So-

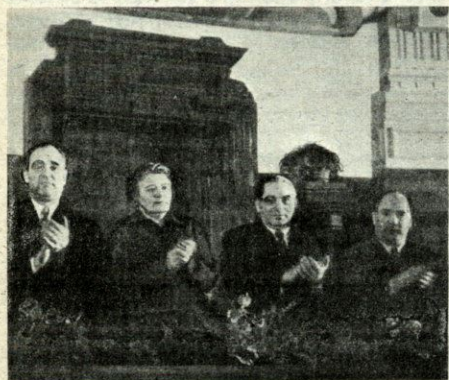
¹ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Ed. Albatros, 1975, pp. 805, 810.

² Într-o discuție purtată cu dr. Cristian Popișteanu în 1992, fostul ambasador al U.R.S.S. și apoi al Federației Ruse la București, Felix Bogdanov, atrăgea atenția în acest sens asupra zelului cu care conducătorii comuniști din țările răsăritene se aruncaseră în cursa pentru obținerea puterii, folosindu-se de cadrul general al prezenței sovietice. Acești conducători — preciza diplomatul rus — aveau ei înșiși sete de putere, nu-și menajau adversarii și nu-și crutau deloc eforturile spre a-și satisface aviditatea de a ajunge cât mai repede să conducă țara, înlesnind aplicarea tuturor directivelor sovietice și lăsând să se vadă cât de mult îi preocupa propria lor ascensiune. (Cf. însemnările manuscrise inedite ale dr. Cristian Popișteanu).

cial-Democrat, partidul comunist a primit o recunoaștere din partea partenerilor săi — în condițiile istorice existente atunci și în care aliații anglo-saxoni sfătuiseră partidele istorice și Palatul în acest sens — a calității de forță politică legal îndreptățită să participe la acțiunea de restabilire a regimului democratic în România și la opera de guvernare postbelică a țării. În fond, după 1924, când P.C.d.R. fusese scos în afara legii, acesta era cel dintâi document oficial care legitima partidul comunist ca partener, și acest document purta semnăturile a două din partidele politice cu adevărat reprezentative pentru viața politică românească. Pentru P.C.d.R. a fost un câștig politic imens, la care îl adusese raportul de forțe de pe frontul germano-sovietic, unde înalțarea armelor roșii se dovedea irezistibilă, ele intrând din aprilie 1944 pe teritoriul românesc, iar evenimentele de la 23 august 1944 l-au făcut, peste noapte, dintr-o grupare politică extremistă, ilegală și fără influență notabilă în viața politică a țării, unul din partidele care girau politic noua putere, având, spre deosebire de partenerii săi din B.N.D., și un portofoliu în noul guvern, prin Lucrețiu Pătrășcanu.

Scurtă vreme după 23 august 1944, P.C.d.R., se afla însă în ciudata ipostază de a fi, concomitent, și la putere și în opoziție. La 20 iunie 1944, când a fost semnată Platforma B.N.D., cele patru formațiuni politice ce constituiau această coaliție politică acceptaseră un program de sarcini imediate¹, după încheierea războiului fiecare dintre ele rezervându-și dreptul de a-și afirma propriile opțiuni privind dezvoltarea ulterioară a țării. Evoluția B.N.D. a fost însă profund marcată

„Ana, Luca, Teo, Dej” nu era doar o lozincă a anilor '45-'50; ea desemna cvartetul forte al partidului comunist în aplicarea modelului sovietic în România. În imagine (de la stânga la dreapta): Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu

de situația specială a României — țară la discreția trupelor sovietice și cu mare parte din teritoriul transformat în zonă de operații militare. Ca urmare, încă din primele săptămâni ale lunii septembrie 1944, în sânul B.N.D. a început un proces de delimitare tot mai pronunțată între partidele tradițional-democratice — P.N.Ț și P.N.L. — și stânga formată din P.C.d.R. și P.S.D. Conjunctura politică mondială din acele momente — rezultat al raporturilor stabilite prin înțelegerile secrete încheiate de marile puteri din cadrul coaliției Națiunilor Unite și al desfășurării celui de-al doilea război mondial — a fost un factor hotărâtor în propulsarea acțiunilor stângii din cadrul B.N.D.

Practic, instruiți, apărați și încurajați de autoritățile politice și militare sovietice, comuniștii au declanșat ofensiva pentru acapararea puterii încă din primele zile de după 23 august 1944. Acțiunea lor s-a desfășurat pe două planuri: în sânul puterii nou constituite, prin miniștrii comuniști din guvernele ce s-au succedat până la 6 martie 1945 și care au promovat o politică de obstrucționare quasi permanentă, împiedicând pe cât posibil opera de guvernare, iar din afara puterii, prin practicarea unei politici proprii de alianțe, constituindu-și instrumente cu ajutorul cărora au acționat în vederea destrămării organizatorice a adversarilor politici și destabilizarea politică și socială a țării, pentru a o face neguvernabilă. Instrumentul politic principal utilizat de comuniști în lupta pentru uzurparea puterii a fost Frontul Național-Democrat, coaliție propusă „tuturor forțelor democratice” printr-un proiect de platformă publicat la 26 septembrie 1944 și în cadrul căreia au intrat P.C.d.R., P.S.D., Sindicatele Unite, Frontul plugarilor, Uniunea patrioților. Prin refuzul P.N.Ț. și P.N.L. de a adera la proiectul de platformă al F.N.D., comuniștii au găsit pretextul de a se retrage din B.N.D., considerându-se absolviți de angajamentele pe care și le asumaseră la 20 iunie 1944.

Pentru a-și impune însă propriul lor program de guvernare ce prevedea efectuarea imediată a unor reforme politice și economice cu pronunțat caracter de stânga — în primul rând o reformă agrară arbitrară —, comuniștii au trecut la acțiunea de scindare a Partidului Social-Democrat, de izolare a

¹ Platforma cuprindea următoarele obiective: încheierea, în baza ofertei făcute de Aliați, a armistițiului cu Națiunile Unite, ieșirea României din alianța cu Germania, eliberarea întregului teritoriu național de sub ocupația trupelor germane, alăturarea României la coaliția Națiunilor Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale, înlăturarea regimului de dictatură și revenirea la regimul constituțional-democratic prin acordarea drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării.

adversarilor politici prin incurajarea dizidențelor din sânul P.N.Ț. și P.N.L. — în primul rând a grupărilor conduse de către Anton Alexandrescu și, respectiv, Gh. Tătărescu. Ei se foloseau, în scop propriu acum, de o mai veche situație din partidele politice din România și anume, existența unor dizidențe care a însoțit quasi permanent viața lor interbelică. Pentru a le atrage în cadrul F.N.D., comuniștii au întrebuițat o gamă largă de metode, începând cu promisiunile și sfârșind cu intimidările și amenințările directe. Toate acestea desfășurate pe fondul unor agresive demonstrații și mitinguri de stradă și al unui adevărat război de uzurpare a administrației locale, prin impunerea de primari și prefecți comuniști sau ai formațiunilor politice aflate sub influența lor, prin ocuparea forțată a pământurilor și împărțirea lor țăranilor.

Pentru ca cititorii să poată înțelege mai bine ce, cum și de ce s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat în România acelor ani vom reproduce în continuare ample pasaje dintr-un document aflat în Arhiva istorică a Bibliotecii Academiei Române, Fond XIII, dosar nr. 3 353. Este vorba despre procesul verbal al ședinței pe care reprezentanții partidului comunist au avut-o în ziua de 17 februarie 1945 cu Anton Alexandrescu și alți câțiva susținători ai săi. Autorul minuitei n-a reținut nici măcar numele tuturor participanților la acea ședință, modul în care tratează evenimentul părând a descinde din teatrul obscurului. Practic, ne vom afla în anticamera actului de naștere al viitoarei formațiuni politice constituită din dizidenții național-țărăniști grupați în ceea ce se va numi P.N.Ț.-Anton Alexandrescu, pe care comuniștii au manevrat-o cu brio în propriul lor interes. Îi vom vedea „la lucru” pe câțiva din „așii” P.C.d.R. din acea vreme și mai ales vom recunoaște cu ușurință practicile și metodele introduse de ei în viața politică românească și care au marcat dramatic istoria țării noastre pe durata a aproape cinci decenii.

După mai bine de patru ani de la prăbușirea dictaturii comuniste este momentul să începă mai analiza acelei perioade pe baza sin-

Pentru comuniști, mulți dintre posibii lor aliați nici nu aveau nume, purtau doar indicative: țăranist 1, țăranist 2 etc. Fotografia ni-l înfățișează pe Anton Alexandrescu (rândul întâi, cel cu ochelari) înconjurat de adepții săi

gurei metodologiei obiective: sursele documentare primare, secundare etc. Ca și alte documente comentate în numerele trecute sau pe care le vom publica, stenograma adusă acum pentru prima oară la cunoștința publicului relevă esența luptei politice, mijloacele folosite de comuniști, aroganța și brutalitatea lor, dar și perfidia și persuasiunea. Nu credem că ne poate folosi o istorie descriptivă a perioadei comuniste, după cum nici una emoțională (justificată poate datorită sângeroaselor și iraționalelor repressiuni prin care a căutat să-și asigure stabilitatea regimul comunist), ci doar analiza lucidă, neînduplecată și corectă pusă în acțiune pentru cercetarea și redarea adevărului.

Anii istoriografiei romantice sau pătimășe nu ne pot inspira, după cum aceea perversă mistificare orientată programatic de nevoile ideologice comuniste sau, de ce nu, de cele fasciste, ar fi catastrofică și reprobabilă. Suțele de documente inedite românești și străine puse în circulație în ultimii patru ani de Magazin istoric constituie, suntem siguri, nu numai împlinirea menirii noastre de cea mai populară revistă de cultură istorică, dar și o contribuție solidă la istoriografia perioadei contemporane.

● Discuție sau Instrucție? ● Când patrurile sovietice les pe străzi ● Vasile Luca și Teohari Georgescu dau indicații ● Dacă nu se ține cont de radio Moscova ● Strigolul laltel ● Comuniștii vor un alt ghiveci cum numai ei știu să facă ● P.N.Ț.-Anton Alexandrescu va trăi dacă va merge cu F.N.D. ● Trebuie ținut seama că între U.R.S.S., America și Anglia e o înțelegere ● La granițele sale Uniunea Sovietică nu va lăsa pe nimeni să se amestece

Sedința din 17 februarie 1945 cu național-țărăniști

Au luat parte:

Tov. Vasile Luca, tov. Teohari Georgescu, Vijoli și național-țărăniști.

...
[Anton] *Alexandrescu*: Am avut o convorbire cu Badea, directorul politic al *Dreptății*, [organul de presă al P.N.T.], care-mi spunea că dacă rușii ar fi avut altă atitudine, ar fi știut să ne câștige simpatia. El recunoaște popularitatea negativă care se strânge în jurul Partidului Național-Țărănesc ... și tendința de rezistență ostilă U.R.S.S. Eu i-am întors vorbele, spunându-i că de ce rușii să ne câștige nouă simpatia și nu noi lor, întrucât noi suntem acei care am pornit războiul pe teritoriul lor... Mihalache e de o părere, dar cum ajunge în București, e victima sugestiiilor ce i se fac.

Tov. Luca: Cum privește împărțirea pământului de către țărani?

Alexandrescu: Spune că se face ca un fapt împlinit. Nu privește aceasta ostil... Spune că în fond e numai deosebire programatică între național-țărăniști și F.N.D. F.N.D. vrea să dea acum, național-țărăniștii o să vadă la toamnă ce o să dea. Sunt județe unde aceasta nu are prea mare însemnătate, dar în altele țărani intră direct pe moșie și-și iau pământul. El spune că național-țărăniștii nu înțeleg, dar în fond s-ar putea conclua cu F.N.D. ... I-am spus că am stat 6 luni ca niște roboți în partid, i-am explicat poziția greșită a lui Mihalache. Noi nu putem concepe un conflict cu elementele de stângă din partid, căci atunci înseamnă că apărăm dreapta și interesele care noi vrem să fie distruse... Până acum a mers, dar nu ne vom mai supune, vom scoate gazetă și va vom ataca în plin și personal. Aceasta, deoarece ei se tem de scandal. I-am spus: dv. vorbiți de dictatura de partid. Dictatura de partid e la noi, unde dom-

nește dictatura unei caste de 4-5 oameni de circa 70 de ani, încăpățânați. Ce speranțe vă faceți, dacă Alianții au luat hotărâri asupra Poloniei, conform intereselor sovietice, dar asupra României¹, care a fost dușmana lor? I-am spus că suntem hotărâți să spargem șandramaua. I-am spus că suntem hotărâți, făcând curte Sovietelor, să reconstruim țara. Aceasta a fost Joi [15 februarie].

Tov. Luca: Mihalache n-a stat de vorbă?

Alexandrescu: Nu. Când a auzit de criză, el a vrut să fugă, dar l-au adus înapoi. *Țărănist* 2: Pleacă azi.

Alexandrescu: După ce Mazilescu l-a bruscat pe Maniu, l-a făcut secretar general la refacere. Au vrut să doboare pe Crețeanu, care fusese mai de mult național-țărănist,

acum e social-democrat și a fost ales prefect de Teleorman.

Tov. Luca: Acolo sunt înconjurati de armată. La Craiova s-a răsturnat de asemenea prefectul și a fost ales Celac. *Național-țărănist* 3: Când am fost la Cetate², prefectul era în panică și spunea că s-a produs o mare rebeliune. Pe drum a aflat despre ce era în realitate vorba și anume că țărani intraseră pe moșii și împărțiseră pământul.

Alexandrescu: La Tg. Măgurele poate că e armată, dar la Craiova nu cred.

Tov. Luca: Ba da, dar nu o să facă nimic.

Alexandrescu: Nu o să tragă armata în țărănime.

Tov. Luca: Dacă trag declanșează imediat război civil.

Alexandrescu: Soldații români când văd numai o patulă rusească se intimidează.

Național-țărănist 4: Patrulele la întrunirea din Piața Națiunii [din 13 februarie 1945] au fost interpretate foarte serios; oameni care veniseră în oraș pentru cumpărături au luat tramvaiul și s-au întors acasă fără să fi făcut nimic.

Tov. Luca: Unii soldați [români] au fost dezarmați de sovietici, căci era ordin să nu fie niciunul înarmat la demonstrație...

Țărănist 5: Am luat contact cu prietenii din Argeș, Olt, Dolj, Romanat și am dat dispoziție să se ia legătura cu Gorj și Mehedinți. Am discutat cu ei despre poziția noastră și sunt și ei de acord că e indiscutabil că trebuie procedat imediat la reforma agrară, cărdășia cu liberalii trebuie înlăturată, de asemenea cu legionarii, chestiunea criminalilor de război și o serie de alte probleme trebuie să fie rezultatul rezoluției ce o iau ei... Toți au fost de acord și au cerut insistenț ca după ce iau rezoluția și hotărăsc că e necesară o fațșă colaborare publică și afișată public cu

¹ Conferința de la Ialta s-a desfășurat în perioada 4-11 februarie 1945, cu participarea conducătorilor U.R.S.S., Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii. La Conferință au fost adoptate importante hotărâri privind desfășurarea operațiilor militare în ultima fază a războiului și organizarea postbelică a lumii. Din minutele convorbirilor (publicate și de *Magazin istoric*, nr. 1-6/1967), precum și din comunicatul adoptat în ultima ședință a conferinței, desfășurată în ziua de 11 februarie 1945 în Palatul Livadia, nu reiese că problema României a format obiectul unor discuții și înțelegeri încheiate între „cei trei mari”. Facem această precizare, deoarece continuă să se facă încă confuzii în această privință, considerându-se că la Ialta s-a hotărât soarta României, prin includerea ei în sfera de influență și dominație sovietică. Această problemă fusese discutată și hotărâtă încă în toamna anului 1944, cu prilejul vizitei premierului britanic la Moscova, în zilele de 9-11 octombrie. Cu acei prileji, W. Churchill i-a propus lui I.V. Stalin celebrul „acord de procetaj” (un document „destul de murdar și rudimentar”, cum îl califica el însuși), pe care acesta l-a acceptat și care a fost confirmat ulterior în practica politică a celor trei mari puteri din coaliția antihitleristă (vezi întreaga discuție referitoare la această problemă în lucrarea lui Corneliu Bogdan și Eugen Preda, *Sferele de influență*, Editura științifică și enciclopedică, București 1986, pp. 168-187; vezi și *Magazin istoric*, nr. 3/1990, p. 57, unde este reproduș facsimilul respectivului document).

² Comună în județul Dolj.

F.N.D., să fie convocați aici telefonic, pentru ca împreună să luăm o rezoluție, pe care să o înaintăm partidului nostru cu un ultimatum de 24 de ore, cerând să ne spună dacă sunt de acord să-și schimbe politica și să colaboreze cu F.N.D. Deoarece ei cunosc raportul local de forțe, spun că noi vrem un guvern care să aibă asentimentul maselor. Trebuie să procedăm după o anumită tehnică, căci noi vrem ca noi de aci sau încă câțiva să rămânem izolați și prin aceasta nici nu putem contribui la mărirea numărului și al forțelor care să impună și să atragă opinia publică. Noi trebuie să ne creăm o popularitate prin aderența conștientă a masei. Dacă e vorba de un guvern prin forță venit din afară, nu mai avem atunci nevoie de câștigarea nimănui, dar așa cum stau lucrurile, pentru ca acțiunea noastră să aibă rezultate cât mai bune, pentru ca masele noastre să priceapă că conducerea partidului nostru nu mai poate fi reprezentanta democrației țărănești; e necesar acest lucru, ca să nu fim socotiți noi ca oportuniști și trădători ... Luni [19 februarie] seara cel mai târziu primesc toate rezoluțiile, chem la telefon pe toți reprezentanții, îi convocaci și aci vom lua o rezoluție unanimă. Toți spun că nu trebuie să subestimăm nici puterea de care se bucură Partidul Național-Tărănesc și nici să supraestimăm puterea pe care o crede că o are F.N.D., căci sunt unele județe unde F.N.D. nu și-a putut asuma elementele cele mai bune. Să nu uităm că Partidul Național-Tărănesc are cadre în toate comunele din țară și lupta pe care noi am dus-o nu poate fi minimalizată, căci o serie de atitudini a unora din partidul nostru se datorește persuasiunii pe care am dus-o noi... Prietenii noștri spun că pentru ca acțiunea noastră să fie eficace noi trebuie să ne grăbim fără să examinăm toate aceste elemente și să punem toate aceste probleme, ca apoi să putem lua poziție publică,

spunând că noi reprezentăm adevăratul țărănism și programul din 1919, pentru a nu da apă la moară, să putem arăta că adevărații trădători sunt însuși conducătorii și să arătăm discuțiile duse cu ei. Acțiunea e prea serioasă și trebuie găsit un procedeu care să demonstreze că s-au examinat toate posibilitățile.

Alexandrescu: Noi n-am discutat înainte între noi, de aceea eu nu sunt informat despre aceste lucruri... Socotesc că e necesară această luare de contact și să se ajungă în mod normal la hotărâri. Prin aceasta se dă mai multă încredere masei pe care trebuie să o rupem de Partidul Național-Tărănesc, ținând-o sub influența noastră.

Tov. Luca: Înțeleg că vreți ca ei să vină aci, să facă o rezoluție unitară și să se adreseze un ultimatum partidului, în care să expună toate nemulțumirile și ei desigur nu se vor schimba.

Țărănist 3: Atunci pornim public la atac.

Vijoli: Pe când puteți să-i aduceți aci?

Țărănist 3: Marți îi luăm la telefon și dacă au alcătuit rezoluția, le fixăm ziua când să vină pentru conferința comună.

Vijoli: Nu e bine să fie distanțată prea mare până la conferință.

Țărănist 3: Dar trebuie să fie după ultima adunare.

Tov. Teohari Georgescu: Ei au mâine adunarea nu luni...

Țărănist 4: ...În ceea ce privește intrarea în F.N.D., acest punct e mai gingaș. Aci trebuie să constatăm spre regretul nostru că ideea nu e încă coaptă la toți, ci numai la unii, adică aceste elemente care toate sunt pentru reforme nu sunt convinse că trebuie făcut acest pas. Aceasta înseamnă că ei au trăit acolo condițiuni care nu i-a ajutat să progreseze din punct de vedere al evenimentelor care s-au produs în ultimul timp. La Dolj, Romanți și Argeș ei ridicau următoarele obiecții: 1) ce facem noi acum să nu pară că un act de trădare...

Tov. Luca: Față de cine, față de conducere? Conducerea este doar cea care a trădat.

Țărănist 4: Față de celelalte organizații județene, care n-au ajuns la același nivel ca al nostru. 2) Dacă această acțiune a noastră duce la o ruptură de partid, trebuie să ne gândim ce mijloace avem pentru a întreține acest organism nou creat, așa ca să fie la nivelul obligațiilor celor vor reveni mâine. Aveți posibilitatea materială? Elementele sunt și noi vom pune umărul. 3) Să judecăm bine acest act căci (aici e o sensibilitate pur burgheză) s-au mai făcut rupturi de partid și niciuna din acestea nu a avut o soartă fericită. Au fost rupturile Lupu, Iunian, Vaida, Frontul Renașterii și niciuna din aceste rupturi nu a reușit să închege ceva unitar. Toate acestea contribuie ca ei să stea în rezervă în ceea ce privește ideea de a intra imediat în F.N.D.

Mazilescu: Oricine a plecat, a plecat din ambiții personale, nu pe o temă de program, ori plecarea noastră va fi justificată prin program.

Tov. Luca: Aceasta e deosebirea și de asta trebuie să reușească azi.

Mazilescu: Tocmai de aceea ei cer acest termen, pentru ca să nu ni se poată spune: plecați din oportunism, pentru că Frontul vine la putere.

Țărănist 4: Mulți au scos în evidență faptul că vor totuși să rămână organizații național-țărănești. Dar dacă se produce intrarea în F.N.D., care e o concentrare de partide diferite, așa că fiecare partid își păstrează independența, nu vor pierde ființa, care este chiar necesară.

Tov. Luca: Absolut necesară.

Țărănist 4: E vorba de încheiat ceva unitar, fără de care nu se poate realiza o guvernare unitară. A rămas între timp ca noi să căpătăm a adeziunea altor organizații și apoi să ne întrunim în conferință.

Tov. Luca: Avem de acum adeziunea Ardealului de Nord, Moldova și Constanța.

Țărănist 4: Să punem partidul în fața acestei situații: ori în-

telege să se încadreze pe linia justă și de realizare imediată a reformelor care sunt de altfel și în programul P.N.T., ori noi înțelegem să luptăm pentru realizarea acestor reforme în colaborare cu F.N.D. Aceasta e tot ce s-a putut obține. Urmează ca la această conferință comună să limpezim lucrurile mai departe...

Alexandrescu: La Vâlcea am avut discuții cu președintele și cu vicepreședintele, care sunt de aceeași părere și-și dau seama de tendința de ostilitate a conducerii față de apropierea de U.R.S.S. Și ei sunt pentru conferința la București. Căuza de căpetenie care-i face pe toți să ajungă la aceeași concluzie este că F.N.D. nu apare în fața lor ca mai multe organizații componente, ci ca un partid... Am explicat că Frontul e o concentrare a forțelor democratice, dar cu program și țel comun pentru anumite realizări, iar de ceea ce va urma timpul va decide. Alt aspect este că extrema stângă utilizează elementele burgheze și apoi le aruncă ca pe măselele stricate. Și ei se întreabă: oare nu va face așa și cu noi? Și de ce nu ar fi mai bine să ne înscriem individual la ei și scăpăm de eventualitatea de a fi aruncați.

Tov. Luca: Cunoaștem aceste păreri.

Tărănist 3: ...Eu am stăruit asupra poziției ce trebuie să o luăm după Conferința de la Ialta.

Tov. Luca: Amestecul direct, dacă nu se procedează cum trebuie.

Alexandrescu: Acest lucru poate deveni fapt, dacă nu ne înțelegem. Noi, care suntem oameni mai tineri decât conducerea noastră și mai vrem un viitor, trebuie să manifestăm public ce credem, să arătăm că suntem contra provocărilor ce i se aruncă U.R.S.S. Nu vreau să mă duc să pasc oile în Urali de dragul lui Maniu.

Tov. Luca: Aici ai spus ceva bine.

Tărănist 2: Tov. Molotov mi se pare a spus că sub nici un motiv nu se vor permite fo-

care dove de reacțiune aici.

Tov. Teohari: Aceasta a spus-o și la Ialta...

Ce putem noi azi vedea clar? Că în urma tuturor marilor frământări din lumea întreagă și de la noi, aceste elemente [conducerea P.N.T.] rămân mai departe consecvente pe linia lor... Conferința de la Ialta arată clar că nu numai puterile aliate pot să ceară o colaborare din partea forțelor democratice, dar cu timpul vor lua măsuri față de astfel de elemente și de astfel de organizații, nemaifiind un secret pentru nimeni că în sânul acestor organizații s-au strâns elemente mai cu seamă din fosta Gardă de fier... Dacă ei îndrăznesc să vorbească mai departe în numele democrației, atunci când radio Moscova și gazete oficiale sovietice au luat atitudine deschisă, demascându-i ca fasciști, ei pot face asta pentru că se acoperă și de tăcerea opoziției de stânga din partid, respectiv de tăcerea dv. Ei au girul elementelor cinstite de stânga din partid și datorită acestor giranți îndrăznesc să vorbească așa cum o fac. Luați manifestele scoase de tinerele național-tărănist și veți vedea că ceea ce este scris în ele poate fi semnat de orice legionar. E o problemă asupra căreia nu că nu putem noi tăcea, dar nu vor tăcea nici Aliații, aceasta nu de dragul nostru, dar pentru că se gândesc în primul rând la ei... Din toate acestea se desprinde sarcina imediată de a rupe cu această clică reacționară trădătoare a partidului și a țării și aceasta în mod curajos, fără să căutați să vă purtați cavalierește, punându-le încă un ultimatum. Oare nu știți care ar fi rezultatul unui astfel de ultimatum? Pentru a satisface o dorință a unor elemente care nu sunt hotărâte sau care se clatină, trebuie să mergem pe acest drum? Să facem o conferință și să cerem reacționarilor să facă o politică sinceră? Dar la cine mergem să cerem acest lucru? La elemente care se clatină sau

care sunt hotărâte împotriva U.R.S.S.? Eu cunosc acest lucru, căci am fost în provincie cu voi împreună și am cules informații despre propaganda național-tărănistă împotriva armatei roșii și a Uniunii Sovietice. Noi azi tăcem asupra acestui lucru, dar ca să ne închipuim că și rușii vor tăcea până la sfârșit înseamnă că nu ne dăm seama de situație. Iată de ce ar fi o greșeală să mergem pe acest drum. Nu e vorba numai de câteva organizații județene, nu e vorba numai de o opoziție care s-a cristalizat, formată din elemente cinstite și hotărâte, dar datorită elementelor care au venit în ultimul timp această opoziție poate fi întărită cu zeci de organizații. Cred că este destul de important pentru Partidul Național-Tărănist să fie lipsit de Moldova, de Ardealul de Nord. Singur acest lucru și va da o lovitură destul de puternică, dar ce va fi când vor trece și celelalte organizații ale dv. ... În unele județe unde m-am deplasat, am văzut un curent sănătos jos... Acum se schimbă prefectii și țărani trec la împărțirea pământului. În câteva zile întreaga țărănime poate merge pe acest drum, văzând că li se rezolvă probleme de viață pentru ei...

Acest front ar fi trebuit să-l avem imediat după 23 august, noi însă avem situația pe care o avem, după 6 luni. Se vede însă clar că tot acolo trebuie să ajungem... Jos nu se va întâlni nici un fel de rezistență sau opoziție, așa cum a fost la Rm. Vâlcea. Desigur că nu poate fi același lucru cu conducerea, care vorbește în numele întregului partid, cu elemente ca Mihalache, care vede în Maniu un geniu. Cum mai poate cineva, după atâta timp, să vadă în el un geniu? **Tov. Luca:** Un geniu lezuit. **Tov. Teohari Georgescu:** Trebuie să ne dăm seama că nici cu Mihalache, nici cu Lupu nu se poate face nimic...

Nu trebuie făcut o comparație cu rupturile care au mai fost în partid. În acele momente cu totul alta a fost și-

tuația și condițiile. Atunci era firesc să se întâmple așa cum s-a întâmplat, după cum e firesc ceea ce se întâmplă azi. Vor veni delegați din Oltenia, Gorj, Romanai, Rm. Vâlcea... Conferința sa aibă rezultatul categoric de a încheia unitatea acestor organizații, ca să nu se poată spune că sunt organizații dispartate, să se scoată o gazetă, să-și creeze un birou central, așa ca prin manifestările lor să reprezinte o forță. ... Nu uitați că prin aderarea la program și la F.N.D. se produce o încheiere, o conlucrare pentru problemele administrative, economice cu organizațiile Frontului și deci posibilitatea pentru aceste organizații să se dezvolte și să crească așa cum n-au putut până acum. Nu mai e timp de târăgănat nici o zi și trebuie să vă fie clar că nu trebuie să vă lăsați influențați de nimeni... Păreră voastră să fie că nu se mai poate sta de vorbă cu elementele din conducere, dacă acestea n-au ținut cont de radio Moscova.

Tov. Luca: Nici de Anglia...

Țărănist 6: ... Forma ultimatumului n-are mare valoare, totuși produce un curent nou în masă, căci pentru aceasta vom folosi și presa dv. și celelalte ziare care nu sunt sau se fac a nu fi ale nimănui și ca urmare la aceasta unii sunt impresionai și aderă, iar alții rămân la ei din lașitate... Dacă ar fi fost vorba numai de noi, am fi putut termina de săptămâna trecută. Pentru aceasta cerem noi această nouă cercetare a stării de fapt a organizațiilor.

Vijoli: Tovarășul Georgescu nu a spus să nu faceți conferința.

Tov. Teohari Georgescu: Oamenii au fost doar anunțați să vină și când vor veni se va ține conferința. Am spus numai ca în loc să se dea un ultimatum conducerii, mai bine să se ia hotărârea...

Țărănist 6: Dacă nu vor să pornească la reforme...

Vijoli: Nu reformele sunt totul. Nu mai puteți merge cu ei împreună pentru că din punct de vedere național am mers pe un drum greșit și ne

duc în situația de a ni se amenința existența națională... Să facem conferința cât mai apropiată, marți sau miercuri. Să participe și delegațiile din Moldova și Ardealul de Nord, căci contează să se vadă că nu numai aceștia care vin la conferință merg împreună, ci și Moldova, Ardealul, Constanța, ceea ce înseamnă că de la început sunt cu dv. 1/3 din organizațiile din România, deci reprezentati un curent nou, o forță mare politică, nu o organizație izolată ...

Țărănist 2: O problemă ridicată de unele organizații județene este următoarea: ele spun că participă și intră în F.N.D., dar dacă F.N.D. neputând ajunge la soluția dorită, se face iar un guvern de coaliție cu Maniu? Ce va fi?

Tov. Luca: F.N.D. nu colaborează cu ei.

Țărănist 2: Aceasta este o precizare importantă și acum le pot da un răspuns precis.

Tov. Luca: Respingem orice colaborare cu cei ce sprijină fascismul. Pentru național-țărăniști și liberalii cinstiți se găsește loc în F.N.D. Ei însă spun că sunt de acord cu conferința de la Ialta, pe de altă parte însă scot manifeste împotriva noastră, încât aproape reiese că noi suntem fasciști din țară.

Țărănist 2: În cazul când Rădescu nu pleacă din guvern, național-țărăniștii rămân, rămâne și F.N.D.?

Tov. Luca: Rădescu va pleca și noi nu primim formula lui, să facem iar un ghiveci. Noi vom face un altfel de ghiveci, așa cum știm noi. Poziția Frontului e limpede. Până la sfârșitul săptămânii viitoare cred că se va lămurii situația. Nu colaborăm cu elementele reacționare din partidele istorice. Cerem un guvern F.N.D. E imposibil ca ei să nu înțeleagă că trebuie să plece. Primarii și prefecții se schimbă cu sau fără intervenția armatei și dacă vor trage focuri de armă, cu foc de armă vom răspunde. Rădescu amenință cu război civil cu îndrăzneala unui nebun și acei domni care văd cum le

fuge terenul de sub picioare îl sprijină. Acum, după conferința de la Ialta, e clar că ei speră că nu numai U.R.S.S. are cuvânt de spus, ci și ceilalți și se va face o intervenție care va forța ca să fie și ei în guvern. Astfel, ei provoacă tulburări în țară, care să necesite o intervenție și apoi să se ajungă iar la o formulă de guvern care să saboteze mai departe. De aici îndrăzneala lui Rădescu. Dacă însă ei provoacă, noi mergem înainte pe drumul nostru, schimbăm prefecții și primarii, împărțim pământul, facem mari întruniri și demonstrații pentru a pune capăt acestei situații. Orice declarație ar face ei de acum înainte, noi în nici un caz nu vom colabora cu elementele reacționare și nu mai permitem să avem o situație minoritară față de ei, deoarece acum noi reprezentăm o forță cu mult superioară forței lor în toate straturile sociale. Mai ales prin împărțirea pământului atragem țărănimea aproape în întregime și foarte bine a spus tov. Teohari că n-avem timp de pierdut... Conferința dv. trebuie să dea o conducere centrală, gazetă etc. și partidul va trăi, dacă înțelege să meargă cu F.N.D., intrând în el. În privința faptului că unii se tem că acum îi primim, dar mai târziu vor fi dați peste bord, aceasta e o naivitate... În istorie niciodată un partid n-a dăinuit; au dispărut de exemplu la noi și conservatorii și fasciștii și așa se va întâmpla desigur și în viitor, când fără îndoială clasa muncitoare, intelectulă și țărănimea vor avea un singur partid. Cei care merg înainte cu vremea vor găsi în acest partid un loc, care nu, vor cădea în luptă... Acum se duce o luptă națională de așezare a României pe locul ei, de a scăpa de marea răspundere care ne-am luat-o luptând alături de Hitler. Trebuie să rezolvăm problema națională, adică refacerea țării, alianța cu U.R.S.S., distrugerea fascismului, care e un mare pericol pentru țară, căci o Românie cu tendințe imperialiste, agresoare nu poate

să existe... Acum ei [conducătorii P.N.T.] au devenit apărătorii fascismului, ai reacționarilor români, care caută reîntoarcerea timpurilor vechi și pregătirea unei noi catastrofe naționale, uneltind iarăși și contra U.R.S.S., care desigur nu poate tolera acest lucru și ca urmare riscăm să avem situația unei țări ocupate. La conferința de pace vom avea soarta Germaniei. Trebuie ținut seama că și între U.R.S.S., Anglia și America e o înțelegere. Uniunea Sovietică prea puțin se amestecă în Italia, Franței i-a ajutat să devie o mare putere. În chestiunile ei interne însă se amestecă mai puțin. Aci însă, la granițele ei, U.R.S.S. nu va lăsa pe nimeni să se amestecă pentru a menține poziția pe care o are astăzi România. De aceea la conferința dv. nu este timp de pierdut, căci evenimentele se desfășoară rapid. La Craiova s-a amestecat armata și pot fi ciocniri. Guvernul va cădea pe chestiunea agrară, căci în această chestiune noi nu cedăm. Ei însă încearcă să împiedice această împărțire a pământu-

rilor pe care o fac țăraniile... Dacă întrebuințează forța, războiul civil e gata...

Alexandrescu: Totul era o chestiune de lămurire. Noi am spus aci ce nu ne era clar. Acum se va pune chestiunea inutilității stăruinței și se va lămuri dacă e mai bine să luăm hotărârea imediat.

Tov. Luca: Noi plănuim conferința pe marți.

Alexandrescu: Depinde dacă vor veni ei.

Tov. Luca: Pentru cine e posibil să vină marți.

Vijoli: Ar fi bine dacă s-ar putea trimite o mașină după ei.

Țărănist 3: Noi vom vorbi cu ei la telefon și va vom anunța după cine să trimitemi.

Vescan: [Prefectul F.N.D. de Cluj]: Voi aveți și tineret național-țărănist. Știm pe unul Tepelea, care se purta bine. **Țărănist 2:** Acum este de-al lui Ilie Lazăr...

Alexandrescu: Am aflat aci că avocatul Kiss din Oradea a fost arestat împreună cu un grup și nu știu exact cum a fost chestiunea.

Vescan: A adresat un apel ca nimeni să nu ia parte la administrație, până ce Ardealul nu va fi încadrat României.

Aceasta a fost considerat ca un sabotaj. Celorlalți li s-a dat drumul. Ei e arestat, dar e de mirare că după așa ceva a rămas numai unul singur arestat.

Alexandrescu:... A rămas stabilit ca conferința să aibă loc marți, dacă va fi posibil să vină toți până atunci.

P.S.

Instructajul administrat de comuniști lui Anton Alexandrescu și colaboratorilor acestuia s-a dovedit extrem de eficient. La 23 februarie, grupul dizidenților național-țărăniști a părăsit P.N.T. și a aderat la programul de guvernare propus de F.N.D. Până la fatidica dată de 6 martie 1945 nu mai rămăseseră decât 10 zile! Dar despre guvernarea Rădescu și obstrucționarea ei de către forțele comuniste și aliații acestora sub oblăduirea deciziilor venite de la Moscova, noi documente revelatoare în numărul viitor. ■

Prezentare, note și selecția textului:
Cristian POPIȘTEANU,
Marian ȘTEFAN

15 MAI 1941.

UN ALT MUSAFIR NEPOFTIT ÎN PIAȚA ROȘIE

La Moscova continuă să apară noi și noi volume consacrate participării Uniunii Sovietice la cel de al doilea război mondial, perioadă despre care - opinează cercetătorii - abia de acum înainte se poate scrie serios, adevărat, pe bază de documente autentice, nu contrafăcute. „Destul”, spun generațiile mai în vârstă, suprasaturate de temă, tratată până acum în cheie pur propagandistică - și de cinematografie, și de literatură, și de istoriografie. Tinerii par însă mult mai permeabili și receptivi. Ei înțeleg că noua istoriografie este, în sfârșit, curățată de minciună.

Arhivele sunt principala sursă de informare și, dintre aceste arhive, au intrat de curând în circuitul științific cele militare de stat ale Rusiei, în care se păstrează originalele documentelor Comisarului poporului pentru apărare. Până în prezent s-au publicat în volum, pentru prima oară, ordinele acestuia din anii 1937-1941. Ele au avut un rol deosebit în istoria țării, în general, și a forțelor armate, în special. Atunci s-a declanșat epurarea în masă a cadrelor militare, atunci s-a instituit un anume stil de conducere, întemeiat pe frică și

represiune.

Iar consecințele dezastruoase s-au văzut mai ales la începutul războiului. Din ianuarie 1937 până în iunie 1941, s-au emis peste 3 000 ordine, semnate personal de Stalin, Vorosilov, Mehlis. Toate aceste documente dovedesc greșelile și neajunsurile de la nivelul eşaloanelor superioare ale armatei. Un singur exemplu care ilustrează atât incompetența militară, cât și teama de a o mărturisii. Puțini știu că, mult înaintea tănărului german Rust, care a aterizat cu un mic aparat în Piața Roșie, în 1987, zbor ce a făcut valvă în întreaga lume, la 15 mai 1941, deci cu cinci săptămâni înainte de începerea războiului, un aparat german militar, un „Junkers-52” a trecut - fără a fi „deranjat” - frontiera de stat a U.R.S.S. și, parcurgând ruta Belostok - Minsk - Smolensk - Moscova, a aterizat fără probleme pe un aerodrom al Capitalei. Artileria antiaeriană nu a avut nici o reacție. Deși un dispecer al flotei aeriene civile a informat despre avionul aflat în afara traficului obișnuit.

F.D.

Aprilie 1929. Detroit (S.U.A.)

Primul Congres Bisericesc al Episcopiei Ortodoxe Române

În urmă cu 65 de ani, între 25 și 28 aprilie 1929, la Detroit, statul Michigan, a avut loc primul Congres Bisericesc al Episcopiei Ortodoxe Române din S.U.A., forul suprem de conducere în chestiunile administrative bisericesti care garanta, de fapt, autonomia Episcopiei, recunoscută și de Sfântul Sinod de la București.

În vederea constituirii acestui Congres, Sfântul Sinod a hotărât, la 29 mai 1928, să trimită în America doi delegați: preotul Trandafir Scorabeț, consilier al Mitropoliei din Sibiu, și dr. Ioan Matei, din Consiliul Central Bisericesc al Bisericii Ortodoxe Române.

Într-o scrisoare încredințată pr. Scorabeț de mitropolitul Nicolae al Ardealului și adresată românilor ortodocși americani se menționa: „Neputând pleca mai degrabă să vă cercetez iubitorilor mei fil sufletești și pe voi de peste Ocean, avem mângâierea de a trimite la voi pe prea cucernicul Tr. Scorabeț, consilierul nostru arhiepiscopesc; care e scrisoare vie a dorințelor noastre, căruia îi dăm autorizație să îndeplinească vizita canonică printre voi și să culegă toate informațiile despre starea parohiilor, a preoților și a tuturor așezămintelor noastre religioase și naționale”.

Sosit în America, pr. Trandafir Scorabeț a efectuat vizite canonice și informative prin parohii,

pentru a cunoaște „condițiile spirituale și morale din coloniile românești”, rezultatele acestor vizite fiind consemnate în două rapoarte. Un raport a fost prezentat Congresului de la Detroit, altul a fost trimis în țară și tipărit la Sibiu.

Concluziile sale din cele constatate în S.U.A. erau că se impuneau: „1. O reorganizare fundamentală a comunităților religioase. 2. Primenirea clerului misionar și revocarea preoților necorespunzători. Recrutarea clerului să fie severă. 3. Un episcop misionar plătit pe timp de 10 ani de către statul român”.

Congresul a fost convocat în orașul Detroit, unde parohia „Sf. Gheorghe”, păstorită de pr. Octavian Mureșan, a acceptat să se ocupe de toate problemele organizatorice. Prin intermediul publicațiilor *Tribuna română* și *America* s-a desfășurat o amplă campanie de pregătire și susținere a Congresului.

La 25 aprilie 1929, în biserica „Sf. Gheorghe” din Detroit, în prezența a 20 de preoți delegați ai comunităților românești din S.U.A. și Canada, s-au deschis lucrările Congresului. Participau și reprezentanți ai mirenilor.

Discuțiile — uneori în contradictoriu și tensionate — s-au purtat, îndeosebi, în jurul a două probleme: parahiile americane să se constituie într-un fel de pro-

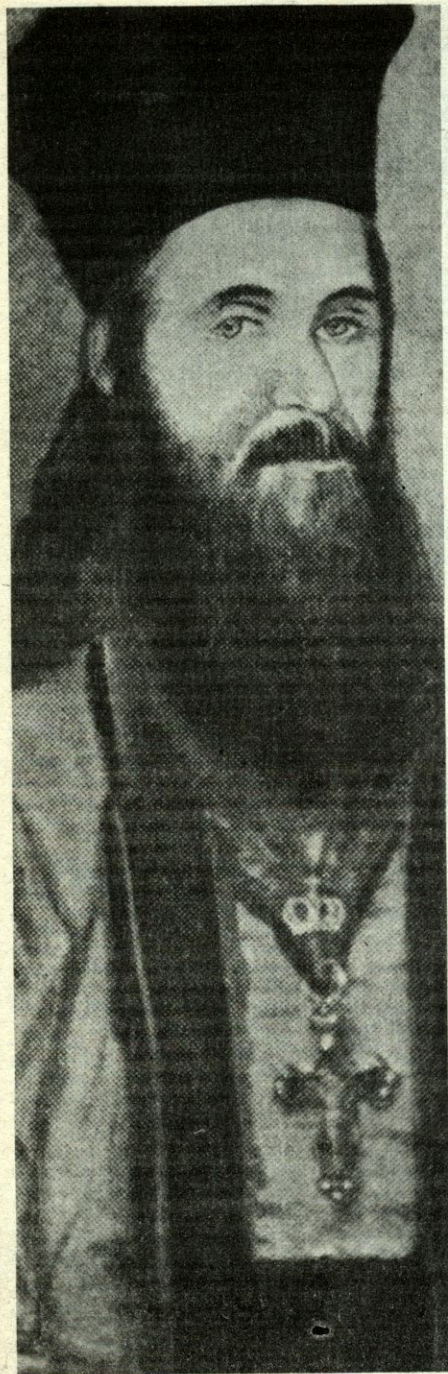
vincie misionară sub jurisdicția Mitropoliei Ardealului, sau într-o episcopie autonomă, depinzând de Patriarhia din București.

În cele din urmă a biruit propunerea autonomiei, Congresul aprobând constituirea unei „episcopii autonome misionare, sub jurisdicția Sf. Sinod al României Mari, iar episcopul nostru să fie membru de drept al Sf. Sinod al României”.

La propunerea președintelui Congresului, pr. Trandafir Scorabeț, și cu susținerea pr. Octavian Mureșan, a fost adoptat și un *Hrisov* în care se reafirmă decizia „închegării tuturor parohiilor într-o organizație generală misionară, menită să cuprindă întreaga suflare ortodoxă română din America de Nord”.

Forurile bisericesti de la București erau totodată rugate „să dea tot sprijinul, ca răvna coloniștilor noștri pentru credința strămoșească să găsească în noua organizație teren de dezvoltare spre întărirea legăturilor cu Biserica Mamă și spre deplina manifestare a libertății religioase, acordată de legile țării acesteia”.

O fotografie (în imaginea de mai sus) realizată în fața bisericii „Sf. Gheorghe” din Detroit la încheierea lucrărilor acestui prim congres bisericesc păstrează, peste timp, amintirea unui important moment din viața românilor americani.

EUGEN HACMAN

un personaj istoric

controversat

Prof. GEORGE URSUL,
Emerson College - Boston (S.U.A.)

Eugen Hacman este un controversat personaj istoric din secolul trecut și care merită o reevaluare din partea istoricilor. În a sa *A History of the Romanians* (*O istorie a românilor*), R.W. Seton-Watson (*Magazin istoric*, nr. 11,12/1989; 12/1990) scria: „Se pot adopta două păreri contrarii în ceea ce îl privește pe acest prelat. Nu poate exista însă nici o îndoială că a adus mari servicii cauzei ortodoxiei și nu mai puțin naționalității române din Bucovina”. Nicolae Dobrescu, autorul unei istorii a Bisericii române, spunea că avea „o superioritate culturală, calități morale și religioase”. Pe de altă parte, Iorga considera că Hacman a fost ros de o „amblije exagerată”. Unul dintre secretarii lui Hacman, pe nume Schonback, scria în *Telegraful român*, la moartea sa, că epitaful trebuia să poarte inscripția: „Aici zace ambiția nemăsurată și bătoasă”.

Pentru unii, el a fost un înflăcărat patriot român, care a sprijinit dezvoltarea unui sistem școlar românesc, a construit impozanta catedrală neo-clasică și reședința metropolitană din Cernăuți, a ridicat școli și biserici prin toată Bucovina și și-a folosit prietenile și relațiile pe care le avea la Curtea din Viena pentru a asigura posibilități administrative mai largi pentru Biserica din Bucovina. Pentru alții, el era rigid, încăpățânat și ambițios, contra ideli de reprezentare a clerului și laicilor în conciliile și comitetele ecleziastice, opunându-se unirii tuturor românilor creștini ortodocși din Imperiul habsburgic într-o singură mitropolie.

Cui a aparținut inițiativa?

Viitorul mitropolit s-a născut în 1793, în Vâslăuți, ținutul Cernăuți. Era băiatul cel mare al unei familii de țărani săraci. După unii istorici, era de origine ucraineană, după alții, română. Aș vrea să adaug că el era fratele mai mare al stră-stră-bunicului meu, Nicolae Hacman (1806-1892). Potrivit tradiției familiei, amândoi erau români de origine și descendenții lor de patru generații au fost tot români. Familia Hacman se trăgea de la Hotin, din Basarabia, unde bunicul lui Eugen fusese hatman. Potrivit lui Constantin C. Giurescu, Hacmanii coborau dintr-una din cele mai vechi familii de oșteni ai Moldovei și numele familiei fusese derivat din titulatura dregătoriei. Austriecii din Bucovina, unde a migrat familia, după ce soarta li s-a arătat potrivnică, au găsit mai ușor de pronunțat numele Hacman, în loc de Hatman.

După absolvirea școlii primare, Eugen a fost ajutat de unul dintre unchii săi, Ignatie Hacman, profesor la Seminarul teologic din Cernăuți, mai apoi stareț la mănăstirea Dragomirna, să intre la școala unde preda și el. Era unul dintre puținii copii săraci care reușeau acest lucru. La sfârșitul școlii, a fost trimis în Austria pentru a-și continua studiile de teologie, primind o bursă la Facultatea de teologie romano-catolică a Universității din Viena. Atunci l-a cunoscut pe arhiducele Ferdinand, viitorul împărat între anii 1835-1848, căruia i-a predat o serie de lecții. A absolvit facultatea în 1823 și a fost ordonat diacon de către mitropolitul Ștefan Stratimirovici, arhiepiscop de Karlowitz. S-a reintors la Cernăuți, ca profesor la școala ortodoxă elementară. Din 1827, după ce a fost ordonat preot, a fost numit profesor pentru studiul *Vechiului Testament* la Institutul Teologic, înființat nu de multă vreme.

Eugen Hacman s-a numărat printre cei patru candidați dintre care urma să fie ales episcopul Bucovinei, după moartea lui Isaia Balošescu. Melchisedec Lemeny a fost înlăturat, pentru că întreținea contacte politice cu Mitropolia Moldovei, în ciuda unei interdicții a autorităților habsburgice. Cei alți doi candidați studiaseră doar la seminariile unor mănăstiri. Fostul său student, de curând devenit împărat, a semnat, la 8 mai 1835, actul prin care Eugen Hacman devenea episcop. La 15 august 1835,

în vârstă de 44 ani, Hacman era consacrat la Karlowitz, de către Mitropolitul Stratimirovici. Din acel moment, evoluția sa a devenit controversată. Nu pot fi puse sub semnul îndoielii serviciile pe care le-a adus diocezei. Pentru a îmbunătăți calitatea muzicii religioase, care joacă un rol atât de important în liturgia ortodoxă, a creat, în 1838, o școală unde să fie pregătiți preoții, cantorii, membrii corurilor și dirijorii. Acolo a studiat și Ciprian Porumbescu. Din 1775 — când Habsburgii au inclus Bucovina în Imperiu — și până în 1843, numărul parohiilor ortodoxe a fost limitat prin lege. Sporul natural de populație, înregistrat de români, impunea crearea unor noi parohii și ridicarea altor biserici. Curtea imperială a aprobat, în 1843, un nou statut de organizare a Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina. Fiecare diocază era împărțită în 12 protopopiate, ridicându-se numărul de parohii de la 186 la 241. Rămâne de stabilit rolul pe care l-a jucat Hacman în acest proces. Inițiativa a aparținut Curții imperiale — mai greu de crezut —, sau și-a folosit influența Eugen Hacman, intervenind în favoarea Bisericii?

O altă problemă venea din faptul că tot mai mulți tineri români mergeau la Institutul teologic, dar după absolvire nu existau destule parohii pentru a fi reparați. Prin noul statut, se permitea funcționarea în aceeași parohie a unui preot mai în vârstă și a unui abia ieșit de pe băncile Institutului. Sigur, apăreau fricțiuni, uneori, între ei, iar veniturile parohiilor trebuiau împărțite, dar soluția s-a dovedit utilă. În anii care au urmat, s-au întemeiat 55 noi parohii, s-au ridicat biserici. Nicolae Hacman, nepotul episcopului, a devenit un renumit arhitect, autor al multora dintre noile construcții.

Nu a mai apucat să fie instalat

Când a devenit episcop, Eugen Hacman a constatat că mulți aspiranți la preoție, care băteau la porțile Institutului teologic, nu știau să citească în românește, căci absolviseră școli din Bucovina unde limba de predare era germană. Se pare că a insistat pe lângă Ferdinand pentru crearea unui sistem de învățământ în limba română în Bucovina. În 1844, împăratul a decis ca școlile din regiune să se împartă în catolice, cu limba de

predare germană, și ortodoxe, în care să se învețe în limba română. În zona dintre Prut și Nistru se permitea și folosirea limbii ucrainene, pentru imigranții din Galicia.

Administrația sa episcopală a fost afectată de revoluția de la 1848. Din 1837, Hacman tinseșe spre concentrarea întregii autorități ecleziastice în mâinile sale. Un critic l-a numit mai apoi „un despot natural”, care a stabilit „un regim dictatorial”, greu suportat de clerul de sub autoritatea sa. Ii trata de sus pe preoți, care treceau cu greu de filtrul secretarului său, Constantin Czehowski. Și-au semnalat și cazurile de simonie. Așa încât mulți și-au pus speranțele că anul 1848 avea să aducă schimbări. În luna aprilie, profesorii de la Institutul teologic și de la Seminarul teologic s-au adunat pentru a redacta o listă de nemulțumiri. Li s-au alăturat și reprezentanții unor mari familii din Bucovina, mai ales cei din neamul Hurmuzachi. Prin abdicarea lui Ferdinand, Hacman era lipsit și de un sprijin puternic. Existau însă și revendicări obiective. Astfel, se cerea autonomie pentru Biserică, menținerea caracterului ei românesc, amenințată de masiva imigrare a ucrainenilor în Bucovina. S-a cerut ca pe viitor, episcopii să fie aleși de o adunare a reprezentanților clerului și laicilor și ca toți românii ortodocși din Imperiu să fie grupați într-o singură mitropolie. S-a mai cerut și ca un comitet să supravegheze însemnatul fond bisericesc, creat în secolul XVIII prin punerea la un loc a veniturilor mănăstirilor dezafectate.

Acceptând cererile exprimate, Hacman l-a dat afară pe secretarul său, pe alți membri ai administrației care nu se bucurau de simpatie. De asemenea, limba română a înlocuit-o pe cea latină ca limbă de instrucție în Institutul teologic. S-a creat și o școală care să pregătească profesori de limba română. În sfârșit, Eugen Hacman s-a pus de două ori în fruntea unor delegații ale clerului și laicilor bucovineni, care au mers la Viena pentru a-și prezenta personal împăratului Franz Josef cererile locuitorilor provinciei.

Cum în perioada care a urmat, autoritatea imperială s-a restabilit, multe dintre cererile formulate în 1848 au rămas literă moartă, Hacman continuându-și stilul dictatorial. Totuși, el a mărit salariile preoților și a creat un sistem de pensii pentru văduvele lor. S-a publicat și primul calendar diocesan.

La început, cât a avut relații de prietenie cu Andrei Șaguna, Eugen Hacman s-a declarat în favoarea unei singure Mitropolii pentru toți românii din Austro-Ungaria. Ulterior, cum relațiile dintre ei s-au răcit — fie că Șaguna nu vroia să îi acorde lui Hacman rangul suprem, fie că acesta nu dorea să împartă importantul venit al Bisericii bucovinene — el s-a opus ideii.

La 15 iulie 1844, Hacman a pus temelia unei impozante catedrale în stil neo-clasic, dedicată Sfântului Spirit. Era, totodată, o declarație de independență a românilor, comparabilă cu cea reprezentată, în vremea ei, de Curtea de Argeș. Ea a fost sfințită în iulie 1864 și în aceeași lună Hacman a pus piatra de temelie pentru o altă grandioasă construcție: reședința episcopală, căminul Seminarului, capela și oficiile diocezane. Proiec-

tate de arhitectul Glavka, clădirile au fost terminate nouă ani mai târziu. În perioada stăpânirii sovietice, întreg ansamblul a devenit Universitatea din Cernăuți.

Din păcate, stilul autoritar al lui Eugen Hacman a îndepărtat o parte dintre profesorii de la Institut, care au plecat în Moldova. La 11 septembrie 1870, Hacman a cerut Curții imperiale ridicarea episcopiei sale la rangul de mitropolie. Abia la 23 ianuarie 1873, după ce a făcut mai multe vizite la Viena, a obținut aprobarea imperială, fiind numită Mitropolia Bucovinei și Dalmației. N-a mai apucat să fie instalat, căci a murit la 12 aprilie 1873, pe când se afla la Viena. Corpul i-a fost adus la Cernăuți, fiind îngropat în Catedrală.

Rămân încă multe aspecte ale vieții sale insuficient cunoscute: primii săi ani de viață, cursurile urmate și profesorii pe care i-a

avut la Viena, prietenii legate, pasiunile și gusturile sale, care erau concepțiile lui despre relația dintre Stat și Biserică, despre statutul minorităților în Imperiu și al majorității din Bucovina. Pornind de la cariera lui, se poate studia problema condiției religioase a românilor din Bucovina, comparativ cu cea a românilor din Transilvania. Sau de ce a permis Hacman ucrainenilor să își folosească limba în biserică. Care au fost relațiile lui cu împărații Ferdinand și Franz Josef, cu alți membri ai Curții imperiale. Ce credeau autoritățile austriece despre el. Care erau raporturile lui exacte cu pătura înstărită a românilor din Bucovina și cum se considerau reciproc.

Chiar dacă Hacman a fost un autocrat, nu se poate să nu fi impresionat de solidele lui realizări. ■

COPERTELE

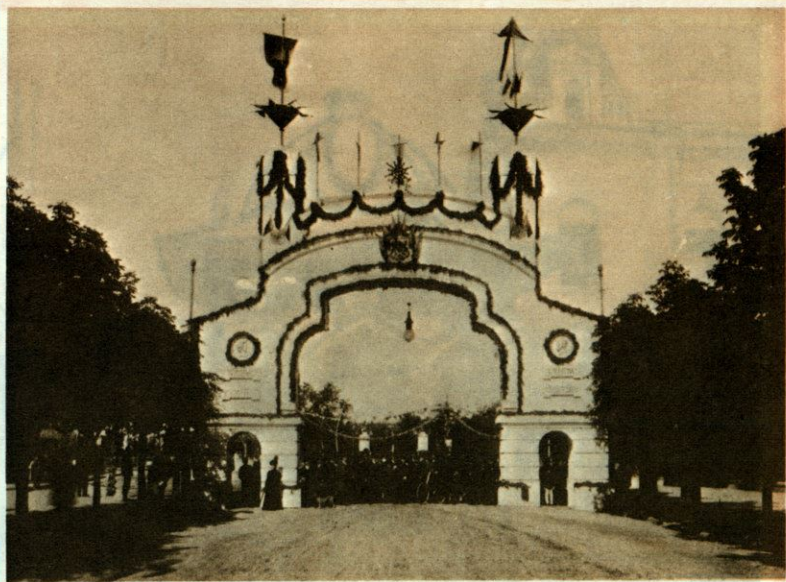
① „Zeci de mii de români stau gata a se arunca în cel mai mare pericol pentru o singură idee îmbrăcată în vorba **naționalitate**, încât un tiran oricare ar trebui să stărpească pe toți naționali pentru ca să poată subjugă acest pământ”, scria în 1848 George Barițiu, relevând puternica aspirație a poporului nostru spre unitate și independență națională, idealuri împlinite prin Unirea din 1859, prin dobândirea deplinei independențe de stat în 1877-1878 România devenind regat la 1881, și apoi realizând Marea Unire din 1918. În imagine un tablou alegoric de la finele veacului trecut reprezentând **Independența României (Revoluție și naționalitate, p.2)**

② ④ „Veșminte roșii, verzi, întunecate/ n-au fost femei să poarte/ sau în mai blond și dulce mod să-și strângă/ cosițele, ca ea ce mă despoale/ de vrere, de puteri, de libertate...”, elogiu în vers, în urmă cu peste 650 ani, Francesco Petrarca (trad. Eta Boeriu) frumusețea feminină asociată farmecului vestimentar. Pe **coperta ②** stânga, de sus în jos, trei frumuseți răpite timpului: prin artă: „La Fornarina”, pictată de Rafaël; Anna de Clèves, portret de Holbein și Tânăra cu diademă a lui Leonardo da Vinci. **Coperta ④**: un vas de Sèvres din 1764-1771, cu o ilustrație a legendei lui Pygmalion, cel pentru care zeita Atena a însuflețit statuia Galateei și, pe **coperta ②** dreapta, un alt vas de Sèvres, din 1800, cu chipul lui Napoleon, după un tablou de François Gérard (**Napoleon, moda și puterea, p.48**)

PLANSELE

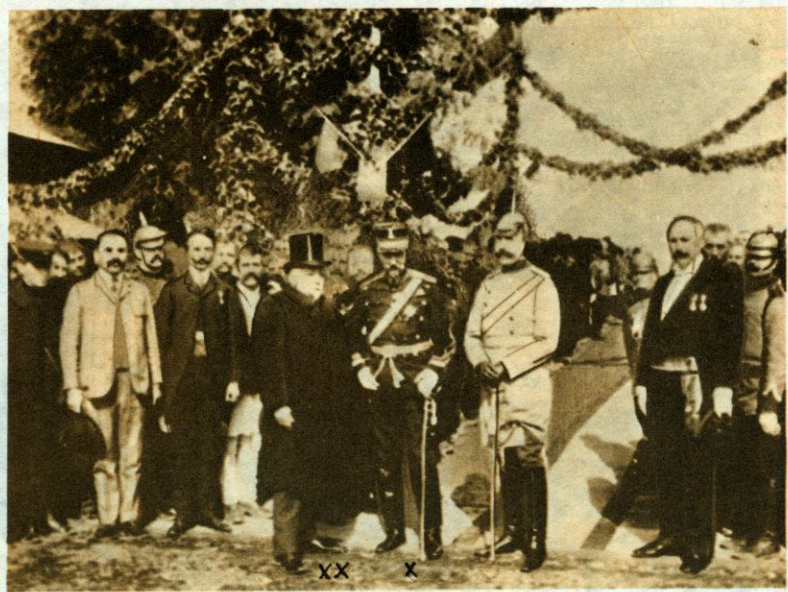
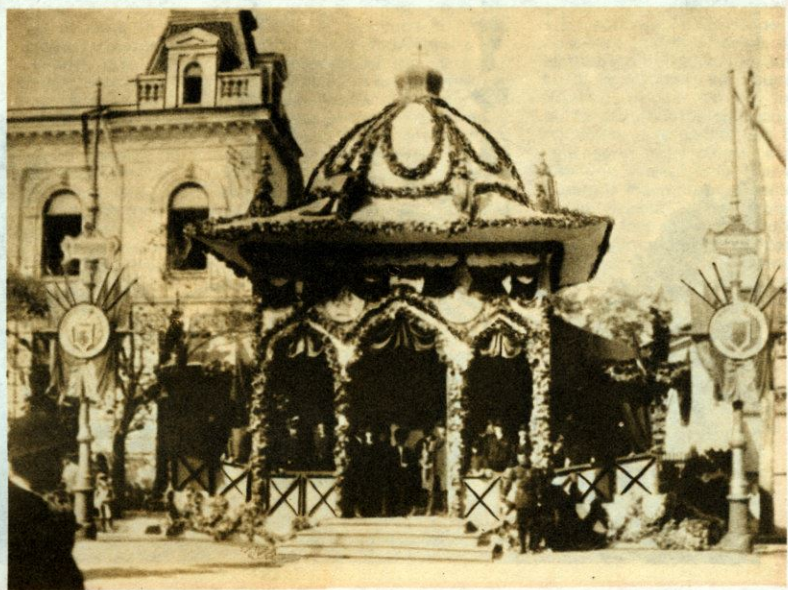
①②③④ Fotografii inedite, din colecțiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române, executate în 1906, la manevrele regale de la Ploiești, organizate cu prilejul celor patru decenii de domnie a regelui Carol I.

Planșa ①, Arcul de triumf (sus) și regina Elisabeta (x) și principesa Maria (xx); **planșa ②**, chioșcul regal (sus) și principele Ferdinand (x) și generalul George Manu (xx), ministru de interne; **planșa ③** pe câmpul de manevre; atașaii militari străini (sus) și Carol I (x), principele Ferdinand, generalul G. Manu; **planșa ④**, alte instantanee de pe câmpul de manevre

Album istoric

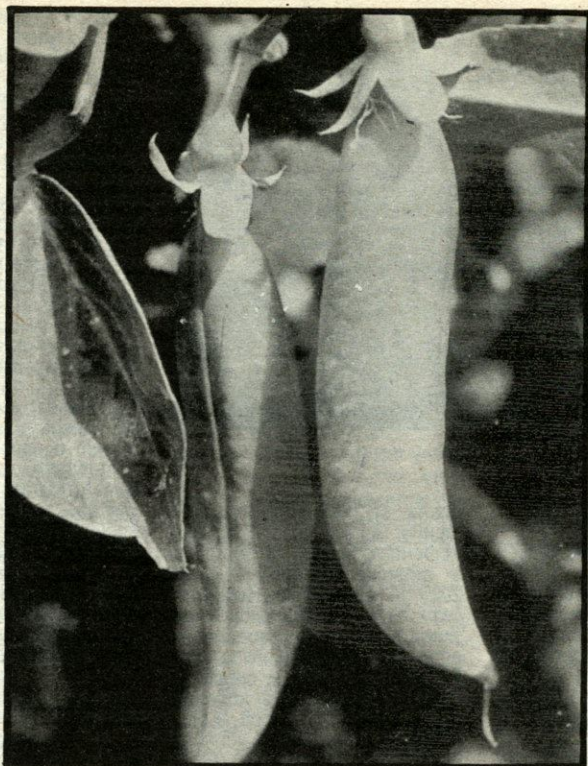

RHÔNE

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

Politica agricolă a Pieței Comune s-a născut odată cu crearea organizației, în anul 1957. Cei șase membri fondatori doreau să obțină, printr-o politică agricolă comună, necesarul de produse alimentare. În acel moment, Europa, în care se mai făceau încă simțite efectele războiului, ducea lipsă de asemenea produse, în vreme ce Statele Unite dețineau monopolul pieței mondiale. Agricultorilor — pentru a fi convinși să producă — li se garanta cumpărarea întregii recolte și venituri decente. Erau garantate de stat și prețurile la produsele agricole, chiar dacă uneori tarifele practicate depășeau prețurile de pe piața mondială. Se impuneau taxe vamale produselor agricole importate pentru a proteja producătorii interni. Exportatorilor li se plătea diferența între prețul intern și cel de pe piața mondială, în cazul în care vindeau marfa pe alte piețe. Vreme de

aproape trei decenii, politica agricolă comunitară a fost un succes. Europa occidentală și-a asigurat necesarul intern, oferind mari cantități de produse și la export. Dar, cu timpul, a apărut și reversul medalei. Subsidiiile alocate agriculturii au ajuns să dețină o pondere de 70% în bugetul Comunității Europene. Venitul mediu pentru agricultori nu a mai putut fi menținut. Astfel că în luna mai, 1992, miniștrii agriculturii din cele 12 state — cât număra atunci Piața Comună — au hotărât să treacă la aplicarea reformelor „MacSharry”, botezate după numele comisarului european pentru agricultură. Scopul lor: controlul producției, reducerea cheltuielilor pentru subsidiile la export, îmbunătățirea protecției mediului, acomodarea cu obiectivele GATT. Restrângerea producției urmează să fie realizată prin „înghețarea” pământului arabil.

Centrul de cercetări de la Ongar, din Marea Britanie

Adaptare rapidă la noua situație

Pe lângă efectele avute asupra agriculturii – mass-media ne-a adus și nouă ecoulor –, evident că măsurile de mai sus s-au răsfrânt și asupra pieței produselor agro-chimice. Încă din 1991 aceasta se redusese cu 1%, scădere accentuată din 1992. Într-un interviu acordat anul trecut cotidianului *Les Echos*, domnul Jean-René Fourtou preciza că „scăderea cererii, ca urmare a reformei politicii agricole comune, a avut asupra sectorului nostru Agro efecte mai pronunțate decât se prevăzuse”. Pierderi însemnate au înregistrat și ceilalți mari producători de substanțe de protecție din lume.

Înainte de a vedea cum este pregătit sectorul Agro al Grupului *Rhône-Poulenc* să facă față noii situații, se impune o precizare. Așa cum FAO (Organizația Națiunilor Unite pentru alimentație și agricultură) a precizat în mai multe rânduri, nu este vorba de o criză reală de supraproducție. Surplusul de grâu, mult invocat, nu depășește în realitate consumul mondial pentru două luni. Ca să nu mai punem la socoteală zonele unde cerealele, produsele agricole în general, sunt deficitare. În paralel cu măsurile luate de Uniunea Euro-

peană, se derulează programe menite să asigure resursele alimentare pentru o populație a globului estimată în anul 2025 la 10 miliarde locuitori, ceea ce nu ar fi posibil, mult timp, cu actualele practici agricole, prea puțin atente la problemele ecologice. În concluzie deci, nu este o criză absolută a agriculturii și, implicit, a produselor agro-chimice, ci mai curând un moment de reevaluare a obiectivelor și de adaptare a producătorilor la noile cerințe.

În aceste condiții, orientarea către o agricultură intensivă și ecologică este deplin justificată. În Europa Occidentală, este singura soluție pentru optimizarea unor suprafețe agricole mai mici, respectând totodată normele draconice impuse pentru protejarea mediului înconjurător, a solului în primul rând. Există apoi piața Europei de Est, recent deschisă, și cea a Asiei.

Sectorul Agro al Grupului *Rhône-Poulenc*, examinând situația existentă, și-a revăzut strategia, corijând, acolo unde era cazul, orientările sale. În general, cele pe termen lung au fost confirmate, ceea ce demonstrează capacitatea de analiză și previziune a specialiștilor săi, fiind totodată o confirmare a politicii duse în domeniul cercetării. Portofoliul excepțional de produse noi de care dispune, capacitatea de

adaptare rapidă la cerințele oricărei piețe i-au permis să facă față noilor dificultăți.

Așa cum a declarat de curând președintele sectorului Agro al Grupului *Rhône-Poulenc*, până în anul 2000, se va lansa câte un produs nou în fiecare an, în medie. „Suntem condamnați să inovăm – spune dânsul – pentru că paraziții se adaptează tratamentelelor”. Iar noile produse vor răspunde atât cerințelor economice, cât și celor ecologice. Pentru a se conforma celui de al doilea criteriu, produsele trebuie să aibă o țintă cât mai precisă, să fie cât mai eficiente în doze cât mai mici și să nu aibă efecte asupra mediului. O atenție deosebită se acordă și problemelor de manipulare. Sunt preferate granulele, gelurile sau substanțele lichide, în săculeți hidrosolubili și biodegradabili. Produsele, introduse în pulverizatoare sau împrăștiate la rădăcina plantelor, înăltură astfel orice pericol de contaminare prin manipulare sau datorită ambalajelor.

Către o agricultură biologică

Impactul pesticidelor asupra sănătății oamenilor și a animalelor nu a constituit dintotdeauna o preocupare pentru producători. Abia prin anii '50 vânătorii și apicultorii au sesizat efectele negative produse asupra animalelor. Iar DDT-ul a fost interzis prin anii '70. Era pentru prima oară când se recunoștea că pesticidele nu sunt chiar atât de inofensive pe cât se pretinsese până atunci.

Produsele chimice vor reprezenta încă multă vreme principalul utilaj în combaterea dăunătorilor, sunt de părere specialiștii. Dar concepția asupra producerii și utilizării lor s-a modificat radical. Studii toxicologice și ecotoxicologice aprofundate preced omologarea oricărui produs. Sunt favorizate produsele biodegradabile, care se descompun în substanțe inofensive, precum apă, azot, fosfat. S-au redus foarte mult dozele (până la câ-

teva grame la hectar, în cazul unor produse), păstrându-se eficacitatea în combaterea dăunătorilor.

Dar rezultatele cele mai spectaculoase se așteaptă din partea biotehnologiilor, formulă sub care sunt cuprinse un ansamblu de metode științifice prin care se poate acționa la nivelul cel mai intim al vegetației, cromozomul și gena.

Un prim pas a fost realizat prin îmbunătățirea tehnicilor de tratament a semințelor. Prin metodele biotehnologiei, se obțin soiuri cu randamente sporite. Dar semințele acestora au nevoie de o protecție mărită. Un bob de grâu, semănat toamna, are de înfruntat mai întâi ciupercile care îl năpădesc și-i iau, în profitul lor, rezervele de amidon și de proteine, indispensabile germinării. Intervin apoi insectele, care devorează sămânța. Pentru a o proteja eficient, era nevoie de o tehnică de tratament complet nouă. Ea constă în introducerea seminței, prin complicate procedee, într-un înveliș care o protejează, fără a-i stânjeni germinarea și dezvoltarea ulterioară. Invelișul este alcătuit dintr-un amestec de polimeri și minerale, în care se introduc și produsele destinate să o protejeze, un cocktail savant dozat de fungicide și de insecticide. Tratatamentul acesta permite o reducere de 20-30 ori a cantității de substanțe de protecție ce trebuiau folosite. Deja, o tehnică nouă, peliculară, care aduce importante economii materiale, a fost pusă la punct. Pelicula, realizată din polimeri biodegradabili, aderă perfect la sămânță și permite eliberarea treptată a substanțelor active destinate să protejeze sămânța. Se poate aplica în straturi succesive, care să permită acțiunea succesivă a diverselor substanțe, eliberarea lor fiind calculată în funcție de stadiul de germinare. Procedul va putea fi aplicat și semințelor obținute pe cale artificială, care vor avea nevoie să fie plasate într-un gel hrănitor. *Rhône-Poulenc* ocupă astăzi locul trei în lume în domeniul tratării semințelor. Costul încă foarte mare al acestor tratamente, al procedeelor de

bioinginerie mențin evidentă granița dintre agricultura chimică și cea biologică, dar pe măsură ce prețurile vor scădea, cea din urmă va lua locul celei dintâi.

lată deci, foarte pe scurt, care este locul sectorului Agro al Grupului *Rhône-Poulenc* între marii producători de produse agro-chimice. Să vedem acum care este oferta sa pentru piața română. Practic, se oferă produse pentru aproape toate culturile de la noi. În următorii doi ani, intenția lui *Rhône-Poulenc România* este să ofere cel puțin un produs pentru fiecare cultură. Toate acestea vor fi produse ecologice, care să nu aibă efect asupra entomofaunei utile, recomandate de Organizația internațională de luptă integrată (O.I.L.B.). Oferta ține cont de specificul zonal stabilit împreună cu specialiștii români. Astfel, se oferă trei erbicide, adaptate structurilor de buruieni din zona de est, cea de sud și cea de nord-vest. Deci, soluția anterioară de erbicidare masivă este abandonată în favoarea unor răspunsuri concrete la probleme la fel de concrete și de specifice. În cazul culturilor de floarea-soarelui, se va putea utiliza o singură substanță pentru distrugerea buruienilor, atât în preemergență, cât și în postemergență. Credem că pentru cei in-

teresați ar fi utilă o trecere în revistă a gamei de produse. Să începem cu erbicidele: *Buctril M280* (combate buruienile dicotile din cereale și în); *Oxytril M* (toate buruienile dicotile din cereale); *Tolkan*, *Cougar* (buruieni mono și dicotile din cereale); *Pardner*, *Pardner-atrazin* (buruieni mono și dicotile din cultura porumbului); *Asulox* (buruieni dicotile din lucernă); *Modown 4 F* (buruieni dicotile din floarea-soarelui).

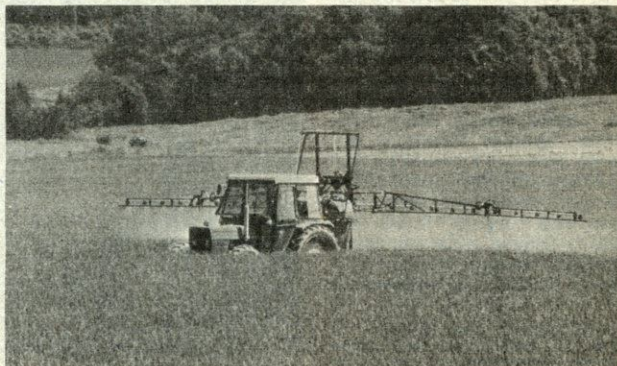
La regulatorii de creștere: *Ethrel 480* (grăbește coacerea tomatelor); *Cerone* (împotriva căderii cerealelor).

Pentru tratamentul seminței: *Panocrine 35* (tratarea seminței de grâu). Fungicidele oferite sunt: *Aliette*, *Mikal*, *Mikal-B*, *Mikal-M* (împotriva manei la vița-de-vie, hamei, legume); *Rovral*, *Calidan* (combat putregaiul cenușiu la vița-de-vie); *Vectra 10 SC* (făinare la vița-de-vie, făinare și rapăn la pomi); *Syllit* (rapăn la pomi); *Granit 20 SC* (boli foliare la cereale).

Insecticide: *Zolone* (care protejează fauna utilă; viermele merelor); *Sevin* (gândacul din colorado); *Sherpa* (musculița albă); *Larvin* (protejează fauna utilă; larve miere la pomi, lobesia la vița-de-vie). ■

(Va urma)

Dorin MATEI

Un tâlhar la drumul mare...

Kassa Haylu se naște în 1818 în sud-vestul Etiopiei, ca descendent al reginei din Saba. După moartea tatălui său, vecinii săi îi confiscă pământurile, iar văduva este atât de săracă, încât, pentru a-și asigura traiul, este nevoită să vândă pe străzile orașului Gondar, pe atunci capitala imperiului, o substanță numită *Kuso*, un leac împotriva teniei. La început, tânărul Kassa Haylu este crescut într-o mănăstire de lângă lacul Tana, apoi este încredințat spre educare unui unchi, un intrigant.

Ajuns la maturitate, Kassa Haylu devine *shefta*, adică tâlhar la drumul mare, un fel de Robin Hood al pădurilor etiopiene. Împărțind viața aspră a oamenilor săi, participând chiar și la lucrările agricole, Kassa își conduce banda de aventurieri și tâlhari la atacarea caravanelor, pe drumul între Nilul Albastriu și Marea Roșie. El împarte prada de la negustorii musulmani țăranilor creștini. De altfel, își cultivă asiduu popularitatea, întrucât nu are de gând să rămână *shefta*. După ce-și va fi redobândit pământul strămoșesc, plănuiește să cucerească tronul imperial, pentru a face din Etiopia un stat modern și organizat, un imperiu creștin ce va deveni teroarea Islamului.

Energic, curajos, deschis inovațiilor tehnice, Kassa Haylu este și o redutabilă căpetenie războinică. Către anul 1845 este deja destul de puternic pentru a-i neliniști nu numai pe stăpânii regiunii Kuara, unde operează el, ci și pe regina mamă. În consecință, aceasta trimite o armată pentru a-l zdrobi pe fiul „vânzătoarei de Kuso”. Dar armata imperială este cea zdrobită, astfel încât lui Kassa Haylu i se recunosc drepturi asupra întregii provincii Kuara, iar căpetenia

Theodor II

sau

megalomania

sinucigașă

JAMES MCCARNEY

Conform unei vechi legende, Etiopia avea să fie condusă, cândva, de un mare rege pe nume Theodor, care, recucerind Ierusalimul și Locurile sfinte ale Islamului și reînviind gloria regelui Solomon, va reda țării grandoea de odinioară. Acest vis mare, transmis prin secole de scrierile călugărilor, părea a se realiza la mijlocul secolului XIX, când un anume Kassa Haylu, preluându-și numele de legendă, Theodor, și de rege al regilor și, totodată, asigurându-se de alianța celui mai puternic imperiu creștin al lumii de atunci, Imperiul britanic, va purcede la construcția unui edificiu statal intemeiat exclusiv pe... vișuri. Amarnică deziluzie pentru monarh. El va sfârși prin a se sinucide. Cu un glonț în gură. Era 11 aprilie 1868¹.

Dar ce spune istoria?

Gondarului îi dă fiica în căsătorie. Această căsătorie dinastică va deveni una din dragoste. Iar Kassa Haylu va intra în rândul marilor stăpâni feudali.

Ei guvernează țara. În conflictul clasic din societățile feudale dintre proprietarii turbulenți și monarhie, aceasta din urmă este cea care pierde. Provinciile devin acum practic independente, în timp ce feudații își dispută tronul imperial. Anarhia crește de la domnie la domnie: în 1800 se numără nu mai puțin de șase preținși împărați concurenți. Este *zamană masafent* — timpul judecătorilor — când fiecare, în lipsa unei autorități politice legitime, trebuie să-și facă singur dreptate.

Deși imperiul nu se dezmembrează complet, împăratul este o jucărie în mâinile stăpânilor feudali. Veniturile anuale ale negusului nagasti (regelui regilor) se cifrează la 35 000 taleri, în timp ce acelea ale rașilor (căpeteniilor) provinciilor Tigre și Choa sunt de 75 000 și, respectiv, 85 000. Islamul avansează. Triburile galla-musulmane și semi-nomade, sprijinite de turci, ocupă pământurile creștinilor. Egiptul, vizând expansiunea pe Nilul superior, tatonează apărarea etiopiană. În 1838, o incursiune a trupelor lui Mehmet Ali (*Magazin istoric*, nr. 4/1984) dă alarma. În 1841 Egiptul se instalează la Massauah, port la Marea Roșie. În 1848, o armată egipteană îl învinge dur, în chiar fieful său de la Kuara, pe Kassa Haylu. În timp ce anarhia etiopiană se agravează, se profilează din nou amenințarea musulmană. La sfârșitul sec. XV și în prima jumătate a sec. XVI, statul feudal etiopian purtase lupte grele împotriva sultanatelor arabe de pe coasta Somaliei.

Către mijlocul secolului XIX, în țară își dispută supremația patru seniori: rasul din Tigre, în nord-est, cel din Amhara, de care depinde împăratul marionetă de la Gondar, cel din Godjam, la sud de lacul Tana, și cel din Choa, în est. Rasul de la

¹ Reproducem acest articol — cu titlul și subtitlurile redacției noastre — din revista franceză *Historama*.

Gondar și cel din Godjam sunt înlăturați în cursul unor războaie civile și Kassa Haylu se stabilește pe teritoriile lor. În 1855, rasul din Tigre trimite după *abuna-ul* — patriarhul Bisericii — pentru a-l unge stăpân, dar fața bisericească, aflată în mâinile lui Kassa Haylu, îl încoronează pe acesta în locul rasului din Tigre, care va fi bătut și făcut prizonier de noul împărat. Kassa Haylu ia numele de Theodor.

Acest gest nu este aleatoriu. *Gloria regilor*, o epopee națională datând de la începutul sec. XIV, prezice că va veni vremea unui mare rege Theodor, drept și loial. Deci însuși numele de Theodor este conform programului.

... și decepțiile lui

Theodor este convins că puterea decurge din modernizare. În ochii misionarilor protestanți, împăratul cel nou va fi în curând un fel de Henric VIII etiopian. Pentru a restabili finanțele imperiale, Theodor confiscă pământurile bisericilor. Desființează comerțul cu sclavi, însă fără a îndrăzni să se atingă de sclavie în sine. Creează o armată permanentă și profesionistă, înlocuind horderle feudale, ale căror prădăciuni devastau satele. Recrutează meseriași europeni, care să învețe poporul său tehnicile moderne.

În efortul său modernizator, negusul nagasti este ajutat de un aventurier englez, John Bell, pe care-l face mare șambelan, cât și de consulul Marii Britanii, Charles Plowden. Misionarii protestanți, germani și englezi, curg puhoi. Pentru Theodor, modernizarea trece prin alianța cu europenii, mai ales cu englezii.

Data fiind dificultatea realizării comunicațiilor, Etiopia este prea mare pentru ca un regim centralizat să se poată impune. Theodor este nevoit să treacă dintr-o provincie în alta pentru a înfrânge revoltele succesive, adesea conduse de guvernatorii numiți chiar de el. În zadar aspiră la pacea civilă. Cu sabia și-a

cucerit tronul, cu sabia trebuie să se mențină pe el.

Până în 1860, Theodor își urmărește curajos visul. Apoi, moartea soției sale urmată de a lui Bell, ucis în lupta cu rebelii, apoi cea a lui Plowden, rănit mortal în aceeași împrejurare, îl lipsesc de singurii săi sfetnici de încredere. Caută consolare în alcool și desfrâu. Idealul care l-a susținut până atunci se uzează, pe măsură ce se lasă cuprins de pesimism. Visul său privind o Etiopie puternică și civilizată este înecat în sângele pe care trebuie să-l verse pentru a se menține la putere. Purtându-se ca un barbar, pentru a lupta împotriva barbariei — ordonă să fie masacrați 2 000 de prizonieri, pentru a răzbiua moartea lui Bell —, suveranul are sentimentul că duce o luptă solitară și disperată împotriva forțelor infernului.

Este prea mult pentru un echilibru psihologic oricum fragil. Acelese sale de mânie se transformă în crize de nebunie devastatoare. Având un caracter instabil, încetul cu încetul, Theodor alunecă spre demență. Totuși, anul 1862 îi aduce o speranță: sosește un nou consul britanic, căpitanul Charles Duncan Cameron. În plus, Cameron este purtătorul unui mesaj amical din partea reginei Victoria și al unui cadou regal: o pereche de pistoale bogat ornate și gravate cu numele împăratului. Alianța engleză este restabilă. Theodor își recapătă forțele. Euforic și încrezător, cere ajutorul în numele fraternității creștine împotriva Islamului și așteaptă de la Cameron serviciile ireproșabile oferite cândva de Plowden și Bell.

Decepția avea să fie pe măsura așteptărilor. Imensă. Trec lunile și anii și de la Londra nu vine nici un răspuns. Din motive temeinice, întrucât scrisoarea lui Theodor s-a rătăcit în fișierele Foreign Office-ului. Cameron nu este un Plowden, nu știe nimic despre Etiopia și nici nu se sînchisește să afle. Fără a-l preveni pe Theodor, el se deplasează la Massauah

pentru a prelua curierul de la Londra și, potrivit instrucțiunilor primite, pleacă în Sudan în căutare de bumbac, urgent necesar uzinelor din Lancashire, care somează în urma războiului de secesiune. Or, Massauah și Sudanul sunt teritorii musulmane. Pentru Theodor, orice persoană ce se duce acolo se află în legătură cu dușmanii săi. Tăcerea Londrei și deplasările lui Cameron îl fac pe împărat să se creadă trădat de aliatul în care își pusese toate speranțele.

La întoarcerea sa la curtea imperială, în 1864, Cameron, care nu bănuiește nimic, este aruncat la închisoare și torturat. Deși încătușat zi și noapte, Cameron reușește să trimită un mesaj colonelului Merewether, rezident britanic la Aden. Londra, înștiințată în felul acesta de suferințele consulului său, sfârșește prin a hotărî trimiterea unei misiuni pentru a-i negocia eliberarea, ceea ce ar trebui să fie o chestiune cu atât mai ușoară cu cât solicitările formulate de Theodor în scrisoarea sa — între timp găsită — vor fi satisfăcute. Misiunea este încredințată lui Hormudiz Rassam, un irakian creștin devenit cetățean britanic. El reușește să-l întâlnească până la urmă pe Theodor, lângă lacul Tana, în octombrie 1865. Emisarul este bine primit, copleșit cu atenții și cadouri, dar Cameron rămâne tot în temniță. Rassam înțelege repede că nu este un invitat de onoare ci, ca toți europenii aflați în Etiopia, un ostatec, la discreția capriciilor din ce în ce mai imprevizibile ale împăratului.

Londra știe geografie

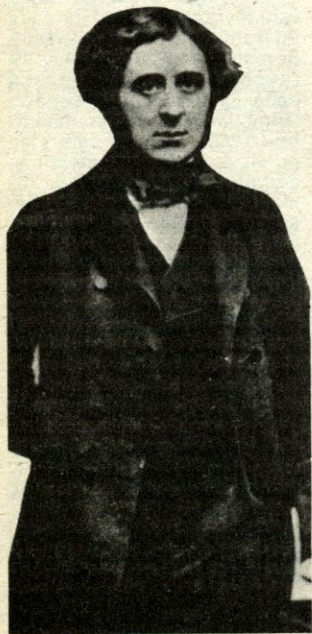
De fapt, Theodor se joacă de-a pisica și șoarecele cu ostatecii săi. Ei sunt poftiți să urmeze curtea în deplasările acestora și apoi lăsați la reședința din Magdala a lui Theodor, unde ba se bucură de condiții de lux, ba sunt aruncați în lanțuri în fundul închisorii. De asemenea, misiona-

rii și meseriașii sunt ba îndemnați să-și continue activitatea, ba închiși împreună cu diplomații. Theodor încearcă să obțină de la ei ca, în loc să-și folosească priceperea pentru a-i învăța meșteșuguri manuale pe supușii săi, să fabrice arme și muniții destinate armatelor imperiale. De altfel, el aduce la cunoștința colonelului Merewether că ar fi dispus să-i lase pe diplomați să plece, cu condiția ca britanicii să-i furnizeze mai mulți consilieri tehnici.

Etiopia se află departe, iar guvernul Majestății Sale are alte griji. De fapt, pentru Marea Britanie, Etiopia nu prezintă nici un interes economic, comercial sau strategic. Nu este mai puțin adevărat că detenția diplomaților este o chestiune gravă.

A ceda în fața cererilor lui Theodor n-ar fi fosti la nimic: pentru ce să i se ofere alți ostateci? Fără îndoială, diplomații nu sunt decât o monedă de schimb, dar o monedă care, după toate aparențele, nu va fi niciodată

Sir Robert Napier, cel însărcinat de Londra să-l anihileze pe...

restituită. Răbdarea britanică atinge capătul. Cameron este prizonier din 1864, Rassam din 1865. În luna iulie 1867, Camera Comunelor votează principiul unei intervenții militare.

Cu siguranță, Londra speră că amenințarea va fi de ajuns pentru a-l readuce pe Theodor la rațiune, dar Theodor nu mai raționează. Nici pe departe nu se teme de invazie. O întâmpină cu o bucurie sumbră și feroce. Începând din 1866, nu-și mai guvernează poporul, îl extermină. De fapt, nu se menține decât prin teroare. Armata sa, care cândva avea 100 000 de oameni, nu mai numără decât 10 000 de fideli. Venirea unei armate moderne le va arăta seniorilor locali, acestor barbari înapoiți, cât de mult au greșit opunându-se proiectului său de modernizare. Refuzându-i autoritatea, l-au împiedicat să creeze o Etiopie puternică, s-au dovedit a fi nedemni de marele lor șef. Adică de el. Să-i pedepsească deci invadatorii. Așa cum o merită. Nu mai contează că primul pedepsit va fi el, în persoană. Este vorba despre sancțiunea divină pentru eșecul său. Theodor se închide într-o logică a sacrificiului, sinucigașă.

Și lecția de modernitate la care aspiră Theodor se preagătește. Expediția britanică este încredințată lui sir Robert Napier, comandant șef al armatei din Bombay. Napier, cu pregătire de inginer și cu vocație de artist (este un excelent acvalerist), este înainte de toate un soldat modern. A știut să tragă învățămintele din eșecul din Afganistan, în 1842, și din înfrângerile suferite în Crimeea, ca și din victoriile asupra Șipailor revoluționați din Indii, în 1857-1859, și din campaniile din China, victorii la care participase și el. Cheia reușitei constă nu atât în puterea de foc, cât în logistica ce-i permite folosirea acesteia. Iată lecția cea mai importantă pe care și-a însușit-o.

Știind că dușmanul principal pentru el nu va fi Theodor, ci geografia Etiopiei, Na-

pier își recrutează trupele în consecință: valuși de la frontiera iraniană, mercenari afgani, artileriști din Bengal, și-pai din Madras și Bombay și, ca vârf de lance, șikhi și Regimentul 33 irlandez al armatei regale. O masă pestriță de 32 000 de oameni, din care 20 000 auxiliari însărcinați cu transportul. Va avea, în plus, 55 000 cătări și animale de samar, din care 44 elefanți. Armatele franceză, prusacă, italiană, olandeză, spaniolă și austriacă trimit observatori. Expediția este însoțită de numeroși ziariști și savanți de la British Museum. Toți aceștia vor fi imbarcați într-o flotă de 280 de vase, compusă atât din relicve ale marinei cu pânze, cât și din noile fregate cu vaporii ale Marinei Regale britanice.

Primele unități debarcă la Zula, un golf pustiu la 50 km sud de Massauah, la mijlocul lui octombrie 1867. Se construiesc patru pasarele din care cea mai importantă, echipată cu șine, are o lungime de 700 metri. Trei nave spital ancorează în larg. Vor fi instalate două uzine de desalinizare a apei din Marea Roșie, pentru a alimenta orașul ce se creează, pe măsură ce sunt debarcați oamenii și materialul. Dincolo de plaja lată de 25 km se ridică un masiv muntos, înalt de 2 500 m. Plaja fiind insalubră, Napier își stabilește tabăra la Senafe. Se va construi o cale ferată pentru a transporta materialul militar spre poalele munților.

Acolo apar însă adevăratele greutăți. Între Senafe și Magdala sunt 640 km. Terenul este muntos, accidentat, tăiat de nenumărate râuri. Căldură toridă, ploii torențiale, frecvente alunecări de teren. Nu există nici hărți, nici drumuri. Coloana anglo-indiană, lungă de 12 km, ar fi o țintă ușoară pentru luptele de gherilă duse de o populație prost pregătită.

Dar Napier veghează. Înainte de a se așterne la drum, la începutul lui februarie, încheie alianțe cu șefii din Tigre, răsculați de mult împotriva lui Theodor. Sin-

gura monedă ce circulă în Etiopia fiind talerul Mariei Tereza, Napier a comandat la Monetăria din Viena o emisiune specială de 500 000 de monede. Corpul expediționar se aprovizionează cu alimente și furaje plătind țăranilor bani peșin, la un preț bun. Pentru prima și ultima dată în istoria Etiopiei, trecerea unei armate îmbogățește satele, în loc să le devasteze. În lupta sa zilnică împotriva climatei și a terenului, expediția va putea conta pe colaborarea populației.

Ceea ce nu-l împiedică pe Napier să ia măsuri de precauție. Având experiența dezastrului din Afganistan¹, își asigură retragerea. La sfârșitul fiecărei etape, lasă un depozit de materiale și o garnizoană și aceste etape sunt legate prin telegraf, supravegheat de patruli permanente. Comunicațiile între capul de pod și bază nu vor fi niciodată rupte. În loc să fugă cu ostatecii săi, Theodor, fascinat de această enormă mașină de război, așteaptă oca-

zia să o vadă în acțiune. Armata lui sir Robert Napier este exact ceea ce și-ar fi dorit să comande el.

Cu un pistol cadou de la regina Victoria

Theodor nu cade pradă desperării. Știe să se comporte. Înfrângerea sa de către egipteni, în 1848, l-a învățat că artileria este regina bătăliilor. I-a obligat deci pe misiionarii germani să-i fabrice vreo cincisprezece tunuri și obuze. E mândru că posedă un „Sebastopol”, un aruncător de mine gigantic de 70 tone, tras de 500 de sclavi. Avertizat că dușmanul se apropie, își adună trupele și artileria pe înălțimile Fahla, ce domină câmpia Aroge, pentru a tăia drumul spre Magdala.

La 9 aprilie 1868, după două luni de marș, anglo-indienii ajung pe câmpia Aroge. Imediat artileria etiopiană deschide focul de pe înălțimi, dar tunurile, prost

fabricate, explodează unul după celălalt. Etiopienii coboară în vale, pentru a trece la atac. Prea târziu, sikhii și irlandezii sunt deja în linie de bătaie, iar disciplina lor de tir oprește asalturile dezordonate ale bieților etiopieni. În curând intră în acțiune artileria anglo-indiană și bătălia devine masacru. A doua zi, serviciile sanitare britanice numără 700 de cadavre etiopiene; pierderile anglo-indiene se ridică la 20 de răniți, din care doi mortal.

După numeroase ezitări, Theodor se hotărăște să-i elibereze pe ostateci — circa 50 — care trec în tabăra anglo-indiană. Apoi poruncește să fie puși în libertate toți prizonierii care zac în temnițele sale. Într-un ultim acces de nebunie, înainte de căderea nopții, ordonă să fie masacrați 197 dintre ei. Napier hotărăște că misiunea sa nu este îndeplinită, până când Theodor nu va mai putea face rău. El pornește atacul asupra Magdalei.

Fortăreața se înalță pe un pisc stâncos de 300 metri, neexistând spre ea decât o

¹ În noiembrie 1841 la Kabul a izbucnit o puternică răsccoală antiengleză, în ianuarie anul următor garnizoana britanică — nevoită să părăsească Kabulul — fiind nimicită în trecătoarea Khurd Kabul.

... Theodor II,
împăratul extravagant

singură cale de acces. În jurul împăratului a rămas numai o mână de fideli. Rezistența lor este slabă. La intrarea anglo-indienilor în incintă, Theodor își trage un glonț în gură. Cu unul dintre pistoalele oferite de regina Victoria! Confuzia este atât de mare, încât sinuciderea sa va trece neobservată. Cadavrul va fi recunoscut abia peste o zi, când Rassam își vizitează pentru ultima dată închisoarea.

Napier pleacă imediat după îndeplinirea misiunii. Duce cu sine coroana imperială, ce va fi restituită în 1936 lui Haile Selassie, diferite obiecte de artă și 500 de manuscrise, ce vor îmbogăți colecțiile de la British Museum. La 18 iunie, după o retragere fără incidente, datorită măsurilor de precauție luate la înaintare, ultimul soldat anglo-indian părăsește pământul african.

Reușita este totală. Deși costul financiar al expediției — opt milioane și jumătate de lire sterline — depășește cu mult cele două milioane prevăzute, prețul uman plătit este derizoriu; luptele, accidentele și bolile au provocat sub 100 de decese, din cei 32 000 de participanți. Datorită cantităților de material militar modern rămase, rasul din Tigre, a cărui colaborare în luptă fusese foarte valoroasă, se va putea încorona împărat în 1872 sub numele de Ioan IV (1872-1889).

Britanicii nu încearcă să profite de victorie pentru a instala un suveran devotat lor și cu atât mai puțin pentru a anexa Etiopia la Imperiul britanic. Împărțirea Africii între puterile coloniale încă nu a început. Ostatecii sunt teferi și nevătamați, iar prestigiul britanic a fost restabilit. La Londra se apreciază că e suficient. Englezii vor fi însă mai puțin modesti și mai puțin fericiți când, câțiva ani mai târziu, în 1882, italienii vor pune ei ochii pe Etiopia. Dar asta este deja o altă poveste. ■

În românește de
Eva TŢUTUI

lași, 12-14 mai 1994

ISTORIE ȘI GENEALOGIE

În zilele de 12-14 mai 1994, are loc la Iași cel de-al V-lea *Simpozion de Studii Genealogice*, organizat de filiala pe care o are, în acest oraș, Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie. Șirul acestor reuniuni științifice a început în 1989, când una din secțiunile sesiunii anuale de comunicări a Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” a constituit-o simpozionul „Genealogie și Istorie”. În 1991, cel de-al doilea simpozion, des-

fășurat tot în cadrul sesiunii anuale a Institutului ieșean, a avut ca teamă *Elitele*; al treilea, în 1992, a adus o amplă diversificare tematică, odată cu sporirea numărului de participanți (de la opt la 18!). În primăvara anului 1993, nucleul de cercetări genealogice constituit la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” s-a transformat în filiala ieșeană a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie (creată încă din 1971). Sub egida proaspăt înființatei filiale — prima și singura până acum în țară! — s-a organizat cel de-al patrulea Simpozion de Studii Genealogice, închinat amintirii istoricului și genealogistului Sever Zotta, la împlinirea a cinci decenii de la moartea sa; specialiști din țară și de peste hotare (din Franța, Germania și Grecia) au prezentat, atunci, 40 de comunicări, grupate în șase secțiuni tematice, sub genericul *Cercetările genealogice - cale și câmp pentru studii interdisciplinare*.

Același număr de comunicări s-a anunțat și pentru simpozionul din anul acesta; aceeași largă participare, din țară și străinătate, va asigura, și anul acesta, lecturi și discuții în jurul temei generale, *Etnic, social, confesional în lumina cercetărilor genealogice românești*. Una din secțiuni va avea, de data aceasta, o destinație mai deosebită: întrucât chiar în zilele simpozionului se vor împlini două veacuri de la nașterea lui Mihail vodă Sturdza (1794-1884), domn al Moldovei în 1834-1849, Comitetul de Organizare a decis ca ultima ședință să se constituie într-un mic simpozion de sine stătător, închinat acestui princip. Mai multe comunicări îl vor evoca, așadar, pe Mihail vodă Sturdza în cadrul familiei, al epocii și al țării peste care a domnit de 15 ani.

Cu prilejul acestui Simpozion, filiala ieșeană a Arhivelor Statului organizează o expoziție specială, cu tematică genealogică (documente, manuscrise, tipărituri); o secțiune va fi rezervată lui Mihail vodă Sturdza, familiei și domniei sale.

Organizatorii Simpozionului speră să poată prezenta, cu aceeași ocazie, primul număr al revistei *Arhiva genealogică*, a cărei reapariție (în serie nouă; prima serie a fost editată de Sever Zotta în 1912-1913, tot la Iași, iar din 1989, o rubrică specială, găzduită în paginile *Anuarului Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, a purtat acest nume) a fost aprobată de conducerea Academiei Române la sfârșitul anului 1993. În paginile acestei reviste, se vor publica, în 1994, comunicările susținute la primele patru Simpozioane de Studii Genealogice.

Toți cei interesați — de Simpozion, ca și de revistă — se pot adresa semnatarului acestor rânduri, la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași (str. Lascăr Catargi nr. 15, 6 600 Iași 1).

Ștefan S. GOROVEI

STURDZEȘTII DE AZI

Știam, încă dinainte de decembrie 1989, că interesul cititorilor noștri este mare pentru un subiect nu foarte ușor de tratat pe atunci în paginile revistei: Cronici de familii. Am avut reconfirmarea acestui fapt acum, când pe durata a patru numere, sub semnătura lui dr. Ștefan S. Gorovei, am publicat cronică familiei Sturdza. Am primit numeroase scrisori de la cititori și telefoane de la urmași ai Sturdzeștilor, din țară și străinătate, care ne-au comunicat opinii lor. Dar cei mai adesea ni s-au cerut relații și precizări despre membrii acestei familii care ne sunt contemporani.

Pentru a răspunde acestui marcat interes, am făcut apel la domnul Mihai Sorin Rădulescu, cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, iar domnia sa a întocmit o listă, alcătuită pe baza datelor comunicate de membri ai familiei, între care doamna Ileana Sturdza, născută Manu. În mod firesc, precizează domnia sa, lista este incompletă, dar s-ar bucura dacă cei ce nu se regăsesc în ea ar avea amabilitatea să-i comunice, eventual prin intermediul revistei noastre, date despre ei și familie.

La rândul nostru — înainte de a prezenta lista — vrem să mai facem o precizare: dacă nu am publicat prea multe asemenea cronici, este și pentru că... nu le-am avut la dispoziție. Reînolm deci invitația specialiștilor de a ne oferi spre publicare rezultatele muncii lor.

Sturdzeștii

— descendenți pe linie bărbătească —

● Ramura Mihail vodă Sturdza:

Descendenții beizadelei Dumitru Sturdza

— **George Sturdza**¹ (Varengville-sur-Mer, Franța) și cei trei fii ai săi: **Dimitrie**² (cu copiii săi: **Ștefan** și **Ruxandra**), **George** (cu copiii săi: **Alexandru**, **Olga** și **Marié-Hélène**) și **Eric** (având trei copii, între care un băiat **Constantin**);

— **Mihai Dimitrie Sturdza**, istoric, genealogist (München), având doi fii: **Dimitrie** și **Adrien-Wandrilie**; sora sa **Elena Sturdza** (Paris), licențiată în matematică;

— **Mihai M. Sturdza** (Paris), având patru copii: **Mihai**, **Dimitrie**, **Alexandru** și **Aurora**;

— **Jean-Michel Sturdza**, inginer electronist (Paris), având un fiu (**Șerban** (Paris) și **René-Grigore Sturdza** (București)).

Descendenții beizadelei Grigore Sturdza („beizadea Vițel”)

— **Mihail Gr. Sturdza**, inginer informatician (Paris), având trei fiice.

● Ramura Miclăușeni:

— **Dr. Alexandru Sturdza**³ (Sinaia), fost cercetător la Institutul Cantacuzino, fiul său **Alexandru** (Washington), artist plastic, având doi copii: **Petre** și **Mihai**;

— **Dumitru Sturdza** (Germania);

— **Arh. Ion Sturdza** (București), fiul său **Șerban** (Timișoara), arhitect, restaurator

de monumente istorice, având trei copii: **Alexandra**, **Vlad** și **Vanda**.

● Ramura lui Dimitrie Sturdza, fratele domnitorului Ioniță Sandu Sturdza:

— **Petre Sturdza**, inginer, București (fiul actorului Petre Sturdza), nepoții săi de frați **Alexandru** și **Mircea**;

— **Dan Sturdza**, inginer, București;

— **Dan-Petre Sturdza** și sora sa **Cristina**;

— **Nicolae Sturdza** (Paris).

● Ramura domnitorului Ioniță Sandu Sturdza:

— **Lidia Sturdza** (fiica heraldistului Marcel Sturdza-Săucești);

— **Magda Krupenski**, născută Sturdza (București);

— **Ioniță Sturdza**, inginer constructor (Germania), având un fiu **Constantin-Emanuel**.

● Ramura din Bârlad:

— **Alexandru Sturdza**, inginer (București), având un fiu **Alexandru**.

● Ramura lui Vasile Sturdza:

— **Elena Sturdza** (Stockholm), fiica sa **Anca** (soția actorului Petre Vasilescu) și nepotul de frate al acesteia **Adrian** (S.U.A.);

— **Ion Sturdza**, inginer (Bruxelles) și copiii săi: **Ioana**, **Aldea** (trăiește în Canada și are patru fete: **Anaida**, **Angelina**, **Anastasia** și **Antonia**) și **Andrei**;

— **Ion Sturdza** (inginer, București) și frațele său **Gheorghe** (Paris, având o fiică **Alexandra**), nepoți de frate ai lui Ion;

— **Ilie Vlad Sturdza** (Madrid), fiul său **Paltin** (dr. în filologie, având la rândul său un fiu, **Mihai**).

¹ Vezi interviu oferit redacției noastre de către print și soția sa prințesa Greta și publicat în *Magazin istoric*, nr. 4/1993.

² Vezi interviu oferit de print revistei noastre și publicat în *Magazin istoric*, nr. 1/1992.

³ Autorul cronicii familiei Sturdza, Ștefan P. Gorovei, își cere scuze pentru formularea eronată din numărul trecut al revistei noastre.

Un fruntaș național țărănist depune mărturie în fața istoriei

• Regele oferă audiențe, dar cu aprobarea mareșalului • Siberia — un nume care îngrozește • Ministrul Petrovici între interesul personal și moralitate • Bucuroși că au scăpat de ruși • Regele este bine informat: anglo-americanii nu pot face nimic fără consimțământul rușilor • Dr. Lupu crede că Antonescu este un bun român, iar Mihailache este de acord cu el • Maniu s-a înțeles definitiv cu regele și Sănătescu să-l constrângă pe Antonescu • De ce viitorul guvern trebuie să fie unul militar • Maniu sugerează numele noului președinte de Consiliu

IOAN HUDIȚĂ: PAGINI DE JURNAL

Începutul lunii aprilie 1944, așa cum se profilează el în jurnalul lui Ioan Hudiță, marchează o etapă nouă în lupta forțelor de opoziție din România pentru a determina un nou curs evenimentelor istoriei politico-militare a țării. Contactele cu cercurile Palatului, în primul rând cu generalul Constantin Sănătescu și regele Mihai I, sunt pe punctul de a da naștere unor certitudini. Deși în rândul opoziției se mai fac simțite unele ezitări, ideile se clarifică treptat sub impactul evenimentelor extrem de grave de pe fronturile celui de-al doilea război mondial, evenimente ce indică tot mai clar înfrângerea Germaniei.

Să urmărim alte pasaje din acest document inedit, de excepțională importanță pentru cunoașterea istoriei uneia din cele mai tensionate și complexe perioade din existența poporului român. Reamintim cititorilor că întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte, iar cuvintele explicative introduse de noi au fost cuprinse între paranteze drepte; notele din subsol ne aparțin.

1944

Duminică, 2 aprilie. Comunicatul de azi anunță că în mijlocul Basarabiei trupele germane contraatacă cu succes, „aruncând inamicul la nordul căii ferate Chișinău-Iași” și că „între Prut și Jijia au loc acțiuni locale”.

Pe la 10 trece Borcea pe la mine să-mi spună din partea lui Sănătescu că audiența lui Maniu va avea loc luni, la ora 11, iar a lui Dinu Brătianu la 12. Regele a fost nevoit să ia aprobarea, în prealabil, a lui Antonescu, care „s-a învoit cu destulă greutate, cu con-

diția să fie primiți separat”. Plecăm la Maniu și-l punem în curent cu aceste audiențe. Sănătescu i-a spus lui Borcea că „regele se menține ferm pe poziția că trebuie neapărat constituit un guvern național”.

Dejun la familia Șerban¹ cu [Ion] Petrovici, la cererea acestuia. El mi-a spus că m-ar fi invitat el, însă nu vrea să creadă Antonescu „că conspiră cu opoziția în aceste zile atât de grele”. În fine, recunoaște și el că nemții „nu mai au decât f. puține

șanse să mai câștige războiul și că Antonescu ar face bine să lase puterea lui Maniu”. El mă întreabă apoi ce este adevărat cu zvonurile care circula în oraș referitor la guvernul național care se pregătește. Îl pun în curent cu tot ce s-a întâmplat în ultimele zile, cu atitudinea regelui și a lui Sănătescu, cu divergențele dintre mai mulți generali și Antonescu, precum și cu audiența de mâine dimineață la rege, a lui Maniu și Dinu Brătianu. „Noi considerăm războiul definitiv pierdut de nemți, am continuat eu, și cerem lui Antonescu formarea unui guvern națio-

¹ Nicolae Șerban (1888-1954), profesor universitar de limba franceză.

nal care să pună capăt alianței cu ei; dacă vrea să-l prezideze el, noi n-avem nimic contra, dacă nu, noi îi prețindem să demisioneze și să lase regelui posibilitatea de a-l forma el".

Petrovici găsește „f. logică atitudinea noastră”. El crede că Antonescu „va face el acest gest, de îndată ce se va convinge că o pace separată anglo-germană nu mai e posibilă”. I-am răspuns că „răgazul pe care-l cere Antonescu constituie o imensă primejdie pentru țară, întrucât până s-ar convinge el, rușii ar putea ocupa toată România”. „Din acest punct de vedere, intervine Șerban, ceea ce spune Hudiță este perfect logic; dacă vrem să scăpăm de o ocupație rusească nu mai este timp de pierdut, când rușii sunt gata să intre în Iași și să ajungă apoi într-o săptămână la București”. Șerban spune în continuare că el e gata să plece imediat în străinătate și sfătuiește pe Petrovici să facă și el la fel, deoarece rușii pun mâna pe el, îl vor duce în Siberia sau îl vor împușca, așa cum vor face cu toți colaboratorii lui Antonescu. „Lucrul acesta îl știu eu foarte bine, i-a răspuns Petrovici; nu sunt chiar atât de naiv în această privință să-mi fac vreo iluzie asupra rușilor, dacă ar pune mâna pe mine”.

Petrovici, spune, în continuare, că în cursul zilei de ieri a definitivat lista cerută de Mihai Antonescu cu cei cari trebuie să plece în Elveția, printre care este trecut și el, Șerban, o serie de profesori de la diferite universități, toți foști deputați în Sfatul Țării și cei din Bucovina, în total 140. Ei vor pleca atunci când dispune mareșalul. Aflu de la el un detaliu interesant. Acum două zile, el a fost vizitat la minister de [Iorgu] Iordan, Ionașcu¹ și Zane², cari

i-au cerut să fie și ei trecuți pe această listă, întrucât nu vor să rămână sub ocupația rusească. El le-a spus că n-are nimic contra, dacă vor fi admiși de Mihai Antonescu. Ieri, acesta a refuzat categoric, declarând că e foarte surprins de cererea lor... Petrovici spune, nu fără oarecare ironie, că printre cei cari au cerut „insistent de tot” să figureze pe listă se află și Gusti³, Rădulescu-Motru⁴ și Rosetti-Bălănescu. „Sunt surprins, zice el, că amicul Ralea n-a cerut până acum să fie și el trecut pe listă; în schimb, Oprescu⁵ și Giurescu au intervenit direct la Mihai Antonescu pentru a fi admiși”.

În timpul dejunului, am ascultat la radio comunicatul de azi privitor la situația de pe frontul din Basarabia și cel dintre Jijia și Prut, la nord de Iași. Se afirmă că toate atacurile rușilor pentru a ocupa Iașul au fost respinse. Această știre îl pune pe Șerban într-o adevărată panică. „Ce mai aștepți, d-le Petrovici, de nu pleci? Mai poți pune vreo bază pe comunicațiile noastre?; la ora asta Iașul e probabil ocupat”, spune el. D-na Șerban, mult mai calmă, s-a dus la telefon să ceară o legătură cu Iașul, la familia unor prieteni evrei cari au rămas pe loc: Sami Bercovici din strada Păcurari. A obținut legătura după o jumătate de oră. Ea a vorbit cu d-na Bercovici care i-a spus că se aud bubuituri de tun dinspre Breaza, dar că, după cât vorbește lumea și după numărul de trupe care trec prin oraș, se pare că Iașul va fi apărut cu energie.

Cu toată această știre bună, Șerban a continuat să-l convingă pe Petrovici să plece cât mai repede împreună cu el. Cum Petrovici ședea pe gânduri și nu-i răs-

pundea, eu i-am făcut o altă propunere, aceea de a demisiona din guvern, pe motiv că nu mai înțelege să se solidarizeze mai departe cu ideea continuării războiului. Șerban s-a declarat cu totul de acord, însă Petrovici a găsit-o imposibilă din punct de vedere moral. „Așa ar trebui să fac dacă mi-aș vedea de interesele mele, mi-a răspuns el, însă n-o pot face din motive de ordin moral, părăsind o corabie când e pe punctul de a se scufunda”. „Când e vorba să-ți salvezi viața, i-a spus Șerban, este o prostie să te incurci în considerații morale; o demisie bine motivată, că nu mai admiți continuarea războiului, ți-ar servi chiar în străinătate”. „Cu atât mai mult, am continuat eu, cu cât o astfel de demisie, în astfel de împrejurări, i-ar putea servi chiar și lui Antonescu, deschizându-i ochii asupra realității și dând și altor membri din guvern un exemplu să procedeze la fel”. „Ideea nu e rea, mi-a răspuns Petrovici; e cazul să mă mai gândesc”.

Când am ajuns acasă, pe la ora 4, găsesc pe soacră-mea și pe Lizuca⁶ sosite de-o oră și ceva, ca refugiate. Au făcut 4 zile și 3 nopți în tren de la Bârlad până la București. Ele au plecat odată cu Traian Rogojină⁷, cu Margareta⁸ și copiii, în drum spre Ardeal. Bagajul care l-au putut lua cu ei l-au lăsat la gară, oprindu-se pentru două zile în București. Traian, Margareta și copiii au tras la Culai Cărlănescu⁹. Seara au venit cu toții la noi. Aglaia¹⁰ și Costică Lungulescu¹¹ s-au refugiat și ei în Ardeal. Eu le-am spus că în locul lor eu aș fi rămas pe loc. Soacră-mea e de acord cu mine, însă panica este atât de mare încât a trebuit să cedeze și ea. Și totuși

¹ Traian Ionașcu (1897-1981), profesor universitar de drept civil, academician, fost rezident regal.

² Gheorghe Zane (1897-1978), economist și istoric, profesor universitar, membru corespondent al Academiei Române.

³ Dimitrie Gusti (1880-1955), sociolog, profesor universitar, academician.

⁴ Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), filosof, profesor universitar, academician.

⁵ George Oprescu (1881-1969), istoric de artă, profesor universitar, academician.

⁶ Elisabeta Părvu, profesoară de liceu, cunoscută a lui I. Hudiță.

⁷ Colonelul Traian Rogojină, cunoscut al autorului jurnalului.

⁸ Margareta, soția colonelului Traian Rogojină.

⁹ Neculai Cărlănescu, medic veterinar, văr primar cu I. Hudiță.

¹⁰⁻¹¹ Aglaia și Costică Lungulescu, cunoscuți ai lui I. Hudiță.

n-ar fi cedat dacă n-ar fi insistat Costică, oferindu-i un loc f. bun ca refugiu în Ardeal, unde se refugiază și familia Sadoveanu. Având și pe Negoiescu¹ la noi, ne îngheșuim tare la dormit. Sunt toți morți de oboseala drumului și nespălați de 4 zile. La masa de seară, după ce s-au spălat și s-au odihnit puțin, musafirii noștri nu mai puteau de fericire, de-a fi scăpat cu bine și de a fi iar împreună, în fața unei mese cu de toate. Au lăsat gospodăriile în voia soartei, plecând doar cu câteva cufere și geamantane. Nu regretă nimic, fiind bucuroși că au scăpat de ruși și sunt sănătoși.

Între 11 și 12 noaptea ascult radio. Luptele continuă în Basarabia și la nord de Iași între Jijia și Prut. Trupele germane și române rezistă cu succes, hotărâte să apere Iașul. Dar până când vor putea ele rezista?

Luni, 3 aprilie... Ședință de birou la Mihai Popovici, la ora 12, urmată de un dejun, care a ținut până la ora 5. A fost prezent și Mihalache, venit și el în Capitală pentru a se informa asupra situației. El a văzut pe Ică între 10 și 11, în dimineața aceasta. Maniu povestește audiența lui la rege, care a durat o oră. La ultima ei parte a fost prezent și Sănătescu, chemat de rege să explice situația militară de pe front, așa cum se prezintă ea în dimineața aceasta. Regele fiind bine informat asupra situației generale, lui Maniu nu i-a rămas decât să-i explice pentru ce Antonescu se înșală grav, când mai speră într-o pace separată anglo-germană.

El i-a arătat regelui că orice întârziere în încetarea ostilităților ne poate fi fatală și de aceea Antonescu trebuie forțat să pună capăt războiului sau să demisioneze imediat. Regele i-a răspuns că în dimineața aceasta, la ora 9, a fost la el Antonescu care i-a spus două lucruri importante; mai întâi că a primit

chiar în cursul nopții asigurări formale din partea lui Hitler că armata germană va apăra cu cea mai mare energie Iașul și Chișinăul, repetând că îndată ce va lămurii lucrurile cu anglo-americanii pe frontul occidental „va dezlanțui cea mai formidabilă ofensivă în contra bolșevicilor cunoscută în istoria lumii”. Al doilea lucru este informația primită, tot în cursul nopții, de la Știrbei, că anglo-americanii „fac mari presiuni la Moscova pentru ca Sovietele să fixeze condițiile unui armistițiu cu noi”. Antonescu i-a lăsat a înțelege regelui că el s-ar putea decide pentru încetarea ostilităților de îndată ce va cunoaște condițiile rușilor. Maniu i-a răspuns regelui că din mesajele primite și de el de la Știrbei reiese un lucru f. clar, care era și de așteptat, că anglo-americanii nu pot face absolut nimic pentru noi, fără consimțământul Sovietelor. „Numai dacă punem capăt ostilităților și eventual intrăm în război alături de ei, ca aliați, am putea spera în sprijinul lor, ca intermediari între noi și Moscova”, i-a mai spus Maniu. Cât despre intenția lui Antonescu de a ieși din alianța germană, Maniu i-a spus regelui să nu pună nici o bază pe cuvântul lui, întrucât el e prea legat de Hitler pentru a se putea despărți de el și că, în realitate, „Antonescu văzându-se înghesuit din toate părțile, vrea să câștige timp, în speranța deșartă a unei victorii germane”. După ce Sănătescu a expus situația militară de pe frontul nostru, Maniu a repetat regelui că partidul nostru îi cere cu insistență formarea unui guvern național cât mai urgent posibil.

A luat cuvântul Lupu, care a avut o ieșire neașteptată și regretabilă. „D-le Maniu, i s-a adresat el, d-ta consideri că Antonescu este un om de nimic, fără conștiință și vândut nemților; eu cred că te înșeli, așa cum, de altfel, m-am înșelat și eu asupra lui, în mai multe împrejurări; ei bine, astăzi eu cred că el e bun român ca și noi și tremură și el,

la fel ca și noi, de grija țării; el mi-a trimis vorbă ieri seară prin fratele meu, profesorul, că el e conștient de răspunderile ce apasă asupra umerilor săi și mă roagă să intervin pe lângă prietenii mei să nu-l mai hărțuiască, în aceste zile atât de grave, întrucât știe el «ce și când» are de făcut; eu te rog deci, d-le Maniu, să-i acordăm încă un răgaz și să nu-l mai plictisim cu cererile noastre de guvern național”. „Sunt complet de acord cu propunerea d-lui doctor Lupu, a intervenit Mihalache, fără a mai aștepta răspunsul lui Maniu; și mie mi-a spus același lucru Mihai Antonescu, care m-a asigurat că mareșalul e mult mai patriot decât îl socotea dl. Maniu și că știe el ce are de făcut, la momentul potrivit; mă raliez deci propunerii d-lui dr. Lupu, de a-i lăsa răgazul necesar pentru că eu am convingerea fermă că numai el este în stare să facă desprinderea de nemți, în condițiile cele mai bune”. Văzând intervenția lui Mihalache, am fost invitați de Maniu să ne spunem și noi, ceilalți, părerea referitoare la propunerea lui Lupu și Mihalache.

Popovici a cerut să nu se mai insiste mult asupra acestei chestiuni, întrucât, în studiul în care se află situația de pe front, într-o săptămână, două, cel mult, se va vedea dacă Antonescu este sau nu de bună credință. „Personal, eu sunt de părerea d-lui Iuliu, că nu se poate pune absolut nici o bază pe cuvântul lui, care umblă acum să câștige timp”, a continuat Popovici.

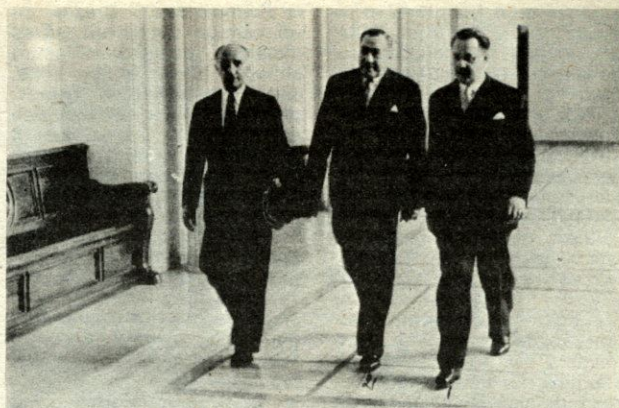
Ghiță Pop s-a raliat părerii lui Popovici, adăugând argumentul că răgazul de care vorbesc Lupu și Mihalache ne poate fi fatal dacă rușii ocupă Iașul și se apocă de București. Eu am fost tot atât de scurt ca și ceilalți, căutând să evit o confruntare cu Lupu și Mihalache, în acest moment când Hanibal este *ante portas*. „Eu rămân consecvent cu ceea ce am susținut totdeauna, că Antonescu l-a răsturnat pe Carol cu ajutorul nemților și ca atare el rămâne prizonierul lor, legat

¹ Stelian Negoiescu, inginer agronom, era administratorul moșiei Poieni a arhiducesei Ileana de Habsburg.

de mâini și de picioare; pe cuvântul lui nu se poate pune absolut nici o bază și orice întârziere, în înlocuirea lui de la conducerea statului, va agrava și mai mult situația țării față de învingători", am declarat eu.

Maniu și-a apărât politica lui, căutând și el să evite orice polemică cu Lupu și Mihalache, mulțumindu-se să spună că și-n trecut el s-a găsit de multe ori în divergență cu unii dintre prietenii săi cari, până la urmă, au reușit să-i singuri că s-au înșelat. „Așa se va întâmpla și azi, a continuat el; f. curând se vor convinge toți că Antonescu este un dezechilibrat și, ca atare, iresponsabil; cu cât vom scăpa mai repede de el, cu atât va fi mai bine pentru țară”. Maniu a insistat apoi asupra raporturilor noastre cu Sovietele, spunând că declarația lor de ieri 2 aprilie! el este convins că le-a fost impusă de anglo-americiani pentru a ușura guvernului român posibilitatea încetării războiului.

În nota guvernului sovietic se precizează că Sovietele nu urmăresc achiziționarea vreunei părți din teritoriul țării și nici schimbarea orânduirii ei politice și sociale; trupele lor, trecute peste Prut, nu urmăresc decât distrugerea și capitularea dușmanului. Maniu e îngrozit la ideea că teritoriul țării ar deveni curând teatru de război și de aceea „cu riscul de a se supăra unii dintre prietenii mei, eu mă văd nevoit să caut, prin toate mijloacele, înlocuirea lui Antonescu, singura piedică în calea salvării noastre”. În timpul mesei s-au analizat toate posibilitățile unei păci separate anglo-germane, ajungându-se la concluzia că ea este imposibilă. Chiar Mi-

Profesorul Ion Petrovici (cel din mijloc) - un ministru pentru care prioritare sunt motivele de ordin moral...

halache o găsește „greu de realizat”. Cât despre Lupu, el spune că „și impresia lui este că Hitler umblă după himere”. Analizând situația de pe front, Maniu spune că Sănătescu e convins că lașul nu va fi ocupat și că, de data aceasta, nemții își vor respecta cuvântul, întrucât altfel tot flancul lor drept, din mijlocul Basarabiei și până la Odesa, este amenințat cu încercuirea și aruncarea lor în mare.

Când ne-am ridicat de la masă, Maniu ne-a rugat pe mine și pe Ghiță Pop să ne ducem la el pentru a ne spune ceva. Ajunși la el acasă, Maniu f. jenat că trebuie să se ferească de ceilalți colegi din birou, ne-a informat, cu rugămintea de a păstra numai pentru noi doi, că, la audiența de astăzi, el s-a înțeles definitiv cu regele și cu Sănătescu pentru a constrânge pe Antonescu să înceteze ostilitățile ori să demisioneze. În audiența de dimineață, Maniu i-a explicat regelui, în fața lui Sănătescu, că noul guvern național, care ar urma să se constituie după înlăturarea lui Antonescu, ar trebui format numai din militari, fără prezența în el a niciunui om politic, aceasta pentru simplul motiv că un armistițiu semnat de militari nu implică și angajamente politice din partea națiunii. Această precauțiune e nece-

sară avându-se în vedere că noul guvern trebuie să trateze cu Sovietele pe baza actualelor frontiere, care înglobează în ele Basarabia și nordul Bucovinei, ocupate cu forța în iunie 1940, lucru pe care țara nu l-a admis până azi. „Orice armistițiu încheiat de un guvern de militari, a spus Maniu regelui, nu implică angajamente politice; noi trebuie să ne rezervăm dreptul ca la pacea generală să discutăm cu Sovietele chestiunea acestor provincii, anexate cu forța, pe baza unei înțelegeri secrete cu Hitler; când se vor anula toate actele acestuia, va trebui să aibe aceeași soartă și acel încheiat cu Stalin privind Basarabia și Bucovina”. Maniu a fost f. abil, asigurându-și concursul lui Sănătescu.

După ce i-a explicat pentru ce trebuie făcut un guvern numai din militari, Maniu i-a citat numele lui Sănătescu, el fiind de față, drept o persoană indicată prin trecutul și experiența lui, să prezideze un astfel de guvern. Sănătescu a rămas încântat, iar regele la fel. Maniu s-a înțeles cu Sănătescu să țină legătura prin mine, ei rămânând să se vadă mai rar, pentru a nu da de bănuiri lui Antonescu. Maniu e fericit că vede astfel, cu începere de azi, o soluție la care se gândea de luni de zile și n-o găsea. Ne înțelegem asupra

¹ În ziua de 2 aprilie 1944, în momentul în care trupele sovietice pătrundeau pe teritoriul românesc, V.M. Molotov a declarat că „guvernul sovietic nu urmărește scopul de a dobândi vreo parte din teritoriul României sau de a schimba orânduirea socială existentă în România”; intrarea trupelor sovietice pe teritoriul românesc fiind „dictată de necesități de război și de faptul că trupele inamice continuă rezistența”.

modului cum trebuie să procedăm nu ne împartărilor. Eu voi ține legătura cu Sănătescu, cu Niculescu-Buzești¹ și cu Constantinescu-lăși și prietenii săi. Ghiță Pop va ține legătura cu Titel Petrescu, Jumanca² și Flueraș³; tot el se va ocupa și de Pătrășcanu, cu care eu n-am raporturi prea bune.

Acosă găsesc toată familia Milicăi și frații mei, Fănică⁴, Mircea⁵, cu soțiile lui Neculai⁶.

Profira Sadoveanu⁷ îmi arată multă afecțiune în seara aceasta. E fericită că un membru din familie va fi curând „ministru” și mă felicită „pentru a fi avut fler politic, jucând cartea cea bună lângă Maniu”.

„Tata, continuă ea, a fost totdeauna „țărănist” cu suflul lui și păstrează și azi o f. mare stimă față de Lupu și mai ales față de Maniu pe care-l socotea un mare bărbat de stat; nu m-aș mira dacă într-o zi nu se va înscrie în partidul vostru”. Ea pleacă mâine dimineață cu Costică

la Râșnov, lângă Brașov, cu un camion de lucruri, să se instaleze „până se va lămurii situația”. Tatăl ei, cu soția, sunt deja plecați la Râșnov, de câteva zile, deoarece, zice ea, „el e convins că vom fi bombardat curând de inamic”. „Tata, continuă ea, nu poate înghiți pe bolșevici și de aceea cred că el va pleca în Elveția, dacă ei s-ar apropia de Capitală”. „Ar face f. bine, i-am răspuns eu, căci în caz că ar ocupa Bucureștii și ar afla că Sadoveanu era gata să se înscrie la legionari înainte de rebeliune, s-ar putea să-l ducă în Siberia”. Neîntelegând ironia mea, Profira se destăinuiește oftând: „Da, zice ea, a trebuit să trecem și prin această criză de familie și să tăbărim pe el, noi copiii, pentru a-l împiedica să facă această prostie; tata este un om f. slab în această privință și nu poate rezista insistențelor prietenilor; Ionel Teodoreanu cu Păstorel și alții se ținneau de capul lui să se înscrie la legionari și să colaboreze astfel și el la noua ordine în Europa, pe care o pregăteau Hitler și Mussolini; noi, copiii, am fost însă mai tari și l-am împiedicat; este adevărat că tata a avut tot timpul o mare admirație pentru nemți, în care vede și astăzi, de altfel, singura pavăză contra desmăului bolșevic”.

În altă situație decât cea de azi așa fi trecut peste orice considerație că mi-e cumnată și așa fi pus-o la punct și pe ea și pe... Sadoveanu care, după ce și-a făcut treburile cu toate partidele, acum o face pe antibolșevic și pe țărănistul, mare admirator al lui Lupu și Maniu...

Marți, 4 aprilie. Zi de mari evenimente... Pe la 6 primim telefon de la Anicuța că Băncilă⁸ a murit acum o oră... Trec pe la 12 la Lupu și-i spun vestea tristă cu moartea lui Băncilă. Telefoniez de la el lui Maniu și aflui că a plecat de o jumătate de oră, la Sna-gov. Lupu e demoralizat și

nici nu se simte bine cu inima. Plec de la el la Hulubei pe care-l găsesc la Rec-torat, stând de vorbă cu Rosetti și cu Sauciu-Săveanu. S-au bucurat toți trei că mă văd. Rosetti și Hulubei mă întreabă amândoi deodată dacă este adevărat zvonul că Maniu va forma curând un guvern național. Le-am răspuns că așa ar fi logic, dar că deocamdată Antonescu crede mai departe în victoria lui Hitler. „Așa mi-a spus și lă, nu mai puțin decât acum două ore, zice Hulubei; el crede că f. curând nemții vor dezlanțui o ofensivă de așa proporții, încât în mai puțin de două luni praf și pulbere va rămâne din Rusia Sovietică; numai că eu nu-mi fac iluzii și l-am întrebat când a hotărât guvernul plecarea noastră în Elveția, căci nu vreau să mă trezesc într-o dimineață cu rușii în București”.

Rosetti-Bălănescu e de aceeași părere. „Dacă se mai întârzie, eu o iau din loc cu amicul meu Giurescu, spre Constantinopol, iar de acolo voi vedea eu spre ce țară din Occident mă voi îndrepta; sub bolșevici eu nu mai rămân, oricâte asigurări mi-ar da amicul Ralea că el s-ar putea ușor înțelege cu ei prin prietenul său Pătrășcanu”. Hulubei care spunea ultima dată când l-am văzut că el e hotărât să rămână pe loc, acum vorbește din nou de plecare. „Prefer să stau în Spania până se vor lămurii lucrurile la noi căci în ruși nu poți avea nici o încredere”, zice Hulubei. Ies de la el cu Săveanu pe la ora unu. Ne despărțim la tramvai. El pleacă cu tramvaiul 5 spre Piața Adolf Hitler, iar eu cu 14, spre Vatra Luminoasă. De-abia m-am urcat în tramvai — era ora unu și un sfert — și s-a auzit alarma.

Când să trecem de Piața Brătianu, sergenții de stradă și un comisar au oprit toate tramvaiele, invitând lumea să se adăpostească unde poate. Mă îndrept spre Piața Rosetti și văzând toată lumea alergând îngrozită, m-am adăpostit în gangul unei clădiri vechi, uitându-mă din ușă să

¹ Grigore Niculescu-Buzești (1908-1949), diplomat de carieră. A fost director al Direcției cabinetului ministrului și al cifrului în cadrul Ministerului de externe (1941-1944), ministru de externe în primul guvern Sănătescu (23 august - 4 noiembrie 1944); în 1946 a reușit să emigreze, pentru a prelua — cu mandat din partea lui Iuliu Maniu — conducerea emigrației române din Occident.

² Iosif Jumanca (1882-1949), socialist, membru al Consiliului Național Român Central (1918) și al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920), unul dintre conducătorii Partidului Social-Democrat.

³ Ion Flueraș (1882-1953), lider social-democrat, membru al Consiliului Național Central Român (1918) și al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920), președinte al Confederației Generale a Muncii (1926-1938); a făcut parte din delegația socialiștilor români care în 1920 a fost la Moscova spre a discuta problema afilierei la Comintern; datorită opoziției manifestată în cursul convorbirilor cu diverși reprezentanți ai Cominternului, autoritățile bolșevice l-au expulzat din Rusia Sovietică (Magazin istoric, nr. 7, 8/1990; 2/1991).

⁴ Doctorul Ștefan Hudiță (1905-1985).

⁵ Mircea Hudiță (n.1914), inginer agronom.

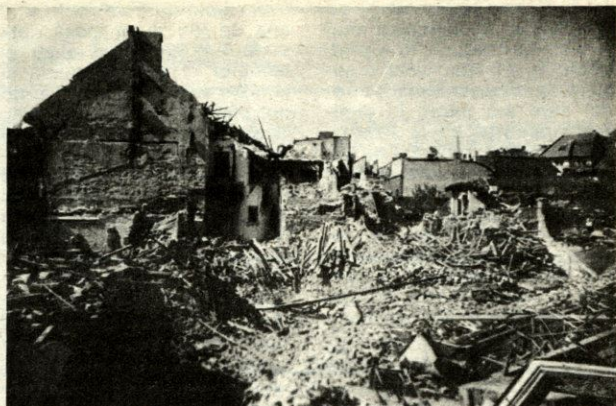
⁶ Neculai Hudiță (1910-1974), pictor.

⁷ Profira Sadoveanu, fiica lui Mihail Sadoveanu, era soția lui Costache Popa (1905-1981), fratele Emiliei Hudiță, soția autorului jurnalului.

⁸ Pictorul Octav Băncilă (1871-1944), iar Anicuța (1887-1956) era soția lui.

văd avioanele, care treceau în valuri, strălucind în lumina soarelui ca niște păsări de argint lucios. Aud zgomot de bombe care explodau în apropiere, precum și fum alb în direcția avioanelor, de pe urma șrapnelor trase de artileria antiaeriană, de pe acoperișul blocului Societății Mica. După ce a încetat alarma, mergând pe jos spre casă, am văzut pe Bulevardul Pake aproape de Calea Moșilor, ambele trotuare pline de geamuri sparte, iar sergenții de stradă încercând să împiedice trecerea pietonilor, de frică să nu se prăbușească pereții clădirilor. Am văzut casa lui Tașcă; avea toate ferestrele sparte și un balcon dărâmat. Am ajuns acasă pe la ora trei. Ai mei observaseră de la fereastra sufrageriei, împreună cu soacră-mea, sutele de avioane care străluceau în soare. De la Calea Moșilor până la Vatra Luminoasă n-a căzut nici o bombă. Până la ora 4 am aflat la telefon dezastrul din oraș, în special cartierul Grivița și Gara de Nord. Pe la 5 vine Mielu Mihăiescu cu mașina să viziteze atelierele și garajele Societății pentru a vedea ce stricăciuni a produs bombardamentul. În Cobălcescu clădirea n-a suferit nimic afară de fereste sparte toate. La Hotel Ambasador a căzut o bombă chiar pe trotuar, spargând toate ferestrele fațadei, precum și a Centralei noastre. Aviația engleză avea f. bune informații din moment ce la Hotel Ambasador se află găzduită Mișuna militară germană...

Vizităm apoi cartierul Gării de Nord și Calea Griviței. Case dărâmate, copaci scoși din rădăcină, străzi pline de moloz, pe unde nici nu putem trece cu mașina. Cordoane de soldați și sergenți de stradă caută să dirijeze circulația. Ambulanțe și medici aleargă transportând răniți. Grupuri de soldați și cetățeni caută să scoată de sub dărâmături cadavrele celor morți și pe cei cari mai pot fi în viață. Mergem pe Calea Griviței până la camera pe care o aveau închiriată Mir-

Efectele bombardamentelor din 4 aprilie 1944

cea și Lizeta. Găsim în locul casei o imensă groapă cu apă. Bomba căzuse chiar pe casă. Am aflat pe urmă că ei erau în oraș, în timpul bombardamentului, căci altfel ar fi fost făcuți praf, cu toate cele vreo 7 persoane, din celelalte camere, care au fost toate mutilate îngrozitor.

Ne întorcem pe la Lupu, care a stat în cameră, întins pe pat, „resemnat să moară”, zice el. N-a voit să coboare în pivnița blocului, cu toate insistențele lui Costache, fratele său. Azi îmi dau seama și mai bine că Lupu este un om sfârșit. Senilitatea face progrese dureroase. „Este sfârșitul pământului, zice el, încă un bombardament ca acesta și Bucureștii dispar pe de fața pământului; regret că n-am rămas la Arsura, să mor acolo și să fiu îngropat lângă ai mei”. Căutăm cu Mihaiescu să-l liniștim, dar în zadar, el o ține mereu că e „sfârșitul pământului”. Costache ne face semn să nu mai insistăm. Ne înțelegem până la urmă că, dacă nu poate suporta situația din Capitală, să plece undeva la țară, eventual la Valea Călugărească sau chiar la Mihălache. „În nici un caz la Valea Călugărească, zice Lupu, furios la culme; pe cumnata mea și pe prostul de frate-meu nu-i mai consider ca făcând parte din familie; acum două ore, nenorociții mei de frați și surori, refugiați

de la Huși și de la Arsura și adăpostiți la ei în [Bulevardul] Dacia pentru câteva zile până își vor găsi vreun rost, au fost dați afară și nici nu mai știu unde vor dormi în noaptea aceasta”. N-am mai continuat discuția, Mielu Mihaiescu fiind grăbit și trebuind să mă ducă și pe mine acasă, întrucât aproape toate tramvaiele nu mai merg din cauza liniilor stricate.

Ajung seara pe la 7.30. Găsesc pe Mircea și pe Lizeta, cari rămân pe noapte la noi. Nu mai au nimic. Au trecut pe la fosta lor locuință și n-au mai găsit nimic. Până la sosirea lor, vecinii și țăganii au licheidat totul, până și tigăile și oalele de bucatărie. Timp de două ore și ceva vorbesc la telefon cu prietenii mei și mă informez despre ceea ce s-a întâmplat în diferitele cartiere ale orașului, în afară de cele vizitate de mine. În concluzie, e un adevarat dezastru. Dărâmături imense, iar despre morți și răniți nu știe nimeni la ce număr se ridică...

Miercuri, 5 aprilie. Cursele la Universitate și orice fel de examene sunt suspendate. La 10 la Maniu, care s-a întors de o oră de la Snagov. Rămâne până la ora 4, când se reîntoarce la Snagov pentru noapte. Discutăm situația creată de bombardamentul de ieri. N-am putut vorbi prea mult căci a sosit Al. Otulescu, demisionat de curând

de la Banca Națională și pe care Maniu îl apreciază mult și vrea să-l aducă în partid. Măine la 11 vom avea o ședință de birou la Mihai Popovici care s-a întors în dimineața aceasta de la Brașov. Va fi prezent probabil și Mihalache care i-a telefonat lui Maniu că vine și el în seara aceasta în Capitală...

Aflu la telefon despre dezastrul de la Ploiești, unde ard toate depozitele de benzină și uleiuri. Seara nu mai pot asculta radio, căci nu

avem lumină. Este închisă și apa de ieri după masă. Iată unde am ajuns ca aliați ai nemților. Traian Rogojină și familia sunt disperați că nu pot pleca cu trenul în Ardeal. Toate plecările de trenuri din Gara de Nord sunt suspendate până se vor repara liniile distruse de bombardamentul de ieri. E sinistra să mergi noaptea pe străzile Capitalei din cauza întunericului. Vai de bieții refugiați din Moldova, cari, după ce și-au părăsit gospodăriile, își văd

acum pierdute în Gara de Nord și puținele lucruri care le mai putuseră salva. Ne așezăm în pat pe la ora 10, dar eu nu am adormit decât după miezul nopții. Cumplite zile. De la Bogdănești nu știu nimic. Sper că tata, care este un om cuminte, va rămâne pe loc și va scăpa astfel de chinurile bejeniei. ■

(Va urma)

Selecția textului și note:
Dan BERINDEI

Napoleon, moda și puterea

În Secolul Luminilor, moda franceză era suverană în întreaga lume. Poziția geografică a Parisului, lunga tradiție a industriei sale textile, iscusința croitorilor parizieni îndreptăteau supremația acestui oraș în ceea ce privește îmbrăcămintea feminină. Parisul vremii lansa moda în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. În 1716, chiar și în Peru, unde luxul spaniolilor era strălucitor, oamenii se îmbrăcau franțuzește, mai ales în haine de mătase, importate din Europa. Atunci au apărut pantalonii de damă, având o croială asemănătoare celor de azi. În urma reformelor întreprinse de ministrul de război francez François Louvois, în vremea lui Ludovic XIV (1634-1715), efectivele armatei franceze au ajuns la o cifră nemaiauzită pentru acele timpuri: 300 000 oameni. Militarizarea Franței s-a repercutat și asupra modei. În 1691, câteva doamne din înalta societate pariziană au început să arboreze pantaloni de soldat, garnisiți cu fundițe și volane încrețite. Noua modă nu a rezistat însă decât vreo două luni, suficient însă pentru ca noi, astăzi, să considerăm anul 1691 data de naștere a pantalonilor de damă. Deși, încă din comuna primitivă, femeile purtau îmbrăcăminte din piele, croită ca pantalonii. De atunci și până astăzi interesul față de pantaloni, pentru care trebuie să le mulțumim, cum am văzut, militarilor, nu a scăzut.

George Sand (1804-1876) și Sarah Bernhardt (1844-1923) au strălucit în saloanele Parisului purtând pantaloni. Iar astăzi fusta-pantolon, din ce în ce mai scurtă, asemănătoare șortului,

stă mărturie longevității acestui obiect de îmbrăcăminte.

De la Ludovic XIV la Napoleon III (1852-1870), monarhii francezi au acordat o atenție specială modei. De ce? Napoleon I, foarte sensibil la capriciile modei, voia ca femeile din anturajul lui să fie deosebit de elegante. În general, fastul de care se înconjura împărtul era mai puțin un „moft” de suveran, cât un element al tacticii sale de despot. Rareori a mai fost moda atât de strâns legată de istorie, scrie Philippe Seguy, ca în perioada napoleoneană. Ea a jucat atunci un rol politic și economic.

Recent ieșită din regimul Terorii revoluționare (septembrie 1793-iulie 1794) — marcat prin domnia ghilotinei și prin măsuri economice draconice — societatea franceză intrase într-o perioadă agitată, care nu putea să scape atenției unui istoric. Iar moda era pe atunci manifestarea cea mai evidentă, cea mai imediată și mai declarată provocatoare a mentalității colective. Femeile se îmbrăcau numai pentru a se dezbrăca mai mult. Museлина transparentă și mătasea albă nu ascundeau mai nimic din silueta purtătoarei lor. Această libertate a durat patru ani. Exact cât timp a avut nevoie micul și ambițios general pentru a-și autoestima succesul militar și a pune ordine într-o societate dedată plăcerilor, fără a vedea însă prăpastia pe marginea căreia stătea. Ca orice autocrat, Napoleon vedea salvagardarea societății în conformismul față de modelele luate ca exemplu, așa încât, plasată sub semnul plăcerii, moda a devenit un instrument de putere.

Începând de la Ludovic XVI (1774-1792), a fost revendicată drept model antichitatea. Ea a pătruns la început în arhitectură, înainte de a-l îmbrăca pe tribuni ca pe demnitarii romani. Stilul Ludovic XVI, influențat de descoperirile arheologice de la Herculaneum și Pompei, se caracteriza prin simplitate și liniaritate. Directoratul (1795-1799) n-a făcut decât să preia acest spirit. Napoleon a copiat, până la naivitate, simbolurile care situau omul în funcțiile sale, având totuși conștiința că, pentru a exista, moda trebuie să se răspândească dincolo de bariera granițelor. Împărăteasa Joséphine, prima soție a lui Napoleon, a impus farmece ușor languroase și romantice ale „insulelor” unde se născuse (Martinica).

Roma, Egiptul și insulele parfumate din orizonturi îndepărtate au făcut casă bună la Paris, pentru a decora societatea franceză din vremea lui Napoleon. Suveranul, proaspăt înscris la demnitatea imperială, a însoțit încoronarea sa cu o mare carte deschisă a modei; a fost o etalare de lux, curând frănat de pragmatismul rece al demnitarilor din anturajul său. Splendorii la care aspira împăratul, aceștia i-au preferat prudența în economie, o gestiune riguroasă, în totală contradicție cu luxul costisitor. Or, economia austeră era incompatibilă cu fastul. Moda căpăta un caracter burghez, exact când imperiul lui Napoleon se prăbușea. Se anunța tonul Restaurăției Bourbonilor (1814-1830), o societate a banului și a măsurii. Fastul luase sfârșit.

F. D.

PE URMELE

BIBLIOTECII MAREȘALULUI ANTONESCU

ALEXANDRU DOBRE

Biografiile recente ai mareșalului Ion Antonescu au trecut cu neînțeleasă ușurință peste una din cele mai interesante particularități ale acestei puternice personalități, menită, după părerea noastră, să-i adâncească și să-i ilumineze, în același timp, portretul intelectual.

Nu spunem un lucru nou. Au spus-o alții înaintea noastră și încă cu argumente extreme de solide: biblioteca personală a unui om — fie el cărturar, scriitor, om politic etc. — poate constitui un reper important pentru cunoașterea personalității respective, pentru gradul său de pregătire, de interes și implicare în fenomenul cultural și științific, cu toate urmările acestei implicări, inclusiv în luarea unor decizii majore. Cazul stolnicului Constantin Cantacuzino și al importanței sale bibliotecii este prea cunoscut pentru a mai fi nevoie să insistăm asupra însemnătății relevării acestui aspect atât de important pentru punerea în ecuație a tuturor elementelor necesare înțelegerii și situării în context a unei personalități.

Lucrurile devin cu atât mai interesante atunci când este vorba despre un militar de profesie și un om politic cu o carieră atât de spectaculoasă și dramatică în același timp cum a fost aceea a mareșalului Ion Antonescu.

A avut Ion Antonescu o bibliotecă personală? A avut el,

în zbuciumata-i carieră, răgazul unei asemenea preocupări? A avut, în sfârșit, mareșalul Antonescu o dispoziție anume, un interes particular ca să-și constituie o bibliotecă personală, și încă nu una oarecare?

Nu am făcut cercetări speciale în această privință. Dar din informațiile și datele, evident disparate, care ne-au venit, întâmplător, putem să dăm un răspuns afirmativ acestor întrebări.

Într-adevăr, mareșalul Ion Antonescu a avut o bibliotecă personală deosebit de valoroasă, iar constituirea și continuarea ei îmbogățire, cu tot ceea ce se tipărea și prezenta un interes bibliofili, științific sau cultural, i-a stat tot timpul în atenție, indiferent de treburile de stat, extrem de complexe, care-l solicitau.

Colonelul Gheorghe Magherescu, fost șef de birou în cabinetul militar al mareșalului, evocă tocmai aceste aparent surprinzătoare preocupări bibliofile. „Despre comportamentul mareșalului față de evrei, notează Magherescu, aș mai aminti o întâmplare cu un anticar. Ca toți românii, și mareșalul își avea evreul lui. Acesta este Julius Pach, anticarul. Erau doi frați Pach, anticari amândoi, dar Julius era figura cea mai interesantă. Un bărbat înalt, cam de șăizeci de ani, uscățiv și roșcovan la față, avea o faimă bine stabilită printre anticarii din București. Avea

cunoștințe enciclopedice asupra publicațiilor de tot felul din lume. Era o bibliotecă ambulantă. Nicolae Iorga era un client al lui, pe lângă mulți alții. Și el își petrecea zilnic ore întregi răsfoind exemplare rare, înghesuite de anticar pe un coridor lung și obscur, plin cu cărți, situat vizavi de Telefoane. Acest Julius Pach a primit însărcinarea din partea mareșalului să-i procure o serie de cărți, după care mareșalul tânjea de multă vreme, cărți de istorie și știință militară, de autori străini care se găseau foarte greu. Mareșalul voia să-și completeze biblioteca cu cărți de valoare și s-o doneze apoi statului. Cu această însărcinare, Julius Pach s-a pus pe treabă și a procurat multe exemplare, foarte frumoase și în bună stare, pe care le aducea săptămânal la Președinție și le preda adjutantului mareșalului, Eugen Niculescu, priceput și el în ale cărții”.

Ce s-a întâmplat, până la urmă, cu această atât de valoroasă și interesantă bibliotecă, după arestarea și împușcarea proprietarului ei?

Primul pas îl facem tot cu ajutorul colonelului Magherescu. „Aceste exemplare, închise în patru-cinci lazi — își amintește fostul colaborator al lui Ion Antonescu —, au fost luate de mine de la vila mareșalului din Predeal, la ordinul personal dat mie de ministrul apărării naționale,

Mihai Racoviță, și predate la mijlocul lunii septembrie 1944 Academiei Române.

Până în acest punct lucrurile par a fi clare. Biblioteca marelui Antonescu se afla bine conservată, într-un loc sigur, la Biblioteca Academiei Române. Așa cum tot aici se află încă multe alte lăzi cu documente ce au aparținut cândva unor altor personalități de primă mărime ale vieții politice, culturale și științifice românești.

Dar, în cazul lăzilor ce au aparținut marelui Antonescu, la un moment dat, lucrurile au căpătat o întorsătură neobișnuită. Lăzile în discuție nu se mai află la Biblioteca Academiei Române. Au dispărut pur și simplu și nimeni nu și-a mai amintit de ele. Iată de ce ne simțim dator să punem la dispoziția celor interesați o informație, importantă după părerea noastră, de natură să ușureze efortul recuperării acestei biblioteci care, ne place-nu ne

place, vrem-nu vrem, face parte din patrimoniul național și trebuie reconstituită și considerată ca atare.

Cu atât mai mult cu cât, în cazul bibliotecii marelui Antonescu, s-a procedat la o deturnare nu numai gravă dar și batjocoritoare, atât pentru memoria fostului ei proprietar, cât și pentru prestigiul instituției căreia îi fusese încredințată.

Dar să revenim, iarăși, la documente.

La începutul anului 1947, cunoscutul jurist Andrei Rădulescu, pe atunci președinte al Academiei Române, făcea o dezvăluire relevantă, arătând că „după 23 august 1944 o parte din averea mobilă a marelui Antonescu se trimisese în custodia Academiei Române, care a primit-o cu inventar. În ultimele săptămâni [ale anului 1944] Parchetul Tribunalului Ilfov a cerut ca acea avere confiscată pe seama statului, conștând din mai multe lăzi cu

carti, tablouri și alte obiecte, să fie predate, în parte, Bibliotecii ARLUS. Predarea a avut loc în duminica trecută” (Arhiva Academiei Române, Dosar A-4, 1947, fila 66v. procesul-verbal nr. 29; ședința din 21 februarie 1947). Acum întrebarea noastră este: unde sunt aceste valori?

Personalitatea marelui Ion Antonescu și rolul său în istoria României sunt, o știm bine cu toții, deosebit de controversate. Și, până la un punct, date fiind împrejurările și complexitatea problemelor, este firesc să fie așa. Dar tot atât de firesc este să socotim gestul autorităților de atunci ca o insultă gravă adusă memoriei acestui bărbat de stat și comandant militar. După cum, la fel de firesc este ca biblioteca, tablourile și celelalte obiecte care au aparținut marelui Ion Antonescu să fie identificate și recuperate, inventariate și puse în valoare. ■

UN POST-SCRIPTUM

Prin anul '80, colaboratorul nostru Nicolae Kosiński mi-a făcut cinstea de a mă prezenta celui care a fost locotenent-comandorul Petru Popescu-Deveselu, adjutant pentru marină la Președinția Consiliului de Miniștri, în anii 1942-1944. Au fost câteva ore de încântare, petrecute în compania unui om care, în cluda urgenței ce se abătuse asupra țării și care, firește, nu-l ocolise nici pe dânsul, își păstrase intacte memoria, atașamentul și admirația față de cel care, cum ne mărturisea, îl fusese nu numai șef, ci și model de viață și muncă. Încrederea de care se bucurase din partea marelui îl pusese în ipostaza de a fi păstrătorul unui important fond documentar — o arhivă personală a marelui — și care fusese salvată spre a nu cădea în mâinile autorităților comuniste. Era vorba despre acte, documente și corespondență personală a marelui din diferite perioade ale vieții și activității sale, la care ținea foarte mult și pe care le păstra într-un geamantan mare din piele, cumpărat la Londra, în anii în care fusese atașat militar al țării noastre în Marea Britanie. Am răsfolii noi înșine cu mare emoție și explicabilă curiozitate câteva file din acea arhivă.

După moartea păstrătorului acestui tezaur documentar (1985), fiul său, Vladimir Popescu-Deveselu a donat actele respective Muzeului Militar Național, instituția cea mai îndreptățită să păstreze aceste mărturii.

Se înțelege că nu întâmplător am povestit toate aceste lucruri. Între actele consultate de noi atunci se afla și o amplă listă cu titluri de lucrări ce intraseră în biblioteca marelui Ion Antonescu de-a lungul anilor. În afară de numărul cărților, atenția mi-a fost reținută de faptul că în acea listă figurau nume de marcă ale științei și culturii românești, iar volumele respective fuseseră oferite cu dedicații de către autorii lor.

Așadar, în ideea că se dorește reconstituirea bibliotecii marelui Ion Antonescu, această listă poate fi de mare ajutor specialiștilor. Rândurile de față se doresc și o invitație adresată colegilor de la Muzeul Militar Național de a face public acest document, prin Magazin Istoric.

Marian ȘTEFAN

● „Chiaburimea — baza reac-
țiunii de la sate” ● Cei din „cate-
goria I”, uciși pe loc ● „Starea
de spirit s-a îmbunătățit, dar ele-
mentele dușmănoase și-au
schimbat tactica” ● Pentru „a în-
tări celula de bază a societății”
● Soția era în agonie ● Disloca-
rea gândită după model sovietic
și aprobată „la cel mai înalt ni-
vel” românesc ● Dislocații aveau
dreptul „să își vândă bunurile
într-un interval de 6 până la 48
ore” ● Folosiți la cultivarea bum-
bacului, orezului, la orice alte
munci ● După ce li se anunța
ora când trebuiau să termine de
împachetat, erau puși
sub pază ● Dezinforma-
rea asigurată prin
aplicații militare

DRAMA

DISLOCAȚILOR

CONSTANTIN AIOANEI,
CRISTIAN TRONCOTĂ

Am prezentat anul trecut cititorilor revistei Magazin istoric (nr. 3-5/1993) o serie de documente referitoare la condițiile inumane la care au fost supuși sute de mii de români în închisorile politice comuniste sau în coloniile de muncă, în special la Canal. Așa cum s-a mai scris în presa noastră și cum telespectatorii au putut vedea din multe emisiuni ale Televiziunii (în primul rând din Memorialul durerii), a mai existat o categorie de năpăstuiți: deportații. Metoda deportării — fără a face incursiuni prea îndepărtate în istorie, ce ne-ar duce până în istoria Orientului Antic, unde avea resturi socio-demografice, dar și politice — ne-a fost „exportată”, ca întreg regimul comunist, de Uniunea Sovietică. Dar trebuie să fim corecți cu noi înșine și să recunoaștem că au existat destui români care au preluat-o și aplicat-o, împotriva tradițiilor istorice și a moralei

creștine a poporului nostru. De aceea, ne simțim datori să publicăm documentele ce urmează cu speranța că știind și înțelegând, nu vom mai repeta vreodată asemenea greșeli, cât și cu sentimentul unei obligații morale față de victimele represiunii „revoluționare”. Este vorba de o serie de documente emise de autorități, pe care le-am putut cerceta. Dincolo de valoarea lor intrinsecă, ele sunt relevante tocmai pentru că ne arată cum a fost concepută și dusă la capăt acțiunea. Atmosfera de coșmar pe care o degajă este cu atât mai veridică cu cât vine din partea călăului, fără obiectivele reacții subiective ale victimei. Și împreună cu acestea vor putea creiona în final — pe măsură ce se vor publica și alte documente din diverse arhive din țară și din străinătate — tabloul revoluției proletare.

Conceptul după „o tactică adaptată condițiilor speciale” în care se afla România acelor ani, planul de „lichidare a reacțiunii interne” a debutat printr-o susținută campanie de acuzată la adresa moșierimii, din care rețin atenția „sabotajul început prin împiedicarea străngerii recoltei” și „întârzierea de două luni provocată de Hudîță [ministru agriculturii - n.n., vezi Magazin istoric, nr. 6/1993] în pregătirea înșămânțărilor” din toamna lui 1944.

„Motivele” invocate ca și cele mascate sub haina reformelor agrare — legiferată în primele zile ale guvernului Groza — urmăreau „să sfărâme puterea economică și politică a moșierimii”, proces care, oficial, s-a încheiat odată cu apariția Decretului nr. 83/1949, prin care s-au „naționalizat proprietățile moșierești nedivizate în urma reformei agrare din 1945”, ceea ce echivala, potrivit normativului sovietic aplicat în România, cu „desființarea moșierimii ca clasă”. A urmat naționalizarea de la 11 iunie 1948, prin care s-a urmărit „desființarea sectorului particular”, predominant în economie și, bineînțeles, „lichidarea burgheziei”, acuzată că „acționa în sensul sabotării și dezorganizării producției” prin „evaziunea capitalurilor din întreprinderi” sau „abandonarea” acestora. În felul acesta s-a lichidat acea clasă mijlocie, care dăduse o anume stabilitate societății românești.

Ochii „vigilenței revoluțio-

nare” s-au ațintit acum asupra „chiaburimii” — baza reacțiunii de la sate”. În legătură cu acest „presupus „dușman de clasă”, Gh. Gheorghiu-Dej declara: „... după reforma agrară care a expropriat clasa moșierilor, s-a mai menținut clasa capitalistă cea mai numeroasă — chiaburimea — care, după celebra expresie a lui Lenin, generează capitalism zi de zi, ceas de ceas, spontan și în proporții de masă” (Scânteia, nr. 19 din 1 octombrie 1948).

Acest „anacronism al noii societăți” avea să fie redzebătut câteva luni mai târziu de Plenara C.C. al P.M.R., ținută în zilele de 3-5 martie 1949, care a constatat „ascuțirea luptei de clasă dintre țărănimea săracă și mijlocașă, pe de o parte, și chiaburime, pe de altă parte”. Cu acest prilej, după ce a definit „noțiunea de chiabur” și „criteriile” prin care acesta putea fi delimitat de țăranul sărac sau cel mijlocaș, Gh. Gheorghiu-Dej a conchis: „Trebuie să ne fie nouă înșine clar că lovind în chiabur, vom întări alianța noastră cu țăranimea mijlocașă și cea săracă”. Dar pentru aceasta erau necesare „motive” care să „justifice” opiniei publice interne și chiar și celei internaționale „justețea” măsurilor represive ce aveau să vină.

Și, într-adevăr, la 7 aprilie 1950, Gh. Gheorghiu-Dej declara: „Elementele chiaburești care își văd îngredită posibilitatea de a jefui oamenii muncii, trec la acte teroriste, la

acte de sabotare a colectărilor și înșămânțărilor, la încercări de compromitere a cooperativelor și în special a tinerelor gospodării colective. Cu viclenia sa caracteristică, chiaburul împrăște tot felul de zvonuri mincinoase privitoare la gospodăriile colective, pentru a speria și intimida pe țărani. În acțiunea lor tâlhărească, chiaburii sunt ajutați, mai ales în Ardeal, de elemente reacționare ale clerului catolic și de diferite secte religioase, în sânul cărora se camuflează elemente legionare, fasciste și spioni anglo-americani”.

După cum se poate observa, planul politic de „lichidare a reacțiunii interne” — și ne-am oprit doar asupra categoriilor sociale din rândul cărora avea să provină marea masă a dislocaților — mai urmărea cel puțin două scopuri: unul propagandistic, menit să „convingă” poporul român de „superioritatea noului regim” și altul de natură „strategică”, respectiv, „distrugerea puterii economice a moșierilor și chiaburilor”, pentru a-i face vulnerabile măsurilor administrative hotărâte de P.M.R. și Prezidiul Marii Adunări Naționale.

Eforturile propagandistice erau determinate și de violența ridicărilor la luptă ale țăranimii din regiunile Bihor, Arad, Baia Mare, Suceava și Sibiu, răzvrătită în vara anului 1949, din cauza colectivizărilor forțate, cât și a sistemului aberant de colectări impus după Plenara

din 3-5 martie.

Un raport al securității întocmit în august 1951 ne oferă unele amănunte despre modul cum au fost potolite „agitațiile”. De pe raza regiunii Bihor, au fost dislocate 163 familii, din care 110 proveneau din satele raionului Salonta, 22 din cele ale raionului Marghita, 28 din localitățile raionului Oradea și 3 din cătunele raionului Beiuș. Din totalul familiilor dislocate, 118 proveneau din rândul chiaburilor, 43 din „pătura” țăranilor mijlocași și două aparțineau țăranimii sărace. Cei care au inițiat și condus „agitațiile” au fost incluși în „categoria I” și executați fără nici un fel de judecată. Această soartă au avut-o: Boadeanu Ion, Mateoc Ion și fiul său Alexandru din Ucuriș, împușcați în timpul represaliilor; Biro Iosif din Belfir, Tărvan Matei din Tăuș și Bejan Petru din Bicaci, despre care se menționează doar că au fost încadrați în „categoria I” și proba-

bil împușcați, iar Pușcaș Teodor din Martihaz a fost rănit.

Țăranul Orbai Niculae, în vârstă de 70 de ani, din satul Ciutelec, com. Teuteu, raionul Marghita, a fost dislocat deoarece soției sale, bolnavă psihic, „îi plăcea să pălăvrăgească mult”, iar Chiș Sofia din satul Chieru, com. Oșorhui, mamă a patru copii, a fost „ridicată din ură personală”.

În aceeași perioadă, și tot ca urmare a „răzmerițelor” ce au avut loc, de pe raza regiunilor Arad, Baia Mare, Suceava și Sibiu au fost dislocate 74 familii, din care 53 chiaburi și 21 țărani mijlocași. Rapoartele consemnează laconic: „capii agitațiilor” au fost „executați”.

Documentul citat anterior mai precizează că o parte dintre persoanele dislocate erau înscrise în Frontul plugarilor, partid care a sprijinit venirea la putere a P.C.R., iar altele proveneau din intelectualitatea satelor, solidarizată cu țăranii răsculați. Totodată, se semna-

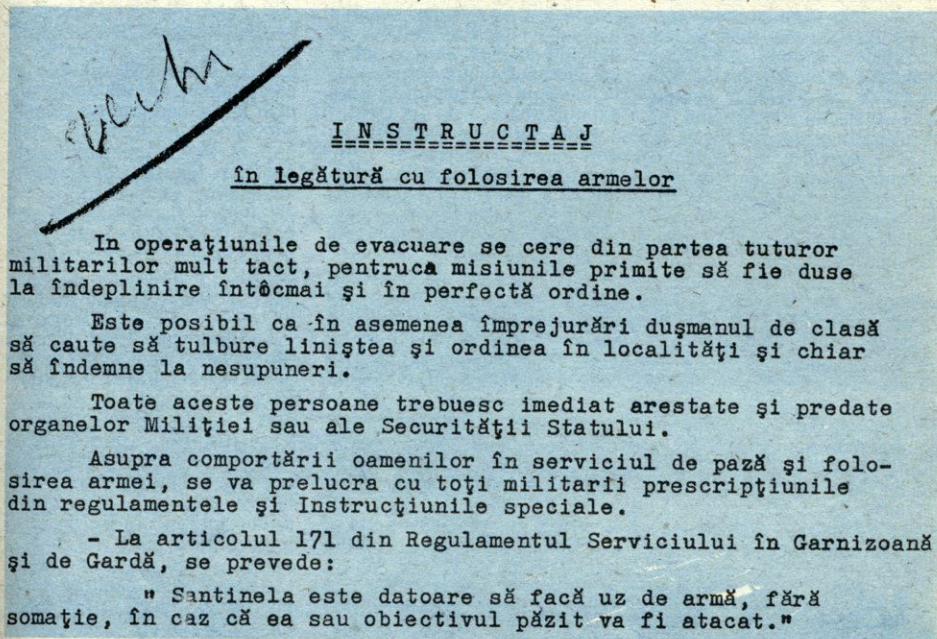
lează faptul că bunurile dislocate, confiscate ilegal, erau administrate deficitar, majoritatea dispărând în condiții mai mult decât suspecte.

În final, autorii raportului susțin că, după măsurile represive luate, „starea de spirit în rândul țăranimii s-a îmbunătățit, dar elementele dușmănoase și-au schimbat tactica”. Țăranii mijlocași continuă să „sprijine chiaburimea” și „se lasă greu convinși să se înscrie în colectiv”, iar deputații sfaturilor populare (provizorii) „refuză să participe la ședințe”. Raportul nu conține nici o observație și nu rezultă de nicăieri că el a ajuns vreodată la cei care l-au solicitat ori că rora le-a fost adresat.

Dintr-un alt document întocmit la 23 aprilie 1951, aflăm că cel de-al doilea val al „agitațiilor țăranesti” s-a consumat în luna iulie 1950 în unele sate și comune de pe raza orașului București, din Teleorman și la-

În p.51: Somnul rațiunii naște monștri, gravură a marelui artist spaniol Goya. Este o imagine care îți vine în minte când citești acest articol

Facsimil al Instrucțiunilor privind folosirea armelor de foc. Asemenea texte au fost distribuite ofițerilor care au luat parte la acțiunea de dislocare

lomița și a fost urmat de dislocarea a 94 familii din care 82 chiaburi și 12 țărani mijlocași. Acest document șochează nu numai prin abundența datelor cât și prin curajul celor care l-au redactat de la formula opinii proprii. Probabil că acesta este și motivul pentru care pe document s-a aplicat ștampila: „După exploatare se va distruge prin ardere”, indicație prezentă și pe alte documente. De la bun început, autorii referatului semnalează că dislocările celor 94 de familii „n-au avut la bază numai fapte concrete de vinovăție”, deoarece în multe cazuri măsura s-a luat doar pe baza „propunerilor” făcute de posturile de miliție și comitetele provizorii, căroră le era teamă de „extinderea agitațiilor”. În alte situații, „măsura s-a aplicat din greșeală”, „ură personală” ș.a. Așa de pildă, Tudor Drăgoi din Silișteea, Teleorman, a fost „dislocat din greșeală”, fiind „ridicat” în locul altui consătean cu același nume, iar Mincu Stana din Udeni, fostul raion Crevedia, bolnavă psihic, a fost dislocată deoarece n-a avut de unde să dea cele cinci duble de porumb pretinse de președintele statului popular.

În referat se mai semnalează că unele comitete provizorii comunale n-au manifestat nici un fel de grijă față de averile celor dislocați, încurajând și chiar participând nemijlocit la jefuirea acestora. Și pentru a sustine această constatare, sunt descrise o serie de cazuri, mai semnificative fiind cele referitoare la: secretarul statului popular din comuna Roșiori, care și-a însușit „cojocul chiaburului I. Anghelescu”; Tudor Tufan, „om de serviciu la raionul Vida, asupra căruia s-a găsit îmbrăcămintea și suma de 27 000 lei sustrate de la dislocatul Tucă Nicolae din Silișteea, Teleorman”; „Ion Barbu organizatorul colectivului și Oprea Stan, fostul calculator al colectivului” din comuna Movilița, regiunea București, care „și-au însușit bunurile dislocaților”. Referatul se încheie cu unele măsuri menite „să repare greșelile făcute”, dar în același timp, fără a motiva sau prezenta vreo dovadă de culpabi-

litate, autorii lui „propun” dislocarea unor familii din Ghimpați, Ciupercești, și alte localități.

Un document similar este și *Referatul nr. 57 161* din 20 februarie 1951, întocmit de Direcția generală a Miliției și prezentat ministrului Marian Jianu. Din conținutul lui aflăm că, între anii 1949-1950, în satele și comunele raioanelor Medgidia, Constanța, Hârșova, Baia și Băneasa, din regiunea Constanța, Măcin și Tulcea, aparținând de regiunea Galați, au fost identificate 1 853 persoane (676 bărbați, 827 femei și 350 copii) strămutate din alte localități ale țării. În continuare, documentul conține o serie de date statistice raportate de structurile inferioare, care, după părerea noastră, sunt de natură să creioneze, cel puțin parțial, drama deportaților:

- în 28 de cazuri, în timp ce soțul era în libertate, soția era dislocată pe motiv că a participat la „acțiunile dușmănoase” contra statului. Pentru „a întări celula de bază a societății” s-a dispus ca soțul aflat în libertate să fie dislocat lângă soție;

- în alte 13 cazuri s-a stabilit că măsura dislocării fusese aplicată în mod abuziv, intrucât nici unul dintre soți nu participase la „răzmeriță”. Spre exemplificare este prezentat „cazul” țaranului Dinte Barbu din Purani, Teleorman, care, deși nu a participat la „rebeliune”, a fost totuși dislocat pe motiv că „fusese primar liberal”. În momentul „ridicării” soția sa se afla în agonie;

- în 13 cazuri s-a constatat că, în timp ce unul dintre soți se afla în detenție, celălalt era dislocat. Așa de pildă, Maria Lerent din comuna Ciuhoi, Bihor, a fost strămutată împreună cu cei doi copii, în timp ce soțul ispășea o condamnare politică în penitenciar. La expirarea pedepsei, soțul Mariei Lerent s-a întors la domiciliu și a făcut numeroase demersuri pentru a se aproba ca soția și cei doi copii ai săi să revină acasă. În loc de un răspuns favorabil s-a pomenit dislocat lângă soție, iar măsura s-a extins și în alte cazuri similare;

- în alte situații, soțul era reținut de securitate pentru cercetări iar soția și copiii dislocați (40 cazuri); două menajere fuseseră dislocate odată cu „chiaburii” la care lucrau, iar în 11 cazuri s-a stabilit că cei dislocați erau copii sub 13 ani, bolnavi de TBC și bătrâni inapți pentru muncă.

Iată așadar, cine erau „dușmanii noii democrații” și cu cine se luptau organele de presiune!

Documentele prezentate n-au declanșat nici o reacție în cercurile puterii și s-ar putea crede că ele au avut menirea de a crea guvernărilor convingerea că stăpâneau situația. Dacă lucrurile ar fi stat altfel, n-ar fi urmat al treilea val de dislocări, declanșat în iunie 1951.

El a fost precedat de o serie de pregătiri în plan politic, militar și administrativ, incluse într-o *Directivă* propusă, după toate probabilitățile, de Ministerul afacerilor interne (nu se specifică emitentul), din care rezultă, fără nici o îndoială, că măsura dislocării a fost gândită după modelul sovietic și aprobată „la cel mai înalt nivel”.

În Capitolul I se prevede că operațiunile de dislocare urmau să fie conduse de o comisie centrală alcătuită din „delegați ai M.A.I., Ministerului finanțelor, Ministerului comerțului interior, Comisiei de stat a planificării, Comitetului de stat pentru colectări, Direcției generale a treburilor Consiliului de Miniștri, Departamentului gospodăriei locale și Centrocupoului”.

Capitolul al II-lea fixează atribuțiile acestei comisii, respectiv: „cumpărarea bunurilor” pe care dislocații le „oferau” spre „vânzare, conservare și valorificare”; „continuarea muncilor agricole”; „repartizarea terenurilor, caselor și imobilelor preluate”; „construirea de locuințe pentru cei dislocați în locurile în care vor fi așezați”; „aprovizionarea, asigurarea măsurilor sanitare și folosirea la „uncă” a persoanelor dislocate ș.a.

Capitolul al III-lea a fost rezervat „drepturilor și obligațiilor” persoanelor ce urmau să fie dislocate. De exemplu, acestea aveau „dreptul” de a „vinde toate bunurile ce nu le puteau lua”, cu excepția pământului și caselor și urmau să „primească contravaloarea animalelor care lipseau la momentul dislocării din gospodărie, conform normelor stabilite”. Concomitent, dislocații erau obligați să-și vândă averile numai „colectivelor organizate” de comisia de dislocare și la „prețurile de stat, stabilite în funcție de uzură”.

Dacă țăranii săraci și cei mijlociași puteau primi „în întregime suma ce li se cuvenea” pentru bunurile „vândute”, în schimb „evaluarea bunurilor chiaburilor” nu putea trece peste 50% din prețul pe care statul îl percepea pentru aceleași categorii de bunuri aflate în vânzare la cooperativele sătești. În cazurile în care diferența dintre un chiabur și un mijlocăș era greu de stabilit, „colectivele de cumpărare” nu puteau plăti mai mult de 75% din prețurile în vigoare la acea dată.

Potrivit aceleiași *Directive* (capitolele IV-V), în fiecare comună, raion și regiune urmau să se constituie „colective de delegați ai sfaturilor populare și Ministerului agriculturii”, împuternicite să preia de la „organele de dislocare ale M.A.I., casele, pământurile și toate celelalte bunuri rămase de la cei dislocați”. Aceste colective, puse în directă subordonare a „organizației de partid regionale”, mai aveau sarcina de a „conserva bunurile preluate”, până la „repartizarea” lor de către comisia centrală, care nu se putea face decât „cu aprobare superioară”. „Pentru a nu stânjeni munca sfaturilor populare din comunele unde va fi dislocată majoritatea salariaților sfatului popular”, *directiva* prevede obligația organizațiilor de partid și sfaturilor populare regionale de „a lua măsuri pentru înlocuirea lor imediată”.

Dispozițiile capitolelor VI și VIII sunt cele care croiesc scheletul pe care urma să se brodeze marea dramă a depor-

taților. Astfel, pentru cazare urmau să se construiască case din chirpici, pe „parcele de 2 500 m.p.”, repartizate conform planurilor dinainte întocmite, iar stilul construcțiilor nu putea ieși din „tipul A sau tipul B”. „Materialele pentru construirea caselor”, inclusiv stuful necesar acoperirii acestora, urmau să fie puse la dispoziția dislocaților „gratuit, conform devizului tip”, iar construcția propriu-zisă a unei locuințe trebuia supravegheată îndeaproape de „organele Ministerului agriculturii, comitetele provizorii [înființate odată cu ajungerea dislocaților în locurile ce le-au fost hărăzite] și sfaturile populare raionale”.

Dar „grija” față de dislocați nu se oprea aici, pentru că, după două paragrafe nesemnificative, întâlneam următoarea dispoziție: „Dislocații vor fi folosiți de către gospodăriile agricole de stat la cultivarea bumbacului, orezului și orice alte munci”. Excepție făceau dislocații care, anterior strămutării, îndepliniseră „sarcini administrative” ori fuseseră „deputați în sfaturile populare”. Aceștia își puteau păstra funcțiile avute la data deportării, numai dacă nu aveau „atitudine dușmănoasă”, în caz contrar urmând „să fie folosiți doar la munci agricole”.

În continuare, sunt prevăzute „sarcini generale” pentru toate ministerele implicate în acțiunile de dislocare, dintre care amintim: „stabilirea amplasamentelor comunelor” unde urmau să fie „așezați dislocații”; „procurarea pentru fiecare familie a câte unui purcel, 2-3 oi și 5-6 păsări”; „selecționarea cadrelor pentru aparatul de conducere al G.A.S.-urilor”; „construirea de spitale de sat cu 6-7 paturi”; „planificarea materialelor necesare pentru construirea caselor, puțurilor și localurilor instituțiilor”; „măsuri pentru școlarizarea copiilor”; „aprovizionarea cooperativelor de consum” ș.a.

Din *Directivă* nu lipsesc nici indicațiile cu privire la „continuarea, pe terenurile rămase de la dislocați, a muncilor agricole din anul 1951”. În acest sens, Ministerul agriculturii, Ministerul construcțiilor și sfaturile populare regionale pe raza cărora se aflau localitățile ce urmau să fie depopulate, au primit sarcina de a asigura forța de muncă necesară din rândul „elementelor provenite din prisosul de contingent” și al „cetățenilor rămași în localitățile respective”, care puteau fi angajați dacă nu aveau „atitudini dușmănoase”, „legături de rudenie” sau nu „proveneau din ace-

Facsimil al Directivei emise de organele de stat, în vederea pregătirii dislocărilor

STRICT SECRET

Confidențial-Personal

DIRECTIVA

I. Pentru rezolvarea problemelor ce se vor ivi în urma dislocării ce se va face în zona de frontieră cu Jugoslavia pe o adâncime de 25 Km., probleme legate de conservarea și administrarea bunurilor cumpărate și rămase de la cei dislocați, precum și de organizarea cazării dislocaților în locurile unde sunt așezați și a folosirii lor la muncă, se constituie o Comisie formată din delegați ai: Ministerului Agriculturii, Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Finanțelor, Ministerului Comerțului Interior, Comisiei de Stat a Planificării, Comitetului de Stat pentru Colectări, Direcțiunii Generale a Treburilor Consiliului de Miniștri, Departamentului Gospodăriei Locale și Centrococului.

leai categorii cu cei dislocați”.

Cum poți comenta o asemenea dezlănțuire de ură prostească, impletită cu sadism cinic? Gândul te duce la tabloul lui Goya, *Somnul rațiunii năste monstri*.

Documentul prezentat a fost urmat la scurt timp de o nouă *Directivă* emisă de aceleași organe, prin care s-au stabilit „categoriile de persoane” ce trebuiau strămutate și „tehnică” dislocării. În „prima categorie” au fost incluși „cetățenii statelor imperialiste” și ai lugoșlaviei cărora nu li se mai recunoștea cetățenia, funcționarii epurați, militarii deblocați și liberi profesioniști, care nu erau originari din zona de frontieră. „Străinii” puteau lua tot ceea ce le aparținea (mai puțin averea imobiliară), dar erau obligați să suporte cheltuielile legate de deplasarea la noul domiciliu (reședință).

Din cea „de-a doua categorie” au făcut parte „elementele originare din Basarabia stabilite în România după 1 iunie 1940”, „macedonenii”, cei care au luptat în „trupele germane S.S.”, ori „au activat în conducerea organizațiilor G.E.G. [Grupul Etnic German]”, persoane cu vederi „fitoiste”, „contrabandiștii și călăuzele” din zona de frontieră, „rudele celor fugiți din țară” și ale „celor care au sprijinit sub orice formă ori au ținut legătura cu bandiții lichidați sau înneau legătura cu bandiții în curs de lichidare”, „chiaburii și cărciumarii”, „comercianții, foștii moșieri și industriași” care nu fuseseră încă strămutați.

Dislocarea categoriilor enunțate s-a făcut pe bază de tabele întocmite de organele securității (pentru cei din categoria a II-a) și ale miliției (pentru celelalte categorii), după următorul scenariu: „Cetățenilor statelor imperialiste și ai lugoșlaviei, funcționarilor epurați, militarii deblocați și liberilor profesioniști”, care nu erau originari din localitățile de dislocare, li s-a pus în vedere ca în 48 de ore „să părăsească zona de frontieră și să se stabilească în orice localitate”, cu excepția celor aglomerate ori situate în alte re-

giuni de graniță. Concomitent cu aducerea la cunoștință a măsurii, persoanele în cauză trebuiau să „semneze o declarație” prin care se obligau să părăsească zona de frontieră, cu indicarea noii localități de domiciliu. În funcție de „numărul stabilit în teren” de organele de securitate și miliție, „elementele dușmănoase” din categoria a II-a aveau la dispoziție între „6 și 24 de ore” pentru a se imbarca în trenurile escortate de trupe ale M.A.I. Dislocările trebuia să li se explice că măsura luată împotriva lor avea la bază „interese superioare” și „că vor fi duși în altă regiune a țării, unde li se vor crea condițiuni de muncă și posibilități de a-și construi case pe teren propriu”. Ceea ce nu li s-a spus însă, a fost faptul că organele implicate în dislocare aveau ordin de a lua *toate măsurile* pentru a împiedica viitoarele victime să „dispară de la domiciliu” ori să evadeze pe timpul transportului. De asemenea, aceștia trebuiau grupați pe „categorii sociale și criterii etnice” și localizați pe teritoriile G.A.S.-urilor din comunele Călărași, Modelu, Jegălia, Pietrosul, Fetești, Dragalina, Pelinu, Mărculești, Bordușani, Lucia, Giurgeni și Andrășești din regiunea Ialomița, comunele Tâtaru și Insurăței din regiunea Galați, la care, ulterior, s-au adăugat și altele.

Prin noua *Directivă*, operațiile de dislocare, grupate în două faze (pregătitoare și de execuție) au fost încredințate unei comisii centrale, formată din Alexandru Drăghici, Marin Jianu, Mihail Burcă, general-locotenent de miliție Pavel Cristescu și general-major de securitate Vladimir Mazuru, care a avut de îndeplinit următoarele sarcini:

- „supravegherea modului în care se întocmesc lucrările de verificare în fiecare raion, întocmirea unui plan de detalii și a instrucțiunilor pentru executarea operațiunilor propriu-zise”;

- „stabilirea necesarului de trupe și mijloace de transport (vagoane și autocamioane)”, a „gărilor de imbarcare și de de-

barcare”;

- fixarea măsurilor ce revineau securității, miliției și grănicerilor, privind întărirea pazei la frontieră, identificarea deputaților sfaturilor populare propuși pentru dislocare și selecționarea din rândul țăranilor săraci a viitorilor membri pentru comitetele provizorii ce urmau să se constituie în cele 18 localități nou înființate;

- constituirea „colectivelor de dislocare” la nivel de raion și regiune „conduse de un ofițer de securitate sau miliție, ajutat de un ofițer din trupele M.A.I.”. Din aceste colective trebuiau să facă parte obligatoriu și comandanții raioanelor de securitate și miliție;

- întocmirea tabelelor cu persoanele pretabile a fi dislocate, sarcină repartizată ofițerilor de securitate și miliție „aleși dintre membrii de partid cu posibilități de orientare în teren” și capabili să „păstreze secretul misiunii”. După întocmire, tablele erau trimise Comisiei centrale din M.A.I. care în „temeiul art. 6 din H.C.M. nr. 344/1951, emitea decizii (colective sau nominale) de dislocare”;

- transferarea în punctele prestabilite a unităților, subunităților și cadrelor selecționate (de securitate, miliție și grăniceri), care până la ora „H” trebuiau să-și justifice prezența în zona de frontieră prin diferite manevre și exerciții militare. În același mod, dar fără nici o măsură de camuflaj, s-a procedat și cu mijloacele de transport. Tot la ora „H”, fiecărei persoane reținute în vederea dislocării, trebuia să i se aducă la cunoștință „decizia M.A.I.”, „mijlocul de transport ce i s-a pus la dispoziție”, „bunurile pe care le putea lua sau vinde” și „ora la care trebuia să termine împachetatul”. Din acel moment, persoana intra sub supravegherea strictă a 1-2 ostași, „pentru ca să nu distrugă bunuri, să nu incendieze ori să dispară”.

După împachetare și vânzare „de bună voie” a lucrurilor „de prisos”, fiecare dislocat era escortat la locul de imbar-

care și preda „comandantului trenului”, care, de regulă, avea în subordine „un număr de sergenți și ostași” până la un pluton cu misiunea de a „însoți” pe dislocați până la stația terminus, unde erau „predați comandantilor militari de gară și celor însărcinați cu supravegherea lor”. Toate cele 72 stații C.F.R. (de plecare și de debarcare) erau puse sub comandă militară. De la stația de debarcare, dislocații puteau fi „duși cu orice mijloace de transport în localitățile de destinație fixate de Comisia centrală”.

În afara sarcinilor deja menționate, M.A.I. mai avea obligația de a realiza dezinformarea necesară asigurării secretului dislocării, prin organizarea unor aplicații și alte manevre de forțe și mijloace de-a lungul graniței de vest, acoperirea informativă a localităților condamnate la depopulare, înființarea de posturi de miliție în locurile de dislocare ș.a.

Primul Plan de evacuare din zona de frontieră cu Iugoslavia pe o adâncime de 25 km a unor elemente periculoase prin prezența lor în această zonă s-a întocmit încă de la 14 noiembrie 1950. În acest plan, structurat după măsurile consemnate în cele două directive, figura și propunerea ca „elementele dușmănoase” dislocate de pe granița de vest, „să fie așezate” pe o arie mult mai largă, respectiv, în localitățile Caracal, Craiova, Brabova (Dolj), Slatina, Costești, Găiești (Argeș), Drăgănești, Roșiori de Vede, Vârtoapele, Vida, Alexandria (Teleorman), Crevedia, Căciulați (regiunea București), Mizil, Pogoanele (regiunea Buzău), Odorhei, Miercurea Ciuc, Racoș (regiunea Stalin), Câmpeni, Huedin, Jibou (regiunea Cluj), Brad, Deva și Alba Iulia din regiunea Hunedoara, iar acțiunea „să nu depășească trei luni”. Drama dislocațiilor putea să înceapă. ■

(Va urma)

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

Sfânta Elena, cu prizonier și fără

Sfânta Elena, insulă unde a fost exilat și a murit Napoleon, la 5 mai 1821, a intrat de atunci pentru totdeauna în istorie. Geografic însă, ea trezește mai puține rezonanțe în mintea contemporanilor noștri. Este situată în centrul Atlanticului de sud, la 2 000 km de coastele angoleze și, în pofida aeroportului, de care dispune în prezent, este unul dintre locurile cele mai izolate din lume. O singură navă o leagă de restul lumii: din 10 în 10 săptămâni, ea părăsește portul englez Cardiff, din sudul Țării Galilor, pentru a aproviziona o colonie a cărei soartă depinde eminamente de ajutorul Marii Britanii. Călătoria durează mai multe săptămâni și trece prin insulele Tenerife și Ascension.

Descoperită în 1502 de portughezi, Sf. Elena este, de vreo trei secole, posesiune a Coroanei britanice. Escală obligatorie a tuturor vaselor cu destinația India sau Extremul Orient, era numită, Hanul Oceanului, înainte ca deschiderea Canalului de Suez să o arunce în uitare.

Sorită la rămâne un ținut al exilului, Sf. Elena a adăpostit și alți prizonieri. În 1890, englezii l-au întemnițat acolo pe suveranul din Natal, căpetenia zulusă Cetewayo, care se revoltase împotriva Majestății Sale. Acesta și-a recăpătat libertatea abia în 1897. Trei ani mai târziu, războiul purtat de Anglia contra burilor a transformat din nou insula în temniță: patru mii de naționaliști sud-africani au fost transportați acolo, rămânând în insulă până la semnarea păcii, la 31 mai 1902.

De la Napoleon, timpul pare a se fi oprit în acest capăt de lume. Nimic nu s-a schimbat. Aceași fortăreață, același decor de lavă, piatră tocită, negricioasă, un șir neîntrerupt de faleze, pe 17 km, lungimea insulei. Cea mai mare parte a populației s-a refugiat în Capitală, Jamestown, orașel înghesuit între două faleze, cu un singur hotel, o mică administrație și un guvernator. Un guvernator tipic *british*, circulând într-un „Jaguar”, dar arborând peruca albă în timpul sesiunilor Consiliului legislativ. El conduce cinci mii de locuitori, în principal meșteși, provenind din amestecul dintre vechii sclavi africani, malgași și asiatici.

Un francez și-a ales aici locul de muncă. Se numește Gilbert Martineau și, începând din 1960, este consul al Franței în Sf. Elena. Pasionat de istoria lui Napoleon, i-a transmis misiunea sa fiului său și, împreună, cei doi și-au ales ca reședință domeniul Longwood, reședința împăratului. Tatăl și fiul au hotărât să-și consacre viața restaurării clădirii ocupate cândva de suveranul exilat și celor 21 de hectare concesionate Franței de Marea Britanie. Eforturile le-au fost răsplătite.

Grădinile au fost readuse la starea în care se găseau la 1821. Cu o grijă meticuloasă, Gilbert și Serge Martineau au retrasat peluzele, au restaurat pavilionul chinezesc, unde Napoleon se retrăgea pentru a privi marea, au retăiat aleile pe care se pierdea împăratul pentru a se ascunde de privirea paznicilor, au refăcut minusculele bazine, pe care prizonierul le numea, în derădere, marile sale ape. Clădirea, îmbrăcată în trandafiri și cocoșată pe culmea unui platou, seamănă cu o cochetă casă de la țară. În interior, umbra împăratului plutește peste tot: în sala de biliard a rămas planisfera în lemn, de pe care, cu mânie, suveranul a șters cu unghia amplasarea Sfintei Elena. Salonul a fost marcatul ultimei respirații a împăratului, de zăcea pe un pat de campanie, sub portretul fiului său, regele Romel.

F. D.

FEDERAȚIA RUSĂ

Dicționar Istoric

„Ciudată concluzia la care ajungi la amurgul vieții: ai trăit o viață întreagă în Rusia, dar ce fel de țară este aceasta și ce fel de popor o populează noi nu știm cu precizie; mai exact spus, știm, dar cumva fragmentar și mai degrabă anapoda”.

(Viaceslav Piehuh, *Literaturnala gazeta*, nr. 4/1993)

VASILE ȘANDRU

În numărul 2/1992, revista noastră a inaugurat un Dicționar istoric al fostelor republici din spațiul ex-sovietic, actualmente state suverane, independente, dintre care 12 au constituit Comunitatea Statelor Independente (C.S.I.). Am publicat până acum fișe istorice ale Letoniei, Lituaniei, Estoniei și Ucrainei, iar în paginile de față continuăm să prezentăm cea mai mare dintre republicile ex-sovietice: Rusia.

Două lumi care se urăsc

Anul 1917 a marcat o profundă cotitură în istoria Rusiei și nu numai a ei. În decurs de opt-nouă luni, din februarie până în octombrie, s-au succedat cu rapiditate evenimente care prin amplitudinea și profunzimea lor au proiectat Rusia pe o traiectorie ieșită din comun. La cumpana anilor 1916-1917, conflictele sociale atinseseră punctul de fierbere. „Două lumi se aflau față în față, urându-se și pregătindu-se să se năpustească una asupra celeilalte într-o luptă implacabilă”, aprecia generalul P.N. Krasnoff, atamanul cazacilor de pe Don.

La 8 decembrie 1916, Congresul Uniunii municipiilor din întreaga Rusie consemna în rezoluția adoptată: „Viața țării este complet bulversată; măsurile guvernului au aruncat-o în ruina economică și deschid calea haosului social. Nu există decât o singură ieșire din această situație dezastruoasă: schimbarea regimului”.

Singurul care nu percepea gravitatea situației era țarul Nicolae II. Subjugat total voinței și capriciilor împărătesei Alexandra Feodorovna

(aflată sub influența nefastă a călugărului aventurier Grigori Rasputin și suspectată de spionaj în favoarea patriei sale natale, Germania), țarul a adoptat măsuri care nu numai că nu veneau în întâmpinarea doleanțelor populare, ci au agravat și mai mult situația.

În primele două luni ale anului 1917 au avut loc 1140 greve politice, față de 243 în tot anul precedent. La 8 februarie țarul a acordat împuterniciri speciale comandantului districtului militar Petrograd, generalul Habalov, de testat de popor. La 14 februarie a avut loc deschiderea lucrărilor sesiunii Dumei de stat (Parlamentul), în cadrul căreia deputații Blocului progresist (alianță parlamentară, alcătuită din deputați ai partidelor de orientare democratică — liberali, socialiști ș.a.), au supus unei critici energice politica tronului: „Rădăcina răului rezidă în cei care ocupă tronul, declara deputatul A. Kerenski. Sarcina noastră istorică constă în răsturnarea imediată și cu orice preț a regimului medieval”. Ca urmare a unei noi creșteri a prețurilor și concesiilor în masă (peste 40 000 muncitori), la uzinele de armament Putilov, la 23 februarie a izbucnit greva generală,

însoțită de mari demonstrații în toată Capitala. Autoritățile pregăteau febril reprimarea prin forță, dar detașamentele de infanteriști și cazaci s-au alăturat demonstranților, fraternizând cu ei. La 26 februarie țarul, care plecase la Moghilev (unde se afla stavka Marelui Comandament al armatei pe front) a decretat dizolvarea Dumei. A doua zi s-au răscolat batalioanele de rezervă ale regimentului de gardă din Petrograd, iar cavaleria chemată de guvern de pe front nu a putut ajunge în Capitală. Rămăs fără apărare, guvernul țarist, condus de prințul Golițin, și-a încetat existența. Petrogradul era în mâna maselor și trupelor răscolite.

În vidul de putere creat, s-a format un Comitet provizoriu în frunte cu președintele Dumei, N. Rodzianko, având ca membri pe P.N. Miliukov, liderul Partidului Constituțional-Democrat („kadeții”), A.F. Kerenski, lider al socialiștilor revoluționari („eserii”) ș.a. În aceeași zi s-a constituit Sovietul deputaților muncitorilor din Petrograd (completat ulterior cu deputații soldaților), care a ales un Comitet executiv, în frunte cu liderul Partidului Social-Democrat (menșevici) N. Ceidze, având și o secție militară. S-au con-

stituit, astfel, două surse paralele de putere, generând ceea ce s-a denumit „dualitatea” puterii, ce a marcat evoluția evenimentelor până la insurecția bolșevică din octombrie.

Guvernul țarist a fost arestat. În noaptea de 1-2 martie, Comitetul provizoriu a fost înlocuit de Guvernul provizoriu, condus de prințul G.E. Lvov. În declarația publică, guvernul a proclamat o serie de măsuri cu caracter democratic: amnistia imediată și completă pentru toate cazurile de natură politică, religioasă, de răcoale militare și țărănești, inclusiv actele de terorism; libertatea cuvântului, presei și adunărilor; dreptul de asociere în sindicate, dreptul la grevă; abolirea oricăror restricții bazate pe apartenența de clasă, religie sau naționalitate; pregătirea convocării Adunării Constituante, aleasă prin vot universal, egal, direct și secret.

Obligat să abdice, țarul a încercat să salveze monarhia, desemnând ca succesor la tron pe fratele său, marele duce Mihail. Acesta însă, apreciind realist situația, a condiționat acceptarea coroanei de hotărârea pe care ar urma să o ia în acest sens viitoarea Constituantă, ceea ce însemna, de fapt, un refuz, punându-se astfel capăt definitiv monarhiei.

Guvernul provizoriu a trecut la pregătirea reformei agrare, urmând ca pământul să fie dat celor care îl munciau, în primăvara anului 1918. A fost legiferată ziua de muncă de 8 ore. Polonia a fost proclamată stat independent, iar Finlanda și Ucraina au primit statut de autonomie în cadrul federalizării Rusiei. După aprecierea lui Lenin, Rusia devenise, „țara cea mai liberă din Europa, în care nu mai exista opresiunea maseilor”.

Autoritatea guvernului era însă supusă unei sfidări continue din partea Sovietului din Petrograd, care își aroga puteri la nivel național. El sprijinea guvernul burghez doar în măsura în care nu aducea atingere drepturilor

câștigate de muncitori prin revoluție. Guvernul era astfel expus presiunilor grupurilor sociale controlate de Soviet, în care prevaleau forțe „ce incitau la tot felul de excese pe muncitori și soldați”.

Ionel Brătianu este clarvăzător

Pe de altă parte, puterile aliate, Franța și Marea Britanie, insistau ca Guvernul provizoriu să respecte angajamentele asumate de guvernul țarist prin tratatele secrete privind participarea la război și realizarea țărilor acestuia (anexarea de teritorii aparținând Germaniei și aliaților ei ș.a.). Miniștrii liberali, în frunte cu P. Miliukov, se pronunțau în favoarea continuării războiului până la victoria finală, în timp ce miniștrii socialiști aveau o poziție ezitantă, sub influența stărilor de spirit antirăzboinice, larg răspândite în rândul populației și al armatei.

Nota adresată, în luna aprilie, de Miliukov puterilor aliate, prin care reafirma angajamentul Rusiei de a continua războiul până la victorie, a fost primită cu puternice demonstrații de protest în Petrograd, care au determinat demisia lui Miliukov și declanșarea unei crize de guvern. La 5 mai, prințul Lvov a format un nou guvern, de coaliție, în care sporise ponderea formațiunilor socialiste (eseri, menșevici și socialiști populari). Portofoliul de război era preluat de Kerenski.

Aflat în acele zile la Petrograd pentru discuții privind situația de pe frontul românesc, premierul Ionel Brătianu, intuind gravitatea crizei revoluției ruse, aprecia evoluția evenimentelor într-o convorbire cu ambasadorul Franței, Maurice Paléologue, în felul următor: „În curând îl pierdem pe Miliukov; ...Apoi va veni rândul lui Gucikov, al prințului Lvov, al lui Șingarov... Atunci revoluția rusă se va scufunda în anarhie”. Temerile premierului român aveau să fie în mare măsură confirmate.

Trei speranțe ale rușilor albi și ale tuturor celor ce s-au opus revoluției bolșevice: generalii Iudenici, Denikin și Vranghel (de sus în jos)

Constituit în 1903, în urma scindării Partidului Social-Democrat Rus, partidul bolșevicilor s-a organizat pe baze conspirative, nucleul său fiind format din „revoluționari de profesie”. O mare parte a liderilor săi, inclusiv V.I. Lenin, s-au aflat în emigrație sau în deportare în Siberia. Ieșiți din ilegalitate după revoluția din februarie, liderii veniți din deportare, printre care I.V. Stalin, s-au situat inițial pe o poziție de sprijin față de Guvernul provizoriu, pentru întărirea disciplinei în armată și continuarea războiului „până la realizarea unui pact între popoarele eliberate”.

Venirea lui Lenin (cu concursul guvernului german, care i-a facilitat tranzitul prin Germania și Suedia într-un vagon special) și apoi cea a lui Leon Troțki au produs radicalizarea rapidă a poziției bolșevicilor. În cunoscutele „teze” prezentate la 4 aprilie, în consfătuirea sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților, Lenin s-a pronunțat pentru „treccrea de la revoluția burgheză-democratică la revoluția socialistă”, lichidarea „dualității” puterii și preluarea întregii puteri de către soviete, ca formă a dictaturii proletariatului, ieșirea din războiul imperialist, declanșarea revoluției proletare mondiale și crearea celei de a treia internațională, comuniste („Comintern”). Paralel cu lozincă „Toată puterea sovietelor!”, el a lansat cuvântul de ordine „Nici un sprijin guvernului provizoriu”. Noua linie a întâmpinat o rezistență tenace în partid din partea liderilor cu orientare democratică, în special a lui Kame-nev, Zinoviev, Răkov ș.a.

Sub impulsul lui Lenin și Troțki, partidul bolșevic a desfășurat o activitate intensă în rândurile muncitorilor, ale armatei și flotei. În decurs de câteva luni, din aprilie până în august, efectivele partidului au crescut de zece ori, de la 24 mii la 240 mii membri, din care în armată 26 mii. În cadrul sovietelor, bolșevicii erau însă în minoritate. La primul congres

al sovietelor din iunie 1917, ei au avut 50 delegați, eserii — 285 și menșevicii — 248. În această perioadă, Lenin s-a pronunțat pentru preluarea puterii de către soviete pe cale pașnică.

Bolșevicii pregătesc lovitura

Activitatea bolșevicilor în rândurile armatei împotriva războiului pentru fraternizarea cu soldații inamici, în scopul declanșării revoluției mondiale, paralel cu campania propagandistică desfășurată de Germania pe frontul rus pentru o pace separată, au exercitat o influență distructivă asupra voinței de luptă și a disciplinei ostașilor ruși. Dezertările în masă, fraternizarea cu soldații inamici, răzvrătirile și uciderea, adeseori, a ofițerilor au dus la deteriorarea catastrofală a situației pe fronturile de luptă, inclusiv pe frontul românesc.

Într-o încercare de a redresa situația, guvernul a organizat o ofensivă, care, începută la 18 iunie, s-a încheiat cu un eșec total la începutul lunii iulie, stârnind un puternic val de nemulțumiri și demonstrații populare de protest. În zilele de 3-4 iulie, demonstrații, în rândul cărora s-au aflat soldați și marinari înarmați, au încercat răsturnarea guvernului. Deși nu au fost inițiatori ai mișcării de masă, bolșevicii și-au asumat conducerea și răspunderea acestei încercări de luare a puterii „pe cale pașnică”. Demonstrația a fost înăbușită de forțele loiale guvernului, soldându-se cu 56 de morți și 650 răniți. Numeroși fruntași bolșevici au fost arestați.

Acuzat de înaltă trădare și nevoit să se ascundă în afara Capitalei, la Razliv, Lenin a continuat să conducă de acolo partidul, pentru o scurtă perioadă, în clandestinitate. Apreciind că perioada pașnică a luptei pentru putere s-a încheiat, el a hotărât renunțarea la lozincă „Toată puterea sovietelor”, dominate de eseri și menșevici, și a tra-

sat linia trecerii la pregătirea insurecției armate.

Prăbușirea ofensivei declanșate la 18 iunie, urmată de contraofensiva germană la 8 iulie, a agravat și mai mult criza politică; cneazul G. Lvov a demisionat. La 24 iulie, A. Kerenski a format un nou guvern de coaliție, „guvernul salvării revoluției”, în care majoritatea revenea miniștrilor socialiști. Aparent, revoluția democratică era salvată, după eșecul bolșevicilor de a lua puterea la 4 iulie.

Vârfurile militare, în frunte cu generalul Kornilov, pregăteau însă o lovitură de stat, sub pretextul prevenirii unei noi tentative bolșevice, prevăzută pentru sfârșitul lunii august. Guvernul urma să fie înlăturat dacă nu va accepta să se pună în slujba regimului dictatorial. Acțiunea declanșată de Kornilov la 27 august a eșuat; trupele trimise asupra Petrogradului au fost respinse de detașamentele de soldați și muncitori, organizate de bolșevici. În urma acestor evenimente, autoritatea și influența partidului bolșevic au cunoscut o creștere rapidă, în timp ce guvernul pierdea tot mai mult controlul asupra armatei și a situației generale.

La 1 septembrie Rusia a fost proclamată oficial republică. În locul guvernului a fost desemnat un comitet director alcătuit din cinci miniștri, în frunte cu Kerenski. La 14 septembrie s-a convocat „Consfătuirea democratică” (compusă din 532 delegați eseri, 172 menșevici și 136 bolșevici). În vederea instaurării unui regim parlamentar, consfătuirea a desemnat un „preparlament” sau „Consiliu provizoriu al republicii”, care, la 25 septembrie, a format cel de-al treilea guvern de coaliție alcătuit din eseri, menșevici și kadeți, în frunte cu A. Kerenski.

Raportul de forțe a evoluat însă rapid în direcția radicalizării maselor în favoarea bolșevicilor, care acționau sub lozincă „pace, pământ, pâine”. Bolșevicii au reușit să obțină majoritatea în soviete.

În fruntea Sovietului din Petrograd a fost ales Troțki. Învîngând cu greu rezistența unei importante părți a Comitetului Central, Lenin a obținut adoptarea, cu o slabă majoritate, a hotărârii de a declanșa insurecția la 25 octombrie (7 noiembrie stil nou), dată la care era prevăzută deschiderea celui de-al doilea Congres al sovietelor. Deși doi dintre membrii C.C. (Kamenev și Zinoviev) au făcut publică această hotărâre confidențială, guvernul nu a fost capabil să ia măsuri de contracarare.

În momentul declanșării loviturii de stat bolșevice, când insurgenții au ocupat punctele strategice din Capitală, membrii Guvernului provizoriu (cu excepția lui Kerenski, aflat într-o inspecție) se găseau în sala de ședințe din Palatul de Iarnă, așteptând desfășurarea evenimentelor. După lovitura de tun de pe crucișătorul „Aurora”, în sala de ședințe a intrat grupul de bolșevici înarmați; iar în dimineața următoare, Lenin a anunțat de la tribuna celui de-al doilea Congres al sovietelor (alcătuit din 390 delegați bolșevici, 160 eseri, inclusiv aripa stângă aliată cu bolșevicii, 72 menșevici ș.a.) „victoria revoluției socialiste”. Cu 505 voturi pentru din 670, Congresul a hotărât trecerea puterii în mâna sovietelor. S-au adoptat decretul propus de Lenin privind pacea și trecerea pământului în mâna celor care îl munciau. Congresul sovietelor deputaților țărani (din 26 noiembrie-10 decembrie), dominat de eserii de stînga, a aderat, la rîndul său, la aceste hotărâri.

Împușcare pe loc

„Istoria a ales Rusia. Da, în secolul XX, istoria ne-a ales pe noi în calitate de hecatombă umană fără precedent, colosală jertfă pentru toate căutările istorico-universale și pentru toate speranțele sociale ale omenirii”, scrie M. Kapustin, parcă în prelungirea gândurilor lui Bismarck:

Rasputin, în anturajul unor doamne din înalta societate rusă

„Dacă vreți să construiți socialismul, alegeți-vă o țară de care nu vă este milă”.

Există numeroase mărturii, afirmă un alt istoric, Anatoli Latîșev, că pe Lenin nu l-a interesat soarta Rusiei, ci numai perspectivele revoluției mondiale. Maxim Gorki i-a atras atenția că datorită îndelungatei șederi în străinătate, el nu cunoștea Rusia; Lenin a replicat că „Rusia îi este absolut indiferentă; în mâinile sale ea nu este decât tăciunele cu care va da foc lumii burgheze”. Gorki a obiectat: „Acest tăciune este din lemn verde, în stare doar să fu-

mege și să-i asfixieze pe cei care-l vor aprinde”.

După luarea puterii de către soviete a fost constituit Comitetul Central executiv al Rusiei, în frunte cu Kamenev și alcătuit din 62 bolșevici, 29 eseri de stînga, 6 menșevici internaționaliști, 3 socialiști ucraineni ș.a. A fost format Guvernul muncitoresc și țărănesc provizoriu (Sovietul Comisarilor Poporului), având ca președinte pe Lenin, ca ministru de externe pe Troțki și ca ministru cu problemele naționalităților pe Stalin.

La 12 noiembrie (data sta-

Țarul Nicolae II își depune actul de abdicare

bilită de guvernul Kerenski) au avut loc alegerile pentru Adunarea Constituantă. Partidul bolșevic a obținut 22,5% din voturi (175 mandate), partidele socialiste moderate 60,5%, din care eserii 55% (370 deputați), partidele burgheze 17%. Pozițiile bolșevicilor erau foarte slabe în zonele rurale, aflate sub influența eserilor și la „periferiile” imperiului, unde se afirma tendința de separare de Rusia bolșevică. Întrunită la 5 ianuarie 1918, Adunarea Constituantă a refuzat să aprobe decretul adoptat de Congresul sovietelor, respingând, astfel, sistemul sovietic. Ca urmare, bolșevicii, cu sprijinul eserilor de stânga, au dizolvat Adunarea Constituantă, punând capăt încercării de îmbinare a sistemului sovietelor cu un sistem parlamentar democratic.

Demonstrația muncitorilor din 6 ianuarie, în sprijinul Adunării Constituante, a fost înăbușită în sânge. Congresul al treilea al sovietelor, din ianuarie, a consacrat puterea bolșevicilor, în alianță cu eserii de stânga. Lenin a recunoscut în raportul prezentat, că „încă nu s-a încheiat asimilarea de către popor a revoluției din octombrie”. El lega totodată construcția statului socialist de revoluția mondială, când „oamenii muncii din toate țările se vor uni într-un singur stat al înregii omeniri, pentru ca prin eforturi reciproce să înalțe noul edificiu socialist”.

În țară domnea dezordinea. Instaurarea puterii sovietelor pe plan local a fost însoțită de tot felul de excese, inclusiv asasinat. În sudul țării ucrainenii și cazacii de pe Don au proclamat regiuni autonome. Situația din țară a devenit neguverabilă, evoluția evenimentelor a decurs sub semnul violenței și arbitrarului.

Ca urmare a decretului păcii din 26 octombrie, numeroase unități militare ruse au încheiat armistiții locale cu trupele germane. Fraternizarea cu inamicul și dezertările în masă au anihilat capacitatea de luptă a armatei ruse.

În decembrie 1917, la Brest-Litovsk (localitate situată în teritoriul ocupat de germani, unde se afla sediul Comandamentului trupelor germane) au început negocierile de pace. La 3 martie 1918, Rusia sovietică a încheiat pacea, făcând mari concesii teritoriale (țările baltice, Ucraina, Finlanda, a cărei independență a fost recunoscută încă la 17 decembrie 1917, Caucazul). O situație extrem de dificilă s-a creat în urma acestui eveniment pentru România, care s-a văzut nevoită să semneze, la rândul ei, tratatul de pace cu Puterile Centrale (14 aprilie 1918). Dar în aceeași perioadă, Basarabia, ce își proclamase independența în ianuarie, a revenit, prin hotărârea Statului Țării, din 27 martie, la patria mamă, România.

În numele „dictaturii alimentare”

Obținând un „răgaz”, conducerea bolșevică a trecut la elaborarea unei politici de edificare a „societății socialiste”. Lenin a adus justificări teoretice în favoarea dictaturii personale, ca formă de realizare a puterii proletare. Lipsa acută a pâinii și a alimentelor la orașe a provocat mari nemulțumiri și frământări sociale. La începutul lunii mai s-a introdus „dictatura alimentară”, respectiv rechiziționarea obligatorie a „surplusurilor” de cereale de la țărani. Detașamente înarmate trimise la sate, împreună cu „comitetele de săraci”, confiscau de fapt întreaga cantitate de cereale de la producători. Documente publicate recent confirmă că Lenin a dispus, în februarie 1918, împușcarea pe loc a țăranilor care nu predau în termen cotele de cereale impuse. A. Soljenitin citează, într-un interviu recent, o telegramă secretă a lui Lenin încă din prima lună după revoluție, în care se ordonă: „Împușcați! Împușcați! Împușcați! Cu cât mai mulți, cu atât mai bine!

Fără nici o cruțare!” Muncitorii din fabrici care își manifestau nemulțumirea au fost învinuiți de „inactivitate monstruoasă” și, împotriva lor, Lenin a cerut aplicarea terorii.

În noaptea de 10-11 martie 1918, guvernul sovietic a părăsit Petrogradul, unde atmosfera îi era tot mai potrivnică, și s-a mutat la Moscova, unde situația era mai liniștită.

Decretarea „dictaturii alimentare” a însemnat declanșarea războiului civil împotriva țăranimii. Comisarul pentru agricultură, Țurupa, arăta: „Doresc să declar cu toată răspunderea că este vorba despre război; cerealele le putem obține numai cu arma în mână”. La 4 iunie, Troțki spunea, la rândul său: „Partidul nostru este pentru război civil. Război civil pentru cereale”. Această politică a întâmpinat opoziția fermă a eserilor și menșevicilor din soviete, care se pronunțau pentru organizarea achizițiilor de cereale prin soviete satești și restabilirea ordinii democratice. Majoritatea sovietelor regionale ca și o parte din liderii bolșevici (Kamenev, Rikov ș.a.) s-au opus de asemenea războiului împotriva țăranimii. Drept răspuns, guvernul a adoptat la 27 mai un decret prin care sovietele locale erau private de împuternicirile legale și se subordonau departamentelor guvernamentale. Opoziții bolșevicilor au calificat acest decret drept „falimentul ideii sovietelor”.

Războiul civil s-a generalizat în urma conflictului cu trupele Legiunii cehoslovace, foști militari din armata austro-ungară, care se evacuas din Rusia pe ruta transsiberiană și care au ocupat centrele principale din Urali. Lor li s-au alăturat unități ale armatei țariste (gărzile albe), reușind să izoleze Rusia centrală de sursele de aprovizionare din Siberia și din sudul țării. În paralel, trupe britanice și franceze au debarcat la Murmansk, pentru a nu lăsa ca armamentul primit de Rusia de la aliați să cadă în mâinile germane. În Siberia

au sosit unități americane și japoneze, în sprijinul „albiilor”.

Capitularea Germaniei, la 1 noiembrie 1918, a anulat tratatul de pace de la Brest-Litovsk și a eliminat pretextul folosit de aliați pentru intervenția în războiul civil. Ofensivele conduse în cursul anului 1919 de amiralul Kolceak din Siberia, generalul Denikin din regiunea Donului, generalul ludenici dinspre Marea Baltică și, în 1920, de generalul Vranghel din Crimeea, au fost rând pe rând respinse de armata roșie. În teritoriile recuperate, inclusiv în Ucraina și în statele din Caucaz, unde se instalaseră guverne naționale, au fost aduși la putere comuniști locali.

Un conflict armat a izbucnit cu Polonia independentă în legătură cu stabilirea graniței. Ajunsă în apropierea Varșoviei, armata roșie a fost înfrântă într-o bătălie hotărâtoare și, în martie 1921, cele două țări au semnat tratatul asupra frontierei. În 1922, armata roșie a reușit să alunge și trupele japoneze din Siberia orientală. Țările baltice și-au menținut independența. Guvernul sovietic a recunoscut independența lor, nu însă și apartenența Basarabiei la România. În atitudinea sa neprietenească față de România, guvernul sovietic a refuzat să înapoieze tezaurul și celelalte valori depozitate de guvernul român la Moscova, în 1916-1917.

În condițiile războiului civil, regimul sovietelor s-a transformat într-o dictatură teroristă a partidului bolșevic. Partidele de opoziție (eseri și menșevici) au fost suprimate. În urma atentatului asupra lui Lenin (august 1918) și a asasinării unor militanți bolșevici, a fost dezlănțuită „terora roșie” împotriva opoziției și a tuturor celor considerați „dușmani ai poporului”.

În iulie 1918, a fost asasinat fostul țar Nicolae II, împreună cu soția, cei trei copii minori și alți membri ai anturajului său.

Un regim autoritar a fost instaurat și în interiorul partidului bolșevic. Pentru aplica-

rea politicii de teroare a fost creată Comisia extraordinară „Ceka”, precursora viitoarelor NKVD și KGB.

Politica „comunismului de război”, ceea ce a însemnat naționalizarea totală a industriei, transporturilor, comerțului, băncilor, rechizițiile forțate de produse agricole, lichidarea tuturor libertăților și drepturilor cetățenești cucerite în revoluția din februarie a dus la agravarea extremă a crizei economice, sociale și politice. Insurecția marinariilor din Kronstadt (fost bastion al bolșevicilor) și numeroasele răscoale țărănești izbucnite ca urmare a acestor condiții au fost înăbușite cu crizime. În vaste zone rurale s-au răspândit foametea și epidemiile. Potrivit oamenilor de știință ruși, războiul civil și foametea de la începutul anilor '20 s-au soldat cu peste 15 milioane de morți, iar două milioane de oameni au emigrat.

Congresul X al Partidului Comunist (bolșevic), din martie 1921, a hotărât adoptarea „noului politici economice” (NEP), pe care Lenin a definit-o ca o retragere de la pozițiile „socialiste”, cucerite în perioada comunismului de război. Esența NEP consta în restabilirea limitată a ceea ce în prezent denumim economia de piață: rechizițiile agricole au fost înlocuite cu impozitul agricol, s-a permis comerțul liber, a fost parțial liberalizată activitatea industrială, s-a făcut apel la specialiști „burghezi” autohtoni și

străini în economie, au fost introduse salariile după muncă etc. Efectele nu au întârziat. S-a produs un reviriment în economie și în viața socială în ansamblu.

La 30 decembrie 1922, a fost semnat tratatul prin care republicile sovietice au constituit Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice (U.R.S.S.), ca „prototip” al unei viitoare uniuni mondiale a statelor socialiste sovietice.

Moartea lui Lenin, la 22 ianuarie 1924, a deschis un câmp larg luptei pentru putere în conducerea P.C. (b). Iosif Stalin care, prin funcția sa de secretar general (cu atribuții oficiale cu caracter mai mult tehnic), controla de fapt aparatul de partid, a reușit, folosind cu abilitate o rezoluție a Congresului X, care interzicea fracțiunile în partid, să-i înlăture mai întâi pe Troțki, apoi pe Kamenev, Zinoviev, Buharin și alți foști colaboratori ai lui Lenin, acuzându-i de diferite devieri „de dreapta” sau „de stânga” și, în final, de trădare și spionaj în slujba unor puteri imperiale: Treptat, Stalin a acaparat întreaga putere în partid și în stat (deși nu deținea formal nici o funcție administrativă), devenind dictatorul neîngrădit al Uniunii Sovietice. El a demolat pas cu pas „noua politică economică”, trecând, începând din anii 1927-1928, la forțarea construirii „socialismului” în U.R.S.S. ■

(Va urma)

ARHEOLOGICĂ

(Triverb: 2,3,7)

V AS T x C

Gheorghe BRAȘOVEANU

În aprilie 1939 la Kremlin se întâmpla o minune. „Pe barba” academicianului Piotr Kapîta era eliberat din închisoarea Butirki, după numai un an de detenție, fizicianul Lev D. Landau, în vârstă de 31 de ani, cel cărui în 1962 i se va atribui Premiul Nobel pentru fizică. Minunea fusese, evident, provocată. Kapîta îl scrisese lui Stalin din prima zi a arestării fizicianului, apoi lui Molotov și Beria, după care îl implorase pe Niels Bohr, laureatul Premiului Nobel, să intervină pe lângă Stalin, ceea ce acesta făcuse. Kapîta argumentase cu valoarea științifică de excepție a tânărului și cu sănătatea lui șubredă: „Dacă va muri în lagăr, va fi o rușine pentru noi, oamenii sovietici”.

Și așa a rămas „spionul german” Landau, fiul unui inginer din Baku (și el arestat în 1930, pentru sabotaj), în laboratorul lui.

Dar cekiștii, viitorii NKVD-iști, viitorii KGB-iști nu l-au uitat pe savant. Douăzeci de ani mai târziu erau încă pe urmele lui. I se ascultau convorbirile telefonice, i se interceptau scrisorile, numeroși agenți-surse prezentau sistematic note informative privind mișcările lui, tehnica operativă era și ea la lucru.

Pasternak, Soljenitin, Saharov au avut mulți predecesori.

UN LAUREAT AL PREMIULUI NOBEL: ÎNTRE AMANTE ȘI MÂNIA KGB

Arhivele Federației Ruse sunt tot mai darnice în ultima vreme. Din câte am reușit să ne informăm până acum, dosarul KGB al academicianului Landau a apărut — cu comentariile aferente — în trei publicații din Federația Rusă: *Voprosi istorii, Istoričeski arhiv, Literaturnaja gazeta*. Spicuum și noi câteva gaze din el.

„La noi știința s-a prostituat total sau, oricum, mult mai mult decât altundeva, unde savanții sunt liberi cu adevărat. La noi, știința nu este prețuită, ceea ce de fapt nici nu e de mirare, pentru că o conduc lăcătuși, tâmplari, dulgheri. Individualitatea științifică nu are aer de respirat. Se sufocă. Direcțiile de cercetare sunt dictate de sus. Linia patriotică nu ne aduce decât prejudicii. Cu cât ne izolăm mai mult de savanții din apus, cu atât ne îndepărtăm de ceea ce este progres în știință și tehnică”.

Sunt declarațiile sosite la Comitetul de Stat pentru securitatea statului de la un informator plătit să-l supravegheze pe Lev D. Landau, membru al multor academii de știință din lume (S.U.A., Danemarca, Franța, Anglia,

Olanda), care avea să trăiască până în 1968.

„Landau consideră că S.U.A. este țara cea mai benefică. A citit undeva, într-un ziar, că un om de știință american, pare-mi-se de naționalitate cehă, și-ar fi exprimat dorința de a merge în U.R.S.S. «Asta da prost — a spus Landau — cât aș vrea să stau de vorbă cu el!», raporta un agent la sediul de pe Lubianka, în 1948. Sistematic, celebrul fizician nega prioritatea științei ruse și sovietice în multe domenii, creștina pe care o comenta de-

seori în cercul lui de apropiati, pentru că, ciumat cum era, în anii 1951, 1952 avea puțini studenți la seminarul.

În lunile iulie-septembrie 1953 — informa o altă sursă — „pe Landau l-a luat gura pe dinainte și a scăpat ceva ostil la adresa conducătorilor de partid și de stat”.

Interessante sunt în rapoartele KGB, conținând opțiunile politice ale academicianului sovietic, și păreriile lui despre evenimentele din Ungaria, din 1956. „Răzvrățiții sunt una și aceleași cu poporul ungăr și cu clasa muncitoare”. La Budapesta a avut loc „o revoluție”, „un popor curajos” s-a ridicat la luptă pentru libertatea sa. „Revoluția ungară înseamnă practic întreg poporul Ungariei, care s-a răsculat împotriva asupritorilor săi, adică a unei mici clici ungare și în principal împotriva clicii noastre. ...Adevărați descendenți din mari revoluționari... Ce se întâmplă acolo merită împrumutat. În fața Ungariei sunt gata să mă plec în genuchi”.

Într-o discuție particulară cu un necunoscut (așa apare

în informarea din dosarul Landau al KGB), la 1 noiembrie 1956, care îi „șoptea” că și în Cehoslovacia ar urma tot o asemenea „harababură”, Landau răspundea: „Asta-i foarte bine, după părerea mea”. „Ai noștri au vrut să se păteze cu sânge — continuă el... Sunt pur și simplu niște criminali aflați la conducerea unei țări. Kadar este o marionetă. Ai noștri au poruncit, el stă și ascultă”.

În aceeași lună, la 12 noiembrie 1956, într-o conversație în apartamentul său, viitorul laureat al Premiului Nobel răspundea unui interlocutor care îi spusese că „dacă s-ar trezi Lenin i s-ar ridica părul în cap”: „Lasă că și Lenin are pufușor pe botișor. Ia adu-ți aminte de rebeliunea de la Kronstadt. Murdară poveste. Și acolo tot muncitorii și marinarii Kronstadtului s-au ridicat la luptă. Cu cele mai democratice cereri. Și ce-au primit? Gloanțe... Sistem fascist!”.

Atunci, în octombrie 1917, primul lucru care s-a făcut a fost să se predea puterea. În mâinile aparatului de partid. Toată. Conform indicației partidului: jefuiește și însușește-ți. Științific. Nu dintr-o eroare. După o idee! Conform căreia s-a făcut revoluția”.

O altă sursă informa la KGB și despre o discuție a lui Landau cu un coleg: „Ai fost chemat să ridici fizica sovietică pe primul loc în lume. Eu nu o să te ajut în acest sens. Pe mine scuțește-mă de așa ceva. Știi că mi-e indiferent pe ce loc stă știința sovietică; pe primul sau pe al zecelea. Eu sunt tratat ca un rob și asta spune tot...”.

Eminent specialist, invitat frecvent la reuniuni internaționale, Lev Landau nu putea participa, pentru

simplu motiv că nici nu-i parveneau invitațiile. „Ar fi imprudent să i se permită să iasă peste graniță. Nu se poate ști dacă se mai întoarce, se menționează — pe o bandă magnetică, păstrată la Lubianka — în informarea unui „prietен” al academiciului. Nu e atașat de familie, legătura cu fiul lui nu lasă impresia a fi de adâncime. Comunică mai puțin cu el decât cu amantele lui”.

Rămânând cea mai mare parte a timpului să lucreze acasă, Landau asculta cu tenacitate emisiunile de radio străine, primea vizitatori, cărora le transmitea orientarea antisovietică a acestor posturi.

Relațiile sale intime cu mai multe femei constituie și ele o „piesă” de bază a înregistrărilor pe bandă de magnetofon din anii 1956-1957, pentru că, în compania amantelor sale, Landau era sincer. „La noi s-a scris [despre evenimentele din Ungaria] că dintr-o casă a fost scos un ofițer rănit și ucis. De fapt, lucrurile au stat așa: într-o casă s-au născut patru de-ai noștri, și-au pus la treabă automatele și au omorât 60 oameni, sau, așa: într-o piață tancurile noastre au tras asupra multimei și au ucis 600 persoane.

...Revoluția este un lucru nobil. O masă de copii între 13 și 16 ani luptă pe baricade. Studenții li se alătură... Eroismul unguresc merită reverențe”. La 30 noiembrie 1956, Landau spunea despre membrii guvernului: „Cum poți să-i crezi? Să crezi în niște călăi? E rușinos... Călăi, călăi odioși”.

Cât privește revoluția bolșevică din octombrie 1917, fizicianul considera că „de atunci a început să se formeze în Rusia statul fascist. Iar Lenin a fost primul fascist. Pentru mine e clar. Ideea care stă la baza partidului comunist — continuă el — este o idee ieșită. Ideea ascultării orbe de sefiilor. Tipică pentru istoria ordinului ieșit. Sistemul nostru nu e socialist, pentru că mijloacele de producție nu aparțin po-

porului, ci birocratilor”.

Academicianul întrevădea și lichidarea sistemului sovietic. „E clar că o să fie o lovitură de stat militară. Este un lucru pe deplin real, în condițiile slabei popularități a guvernului și urii poporului față de clasa conducătoare”.

„Ai noștri sunt fasciști din creștet până în vârful unghiilor — îi spunea Landau unei prietene, la 23 ianuarie 1956. Pot fi mai liberali, mai puțin liberali, dar idei fasciste au”.

„În viața particulară, Landau nu este ușă de biserică. Este total străin de morala și normele de viață sovietice. Are familie, dar întreține în același timp legături și cu alte femei, pe care le schimbă periodic. Soției îi citește scrisori de la amantele lui și îi povestește legăturile lui intime, îi sugerează chiar cine i-ar mai putea deveni ei amant”. Semnat: „Șeful secției Speciale a Comitetului de Stat pentru securitatea statului de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., Ivanov, 19.XII.1957”.

Florentina DOLGHIN

IMPORTANT

De la punctul de difuzare de la sediul redacției noastre, str. Ministerului, nr. 2, parter, Sectorul 1, București, puteți procura:

- exemplare din Magazin istoric: 2,4-8,11-12/1991; 1-12/1992; 1,3-7,9-12/1993; 2,3,4/1994.

- Caietul Magazin istoric nr. 1, Ultimele zile ale marelui Ion Antonescu.

- Armand Calinescu — Discursuri parlamentare, 2 vol.

De asemenea, la sediul redacției noastre puteți contracta abonamente la Magazin istoric pentru anul 1994.

¹ Recent, în luna ianuarie a acestui an, președintele Eltin a emis un decret de reabilitare a participanților la evenimentele de la Kronstadt, din primăvara anului 1921. Victimelor momentului li se va construi un monument.

CEL MAI INFLUENT

MEMBRU AL ADMINISTRAȚIEI

ÎN PROBLEMELE POLITICII FAȚĂ DE RUSIA

Beneficiind de avantaje cum sunt cunoașterea limbii ruse și prietenia strânsă cu președintele Clinton, Strobe Talbott este vocea cea mai ascultată în administrație când este vorba despre Rusia.

„Influența sa asupra secretarului de stat Christopher și asupra președintelui depășește limitele scării Richter” — a declarat reprezentantul Departamentului de Stat Michael MacCurrie. Într-un interviu, MacCurrie l-a caracterizat pe Talbott ca fiind „unul dintre cei mai influenți oameni de la Washington”. Acestui Talbott, în vârstă de 47 ani, i se atribuie elaborarea politicii care prevede sprijin necondiționat pentru președintele Rusiei, Boris Elțin, și pentru ceilalți reformatori.

MacCurrie și ai săi afirmă că influența lui Talbott a jucat un rol hotărâtor în elaborarea propunerii administrației privind noul rol al ONU și în abordarea cu îngăduință de către administrație a amestecului Rusiei în problemele interne ale celorlalte republici ex-sovietice. Totuși, astăzi, după ce ultranaționaliștii au obținut rezultate uimitor de bune în alegerile parlamentare din Rusia, punctul de vedere și pozițiile lui Talbott sunt supuse celor mai amănunțite analize, cel puțin de către criticii lui din administrație și din afara acesteia.

„Eu cred că ar fi fost incorect să nu recurg la o schimbare”, declară Peter Redhouse, specialist în problemele Rusiei, de la Institutul păcii, institut particular de cercetări din Washington. Redhouse critică de mult timp sprijinul acordat de către administrația Clinton lui Elțin și așa-numitei „terapii de șoc”, căreia îi este supusă economia rusă. În anul care s-a scurs de când se află în funcția de ambasador cu probleme speciale, Talbott și-a făcut deja dușmani, care afirmă astăzi că politica lui față de Rusia a fost discreditată de rezultatele alegerilor. Talbott este impopular printre guvernele țărilor Europei centrale și de est. Multe dintre ele consideră că el dă dovadă de naivitate când apreciază șansele succesului reformelor în Rusia. De asemenea, el are dușmani printre parlamentarii de pe colina Capitoliu-

lui, care afirmă că el este arogant și nu intră prea mult în detaliile programului propus pentru ajutorarea Rusiei. Chiar în Departamentul de Stat, mulți dintre cei care sunt de altă părere sunt nemulțumiți de faptul că Talbott are un asemenea acces la Clinton.

Cea mai importantă victorie a lui Talbott a fost hotărârea cu privire la restructurarea NATO. Mulți specialiști în Europa răsăriteană au demonstrat că trebuie avansată propunerea privind intrarea în NATO a țărilor Europei centrale și de est, pentru a asigura aceste state că eșecul reformelor în Rusia, în cazul în care acest lucru se va produce, nu va însemna că Occidentul le-a lăsat în voia soartei în fața renașterii imperia-lismului rus.

Dar Talbott a demonstrat cu succes că avansarea blocului NATO spre est ar fi făcut Rusia să se simtă amenințată și, în acest caz, reformatorii ar fi fost vulnerabili în fața acuzațiilor că s-au vândut Occidentului. Spre marea dezamăgire a Europei centrale și de est, Statele Unite le-au propus ceva în genul unui statut nebulos de semimembru „evolutiv” al NATO.

Un reprezentant al Departamentului de Stat, ale cărui păreri sunt divergente cu cele ale lui Talbott în probleme privind diferite aspecte ale politicii față de Rusia, declara: „Chiar dacă în realitate el nu poate ridica oricând receptorul pentru a vorbi cu președintele, simplul fapt al acestei prietenii joacă un rol imens”.

Critici ai lui Talbott există nu numai la Departamentul de Stat. În Congres, el și-a îndepărtat câțiva parlamentari, prezentând o imagine mult prea optimistă — după cum cred mulți — a cursului reformelor în Rusia și fără a cunoaște în detaliu mecanismul de funcționare a Congresului.

Dar, indiferent de critici, toți cei cu care am reușit să vorbesc recunosc că Talbott va rămâne probabil cel mai influent membru al administrației în problemele politicii față de Rusia.

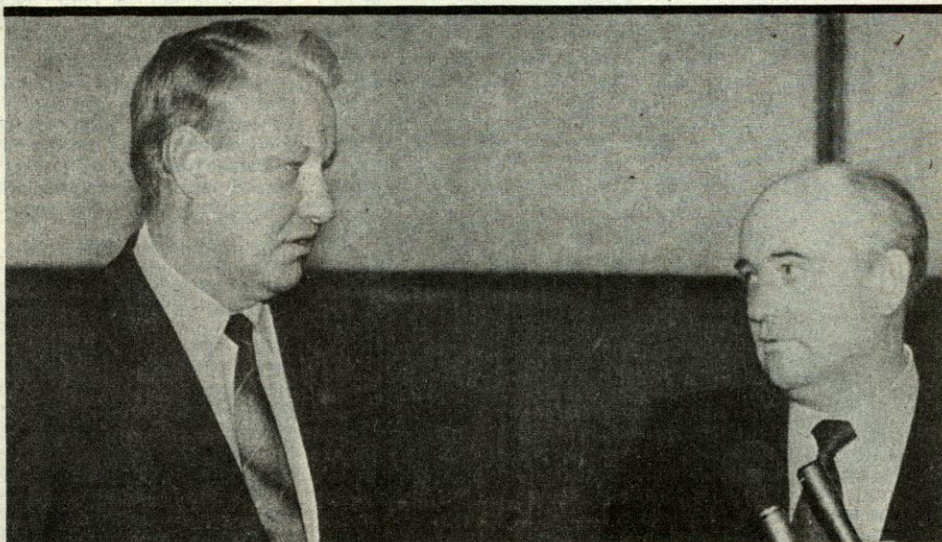
(Articol apărut în *Boston Globe*, reproduc după *Za rubejom*, nr. 3/1994)

● Gorbaciov rămâne leninist ● Specialiștii CIA s-au gândit primul la soluția Elțin ● Un membru al Biroului politic călătorește cu metroul ● La întrevedere cu Elțin, Scowcroft era gata-gata să adoarmă ● Ce se întâmplă când nu ai un strop de brânză ● Unde s-a strigat pentru prima oară „Jos comunismul”? ● „Spiridușul libertății a fost scăpat din sticlă” ● Dat afară din partid de trei ori și reprimiți ● Șevardnadze aproba contactele Washingtonului cu Elțin ● Avertismentul lui Iakovlev și demisia lui Șevardnadze ● Femela sovietică intră în acțiune

UN POSIBIL RĂSPUNS AMERICAN

LA ÎNTREBAREA:

CUM S-A PRĂBUȘIT COMUNISMUL?

Inter-un articol intitulat „Boris vs. Mikhail” (Boris contra lui Mihail), publicat de revista *Time* din 25 martie 1991 — deci cu cinci luni înainte de puciul de la Moscova — Bruce W. Nelson scria: „De ce este creatorul perestroikăi și al glasnostului atât de urât în țara pe care a eliberat-o de teamă? Până la un punct, explicația ne-o oferă statisticile... Un funcțio-

nar al Comitetului de stat al planificării spune că se teme de o reîntoarcere la «groaznicele vremuri prin care am trecut mai demult» referindu-se la «foamea din anii '30 și la represiunile din 1937». Un sondaj publicat săptămâna trecută de Centrul de studiere a opiniei publice sovietice pune întrebarea: «Ce oferă Uniunea Sovietică cetățenilor săi?». Răspunsul

dat de 65% dintre cei intervievați a fost: «Lipsuri, cozi și o existență mizerabilă».

El a preluat conducerea partidului comunist în 1985, gândind că poate dinamiza și moderniza mașinăria existentă. Nu era nici un democrat, nici un adept al economiei de piață și se descria drept un comunist convins. Dar cu timpul a descoperit că birocrăția din partid îl blocau,

pentru că se opuneau schimbării și-și prețuiau prea mult puterea și privilegiile. Atunci, Gorbaciov a decis să încerce să ia partidului pârghiile executive și să transfere puterea unui guvern reconstruit. Dar el continua să rămână un leninist. A eșuat și glasnostul a dus la eliberarea tendințelor și confruntărilor naționaliste centrifuge, a mișcărilor separatiste în republici. În martie 1990 Lituania și-a declarat independența, Moscova aflându-se în fața iminenței dezmembrării Uniunii Sovietice. Amenințarea a schimbat întreaga dezbatere despre viitorul economic și politic al țării, căci Gorbaciov nu era pregătit să sprijine dizolvarea Uniunii. Restaurarea ordinii a devenit sloganul zilei și Gorbaciov pare să creadă în el tot atât de mult ca și partidul, armata și KGB-ul... Gorbaciov și-a înlocuit echipa inițială de reformatori cu oameni de corvoadă din Comitetul Central al partidului. Le-a arătat pumnul separatiștilor din țările baltice și a trimis pe străzi patrule mixte ale armatei și miliției.

O asemenea înăsprire vizibilă a sporit speculațiile despre iminența unei lovituri militare. Unii experți occidentali și chiar unii sovietici afirmă că, de facto, lovitura s-a și produs".

Avem în pasajul reprodus o schiță pentru o încercare de explicare a „creșterii și descreșterii” lui Mihail Gorbaciov. El a mai fost comparat și cu ucenicul vrăjitor, care a scăpat în cursul experienței operațiunea de sub control. Este greu de analizat în profunzime mecanismul ce a dus la prăbușirea, în final, a lui Gorbaciov, moment care a conștințit și sfârșitul comunismului ca doctrină oficială de stat. La fel ca la popula-rele Matrioska, locul său a fost luat de Boris Elțin. Născuți în același an, cei doi se aflau într-o rivalitate publică, ale cărei origini Bernard Le-comte, de la revista franceză *L'Express*, credea că le-a găsit încă în vremea când Gorbaciov era prim-secretar la Stavropol iar Elțin la Sver-

dlovsk.

În martie 1991, când apărea articolul din care am citat la început, presa occidentală îl părăsise de câteva luni bune pe Gorbaciov, îndreptându-și toate speranțele către Elțin. Nu însă și președintele George Bush, care — aflăm din cartea lui Michael R. Beschloss și, Strobe Talbott, *At the Highest Levels. The Inside Story of the End of the Cold War* (La cele mai înalte niveluri. Sfârșitul războiului rece văzut din interior) — nu era deloc încântat să întreprindă vreo acțiune care putea sugera opiniei publice că era pe punctul să îi întoarcă spatele lui Gorbaciov. Dar în cadrul administrației americane se purtau, de mai mult timp, discuții privind soarta lui Gorbaciov, evoluția U.R.S.S. după dispariția lui și rolul care urma să îi revină lui Boris Elțin.

Confruntarea Gorbaciov-Elțin, văzută prin prisma celor doi autori americani și a presei occidentale — confruntare care se suprapune peste procesul de disoluție a U.R.S.S. — constituie subiectul acestui penultim episod.

Printre primii care au văzut în Elțin o variantă înlocuitoare pentru Gorbaciov au fost analiștii de la CIA. Victoria realizată de Elțin la alegerile pentru Congresul Deputaților Poporului, desfășurate la începutul anului 1989 — a obținut 89% din voturile exprimate de moscoviți — era un argument puternic în favoarea lor. Un alt personaj care și-a exprimat, încă de atunci, serioase îndoieli privind șansele de supraviețuire ale lui Gorbaciov a fost — o știm deja — Robert Gates, adjunctul lui Scowcroft, consilierul pentru problemele securității naționale al președintelui George Bush. Președintele american avea însă altă părere despre Elțin, pe care îl compara — în mod plastic — cu un tun scăpat de sub control pe puntea alunecoasă și agitată a politicii interne sovietice. În privința asta, el avea dreptate.

Elțin fusese adus la Moscova, ca secretar al Comitetului Central, la puțină vreme după ce Gorbaciov luase conducerea, la propunerea lui... Ligaciov, liderul grupării conservatoare ce avea să se opună perestroikăi. Apoi, Gorbaciov l-a numit prim-secretar al Moscovei, dându-i sarcina să curețe coruptul aparat de partid al Capitalei. Elțin și-a luat sarcina în serios. Călătorea cu metroul, ceea ce nu mai făcuse vreodată un membru al Biroului politic, a refuzat vila ce i se cuvenea, făcea vizite inopinate prin măcelării. Într-un cuvânt, și-a atras simpatia moscoviților și ura nomenclaturii. În plus, în 1987 a început să îl critice și pe Gorbaciov că nu acționa cu suficientă convingere în spiritul perestroikăi și al glasnostului. Moment în care, evident, Gorbaciov l-a părăsit, Elțin pierzând toate funcțiile. În U.R.S.S.-ul de dinainte de glasnost, însemna sfârșitul unui om politic. Gorbaciov schimbase însă prea multe lucruri pentru a se mai putea debarasa definitiv de criticul său. Și iată-l pe gălăgiosul și nonconformistul Elțin depuțat.

În septembrie 1989, Elțin a făcut prima vizită în Statele Unite, la invitația lui Esalen Institute of California și a unei fundații sovietice de ajutoare a celor bolnavi de SIDA. „În zece zile mi-am schimbat cu 180 de grade opiniile despre capitalism și Statele Unite”, declara el. Pentru președintele Bush, vizita lui Elțin a creat o dificilă problemă. El personal nu dorea să îl primească. Până la urmă, Scowcroft l-a convins că era bine să găsească o formulă de a-l întâlni, fără a da gestului un caracter oficial. S-a convenit ca Scowcroft să fie cel care să îl primească, urmând ca președintele să treacă „întâmplător” prin biroul său.

Atunci când Condoleezza Rice l-a întâmpinat la intrarea laterală a Casei Albe, Elțin a replicat că nu pe acolo intrau cei ce urmau să fie primiți de președinte. Rice i-a precizat

că urma să îl vadă pe Scowcroft. Moment în care Elțin a replicat că nu mai face un pas dacă nu i se garantează că îl va întâlni pe președinte. După câteva minute penibile, Rice l-a informat că Scowcroft era o persoană foarte ocupată și dacă nu se grăbesc, nu îl va mai putea vedea nici pe acesta. Elțin a fost silit să cedeze. Bush s-a oprit în birou doar 15 minute, pentru o conversație inofensivă. Lui Scowcroft, i-a fost mult mai greu, pentru că a trebuit apoi să asculte un monolog de o oră — era cât pe ce să adoarmă —, timp în care Elțin și-a expus ideile despre mersul reformei în U.R.S.S. La ieșire, Elțin a informat presa că s-a întâlnit cu Bush și Quayle — vicepreședintele se oprișe și el 10 minute în birou — și le-a prezentat un plan în 10 puncte pentru salvarea perestroikăi. Părerea majorității persoanelor influente din Administrația Bush era rezumată de James Baker, secretarul de stat, care spunea că nu poți să nu manifesti simpatie față de Gorbaciov, când vezi cu cine are de-a face.

În aceeași lună, septembrie, pe străzile Kievului au demonstrat mii de persoane, cerând independența Ucrainei. Gorbaciov a respins asemenea pretenții. Într-o convorbire cu doamna Thatcher, primul ministru britanic, liderul sovietic l-a parafrazat pe de Gaulle — care obișnuia să afirme: „Imaginați-vă cât de greu este să conduci o țară care produce peste 120 feluri de brânză” — plângându-se cât de dificil este să stăpânești o țară cu peste 120 naționalități. Leonid Abalkin, viceprim-ministru și consilierul său economic, l-a completat: „Da. Mai ales dacă nu ai nici un strop de brânză”.

Începutul anului 1990 a adus noi răbufniri ale naționalismului. De abia s-a întors Gorbaciov de la Vilnius, când i s-a anunțat că în Caucaz, Armenia și Azerbaidjanul erau în conflict atât cu puterea centrală, cât și între ele.

Gorbaciov pare a-i explica lui Șevardnadze că nu a avut cum să îl mai apere de atacurile conservatorilor

În p. 67: confruntarea dintre Elțin — devenit președintele Federației Ruse — și Gorbaciov — devenit președintele U.R.S.S. — capătă accente acute

Pentru a restabili controlul asupra situației, Gorbaciov l-a trimis în zonă pe Evgheni Primakov. La 20 ianuarie, trupele sovietice au pătruns în Baku, luând cu asalt baricadele ridicate pe străzi.

În aceeași săptămână, în timpul unui mic dineu parti-

cular oferit de George Bush pentru Susan Eisenhower — nepoata fostului președinte american, care urma să se căsătorească cu dr. Sagdeev —, dîneu la care lua parte și ambasadorul sovietic Dubinin, președintele i-a spus că îl sprijinea în totalitate pe

Gorbaciov. Procesul de disoluție al U.R.S.S. începuse însă și nimic nu îl mai putea opri.

Analistii nu s-au pus încă de acord în care dintre țările din Estul Europei s-a strigat pentru prima oară „Jos comunismul!”. La Moscova se pare că strigătul a răsunat pentru prima oară în timpul manifestației din 3 februarie 1990. În acea zi de duminică, sute de mii de oameni au demonstrat la Moscova, cerând înlăturarea monopolului comunist asupra puterii. A doua zi, Mihail Gorbaciov deschidea lucrările plenarei Comitetului Central, spunându-le, printre altele, delegaților: „Partidul va fi capabil să-și îndeplinească misiunea sa de avangardă politică doar dacă se restructurează... și va colabora cu toate forțele angajate în perestroikă”. Totodată, el recomandă modificarea Constituției pentru a pune capăt monopolului puterii deținut de partidul comunist și a deschide drumul unui sistem multipartid. Potrivit unei analize din luna iulie a revistei britanice *The Economist*, 99% dintre membrii Comitetului Central au votat în favoarea acestei propuneri, o dovadă că disciplina de partid mai funcționa încă. Gorbaciov a mai cerut și crearea unei instituții noi, cea a președinției, care i-ar fi dat mai multă autoritate. După cum notează Beschloss și Talbott în cartea lor, singurul vot împotriva platformei lui Gorbaciov a venit din partea lui Boris Elțin, care l-a acuzat că încă „mai încearcă să scrie atât cu mâna dreaptă, cât și cu cea stângă, făcând mereu compromisuri”. Opinia lui James Baker, sosit tot atunci în vizită la Moscova, a fost că Gorbaciov și-a întărit poziția, dar cu cât adună mai multă putere, cu atât îi va fi mai greu să arunce vina asupra altcuiva când situația se va înrăutăți. Cel mai categoric era Șevardnadze: pericolul cel mare pentru Gorbaciov nu venea dintr-o lovitură de palat, ci din stradă. „Spiridușul libertății a fost scăpat din sticlă”, spunea el.

Peste o lună, la 4 martie, s-au desfășurat în Rusia, Ucraina și Bielorusia alegeri locale și parlamentare, primele alegeri libere. Boris Elțin a fost ales cu 70% din voturile circumscriptiei sale electorale. Următorul său obiectiv era președinția Rusiei, un post din care îl putea ataca mult mai puternic pe Gorbaciov. În platforma lui electorală figura la loc de frunte suveranitatea Rusiei. Alarmat de faptul că Elțin devenea figura politică cea mai populară din Uniunea Sovietică, Gorbaciov a încercat tot ce i-a stat în putință ca să îi împiedice ascensiunea. Dar luna mai, când Boris Elțin a fost ales președinte al Rusiei, a debutat prost pentru liderul de la Kremlin. Chiar de 1 mai, ziua internațională a celor ce muncesc, Mihail Gorbaciov a fost silit să părăsească tribuna oficială, sub huiduieliile demonstranților. Alegerea lui Boris Elțin și apariția Rusiei ca o entitate aparte era astfel analizată de revista *The Economist*: „El [Gorbaciov] nu poate pretinde să fie un lider naționalist, căci s-a angajat să mențină integritatea Uniunii Sovietice. Domnul Elțin are puține scrupule de acest gen. Spre deosebire de domnul Gorbaciov, el se bucură de un sprijin puternic în orașele industriale Moscova, Leningrad și Sverdlovsk. El nu pretinde să stăpânească Lituania sau vreo altă republică, ceea ce îl face un lider rus și mai credibil. Pe deasupra, victoria lui după trei tururi de scrutin foarte strâns într-un parlament care a fost el însuși ales prin vot popular îi acordă o legitimitate pe care domnul Gorbaciov — care a evitat cu multă grijă să se supună vreunui test realmente democratic — nu o are”.

Pricipala problemă cu care era confruntat Gorbaciov rămânea cea economică. „Indiferent ce acorduri aduce domnul Gorbaciov de la Washington — nota aceeași revistă — autoritatea sa acasă este mai scăzută ca oricând”. Inexistența

unei adevărate competiții pentru piață, care să reducă costurile și să înlăture ineficiența, făcea ca întreprinderile să-și acopere pierderile prin mărirea prețurilor. Principalii opozanți ai reformelor erau considerate sindicatele. „Altă dată obediente curele de transmisie între conducerea întreprinderii și muncitori, ele s-au transformat acum într-o forță — dar una conservatoare... ele apără ideea trămbițată peste 70 ani că egalitatea este mai bună decât să îți asumi responsabilitatea, chiar și atunci când egalitatea, ca în cazul de față, înseamnă aceleași părți nenorocite pentru toți”.

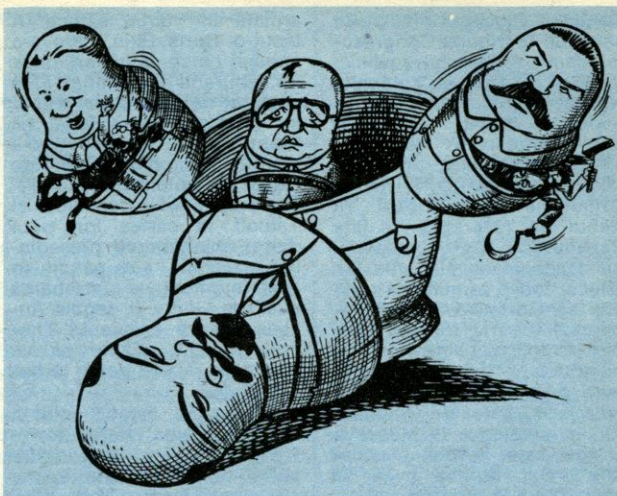
Următorul moment important al confruntării dintre Gorbaciov și Elțin l-a constituit Congresul P.C.U.S. ale cărui lucrări s-au deschis la sfârșitul lunii iunie 1990. Elțin l-a atacat pe președintele U.R.S.S., acuzându-l că nu a reușit să neutralizeze forțele conservatoare, care se aflau în plină contraofensivă. Dacă partidul nu reușea să se reformeze radical, avea să piardă orice rol în societate, a avertizat el. A propus și o denumire nouă: Partidul Socialismului Democratic, cât și desființarea celorlalte de partid din armată, KGB și întreprinderi. Dar lovitură de teatru a survenit în penultima zi, când Elțin a anunțat că nu putea în același timp să fie și președintele Rusiei și să se supună și constrângerilor P.C.U.S., așa încât demisia din partid. A părăsit sala în huiduieliile celor prezenți.

Nemulțumit a fost și Eduard Șevardnadze, supus unor puternice atacuri din partea conservatorilor, care îl critica pentru politica externă dusă de U.R.S.S. Supărarea ministrului de externe sovietic venea din faptul că Gorbaciov — este adevărat, pre-ocupat să facă față atacurilor la care era supus el însuși — a făcut prea puțin pentru a-i lua apărarea. Dacă mai adăugăm și că la 7 iulie Parlamentul Ucrainei a votat retragerea reprezentanților ucraineni de la Congres, vom înțelege mai bine opinia exprimată de

adjunctul primarului Moscovei la sfârșitul lucrărilor și consemnat de revista *L'Express*: „Este naufragiul Titanicului!”.

Acutizarea rivalității Gorbaciov-Elțin s-a produs începând din septembrie 1990. Două echipe de economiști lucrau în paralel la elaborarea unui plan pentru scoaterea țării din criză. Una dintre versiuni era sprijinită de Nikolai Rijkov, prim-ministru al U.R.S.S., cealaltă de Boris Elțin. Cea de a doua echipă era condusă de Stanislav Șatalin, un personaj aparte. Deși pierduse un plămân și suferise un atac de inimă, fuma țigară de la țigară. Înainte de venirea la putere a lui Gorbaciov — aflăm din revista *Newsweek* — fusese dat

afară din partid de trei ori și tot de atâtea ori reprimat, grație unui unchi aflat pe treptele superioare ale ierarhiei de partid. Se pare că și simțul teatral l-a ajutat foarte mult. În luna martie 1990, Șatalin fusese numit membru în Consiliul prezidențial al lui Gorbaciov. Ideea lui Gorbaciov a fost să îl pună pe Abel Aganbeghian să găsească o soluție de compromis între planul Rijkov și planul celor 500 zile (atât considera Șatalin că era necesar pentru a urni mașinăria economiei sovietice). Cum și acesta considera doar planul lui Șatalin valabil, Gorbaciov nu a mai avut încotro și și-a dat și el acordul. Dar deja revista *The Economist* îl considera la sfârșitul lunii septembrie 1990 un înfrânt în competiția cu Elțin; „Probabil cea mai grea lovitură pentru autoritatea lui Gorbaciov vine din faptul că după aproape șase ani de perestroikă, cozile la pâine sunt acum mai lungi decât cozile la vodcă... vremea când se așteptau miracole gorbaciovienne a trecut”. Deja — scria Fred Coleman în *Newsweek*, din 1 octombrie — săptămânalul *Moscow News* titrase un articol „Lovitură de stat militară în U.R.S.S.?” Nervozitatea militarilor era atestată și de Dick Cheney, secretarul Departamentului american al apărării.

„Copiii nefericiți ai lui Lenin” — această explicație însoțește desenul de mai sus publicat de revista britanică *The Economist*.

rii. Ea era sporită și de evoluția conflictului din Golf, unde, li se părea acestora, U.R.S.S. abandonase statutul de mare putere, ținându-se la remorca S.U.A.

Încă din vara lui 1990, președintele George Bush fusese silit să accepte evidența și să-și dea acordul pentru tatonarea liderilor opoziției lui Gorbaciov, în primul rând pentru Elțin; cel care preluase conducerea taberei reformiste. Atunci când James Baker i-a comunicat vestea lui Șevardnadze, în particular, acesta nu a protestat. I-a laudat chiar pe Gavriil Popov — primarul Moscovei — și pe Anatoli Sobceak — cel al Leningradului — pentru modul hotărât în care se angajaseră pe calea reformelor. Răcirea relațiilor dintre Gorbaciov și Șevardnadze s-a accentuat după izbucnirea crizei din Golf și mai ales după ce Gorbaciov i-a dat mână liberă lui Primakov să încerce să îl readucă pe calea cea bună pe Saddam Huseyn. Sigur, presiunea conservatorilor asupra lui Gorbaciov era foarte mare. Țările baltice nu dădeau semne că ar renunța la lupta lor pentru indepen-

dență. În iulie 1990 și-a proclamat suveranitatea și Ucraina, un teritoriu considerat de Moscova ca aparținându-i în mod istoric și care, în plus, crea și evidente probleme economice prin potențialul său agricol și industrial. Deja, în luna decembrie 1990, Alexandr Iakovlev avertiza public că ofensiva forțelor antireformiste atinsese un punct periculos.

La 17 decembrie, deschizând lucrările sesiunii Congresului Deputaților Poporului, Gorbaciov recunoștea: „am subestimat gravitatea crizei pe care o parcurge societatea noastră”. Și cerea să i se acorde noi puteri pentru a pune ordine în țară. Peste două zile, Boris Elțin se adresa Congresului, spunând că Rusia nu putea să accepte restaurarea dictatului Kremlinului. Soluția oferită: „un dialog cinstit, cu drepturi egale, între centru și republici. Asta nu înseamnă dezintegrarea Uniunii. Dimpotrivă, este singura cale pentru a o salva”. Dar Gorbaciov a fost atacat și dinspre „dreapta”. Deputata Saji Umalatova — modelul femeii sovietice, militanta comunistă crescută în spiritul disciplinei de partid, muncitoare fruntașă la o uzină din

Caucaz, „Ciocanul roșu” — a cerut de la tribuna Congresului demisia liderului sovietic. Virulent a fost și colonelul Nikolai Petrușenko: „Șevardnadze a trădat, cedând în fața americanilor. Va trebui să dea socoteală... Alexandr Iakovlev a distrus mișcarea comunistă internațională. Va trebui să răspundă în fața Partidului”. Nici Gorbaciov nu a scăpat de atacurile lui. „Dacă într-o dimineață s-ar afla că Gorbaciov a fost debarcat — scria trimisul special la Moscova al revistei *Paris-Match* — nimeni nu s-ar mira prea mult. Această ipoteză face să tresară Occidentul, în vreme ce la Moscova vestea este aproape așteptată”. Dar bomba avea să vină din altă direcție.

În dimineața zilei de 20 decembrie, Eduard Șevardnadze i-a anunțat pe deputați că va face „cea mai scurtă și mai dificilă declarație din viața mea... demisionez”. Referindu-se la cererea lui Gorbaciov de a obține noi puteri, el a adăugat: „Dictatura se apropie... Nimeni nu știe ce fel de dictatură va fi și cine va veni — ca dictator — și cum va arăta acel regim”.

La Washington, după aflarea veștii, James Baker a declarat reporterilor: „Am fi neșabuiți să nu luăm în seamă avertismentul din declarația de demisie a ministrului Șevardnadze”. Șocat și el de evoluția evenimentelor de la Moscova, Brent Scowcroft i-a spus președintelui Bush că încă mai credea că Gorbaciov „încearcă să găsească o linie de mijloc între reformatori și reacționari, chiar dacă așa ceva nu există”. Pericolul cel mare, aprecia el, era ca, Șevardnadze plecat, Gorbaciov să refuze să le mai acorde colaborarea în Golf. Dar Gorbaciov l-a ales ca înlocuitor al fostului ministru de externe pe ambasadorul său la Washington, Alexandr Bessmertnih și — așa cum știm deja — colaborarea în problema Golfului a decurs conform dorințelor americane. În schimb, Administrația S.U.A. s-a abținut să comenteze prea dur intervenția

armată din țările baltice. A făcut-o Boris Elțin, care s-a angajat personal în sprijinirea lor, zburând la Tallinn. El a declarat că ordinul dat trupelor să intervină era ilegal. La Moscova, Gorbaciov și-a pierdut calmul: „Fecior de cătea! Ce putem face cu el?” După cum scriu Beschloss și Talbott în cartea lor, unul dintre colaboratorii președintelui sovietic s-a gândit în acel moment la întrebarea pusă de Henry II, regele Angliei, despre episcopul Thomas Becket: „Cine mă va scăpa de acest popă turbulent?”

De altfel, Strobe Talbott, pe atunci ziarist la revista *Time*, era unul dintre puținii care, în luna martie 1991, mai încerca încă să îl justifice pe Gorbaciov în presa occidentală. Iată ce scria el: „Mihail Gorbaciov s-a specializat în politica imposibilului. Chiar și descrierea sarcinii lui — să prezideze peste o țară în curs de năruire — este o contradicție în termeni. El poate fi cea mai puțin iubită figură din Uniunea Sovietică, totuși este convins că doar el singur poate evita acutizarea conflictului dintre triburi și facțiuni, care se urăsc între ele mai mult decât îl urăsc pe el... Reacționarii nu îl vor ierta vreodată pentru politica lui de până acum, în vreme ce democrații se simt trădați și amenințați de cea pe care o duc în clipa de față. Naționaliștii văd în el o stavilă în drumul lor spre independență, în vreme ce cei cu visuri imperiale îl blamează pentru că a tolerat chiar și ideea de secesiune. Până acum, el a fost capabil să opună cele două tendințe una alteia și să se plaseze la mijloc, pe post de dirijor al unui cor discordant”. De altfel, Strobe Talbott continuă să fie atacat și astăzi pentru viziunea sa, când este adjunctul secretarului de stat al S.U.A. și, practic, omul care coordonează politica americană față de Moscova (vezi și articolul alăturat din *Boston Globe*). Într-un articol publicat de revista *Newsweek* la

sfârșitul anului trecut — utilizat și de domnul Florin Constantiniu, în *Curierul Național Magazin* — Michael Elliott spunea că Talbott respinge ideea că „totalitarismul și autoritarismul sunt incluse genetic în sufletul rus”. În viziunea lui Talbott, Rusia și vecinii săi ar urma să evolueze într-o „comunitate de state într-adevăr moderne democratice, în pace unele cu altele, cu ele însele și cu restul lumii”. Dar, comenta ziaristul citat, Talbott trebuie să asigure pe vecinii Rusiei că America îi va proteja de orice răbufnire naționalistă a Moscovei. Criticii lui Talbott îl mai reproșează și faptul că el ignoră că pe termen lung, Statelor Unite le-ar conveni mai mult o Ucraină puternică și independentă. Ideea lui că o Rusie reînnoită economic și politic este cea mai bună garanție pentru vecini este considerată „prea subtilă” pentru a fi înghițită de aceștia, confrunțați cu ascensiunea și declarațiile lui Jirinovski. Despre Strobe Talbott — scria în continuare Michael Elliott — se vorbește tot mai mult ca despre viitorul secretar de stat, deși el neagă cu încăpățănare și declară că vrea să redevină un simplu ziarist. A fost însă mult prea aproape de sfera puterii, iar „scrierile sale despre controlul armamentelor, din anii '80, au fost atât de bine informate, încât este greu să te gândești la el mai mult ca la un spectator, decât ca la un actor. Îi place noul lui rol”. Articolul se încheia astfel: „Și totuși, romanticii riscă mai mult să fie dezamăgiți decât cei ce văd doar partea întunecată a vieții. Maiakovski, cel care a fost odată poetul răsfățat al revoluției, a sfârșit în disperare, punându-și capăt vieții la 36 ani. În cursul anului următor, încrederea lui Talbott în strălucirea națiunii a stepei va fi supusă încercării ca niciodată până acum”. ■

(Va urma)

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

CAPUL MAREȘALULUI LIN BIAO LA MOSCOVA

Moartea mareșalului Lin Biao, nr. 3 în ierarhia comunistă chineză, în septembrie 1971, a lăsat în urma ei numeroase semne de întrebare. Neelucidate nici până acum. Dar taina pare să-și anunțe dezlegarea.

Cinci săptămâni după prăbușirea, în Mongolia, a unui avion de pasageri, în acea lună septembrie 1971, la locul accidentului a sosit o grupă de experți sovietici, condusă de un anchetator al KGB. Asistați de reprezentanți mongoli, aceștia au deschis mormintele unde fuseseră înhumate victimele catastrofei aeriene și, din nouă cadavre, s-au oprit la două, un bărbat și o femeie, amândoi în vârstă, cărora le-au luat capetele, ducându-le la Moscova. Analiza anatomopatologică efectuată ulterior în U.R.S.S. a dovedit că cele două cranii aparțineau lui Lin Biao (1907-1971), locțiitor al președintelui C.C. al P.C. Chinez, ministru al apărării și succesor oficial al lui Mao Zedong, și soției lui.

Vreme de șase luni, un cercetător australian, Peter Hanam, a studiat acest caz, coroborând date și materiale din Mongolia, Rusia și China și oferind publicității tabloul dispariției lui Lin Biao.

Peter Hanam precizează că expediția KGB în Mongolia a avut un caracter ultrasecret, numai Brejnev și Andropov fiind informați despre rezultatele ei. Australianul a reușit chiar să-și găsească la Moscova pe cei doi trimiși al KGB-ului în Mongolia care, după ce și-au luat aprobările necesare, i-au prezentat lui Hanam declarațiile lor. Sunt generalii A. Zagvozdin și V. Tomilin, ultimul — medic militar.

Ce au spus aceștia, aflați acum la pensie? Că ei nu au nici o îndoială asupra identității cadavrelor celor doi. A fost într-adevăr foarte greu să le identifice, pentru că arseseră în accident, dar analizele întreprinse la Moscova, coroborate cu istoria bolilor lui Lin Biao și soției lui (care se trataseră în spitalul Kremlinului), sechelele unei vechi răni de mitralieră pe craniul lui Lin Biao, cunoscută din fotografii, de pe când acesta era în viață, în sfârșit, o doua exhumare, în care s-au analizat oasele cutiei toracice a lui Lin Biao, dovedind ceea ce se știa încă din anii războiului, tuberculoza mareșalului, toate aceste elemente — susțin cei doi generali KGB — nu mai lăsaus loc îndoielilor. După opinia lor, cele două cranii se află și astăzi într-un baci de pe Lubianka.

Cauza prăbușirii avionului nu se cunoaște nici la aproape 25 ani distanță și nici dacă este reală afirmația că demnitarul chinez vroia să ajungă în U.R.S.S. pentru a cere azil politic, în urma descoperirii unui complot organizat de el, cu scopul uciderii lui Mao. Presa chineză de după anul 1980, când a avut loc judecarea „bandei celor patru”, și o serie de ofițeri apropiați lui Lin Biao susțin că acesta a fost un trădător, care a vrut să se salveze prin fugă. Cât privește mass-media chineză din anul prăbușirii avionului, ea nu s-a putut face ecoul cazului, pentru că era perioada revoluției culturale. În vara și toamna lui 1971, nu numai Lin Biao, ci și alți 40 activiști ai P.C. Chinez au dispărut fără urmă. Așa se explică și întârzierea de peste o lună cu care sovieticii — interesați de persoana nr. 3 din ierarhia P.C. și a statului chinez — au ajuns la locul accidentului. Moartea lui Lin Biao fusese păstrată în desăvârșit secret.

ARHIVELE TOTALITARISMULUI

Astfel se intitulează revista editată de Institutul național pentru studiul totalitarismului, din București, al cărei prim număr (an I, nr. 1/1993) a fost lansat în zi de întâi martie curent.

Fondat la 13 aprilie 1993, Institutul național pentru studiul totalitarismului are ca obiect al activității sale, după cum se precizează, în acest prim număr al *Arhivelor totalitarismului*, „culegerea, arhivarea, cercetarea și publicarea documentelor referitoare la formele totalitarismului în România”. Consiliul științific al Institutului este alcătuit din: Radu Ciuceanu — președinte; Antonie Plămădeală, Alexandru Moșanu (Republica Moldova) — vicepreședinți; Ilie Bădescu, Mihai Cojocaru, Alexandru Duțu, Mihai Golu, Dinu C. Giurescu, Vladimir Iliescu (Germania), Constantin Lăteș, Gheorghe Manole, Șerban Milcoveanu, Mihai Nicolescu, Cornel Petrassevici (S.U.A.), Ioan Scurtu, Dumitru Sandru — membri și Octavian Roske — secretar științific.

Arhivele totalitarismului valorifică, în principal, materialul documentar din colecțiile institutului, precum și rezultatele programelor de cercetare interdisciplinare, mărturiile ale supraviețuitorilor regimurilor de dictatură, analize ale fenomenelor totalitariste din alte țări etc.

Sumarul acestui prim număr al revistei este ilustrativ pentru profilul și preocupările sale. Reținem câteva titluri: editorialele semnate de d-nii Radu Ciuceanu și Octavian Roske; Ilie Bădescu — *Rădăcinile europene ale totalitarismului*; Cătălin Zamfir — *Sistemul totalitar și configurația câmpului ideologic*; Florin Muler — *Politica externă a Mișcării legionare: ideologie și strategii*. Alte studii, evocări, documente, însemnări sunt grupate la rubricile *Homo sovieticus*, *Convergențe*, *Retorica imaginii*, *Documente*, *Mărturii*, *Puncte de vedere*, *Inventar legislativ*, *Cronologie*, *Dictionarul instituțiilor*, *Dictionar biografic*, *Fișe bibliografice* etc.

La primul ei număr, adresăm revistei *Arhivele totalitarismului* un colegial bun venit în lumea publicisticii românești.

F.D.

BERNAYS ȘI CARMEN SYLVA

IOANA URSU

Despre atitudinea poporului român față de poporul evreu și de iudaism s-a scris în ultimii ani mult și din diferite puncte de vedere. Uneori chiar diametral opuse. Puțin cunoscut este cel al Carmen Sylvei, numele literar al celei ce avea să devină la 10 mai 1881, regina Elisabeta a României¹. Tot ceea ce a scris, ea, și a scris mult, foarte mult, a semnat doar cu pseudonimul care-i lăsa o mai mare libertate în exprimare și i-a și adus, de fapt, consacrarea și mulțumire sufletească. Regina găsea în munca ei literară o autentică reconfortare intrucât, după mărturiile și documentele, în calitate de cap încoronat a avut parte de prea puțină fericire, din cauza totalei incompatibilități de caracter cu cazonul, pragmaticul și de fel înclinat spre visări Carol I. Textul la care mă refer a apărut mai întâi la Paris, într-o publicație bine cunoscută în epocă și anume *La Revue* din 15 mai 1907 (anul XVIII, vol. XLIII,

seria IV), alături de acelea ale altor nume de mare prestigiu din epocă: Jules Michelet, Alexandr Herzen, Manuel Ugarte ș.a. Textul Carmen Sylvei purta titlul, dat probabil de redacție: *Moise et les Juifs* (Moise și evreii). A fost

dat, cred, de redacție, intrucât în anul următor același text a fost inclus de Carmen Sylva, sub alt titlu, în cea mai frumoasă carte a ei — *Aus meinem Penatenwinkel* (Din colțul strămoșilor mei), publicată la Frankfurt pe Main, în editura Herman Minjan și urmată de alte șapte ediții, ceea ce denotă succesul de care s-a bucurat la publicul german. Căci în românește cartea nu a fost tradusă nici în timpul vieții reginei, nici postum. Este un volum de amintiri, de confesiuni despre oameni și întâmplări cu care autoarea a venit în legătură în vremea copilăriei ei, în casa părintească, de pe malul Rinului. În această carte, textul din *La Revue* a apărut, ca un capitol distinct, sub titlul Bernays, fiind consacrat împrejurărilor în care copila Elisabeth von Wied, viitoarea Carmen Sylva, l-a cunoscut pe filosoful evreu Iakob Bernays, care se bucura de un mare respect din partea părinților ei.

Iakob Bernays s-a născut la Hamburg în 1824, și-a făcut studiile la Bonn între 1844 și 1848 și apoi tot acolo a devenit bibliotecar șef și profesor asociat. Pasionat de filoso-

fia antică a început prin a publica studii despre Heraclit și Lucrețiu. În 1857, a făcut vâlvă cu o lucrare despre concepția lui Aristotel asupra influenței exercitate de tragedia greacă; câțiva ani mai târziu, în 1863, a publicat un studiu despre relația dintre dialogurile aceluiași cugetător elen cu restul operei sale, apoi un altul despre *Lucian și cinici*. În fine grație lui Bernays, Academia din Berlin a inițiat publicarea comentariilor grecești asupra lui Aristotel. Principalele contribuții la studiul filosofiei antice i-au apărut, reunite, în două masive volume, publicate în 1885.

Și acum să vedem cum își

amintea Carmen Sylva, devenită de acum regina României, de acest bărbat care călca des pragul casei copilăriei ei: „Un prieten intim al casei noastre era marele savant Bernays. Petrecea multe ore în preajma mamei mele, care-l asculta atent și învăța mereu de la el. Dar Bernays nu mânca niciodată la noi, ceea ce mă durea când eram copilă. Ne-a spus că e evreu și că ține mult la religia lui. Cunoștea mai bine decât noi Noul Testament. Ideile lui aveau o extraordinară profunzime”.

Dar s-o urmărim mai departe pe Carmen Sylva în descrierea prietenului părinților ei: „Bernays o ducea foarte greu. Cali-

¹ Elisabeta (1843-1916), regina României, principesă de Wied, picta și cânta foarte bine la mai multe instrumente muzicale, cunoștea șase limbi, având o întinsă cultură literară.

În 1869 se căsătorește cu principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, domnitor și apoi rege al României (1881-1914). În războiul din 1877-1878, îngrijește în spitalele răniților aduși de pe front, alinându-le durerile, faptă pentru care poporul a numit-o „mama răniților”.

E îngropată în biserica de la Curtea de Argeș, lângă regele Carol I.

Acest articol reprezintă comunicarea făcută în cadrul ACMEOR Tel Aviv, din toamna anului 1993.

tatea de evreu îi făcea aproape imposibilă numirea la o catedră, deși era cel mai mare savant de la Bonn. Uneori îl vedeam îngândurat și îngrijorat, cu chipul grav sub ochelarii negri. Își purta capul foarte drept, deși nu recunoștea pe nimeni din cauza miopiei. Îmi pare rău că atunci eram prea tânără ca să-l înțeleg suferințele. N-am cules din ele decât fărâme, dar părinții mei aveau față de dânsul o venerație plină de respect. Când se însera, mama porungea unui servitor să-l conducă cu un felinar întruacăt, din cauza vederii proaste, Bernays se temea de întuneric.

Sigur, micuța Elisabeta fusese prea tânără spre a desluși sensurile și mersul gândirii lui Bernays, dar pilda relației dintre părinții ei și filosof l-a călăuzit mai târziu toți pașii vieții.

Acest lucru reiese din cele spuse de regină în același text citat: „Avem printre noi catolici, protestanți, ortodocși, iar secretarul nostru este evreu și tocmai pe el mă rezem în toate acțiunile mele filantropice...”

Colonelul Brociner a fost de două ori grav rănit în războiul din 1877; curând după aceea, a devenit secretarul nostru și se sacrifică cu un devotament fără egal pentru cei care suferă, care sunt săraci și așteaptă ajutorul nostru. Nici când n-a existat între noi vreo neînțelegere sau neunire, pentru că fiecare dintre noi tratează cu cel mai adânc respect religia celuilalt. Copiii n-au avut niciodată senzația că aveau în fața lor o altă religie. Este poate cea mai bună dovadă că nu formele serviciului divin sunt importante!”

Acum, noi cei de astăzi am putea adăuga și alte completări la cele de mai sus. Și nu neapărat și în primul rând că, după Brociner, un alt secretar și intim al Carmen Sylvei a fost Adolf Stern, un intelectual evreu care i-a perpetuat amintirea mult după moartea ei sau că traducătorii autorizați ai poezilor ei în limba română au fost, din nou, doi evrei: Ighel Deleanu și Alexandru Toma. Ci,

mai ales, faptul că în tot ce va scrie mai târziu, Carmen Sylva avea să dovedească aceeași linie de conduită etică cu cea evocată puțin înainte. *„Cugetările unei regine, o colecție de reflecții realmente surprinzătoare prin largimea de spirit și totala lipsă de prejudecăți, abundă, de pildă, în astfel de reflecții: „Poetii răi fac din limbă ceea ce preoții răi fac din religie: o închisoare strâmtă”; „N-ai decât să intri într-un spital de război și cuvântul «inamic» te face să suferi ca de un non-sens”; „Construim palate pentru răufăcători și tunuri contra vitejilor”; „Când toate religiile vor fi uitate, ultima biserică va fi cimitirul”; „Condeii mângăie mai bine ca religia și torturează mai cumplit ca Inchiziția”.*

Fără îndoială, însă, că cea mai semnificativă și mai actuală parte din eseul Carmen Sylvei, despre Bernays sunt considerațiile ei despre poporul evreu, despre miracolul dăinuirii sale prin milenii de ură și de persecuții.

„Evreii - constata Carmen Sylva - și-au păstrat religia mai pură decât creștinii; este un fapt care ar trebui să ne facă să roșim; e adevărat că ei nici n-au încercat vreodată să-și potrivească cultul la religiile existente sau să facă prozele. Ei au răbdat, timp de veacuri, persecuții fără să cedeze vreodată. Și-au menținut intactă credința, fără a încerca să o impună altora”. După care, trecând la vechiul pretext al antisemitismului „crucificarea lui Isus”, remarcă: „Să fim sinceri și cinștiți, să fim noi înșine. Ce-ar face creștinii de astăzi dacă Isus ar reveni? Tare mă tem că nici măcar «Hosana» n-ar striga; ci l-ar declara numaidecât socialist periculos și cel mai mic chin pe care l-ar face să îndure ar fi să-l închidă într-un ospiciu de nebuni. Tolstoi a vrut să trăiască după legea lui Isus și a și făcut-o; dar a și fost, cel puțin sub raport moral, crucificat atunci când a dorit să-i alunge pe zece din Templu și i-a calificat drept «pui de viperă», atunci când a denunțat

toată nebunia și ipocrizia de care creștinătatea e plină”. Iar despre cel mai mare suveran al tuturor timpurilor, cum l-a calificat regina Elisabeta pe Moise, spunea: „Evreii sunt singurul popor care n-a cunoscut decadența. Au rămas ca o stâncă: puternici, uniți, miloși, sănătoși, prolifici și robuști. Și toate acestea, grație unui om care a fost cel mai mare suveran pe care l-a cunoscut vreodată istoria, regele regilor, cel mai savant medic și cel mai mare psiholog și fiziolog: Moise. Cine ar putea sta pe un tron fără să ingenucheze în fața lui Moise și să-l adore? Moise este un șef de Stat care și-a făurit poporul și l-a organizat în așa fel, încât să poată face față tuturor furtunilor”.

Ajunsa nu numai la vârsta înțelepciunii, ci și la o calmă, senină înțelegere a marilor adevăruri, disprețuind onorurile și ploconelile, regina-poetă își amintea, cu înfinit respect, de învățatul evreu, aproape orb, care-i descoperise totuși atâtea frumuseți, în frageda ei copilărie. Și de aceea, capitolul despre Bernays din cartea ei de amintiri se și încheia astfel: „Aș vrea să stau la picioarele lui Bernays, așijderea lui Sturdza¹ atunci când citea cu el Biblia în grecește. Aș dori să-i ascult astăzi explicațiile, în toiul luptelor, absurdităților și cuceririlor noastre. Ar merita din plin osteneala, căci Bernays citea departe în viitor”.

Iar noi cei de astăzi, avem toate motivele să subscriem la cuvintele cu care șeful rabinului dr. M. Beck și-a început slujba de doliu oficiată în ziua de 28 februarie 1916 la Templul Coral din București la moartea celei care a fost Carmen Sylva: „Multe femei vrednice au fost: tu, însă, le-ai întrecut pe toate”. ■

¹ Alexandru Sturdza, ramura basarabeană a familiei Sturdza, diplomat rus în post la Berlin (vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1994).

PARIS 1937.

EXPOZIȚIA

UNIVERSALĂ.

MĂRTURII

DEPRE

ROMÂNI

IOAN LĂCUSTĂ

Pagină din Cartea de Onoare a Pavilionului românesc, cu autograful directorului administrativ al Bienei de la Veneția

În 1937, la Paris, s-a organizat o mare expoziție internațională, „a civilizației”, după cum a fost numită în Senatul francez, la care participarea românească s-a bucurat de un deosebit succes.

Expoziția, consemna *Enciclopedia României* (vol. IV, 1943), „era o manifestare de publicitate pentru fiecare stat și un prilej de propagandă generală. Ea ilustra toate confuziile și contradicțiile timpului: contrastul dintre naționalismul totalitar și tendințele extreme ale democrației; contrastul pozitivismului științific exprimat de tehnica agricolă, industrială și comercială, față de misticismul contemporan; în fine, ea ilustra contradicția între feeria operelor pașnice năzuind spre o apologie a păcii și amenințarea unui război în pregătire”.

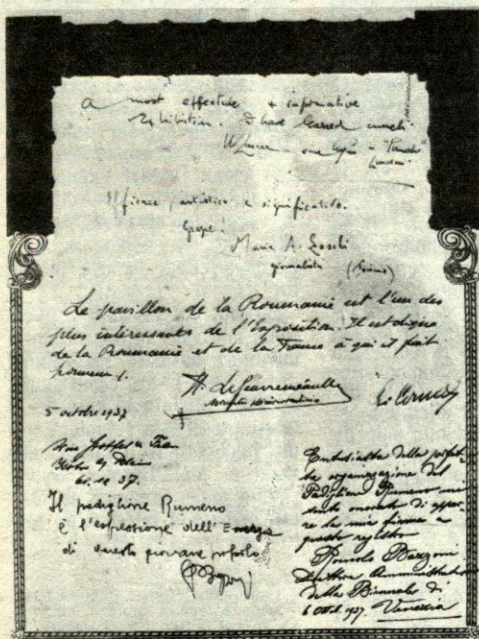
Pavilionul românesc, construit după planurile arhitectului Duiliu Marcu și în concepția comisariatului general al României la această expoziție, Dimitrie Gusti, reunea în încăperile sale cele mai reprezentative realizări ale tehnicii, științei, industriei, agriculturii, culturii din țara noastră. El era situat în vecinătatea pavilioanelor Germaniei, U.R.S.S., Egiptului, Palestinei și Ungariei.

Mărturiile ale vremii consemnează interesul deosebit cu care vizitatorii au luat contact cu imaginea țării noastre, reflectată de exponatele aduse la Paris. „Casa României”, scria ziarul *l'Ordre*, este o adevărată minune care face cinste țării și poporului său... Trecând pragul acestei case românești ai sentimentul de ceea ce poate fi inteligență și măsură: România are dreptul să fie mândră de o atât de frumoasă realizare”.

De o mare atractivitate s-a bucurat și Restaurantul românesc (patronat de D. Andronic), decorat de Jiquidi și Demian și unde concertau Grigoraș Dinicu și Fănică Luca.

Cărțile de onoare ale Pavilionului românesc și, Restaurantului — păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române — conțin emoționante mărturii ale sentimentelor celor care au trecut pragul acestor părți ale de Românie. Nume prestigioase ale vieții politice, diplomatice sau culturale, din Franța, din România, din alte țări ale lumii și-au lăsat semnătura pe aceste pagini. Să răsfoim filele acestor documente, consemnând câteva dintre impresiile notate. Astfel, R. Barzoni, director administrativ al Bienei de la Veneția, nota: „Entuziasmat de perfecta organizare a Pavilionului românesc, mă simt onorat să-mi apară semnătura în acest registru”. „Trăiască România lui Titulescu!”, exclama cineva. Un altul scria cu mândrie: „Complemente de un Frances care a prins Românește”.

De altfel, cele mai multe notații — și prin aceasta sunt semnificative — aparțin unor vizitatori obișnuiți, care își exprimau spontan sentimentele față de România. „Minunat pavilion din toate punctele de vedere. Trăiască România, pentru care am un adevărat cult”, nota un francez. Sau un sârb: „Tot ce este românesc este foarte aproape de inima sârbă. Mita Dimitrievici, deputat”. „Minunat pavilion, remarcabil prin retrospectiva vânătorii în România. Un voluntar elvețian care a luptat cu voluntarii români în Regimentul 1”. „De zece ani la Paris — scria altcineva —, vizi-

tând astăzi Pavilionul României, mi s-au desțepat toate sentimentele patriotice. Să trăiască România Mare! S. Rabinovici". În fine să mai consemnăm și această mărturisire: „Fiecare francez, cred eu, n-are decât o singură dorință: să vadă magnifica țară a României, după ce a vizitat bogatul său Pavilion. Trăiască Mica Antantă”.

„Sunt fericit de a constata strălucitul succes al pavilionului nostru, care face cinste țării și organizatorului acestei minunate manifestățiuni naționale, dl. profesor Gusti”, scria la rândul său, N. Petrescu-Comnen, ministrul României la Berlin.

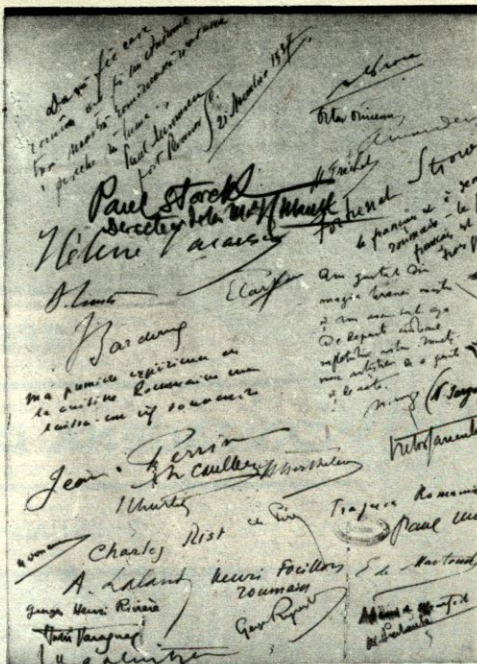
Cartea de onoare a Restaurantului românesc păstrează, de asemenea, semnăturile unor importante personalități care au luat contact aici cu bucătăria, cu muzica și cu ospitalitatea românească: Albert Lebrun, președintele Franței, Al. Millerand, fost președinte, Ed. Daladier, fost prim-ministru, ș.a. Alături de ei, diplomați, oameni politici, scriitori, pictori, actori etc. din România, Franța, S.U.A., Anglia și din multe-multe alte țări. Să consemnăm, la întâmplare, doar câteva nume — Martha Bibescu, Elena Văcărescu, N. Titulescu, J. Perrin (premiul Nobel), Savel Rădulescu, Tony și Lucia Sturduza Bulandra, principele Nicolae, Stan Golestan, Lola Bobescu, Paul Valéry, Al. Busuioceanu, A. Maurois, Jules Romains, Stefan Zweig, Henri Coandă, Henri Focillon, Horia Hulubei, Ch. Rist, Principesa Marioara, V.V. Pella, D.R. Ioanitu, Petru Comarnescu, Mircea Florian, I. Petrovici, T. Vianu, Pius Servien-Coculescu și mulți, mulți alții.

„Am lăsat în România o parte din sufletul meu”, nota Valerio Valeri, nunțul apostolic la București. Sir William și Lady Lang, din Scoția, consemnau: „Ne-am bucurat să prânzim și să cinăm aici aproape în fiecare zi în cursul vizitei noastre la Expoziția din Paris. Măncarea a fost perfectă, ospitalitatea încântătoare. Recomandăm acest restaurant fiecărui vizitator englez și scoțian. Muzica: A!” „Nu există bucătărie fără poezie, nici poezie fără muzică, nici muzică fără *Doina*”, scria un alt vizitator al Restaurantului românesc.

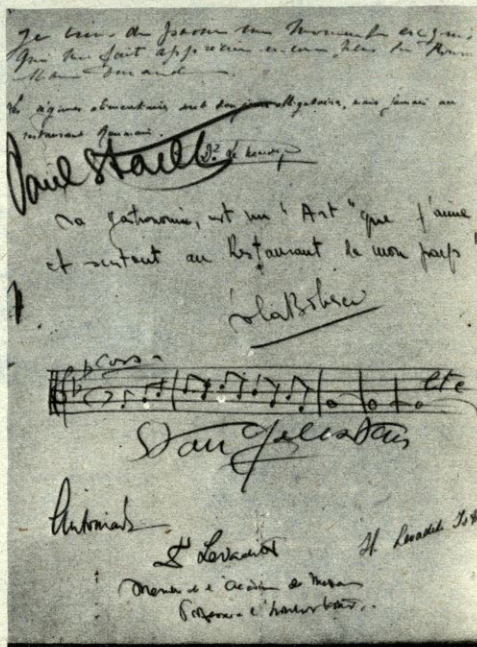
Să mai consemnăm și faptul că, zilnic, aici se serveau peste 500 tacâmuri, se organizau diferite recepții (cum a fost dejunul oferit de grupul român parlamentarilor din Mica Antantă și Antanta Balcanică, banchetul în onoarea doamnei Sara Delano Roosevelt, mama președintelui S.U.A., F.D. Roosevelt (1933-1945), participanților la cel de-al IX-lea Congres internațional de filosofie, etc.).

Pe una din ultimele file ale acestui registru, Nicolae Iorga, care a trecut și el pragul Restaurantului românesc, scria: „Am gustat din magia hranei noastre și am ascultat așa de departe cântecul sufletului nostru. Mulțumesc artiștilor de o parte și de alta”.

Mai multe desene în creion sau tuș, — printre care și de J.A.I. Steriadi — câteva portative muzicale, desenate de Stan Golestan, risipite în paginile Registrului Restaurantului românesc din Parisul anului 1937 sporesc valoarea documentară și sentimentală a acestor mărturii din urmă cu aproape șase decenii. ■

Autograde în Cartea de onoare a Restaurantului românesc: N. Iorga, H. Focillon, Jean Perrin, Ch. Rist, Elena Văcărescu, Lola Bobescu, Stan Golestan ș.a.

În anul 1696, cerul Franței era foarte înno-
rat. De opt ani, întreaga Europă se unise im-
potriva Regelui-Soare¹. Țara se afla în pra-
gul falimentului². Împovărat de o nouă creș-
tere a impozitelor, poporul nu putea da mai
mult, mai ales că, începând din 1691, o serie
de recolte proaste provocaseră o gravă criză
alimentară.

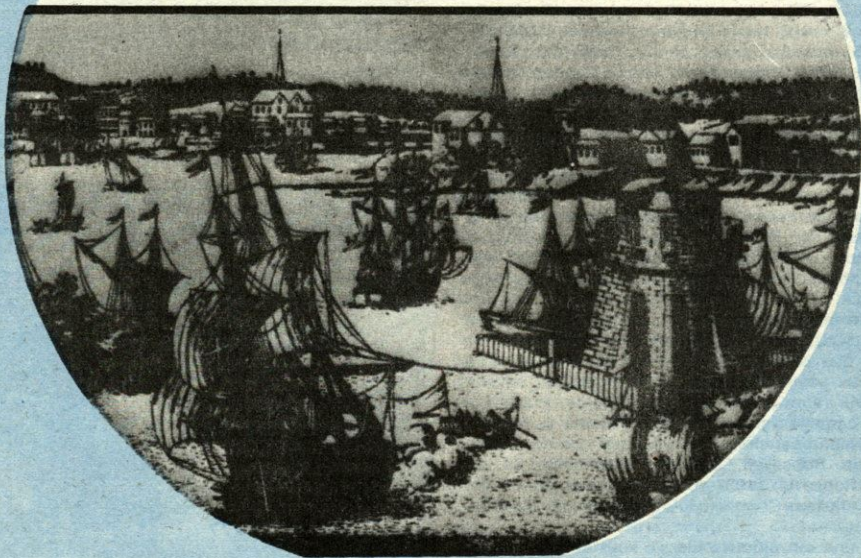
Sumele necesare continuării războiului
trebuiau deci căutate altundeva decât în
Franța. Și astfel s-a născut planul de a cap-
tura o parte dintre comorile spaniole aflate

SPRE

CARTAGENA, DUPĂ COMORI!

CHRISTIAN BUCHET

**ASA
VĂ PLACE
ISTORIA?**

în Lumea Nouă. Acțiunea părea extrem de
difilă, dar bogățiile potențial dobândite, în
cazul succesului ei, meritau efortul.

¹ Războiul Franței cu Liga de la Augsburg (Imperiul
roman de națiune germană, Suedia, Spania, Anglia și
Olanda) începuse în 1688. Avea să se încheie în 1697,
prin victoria francezilor pe uscat și înfrângerea lor pe
mare, în bătălia de la Hougue, care consacra sfârșitul
supremației maritime a Franței.

² Reproducem acest articol, cu titlul și subtitlurile re-
dacției noastre, din revista franceză *Historia*.

¹ Navă de război pentru transportul armamentului.

De Pointis își schimbă planul

Într-adevăr, a captura navele care aduceau în Spania comorile din Lumea Nouă nu era lucru ușor. Grupate în două convoaie, „galioanele” și „flota Noii Spanii”, și escortate de nave de război, aceste nave plecau din Cadix în luna aprilie și se despărteau la sosirea lor în Antile. De aici „flota” mergea la Vera Cruz, unde la bordul ei se încărcau aurul și argintul din Mexic, iar „galioanele” la Cartagena, în Columbia, pentru a fi încărcate cu minereurile extrase în America de Sud și aduse din istmul Panama pe drumuri de uscat. Cele două convoaie se reîntâlneau apoi, călătorind împreună spre Europa.

Francezilor le-ar fi fost greu să jefuiască aceste comori în apropierea țărmurilor Spaniei, pentru că englezii trimiteau escadre puternice, care îi escortau pe aliații lor spanioli în apele Atlanticului. Acțiunea părea mai ușor de realizat înările Americii, dar data întoarcerii navelor și ruta lor erau tănuite cu grijă. Francezii ar mai fi putut ataca și prăda marile porturi din America spaniolă: Vera Cruz, Porto Bello, Cartagena, unde comori fabuloase se acumulas, în așteptarea galioanelor. Erau ținte fixe, dar puternic fortificate, ceea ce, de asemenea, făcea riscantă acțiunea. Totuși, cu orice risc, aceste bogății trebuiau capturate! Și, de vreme ce în porturi se găseau mai sigur decât pe mare, de acolo trebuiau luate.

Onoarea de a îndeplini o misiune atât de glorioasă i-a revenit lui Jean-Bernard Desjean, baron de Pointis. Marinar și ofițer de artilerie cu o vastă experiență (avea atunci 50 de ani), baronul de Pointis concepus de mai multă vreme planul unei expediții împotriva posesiunilor spaniole din America. În urma discuțiilor purtate cu contele de Pontchartrain, ministrul marinei, regele a emis un ordin la 25 iulie 1696, prin care

stabileau efectivele ce i se puneau la dispoziție baronului: 7 corăbii, 3 fregate, 1 corvetă, 1 galiotă cu tunuri, 2 flutes¹ și 4 nave de traversare. Lipsind fondurile, rămănea în sarcina lui Pointis să plătească toată aprovizionarea și hrana celor 4 000 de soldați și marinari, pe întreaga durată a campaniei, respectiv 7 luni. A cincea parte din captură revenea regelui, a zecea parte amiralului Franței, a zecea parte din primul milion și a treizecea parte din următoarele — echipajului... Acționarii urmau să-și împartă restul, proporțional cu valoarea capitalului investit.

Baronului de Pointis i-a fost atât de greu să adune sumele necesare, încât el nu a părăsit portul Brest decât la 7 ianuarie anul următor, 1697. După 58 de zile pe mare, escadra a făcut escală la Santo Domingo, în partea occidentală (astăzi Haiti) a insulei, care aparținea Franței. Oamenii se puteau refăce puțin după oboseala călătoriei; dar alimentele uscate, metodele proaste de conservare a apei au provocat inevitabil apariția scorbutului, după două luni de călătorie. Pe de altă parte, cu ocazia acestei escale, Pointis dorea să obțină ajutorul piraiților din insulă, flibustierii, pentru a-și realiza planul. Energia lor și buna cunoaștere a regiunii îi erau indispensabile.

Dar tratativele cu flibustierii s-au dovedit dificile. Aceștia au pretins un procentaj mult prea mare din eventuala pradă și garanții ferme că vor primi sumele respective. Și astfel, Pointis nu a găsit decât 1 000 de oameni gata să-l urmeze, în loc de 2 500, cum sperase.

La Santo Domingo, baronul a stabilit definitiv ținta expediției, după îndelungi discuții cu Ducasse, guvernatorul insulei. După părerea acestuia din urmă, ea trebuia să fie Porto Bello, unde se aflau probabil galioanele spaniole. Dar Pointis nu a urmat sfaturile lui Ducasse, din două motive: risca să nu găsească galioanele, care se

puteau afla pe mare, și se temea ca spaniolii să nu le incendieze sau să le scufunde, dacă ele s-ar fi găsit în port. De aceea, el a preferat să meargă la Vera Cruz, unde „Flota Noii Spanii” era ancorată din luna septembrie și nu putea pleca înainte de luna mai. Argintul nu risca să fie scufundat, pentru că se încărcă pe vase numai înainte ca ele să ridice ancora. Potrivit unor informații obținute de Pointis la Santo Domingo, de câțiva vreme, din prudență, spaniolii își țineau comorile, până în ziua plecării, la 40 de leghe (1 leghe = 4 km) de oraș. În plus, datorită configurației Golfului Mexic și regimului vântului și al curenților, după ieșirea din portul Vera Cruz drumul nu se putea îndrepta decât direct spre Europa.

În schimb, în ce privea Cartagena, Pointis avea informații care îi făceau să spera asemenea bogății încă, chiar și în lipsa galioanelor, prada ar fi fost substanțială. În consecință, baronul de Pointis a hotărât cum să procedeze. La 29 martie, într-o ordine desăvârșită vreo 30 nave (cele 17 plecate din portul Brest, la care se adăugaseră aproximativ 15 fregate ale flibustierilor), pe care se îmbarcaseră în total aproape 6 000 de oameni, au pornit în direcția Cartagenei. Orașul se întindea la nordul unui golf de 14 km lungime și 6 km lățime, golf care se deschidea către mare spre vest printr-o mică strămoare, aflată sub protecția puternicului fort Boccachique.

Planul inițial al lui Pointis era simplu: debarcarea, la nord-est de Cartagena, a unor trupe care să atace orașul de pe țărm, în timp ce escadra îl bombardea de pe mare. Regiunea aleasă pentru debarcare permitea — avantaj important — să fie evitate forturile Boccachique și Santa Cruz, orașul fiind apărat dinspre est numai de fortul Santo Lazaro, care părea ușor de cucerit. Dar pentru că cifra de 5 000 de oameni, socotită necesară pentru a lua cu asalt orașul, nu

putea fi atinsă fără participarea marinarilor, ceea ce ar fi însemnat slăbirea puterii vaselor — expuse rafalelor vântului și eventualelor atacuri ale navelor engleze — Pointis și-a modificat radical primul plan. A hotărât să încerce mai întâi să cucerască fortul Boccachique, după care să-și pună întreaga escadră la adăpost în golf și să dispună, astfel, de cea mai mare parte a echipajului.

28 de nave la orizont

Atacul direct, dinspre mare, asupra fortului Boccachique prezenta dificultăți majore. Această fortăreață era socotită cea mai puternică din Lumea Nouă. Reputația ei stăvilise până atunci orice operație ofensivă asupra-i. Pointis a fost nevoit să imagineze următoarea manevră: să debarce artileria între Boccachique și Cartagena, să instaleze pe țărmul golfului niște baterii care să distrugă corăbiile ce vor încerca să apere strâmtoarea și apoi să atace fortul dinspre țărm, bombardându-l în același timp de pe mare. În ciuda tuturor așteptărilor, debarcarea s-a desfășurat nestăruenită. Nici o navă dușmană nu a blocat strâmtoarea. Peste puțin timp, fortul Boccachique era înconjurat. Dar având în vedere importanța sa, trebuia un asediu în toată regula. Urma deci să instaleze tunuri și mortiere pentru a deschide o breșă și a acoperi trupele care aveau să treacă la atac. Dar toate acestea cereau timp! Un timp prețios pentru spanioli, care vor avea astfel răgaz să-și evacueze către interiorul țării comorile acumulate și să-și pregătească mai bine apărarea.

În acest moment, o întâmplare neprevăzută a grăbit desfășurarea evenimentelor. Două semi-galere venite din oraș s-au îndreptat direct spre fortăreață, pentru a-i aduce întăriri. Pointis trebuia să împiedice cu orice preț debarcarea acestor întăriri

care dublau efectivul garnizoanei. A dat ordin ca 60 de piraiți să înainteze către port și să împiedice debarcarea celor nouă nave. Dar artileria s-a dezlănțuit asupra lor. Și pentru că înaintaseră prea mult pentru a se mai întoarce înapoi, piraiții s-au refugiat la piciorul zidului, care era construit astfel încât îi apăra aproape perfect de focul spaniolilor. Pointis a apreciat atunci că, susținându-i pe cei aflați la piciorul zidului, ar putea să „prefacă o acțiune pornită din întâmplare într-o treabă serioasă”, și și-a aruncat toate trupele în luptă... Foarte curând, focul francezilor a devenit atât de intens,

Flibustier francez din secolul XVII

În p. 78: monedă cu efigia lui Ludovic XIV (sus), din arhivă din Cartagena (imagine din portul columbian)

încât spaniolii nu au mai apărut pe ziduri, iar cele două semi-galere au făcut cale întoarsă. Din ce în ce mai numeroși au piciorul zidului, francezii se pregăteau să escaladeze fortificațiile, când o pânză albă a anunțat capitularea fortului. Peste câteva clipe, bătrânul Ximenes de Orozco, guvernatorul fortului de 25 de ani, i-a înmănat lui Pointis cheile fortăreței, spunându-i: „Iată cheile tuturor Indiilor spaniole”.

Odată luat Boccachique și

escadra pusă la adăpost în golf, Pointis a putut să atace Cartagena de pe țărm, întărindu-și forțele cu cât mai mulți mateloți. Alăturarea lor trupelor de pe țărm și emoția spaniolilor la vestea căderii fortului Boccachique, socotit până atunci invincibil, au explicat evoluția evenimentelor. Forturile Santa Cruz, Santo Lazaro și suburbiile fortificate ale Cartagenei s-au predat de la primele focuri.

La 6 mai 1697, trupele lui Ludovic XIV au intrat în Cartagena. Pointis a ordonat imediat un *Te Deum* pentru a mulțumi Providenței că i-a îngăduit victoria atât de rapidă. Apoi, ieșind din catedrală, s-a instalat la Consederia, o clădire masivă, unde se adunau comorile în așteptarea galioanelor. Aici ar fi trebuit să se găsească toată prada, după mărimea căreia se va aprecia succesul expediției. În afară de aceasta, trebuiau capturate cât mai multe bunuri de la locuitorii, care au fost obligați să-și transporte ei înșiși averile la Consederia. Pointis a anunțat că celor ce le predau de bună voie le vor lăsa a zecea parte din bogății, iar tuturor celor care îi vor denunța pe cetățenii ce încercau să se sustragă — în plus încă o zecime din averi. Rezultatele nu au întârziat să se arate. Baniul au început să curgă spre Consederia. Pentru mai multă siguranță, ofițerii, în fruntea unor mici detașamente, au percheziționat casele notabilităților.

Dintre toți locuitorii Cartagenei, când li s-a cerut să predea argintul, cei mai îndărătnici au fost preoții. Pointis a ordonat să fie întemnițați câțiva dintre ei. Și de astă dată efectul a fost imediat: „când se văzură scăpați din temniță și când li se spuse că vor fi azvârliți în mare dacă nu-și plătesc răscumpărarea, ne-au satisfăcut dorințele mult mai mult decât ne așteptam”, notează de Pointis în memoriile sale.

La scurt timp, trupele franceze au fost nevoite să părăsească precipitat orașul. Anotimpul ploilor, care întârziase în acel an, a început la

câteva zile după cucerirea oraşului. Apoi a izbucnit o puternică epidemie de friguri galbene, care a afectat 800 de oameni, în mai puțin de șase zile. În fața unei situații atât de critice, Pointis a ordonat încărcarea în grabă a prăzii pe vase și a dat ordin de imbarcare. În acel moment, piraii au cerut baronului partea lor din comoră. Au urmat neînțelegeri cu privire la evaluarea prăzii, la numărul oamenilor, la convenția încheiată. Toate s-au sfârșit prin revolta piraiților, care s-au întors să jefuiască orașul, în vreme ce Pointis și escadra lor ridicau ancora.

Dar aventurile erau abia la început. Când escadra părăsise Franța, englezii, îngrijorați de primejdia pe care o reprezenta ea pentru aliații lor spanioli, ca și pentru ei înșiși, încercaseră mai întâi să-l oprească pe Pointis în portul Brest. Dar un vânt puternic, bătând dinspre est, le-a îndepărtat de țarm escadra, Pointis reușind să iasă netulburat. Atunci englezii trimiseseră pe urmele lui o a doua escadră, sub ordinele amiralului Neuville, comandant-șef în Mediterana, și ale amiralului olandez Evertson... Înainte de a părăsi Cartagina, o mică navă trimisă în grabă din Santo Domingo îl informase pe Pointis despre prezența escadreii anglo-olandeze în Marea Antilelor.

Marea Antilelor era întinsă, dar curenții obligau vasele să urmeze numai anumite trasee. În dimineața de 6 iunie 1697, francezii au descoperit 28 de nave inamice legănându-se la orizont! „Nenorocirea pare îngrozitoare și inevitabilă”, gândea Pointis. Escadra mi s-a transformat în infirmerie. Fețele palide, mersul și faptele șovăielnice ale marinarilor mă duc cu gândul la spitalul Hôtel-Dieu sub armel!”

Câte orele 9 dimineața, o navă care transporta bolnavii și una dintre navele de traversare au fost încercuite și au trebuit să se predea. Englezii au găsit la bordul lor o mare cantitate de provizii de toate felurile, muniții, câteva

butoiașe cu aur și argint... și germeii celei mai teribile epidemii de friguri galbene care devastaseră vreodată o escadră a lor!

Trei zile și trei nopți de urmărire

Pointis a încercat atunci o manevră de degajare. În lucrarea sa memorialistică, care relatează expediția asupra Cartaginei, el scrie: „Amiralul englez credea că nu mai am altă posibilitate decât să mă întorc în strămoșia Bahaamas. Era muncit de un sin-

Baronul de Pointis, cel care a condus expediția împotriva Cartaginei

gur gând: să mi-o ia înainte, pentru a-mi tăia calea. Dar eu mi-am dat seama că ar fi putut ieși în pierdere din această manevră, pentru că în loc să continue înfruntarea în paralel cu linia formată de noi, el deschisese, avansând, un unghi care îl punea de fapt de-a curmezișul nostru, la o distanță mai mare decât atunci când se afla puțin în urmă. Astfel, dacă eu aș fi schimbat direcția, m-aș fi aflat mai departe de el decât înainte, ceea ce tot era un

câștig”. Ghicind de îndată manevra francezilor, anglo-olandezii au virat și ei la rândul lor. Dar escadra lui Pointis câștigase mult în distanță și navele ei, foarte rapide, o sporeau tot mai mult.

După trei zile și trei nopți de urmărire, francezii au reușit să se depărteze de dușmani într-atât, încât nu-i mai zăreau în urma lor. „Vă închipuiți că întreaga escadră se bucura nespus!” Dar odiseea lui Pointis nu se terminase încă! Prada fabuloasă pe care i-o atribuia gura lumii atrăgea pe urmele sale o mulțime de echipaje. Pe unul dintre acestea, care naviga în largul insulelor Scilly, francezii l-au descoperit în noaptea de 24 spre 25 august, după focurile de poziție... Reperat și el la rândul său, Pointis a reușit, grație vitezei superioare a navelor sale, să se eschiveze din nou.

Franța nu mai era acum chiar așa departe. Flotila lui Aylmer, care îl aștepta la intrarea în portul Brest, dispăruse ca prin farmec, atunci când apăruse escadra franceză: într-adevăr, lipsa proviziilor o obligase să se întoarcă în Anglia. După 235 de zile de aventură, în dimineața zilei de 29 august 1697, escadra baronului de Pointis a intrat în rada portului Brest, purtând în pânțele o comoră extraordinară. Această pradă (chiar dacă însoțită de o escadră destrămată, decimată de febra galbenă) urma să aibă o influență foarte fericită asupra încheierii păcii. Lipsită de o parte a resurselor sale și afectată de căderea Barcelonei în mâinile francezilor, survenită aproape în aceeași perioadă, Spania a hotărât să semneze tratatul de la Ryswick¹. Căderea Barcelonei fusese provocată și ea tot de expediția împotriva Cartaginei. ■

**În românește de
Ioana FEODOROV**

¹ Franța a semnat tratatul de pace cu Anglia, Olanda și Spania la 20 septembrie 1697, iar cu Imperiul roman de națiune germană la 30 octombrie același an, tot la Ryswick.

MAI
1944

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● George Ivașcu, în articolul Muncitorii intelectuali (Vremea 7 mai): „Atâta vreme cât intelectualul își va lua temerile sau dorințele lui personale drept realități, spre deosebire de trăirea în permanență a muncitorului de pe ogoare și din fabrică, el nu va putea avea un rol într-adevăr creator, într-adevăr răscolitor de valori pozitive.

Dar va veni ziua cea mare când acest război va fi sfârșit și când fiecare va trebui să răspundă la marea, definitivă întrebare:

— Ce ai înțeles din acest război, din această răscruce hotărâtoare a istoriei, care ți-a fost dat s-o trăiești și ce-ai făcut dacă ai înțeles-o?

Și va fi val de acela care nu vor putea răspunde decât: nimic.”

● Horia Damian (născut la 27 februarie 1922) este pictorul despre care Lucia Dem. Bălăcescu scrie următoarele în Vremea: „Compoziția paletei lui Damian e dintre cele mai solide, serioase. Durata tablourilor îl preocupă în aceeași măsură, cât îl preocupă și meșteșugul plastic. Le arată amândurora un interes deosebit. Modul său instinctual de a picta — în care l-ar putea recunoaște o ordine, dacă nu o metodă — l-a adăugat cunoștințele din cărțile de specialitate.

Și acum despre specificul românesc. Damian consideră reprezentativi pe Andreescu, Luchian și Petrascu.

Parisul îl pare cel mai ni-

Unde este posibilă invazia?; Grevele din Anglia împiedică invazia; Data invaziei e ținută în mare secret; Urgentarea invaziei cerută de presa sovietică; Stalin cere din nou efectuarea invaziei; Declarațiile lordului Halifax [ambasadorul britanic la Washington — n.n.] despre problema invaziei.

Sunt doar câteva din titlurile unor articole și comentarii publicate de un singur ziar¹, *Ecoul* (director Mircea Grigorescu) în doar două-trei zile de la începutul lunii mai 1944. Ele exprimă însă preocuparea majoră a celor aflați în război, de-o parte sau de alta a frontului: apropierea momentului decisiv al conflagrației, prin intrarea în luptă a forțelor anglo-americane în răsăritul Europei, care urmează să debarce într-un loc și la o dată, deocamdată, necunoscute.

„Inviaza nu este numai o problemă militară de primul rang, ci și una politică — scrie corespondentul *Ecoului* din Berlin, la 5 mai 1944.

Cercurile militare germane — continuă corespondența — socot că în orice caz invazia va aduce faza predecisivă a acestui război. Ea poate să se termine numai cu biruința unuia sau a celuilalt adversar. O invazie care ar însemna numai o debarcare reușită va însemna deja victoria Germaniei”.

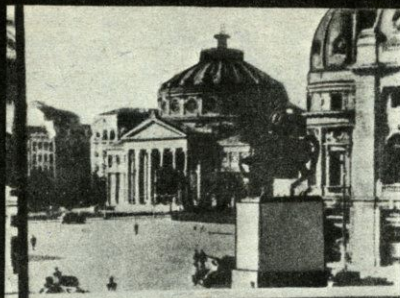
Comentatorul ziarului *Vremea*, notează și el la 28 mai: „Lăsând la o parte considerente de altă natură, cum ar fi îndeplinirea cuvântului dat guvernelor emigrate de la Londra sau francezilor lui de Gaulle, sau rușilor, interesele politice sunt acelea care obligă pe anglo-americani să dea asaltul asupra continentului.

Însuși faptul că în presa sovietică se vorbește cu încredere despre apropiata deschidere a celui de-al doilea front constituie un indiciu, printre atâtea altele”, încheie revista amintită.

Ziarul *Timpul*, referindu-se la aceeași iminentă debarcare anglo-americană în răsăritul continentului, face și portretele a doi dintre principalii comandanți ai forțelor aliate: americanul D.D. Eisenhower și britanicul A.W. Tedder.

„Cu o statură mușchiuloasă, cu umeri largi, ochii veșnic întunecoși, reci, o gură energică”, astfel este prezentat Eisenhower. „Este omul care a lucrat o viață întreagă cu cei mai ridicați coeficienți de siguranță. Niciodată n-a cutezat o aventură la voia întâmplării. Numele său a devenit cunoscut pentru prima oară în cursul acestui război atunci când s-a anunțat în întreaga lume debarcarea forțelor anglo-americane în Alger, șeful suprem al

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Piața
Palatului
Regal
văzută
de pe un balcon
al acestuia

Horia Damian,
desen
de Lucia Dem. Bălăcescu
în Vremea

acestei operații fiind Eisenhower”.

Mareșalul aerului, sir A.W. Tedder, scrie *Timpul* „este de o glacialitate nemaipomenită. El face tot posibilul ca să-și realizeze proiectele sale. Tedder este înduplecat împotriva subordonaților săi, foarte puțin formalist, însă extrem de dibaci în comportarea sa față de ceilalți comandanți ai aliaților.

Astăzi — continuă ziarul citat — mareșalul aerului este nu numai cel mai important și cel mai puternic om după Eisenhower, dar în același timp este comandantul suprem al tuturor acțiunilor aeriene care sunt în legătură directă cu invazia și de care depinde în cea mai mare măsură”.

Revista *Pământul românesc* (director Aurelian Rădulescu) dedică un număr, 17/1944, Transilvaniei, „într-un moment — se spune în editorialul publicației — în care problema Transilvaniei preocupă spiritele mai mult ca oricând. Un concurs de împrejurări așează pe planul întâi chestiunea veșnic deschisă a mulțării ce ni s-a impus. Nu e inimă de român care să înceteze o clipă de a bate pentru pământul sfânt ce ni s-a răpit, nu e gând românesc care să nu se îndrepte înspre Carpații noștri — numai ai noștri”. Semnează în paginile acestui număr: D. Drăghicescu (*Un episod din lupta noastră națională din războiul trecut*), Ion Hudiță (*Transilvania, leagănul naționalismului maghiar*), Ion Căneană (*Cetate a pământului și a istoriei*), C. Coposu (*Temeiul juridic al Consiliului Dirigent al Ardealului*), V. Isac (*Vasile Lucaci, apologet al libertății*), Gh. Bulgăr (*Naționalismul culturii transilvane*) ș.a.

În articolul *Precursorii*, prof. univ. Victor Papacostea stăruie asupra însemnătății unirii înfăptuite de Mihai Viteazul, ideea unității statale românești fiind preluată de urmașii săi. „Mihai s-a prăbușit — scrie V. Papacostea —, dar ideea unirii cu Ardealul domină întreg veacul ce-i urmează. Radu Șerban, Radu Mihnea, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu — niciunul dintre voievozii care au lăsat un nume mare în paginile istoriei noastre n-a pășit în afara acestui destin. Nici unul n-a pierit înainte de a-și fi dat contribuția de sânge sau de gândire pentru împlinirea lui”.

Pagini inedite din memoriile lui Duiliu Zamfirescu publică revista *Câmpia libertății* (director Vlaicu Bârna), în care romancierul — ministrul României la Roma în anii '90 ai veacului trecut (*Magazin istoric*, nr. 10, 11/1973) — relatează întâlnirea sa cu Badea Cârțan, venit în capitala Italiei, în 1895, să vadă vestigiile amintind de trecutul daco-romanilor.

Servitorul italian al memorialistului îl anunță speriat că la intrare în reședință se află un om ciudat. „De la genunchi până la

Cronică mărunță

merit pentru a găsi într-insul desăvârșirea unei meserii ce-l pasionează. Acolo se găndește că va găsi rețetele de atelier ce și le crede treburile-cioase”.

- Prima cursă de automobile din lume, relatează Ecoul, a avut loc în 1894 pe distanța Paris-Rouen. Au luat parte 102 vehicule, la Rouen ajungând însă doar 15. Câștigător un automobil Daimler, care dezvoltă senzaționala (pe atunci) viteză de 20,7 km pe oră.

- Noul tarif al taximetrelor: pornirea — 30 lei, pentru fiecare 170 m parcurși — 7 lei.

- Comandamentul militar al Capitalei comunică pierderile din urma bombardamentelor din zilele de 4, 15, 21 și 24 aprilie; case distruse — 1 892; case avariate — 1 489; incendii — 102; răniți — 2 979; morți — 3 378. „Cea mai mare parte din bombe — se arată în comunicat — a căzut în cartierele de locuit; au fost incendiate sau distruse, de asemenea, clădiri ale Universității, instituții de cultură, biserici și cimitirul Sf. Vineri”.

- Ce trebuie să aibă la el cel chemat la incorporare, conform instrucțiunilor Mare-lui Stat Major: 2 cămăși, 2 perechi indigestibili, 2 perechi ciorapi, 2 ștergare, 2 batiste, toate noi sau în bună stare, confecționate pe cât posibil din pânză națională (cânepă sau bumbac).

- Prețuri pe piața alimentară a Capitalei: ouă — 16-18 lei bucata; carne — 280-300

MAI
1944

Cernăuți —
 imagine
 din avion

Cronică mărunță

lei kg; spanac — 10-15 lei kg; ridichi — 6 lei legătura; salată — 6-7 lei bucata; portocale — 130-160 lei bucata; lămâi — 160-200 lei bucata; smochine — 1 400-2 000 lei kg.

● „Autor al unei bune vieți romanțate (Miron Costin), prin care s-a impus de la debut atenției publicului, d. Dumitru Almaș dă în recentul său roman [Acolo, în Filioara — n.n.] monografia unui stat moldovenesc din preajma celui alalt mare război, până în dată după improprietărire. Autorul are meritul că nu vede moravurile țărănești cu priviri idilice, că nu se sfiște să arate violența instințelor, fără ca, de altă parte, să înțrețină o atmosferă șarjat naturalistă”. (Șerban Cioculescu în Ecoul)

● Populația Capitalei este obligată ca atunci când găsește parașute lansate de inamic sau alte obiecte să le semnaleze imediat circumscripției de poliție celei mai apropiate (organelor de apărare pasivă). Cei ce-și vor însuși asemenea obiecte vor suporta rigorile legii.

● Se aduce la cunoștință bucureștenilor că semnalul de prealarmare se va da atunci când aviația inamică se află la 40 minute de zbor față de București. Semnalul de alarmă se va da când aviația inamică se va afla la 15 minute de zbor față de Capitală.

● La stingerea din viață a scriitorului N. Petrașcu (Magazin istoric, nr. 2/1994) ziarul Ecoul notează: „N. Petrașcu a fost un maritor consi-

găt e vârat într-un țăp, iar de la gât în sus într-o oaie. La ce-l întrebi, el răspunde mereu: «Mama Roma, mama Roma». Să vedeți ce-i în stradă, vă speriați. A întrerupt circulația trăsurilor. Tot orașul e la poarta noastră”.

Ciudatul personaj era, de fapt, un țăran transilvănean, care venise „mai cu trenu, mai pe jos”, să vadă Columna lui Traian și alte monumente romane, păstrătoare ale amintirilor comune dărilor și romanilor.

„Pentru mine, notează memorialistul, Badea Cârțan adusese, în depărtarea străinătății, nota emoțională a graiului românesc, a portului de muntean, a îndrăzelii lui fataliste de a ajunge cu orice preț la maica Roma; pentru ceilalți, nota admirabilă de putere de străbateră a rasei latine, de geniul politic al marelui împărat [Traian—n.n.], care împlântase în culburile Carpaților sămânța Vulturilor romani și, mai presus de toate, de misterioasa putere ce mâna pe acest țăran, jumătate inconștient, către obârșia neamului lui”.

De ce n-au cucerit turcii țările române se intitulează studiul publicat de P.P. Panaitescu în *Revista fundațiilor regale*, în care evidențiază coordonatele luptei antiotomane a românilor, de-a lungul a mai multor secole.

Una dintre semnificațiile deosebite ale rezistenței antiotomane românești este aceea că a întârziat înaintarea turcilor spre Europa, oferind răgazul necesar statelor apusene de a-și moderniza oștirile. „Când înaintarea turcească — scrie istoricul — a fost în stare să-și îndrepte grosul forțelor asupra Europei centrale (primul asediu al Vienei, la 1529), ea nu s-a mai ciocnit cu oastea feudală a nobililor, ci cu oștile cu arme de foc, puști și tunuri ale regilor. Aceste oști moderne — suntem în epoca mercenarilor specializați în arta războiului — erau acum superioare ca tehnică și armament celor turcești; înaintarea Semilunei a fost întâi oprită, apoi pe măsură ce armamentul se perfecționa, puterea otomană a început să dea înapoi”.

La întrebarea: „De ce n-au fost cucerite de turci Țara Românească, Moldova și Transilvania, de ce n-au fost încorporate Imperiului otoman după chipul Serbiei, Bulgariei, Greciei și Ungariei? De ce s-au mulțumit turcii cu câteva puncte de sprijin întărite, așa-numitele raiale, și n-au cucerit țara întreagă și de câte ori oștile turcești au cuprins-o, tot de atâtea ori s-au retras?”, istoricul demonstrează că „una dintre cauzele, poate cea mai însemnată” că nu s-a întâmplat aceasta este de natură economică. În țările române se afla grânerul otoman, rezerva de hrană a împărației. „Domnii — arată P.P. Panaitescu — au fost mari gospodari în sensul actual al cuvântului, în contrast vădit cu exploata-

Solemnitate
la Regimentul
de gardă
călare
la instalarea
colonelului
Marcel Olteanu
la comanda
marii unități

Troita
eroilor
căzuți
pe front

rea nepricepută a turcilor. Era în interesul împărăției ca grănarul ei, fără de care ar fi murit de foame oștirea, să fie bine gospodărit și gospodăria bună o asigura numai administrația românească.

După ce armele românești au apărât timp de mai bine de un veac neatrănarea țării — conchide autorul —, buna gospodărire românească, priceperea în cele economice, a ferit la rândul ei țara de cotochirea străină.

Un omagiu lui N. Iorga, asasinat de legionari în 1940, aduce revista *Convorbiri literare* care publică, sub semnătura lui Alex. Lapedatu, studiul *Istoria noastră în viața culturală a neamului. Momentul Iorga*.

Nicolae Iorga „aducea pentru elaborarea operei sale istorice — consemnează autorul —, pe lângă excepționalele daruri personale, resurse și mijloace pe care nici unul dintre emulii săi nu le mai poseda împreună și într-o asemenea măsură: o superioară pregătire intelectuală, o extraordinară de întinsă cultură generală, o neistovită pasiune pentru știință și o fenomenală putere de muncă, cu ajutorul cărora a putut răscoli, revoluționa, în câteva decenii, întregul fond al istoriei noastre naționale, deschizându-i căi noi în toate direcțiunile și dând la iveală un enorm material documentar inedit, privitor la viața trecută și prezentă a poporului român, viață pe care și pusese de gând s-o reînnoiască și reconstruiescă pe baze mult mai largi și mai bogate”.

Față de înaintașii săi (Bălescu, Kogălniceanu, Hasdeu), Iorga, arată Alex. Lapedatu, „a avut avantajul să poată lucra aproape o jumătate de secol, să nu se lase ademenit pe nici un alt domeniu de activitate intelectuală mai mult decât acel al istoriografiei și să observe, în toată lucrarea sa, stăruitoare continuitate. De aceea s-a înălțat deasupra tuturor ca cel mai mare și mai glorios istoric al neamului, dominând, cu geniala personalitate și uriașa sa operă, istoriografia română a epocii. Este în această privință — continuă autorul — ceea ce Dimitrie Cantemir a fost în cultura română la începutul secolului al XVIII-lea și ceea ce Petru Maior a fost la începutul secolului următor.

Precum deci el a numit și caracterizat, în *Istoria literaturii române din secolul al XVIII-lea*, vremea celui dintâi ca epocă a lui Dimitrie Cantemir, iar a celui din urmă ca epocă a lui Petru Maior, la fel istoricul viitor va trebui să numească și să caracterizeze vremea noastră, în viața culturală a neamului, ca epoca lui Nicolae Iorga.” ■

Cronică mărunță

derabil al vieții artistice și literare de la sfârșitul secolului trecut și începutul veacului nostru. Câteva din portretele contemporanilor săi, călduros trasate, vor fi totdeauna consultate cu folos. Defunctul avea cultul prieteniei, care se întâlnește din ce în ce mai rar la generațiile noi”.

● Întrebat de ce a întârziat o oră plecarea trenului de Oltenița, întârziere care a devenit obișnuită, conducătorul garniturii preciza acum câteva zile că mecanicul locuiește tocmai la triaj și că-l este scuzabilă lipsa. Dar dacă era vorba de o linie principală, unde plecările nu pot merge decât cronometric, ce ar fi făcut decât mecanicul în chestiune? — scrie Curentul.

● Cantinele Consiliului de Patronaj, organizate în diferite părți ale Capitalei, oferă zilnic mâncare sinistrăților și refugiaților aflați în trecere prin București. Astfel, în perioada 1-14 mai 1944, au fost servite 20 510 mese.

● Se stinge din viață prof. C. Stoicescu (n.1881), fost decan al Facultății de drept și rector al Universității din București, membru corespondent al Academiei Române.

● Prof. Silviu Dragomir este numit prorector al Universității din Cluj (refugiați la Sibiu) în locul lui I. Lupaș.

● Pentru faptele lor eroice de armă sunt decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul” generalii Schwab Hugo (Magazin istoric, nr. 8/1992), Voiculescu Const., Treștioreanu Const., Niculescu Gh., Timuș Traian, Petculescu Atanasie.

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

SECRETELE LUI HRUȘCIOV

Un deceniu din istoria războiului rece, 1954-1964, constituie tema unei cărți apărute acum la Moscova, în editura „Novosti”, (2 volume), sub titlul *Nikita Hrușciiov — crize și rachete. Privire din interior*. Autorul ei este Serghei N. Hrușciiov, fiul fostului lider sovietic. Sunt peste 1 000 de pagini dense, un fel de memorial al epocii: fapte, nume, cifre, zborul lui Powers, căderea spionului Penkovski, sputnicii și cosmonauții, Eisenhower și Kennedy, Saharov și Soljenițin, dar mai ales lupta de culise din timpul crizei Caraibelor.

Serghei Hrușciiov, de profesie inginer rachetist, lucrează în Statele Unite, ca politolog. El a avut acces la documente secrete, necunoscute, respectiv la corespondența personală Hrușciiov-Kennedy din acei ani (1960-1963). Puțini știu astăzi că cei doi șefi de stat s-au înțeles atunci să facă schimb de păreri direct, prin oameni de mare încredere, ignorând Departamentul de Stat și MAE sovietic.

Mesagerii scrisorilor erau fraatele președintelui american, Robert, ambasadorul rus la Washington, Dobrinin, curieri secreți, ziariști, rezidenți (șefi ai rețelelor de spionaj respective). Grație tuturor acestor documente, ies la lumină acum, la 30 ani distanță, resorturile diplomației secrete care a funcționat — între Moscova și Washington — în una dintre cele mai dramatice perioade ale războiului rece. „Un lucru este cert, declară Serghei Hrușciiov într-un interviu apărut recent la Moscova. Hrușciiov este tot mai bine înțeles în America și tot mai persiflat în țara lui. În S.U.A. apar una după alta cărți și articole despre el și timpul lui... Cât privește opiniile rusești, ele se remarcă prin superficialitate. Continuă să circule clișee — voluntarismul, subiectivismul, pantoful la tribuna ONU, bulldozorul în expoziție, nu-i plăceau intelectualii, îi plăcea să bea... Cu toate slăbiciunile și greșelile lui, Hrușciiov nu a făcut numai prostii. El a crezut sincer în reforme și a ris-

cât. O sumedenie de proiecte au început în timpul lui și ele nu vor rămâne în istorie ca prostii și insuccese, ci ca o acumulare de experiență în beneficiul urmașilor. Ca și Kennedy, Hrușciiov nu se înscrie într-un tipar, într-o formulă generală. A fost deopotrivă erou și ostatic al țării lui, al soartei și al epocii”.

De fapt, nici nu a existat o cursă a înarmărilor, afirmă — în continuare — Serghei Hrușciiov. Liderul sovietic — de la a cărei naștere s-au împlinit la 17 aprilie 100 de ani, la Washington fiind prevăzută o conferință internațională cu participarea foștilor președinți R. Nixon și M. Gorbaciov — s-a opus constant vârfurilor militare care urmăreau competiția cu Statele Unite. „Zgărcit, țăran ca structură interioară, el nu voia să cheltuiască banii în zadar, pe înarmare. Considera că orientându-se pe fabricarea de rachete, U.R.S.S. putea reduce masiv armata și cheltuielile militare. Spunea cam așa: de ce trebuie să băgăm 10 miliarde într-un crucișător, dacă cu rachetele putem lovi orice punct?”

Se temea grozav de ceea ce avertizase Eisenhower: politica militară să încapă pe mâinile militarilor. Când Hrușciiov s-a întâlnit cu Kennedy, la Viena, el au căzut de acord că între S.U.A. și U.R.S.S. exista o paritate nucleară. Din datele puse la dispoziție de spionul Penkovski, Kennedy știa că rușii aveau pe atunci 6 rachete în total, iar Hrușciiov știa că Kennedy știa asta. De aceea, când Kennedy i-a declarat liderului sovietic: vă putem distruge de câteva ori, acesta i-a răspuns: și care e diferența între de câteva ori și o dată? Rezultatul e același. Și Kennedy a fost de acord.

Poate că principalul merit al lui Hrușciiov în fața poporului său este reconsiderarea doctrinei militare. În țara lui, el a fost părintele dezarmării. De fapt, el nu a luptat cu americanii, ci cu complexul militar-încălzitor din țară, afirmă Serghei Hrușciiov.

„Îmi aduc aminte, continuă

el, cum în una dintre cuvântările lui, tata a declarat că noi fabricăm rachete cum facem cremvurști. Dar eu sunt rachetist. Știu că aveam numai câteva rachete. L-am întrebat: „Unde-ți sunt cremvurștii ăia?” Și el mi-a răspuns: „Înțelege că dacă am urmărit să declanșăm războiul, atunci, într-adevăr, numărul rachetelor ar conta. Dar pentru noi acum este important ca americanii să creadă că le avem și să le fie frică”. Și ei au crezut. De aceea Kennedy a fost șocat când a aflat, datorită lui Penkovski, adevărul.

„Căderea tatei de la putere și venirea lui Brejnev, în 1964, nu sunt deloc întâmplătoare. În urmă cu 30 de ani aparatul de partid a câștigat lupta”, încheie Serghei Hrușciov, care se află în al treilea an în S.U.A., cu un contract, la centrul de studiere a politicii internaționale de la Universitatea „Brown” din Provi-

dence, capitala statului Rhode Island. Cum a ajuns acolo? În 1959, în timpul vizitei la San Francisco, tatăl său, cel care i-a avertizat pe americani că „socialismul va îngropa capitalismul”, l-a cunoscut pe directorul unei uzine, pe nume Watson. Invidios pe cantinele cu autoservire ale uzinei americane, liderul de la Kremlin l-a anunțat solemn pe acesta că producția sovietică de computere scoate mașini net superioare celor americane. Cu modestie și eleganță, dl. Watson i-a răspuns: „Nu aveți dreptate”.

Fiul d-lui Watson, fost președinte al firmei IBM, apoi ambasador al S.U.A. la Moscova — unde l-a cunoscut pe fiul lui Hrușciov, răzând atunci amândoi de pățania cu computerele — este sponsorul centrului științific din Providence. El i-a oferit lui Serghei Hrușciov contractul

amintit. Ar mai fi de adăugat doar că niciodată nu se poate ști cine pe cine îngroapă. ■

Florentina DOLGHIN

¹ Colonelul Oleg Penkovski este unul dintre puținii ofițeri sovietici de informații de rang înalt, care au transmis date Occidentului și a rămas în funcție până la arestare. Intr-o direcție a GRU (Glavnoe Razvedivatelnoe Upravlenie — Direcția Principală de Cercetare), el răspundea de activitățile din Canada, S.U.A., Marea Britanie și America de Sud. Cazul Penkovski a reprezentat unul dintre cele mai mari succese ale serviciilor de informații occidentale. De la 21 aprilie 1961, când a avut loc prima sa întâlnire cu agenții americani și englezi, la Londra, și până la arestarea lui, în octombrie 1962, la Moscova, acest colonel din GRU a transmis occidentalilor peste 5.000 documente, multe dintre ele ultrascrete. De asemenea, a oferit informații despre mecanismul serviciilor de informații sovietice, avertizând astfel Occidentul despre realul pericol pe care îl prezenta acesta. A fost prins de KGB, judecat și executat prin împușcare la 13 mai 1963, desi era ginerele unui înalt demnitar sovietic.

CLIO ANUNTA • CLIO ANUNTA

THOR HEYERDAHL ȘI O CĂPETENIE INKA

Recent — anunță revista *Norway Now* — cunoscut etnograf, arheolog și explorator norvegian Thor Heyerdahl — pe care l-am văzut în februarie acest an la ceremoniile de deschidere și închidere ale Jocurilor Olimpice de la Lillehammer — a făcut o descoperire senzațională. După cinci ani de săpături, efectuate într-o localitate din Peru, în care s-a păstrat cea mai mare concentrație de piramide din lume (26 pe 2 km pătrați), Heyerdahl — care implineste în 1994 80 de ani — a adus la suprafață mumia unei căpetenii locale inka, moarte în urmă cu circa 600 de ani. Bărbatul purta un veșmânt de bumbac, bogat ornamentat, cu adaosuri din aur și argint, și o placă pe piept din argint, strălucind de perle, iar alături avea sceptrul de ceremonie. Înainte de a fi înhumat, șeful inka fusese învelit în 23 straturi de țesătură, iar deasupra era acoperit cu rășină densă, pentru a opri pătrunderea umezelii.

Căpeteniile inka nu plecau niciodată singure pe lumea cealaltă. Intr-o încăpere vecină arheologii au descoperit rămășițele a 20 de tinere femei, aduse jertfă în timpul ceremoniei de înmormântare, iar în altă încăpere au fost identificate alte patru mumii, probabil slugi ale căpeteniei inka.

Cariera celebrului arheolog a înregistrat ast-

fel un moment de apogeu, după alte mari succese, între care teoriile lui — argumentate științific — privind calitatea de iscusiți navigatori a locuitorilor din Peru înainte de descoperirea Americii de către Columb. După cum se știe, Heyerdahl a condus expediția Kon Tiki în Pacific, în anul 1947, expediție efectuată pe o plută de lemn de balsă (aflată în prezent într-un centru muzeal de la periferia orașului Oslo), apoi a traversat Atlanticul cu „Ra-1”, în 1969, și „Ra-2” în 1970, cu o ambarcațiune din papirus, iar în anii 1977-1978 a condus expediția „Tigris” pe Tigris, de pe țărmul irakian până în Marea Rosie.

Toate aceste călătorii demonstrează teoria lui Heyerdahl conform căreia în vechime oceanele și mările nu au constituit obstacole între oameni. Civilizațiile timpului au stabilit permanente contacte transoceanice. De pildă, afirmă celebrul explorator norvegian, ciudatele construcții piramidale din arhipelagul Canarelor din Oceanul Atlantic sugerează construcțiile de același gen din Mesopotamia, din Mexic și Peru, ceea ce probează — afirmă el — contactele din vechime între Orientul Apropiat și America, zone despărțite de mări și oceane.

F.D.

Eroismul

armatei române

POVESTESC

VETERANII

CITITORII

SCRIU ISTORIE

Primim, la solicitarea noastră formulată în numerele anterioare ale revistei, noi relatări din partea celor care au participat la luptele grele ale armatei române în cele două războaie mondiale, care nu și-au precupețit viețile, atunci când țara i-a chemat să o apere.

Cum spațiul nu ne permite reproducerea multora dintre aceste însemnări — ele având un caracter strict personal, de emoționante mărturii, dintr-un timp de grele încercări și suferințe pentru milioane de oameni —, vom aminti totuși, aici, pe cei care ne-au scris în ultimul timp.

Astfel, dl. prof. **CONSTANTIN D. TEIȘANU**, din Ploiești, a luat parte la campania din vest ca „țânăr sublocotenent, comandant de pluton de pușcași, în compania a 2-a, batalionul 1 000 A independent”, participând la luptele de acoperire din sud-vestul Banatului, între 1 și 20 septembrie 1944.

DI. VICTOR I. VLYN, din com. Dorna Arini, jud. Suceava, evocă faptele de arme ale aviatorului adjutant **Mihai Socea**, din com. Piatra Șoimului, jud. Neamț, decorat pentru vitejia sa, prin decretele regale din 19 septembrie 1941 și 2 februarie 1942, cu Virtutea Aeronautică de Război cu spade, clasa „Crucea de Aur”, și cu Ordinul „Coroana României”.

DI. MIHAIL AGRIGOROAIEI, din Brăila, a luptat ca sergent în Batalionul 6 infanterie ușoară din Divizia a 6-a și evocă momente dramatice din bătăliile de la Cotul Donului.

DI. col. (r) M. GHEORGHIU, din Brașov, a avut inițiativa de a strânge mărturii ale unor camarazi de arme (din promoțiile 1941-1944 ale Școlii de ofițeri activi de artilerie antiaeriană) din campania din Vest, corespondând cu peste 300 de veterani. Din aceste mărturii ne-a trimis și nouă 22 de evocări — un veritabil capitol dintr-o carte memorialistică.

Veteranii... Eroii de lângă noi. Prin jertfele lor s-a alungat dușmanul din țară și s-a înfăptuit România Mare în 1916-1918, prin eroismul și vitejia lor a fost salvată țara din urgia celui de-al doilea război mondial. Faptele lor de arme rămân pilduitoare pentru dragostea de țară a poporului nostru, însușește exemple de bărbăție și devotament pentru urmași.

În preajma zilei Victoriei cinstim memoria celor căzuți pe câmpurile de bătălie și-i ascultăm cu respect pe supraviețuitorii care aduc spre noi amintirile unui timp de grele sacrificii pentru poporul nostru, ca de altfel pentru întreaga omenire.

Pentru rubrica noastră de astăzi am ales corespondențele ce urmează.

În imagine: slujbă de pomenire a ostașilor români îngropați la Maubeuge, oficiată la 30 octombrie 1993 de Mrg. Gheorghe Surdu, de la biserica-greco-catolică din Paris.

Cimitirul erolor români la Maubeuge—Franța

În nr. 10/1993 am publicat o relatare a cititorului nostru Mircea Tudoran, din Mannheim—Germania, referitoare la cimitirul erolor români căzuți în primul război mondial, aflat în acest oraș.

Iată că un alt cititor și corespondent, din Franța de data aceasta, ne scrie despre un alt cimitir în care sunt păstrate osemintele a 80 de ostași români trecuți la cele veșnice tot în anii grei ai primei conflagrații mondiale.

Este vorba despre cimitirul din orașul Maubeuge, din nordul Franței, pe râul Sambre, unde sunt înhumăți 80 soldați români. „Locul morții lor este necunoscut”, scrie istoricul Jean Nouzille (Magazin istoric, nr. 2/1992) în cartea *Le calvaire des prisonniers de guerre Roumains en Alsace-Lorraine. 1917-1918*, Editura Militară, București, 1991. Comentând faptul că mare parte dintre acești soldați români de la Maubeuge s-au stins din viață (81 la sută) între 3 ianuarie și sfârșitul lui martie 1917, istoricul francez socotește că aceasta „confirmă voința deliberată de exterminare a prizonierilor de război români”.

Să-l urmărim, așadar, pe corespondentul nostru francez.

„În noiembrie 1993 am participat la o slujbă religioasă de pomenire a morților, a 80 de ostași români, care au pierit de foame și de frig ca prizonierii la nemți pe teritoriul Franței. Nu se cunoaște numărul exact al prizonierilor, dar se pare că ar fi fost în jur de 10 000, dacă nu mai mulți. Sunt, se pare, primii prizonieri făcuți în luptele din Transilvania, din 1916, când românii au trecut din Vechiul Regat ca să elibereze Transilvania.

Drept represalii, Kaiserul Wilhelm a ordonat să-i ducă pe acești prizonieri departe, să nu se mai poată întoarce în țară, și să fie supuși la munci dure, tranșee, poduri etc., să fie înfometaji și să nu li se facă adăpost în timpul iernii. Represaliile erau ca un fel de răzbunare pe regele Ferdinand, care a intrat în război în 1916 împotriva Germaniei și Austro-Ungariei de-atunci.

La Maubeuge, unde am fost, careul ostașilor români este bine îngrijit de municipalitate, și în fiecare an, de 11 noiembrie, se trece și pe la careul nostru cinstind pe aliații noștri în primul război. Noi n-am știut până acum de existența acestor eroi. Regina Maria după război a contribuit din punga ei ca să se facă aceste careuri cu monumente în piatră, cu inscripții în românește, cu cruci în piatră pe care sunt trecute numele lor.

Din mărturiile celor care au trăit evenimentele de pe-atunci, prizonierii au trăit ca vitele în aer liber. Localnicii le aruncau mâncare peste sârma ghimpată când paznicii nu erau în zonă. Iarna lui 1916-1917 a fost năprasnică și s-au stins cu toți. Până în martie

1917 au fost predați localnicilor să-i îngroape, și aceștia le-au luat plăcuțele înmătriculoatoare și le-au păstrat, îngropându-i de multe ori în gropi comune.

Iată, în continuare, lista cu numele celor 80 de eroi români morți departe de patrie: Ilie Alexandru, Toma Dumitru, Dobre Pană, Ilie Constantin, Barangie Marin, Tonița Ștefan, Mihalache Nicolae, Cracă Matei, Dumitru Jordache, Marin Subră, Iordache Dumitru, Cracă Ilie, Grigore Luca, Nicolae Vasile, Purcaru Gheorghe, Ioan Lovin, Podam (Prodan) Nicolae, Costin (Costin) Ion, Varverie Ion, Alecu Constantin, Soc Ion, Pană Florea, Rânciugă Ion, Truță Ștefan, Neacsu Marin, Grigore Ion, Rotaru Jean, Blându Nicolae, Dobrin Ion, Bădescu Ion, Mihail Vasile, Jitaru Gheorghe, Balaban Camil, Popu Nicolae, Olteanu Constantin, Dragomir Ion, Diaconu Dumitru, Pânăța Stan, Diaconu Drăgiei, Coșcanu Ivan, Stoika George, Koritki Năstase, Gherasimescu Ion, Pândaru Constantin, Dumitru Nicolae, Kicoveanu Dumitru, Katschea Sandu, Culcea Gheorghe, Voicu Nicolae, Rossian Grigore, Kurlian Ion, Gheorghe Ion, Necunoscut (Inconu), Bașnam Ion, Safica Georgi, Presură Alexandru, Dumitru Ivan, Maxim Ion, Martin Ion, Gheorghe Ștefan, Rusu Nicolae, Răduț Ion, Mocanașu Vasile, Popescu Radu, Bărbunaru Pandlea, Ileanu Gheorghe, Pardoș Dumitru, Popa Enache, Sânjoan Grigore, Tudor Ion, Căposu Gheorghe, Sacoe Florea, Buzama Gheorghe, Ghiță Radu, Bobârcea Marin, Nicolae Gheorghe, Mușat Mihail, Ivan Stoica, Banu Constantin, Cozianu Gheorghe.

D. POPOVICI, Puteaux, France

În sfârșit, liberi!

Prizonier de război, deținut împreună cu alte câteva mii de ruși, polonezi, cehi, sârbi, români ș.a. în închisoarea de la Poncratz, de lângă Praga. Sâmbătă 5 mai 1945. Aici în celulă suntem trezi toți, dar nu mișcăm. Energiile trebuiesc păstrate. Pentru cine?

Până când?

Cu 150 grame de pâine pe zi, cu o cană de ceai și o gamelă de nu știu ce zeamă e greu, foarte greu; când e caldă, mirosul zeamei e insuportabil, când e rece, nu se poate mânca. Cei mai vechi afirmă că e sfeclă fu-

rajeră! Ne-au trezit tropăiturile cizmelor germane. Tropăituri pe coridoare. Ascultăm cu urechile ciulite, cu răsuflarea reținută. S-a întâmplat ceva? Se va întâmpla? Dar ce? Cheia se răsuțește în ușa. Nemții sunt în alertă. Se vede după aspect.

Sunt cu căștile pe cap, cu sacii de grenade trecuți peste umere și piepturi. Răsuflă precipitat. Se vede c-au alergat nu glumă. (În mod obișnuit, sunt cu bonete și fără grenade.) „Inspection” șuieră unul. Ne cer să curățim și să spalăm pe jos. Au trântit ușa. De pe turla închisorii se aud șase bătăi. Nu crede nimeni nimic din ce-au spus. Ceva, ceva se întâmplă, chiar acum.

Vorbim cu toții în șoaptă. Nu ne putem înțelege: dar încet-încet, totul se clarifică; apare un punct luminos. Unul pronunță „Hodgesa”, eu adaug „Beruan” și așa mai departe. Sunt cuvintele transmise prin bucătar. Pepo afirmă că Hodges e un general american. Cehii susțin că Beruan e cam la 20-30 km SV de Praga, un orașel. Logic: armata americană condusă de Hodges e la Beruan, deci la porțile Capitalei. În mod normal, după cum avansează el, în jurul orei 10-12 vor fi la Praga. Nemții aleargă pe coridoare strigând mereu: „Ruhe, Ruhe”.

Nu știu cum arată închisoarea, dar am impresia că e în forma unui E. În aripa închisorii de peste geam se petrece ceva înfiorător. Se aud icnituri, țipete, bătăi, urlete în tot mai multe celule. Ascultăm îngroziți. Fiecare lovitură, fiecare țipăt ne pătrunde în inimi, în carne... nemții bat cu ură, bat cu sete, a distrugere. Urletele ne țiuie în urechi. Auzim loviturile, icniturile, gemetele, țipetele...

Și, deodată, un cântec țâșnește din celulele în care se bate. Din tot mai multe celule năvălește cântecul. Cântă, paradoxal, o închisoare întreagă. Cântă și cehii noștri, stând într-o poziție solemnă, impresionantă! Poate că-i imnul lor. Poate! Din aripa cu bătăile se zărește până dincolo de Văltava, până la Hrad. Steagurile cehe fâlfăie pe Hrad. Zvasticile au căzut.

Pe coridoare „Ruhe, Ruhe”. Așteptăm îngroziți să intre și în celula noastră. Dar nu! Și, deodată, un șuier prelung, o explozie formidabilă și o ploaie de bolovani, pământ, țigle, cărămizi, mortar, un nor roșietic cenușiu s-au prăvălit peste acoperișul închisorii. Noi am fost proiectați pe podea. Un nou șuier... o bombă neagră, cu ampenajul fluierând s-a năpustit prin fața geamului nostru, afundându-se în baza peretelui care se resimte în momentul impactului. Cu mâinile înfipite în pătură, aștept explozia. Tensiunea e maximă. De ce nu explodează odată? Să se termine! Să se termine!

Cehii s-au aruncat în ușa cu umerii, cu pumnii! Zadarnic! Unul din ei cățarat pe gâtul altuia se holba pe geam. Flutură din mână și urlă: nemețki samaliot, nemețki samaliot. Din podurile învecinate, mitraliere germane trag după avioane. Avioanele germane bombardează închisoarea. Nu înțele-

gem nimic. Nu mai pricepem. Cehul de la geam urlă. Aripa închisorii e dărâmată. Nu se mai aud nici bătăi, nici țipete. Moartea s-a năpustit în aer și-a ucis bătuți și bătauși. De-a valma!

Pe coridoarele noastre e liniște. Nemții au dispărut. De undeva de jos, dinspre oraș urcă spre noi un zgomot surd, nedelesuit dar uriaș. Se apropie de noi. Dar mai repede se întorc avioanele germane. Șuvoiul din oraș se apropie din nou. Schimbul de focuri ba se apropie, ba se îndepărtează. La un moment dat, un strigăt uriaș din pieptul acestui torent: Zvobodu, Zvobodu. Cehii ne lămuresc că înseamnă *libertate*, dar și numele unui general, parcă Liubomi Svoboda, care vine în fruntea unei divizii cehe, în cadrul armatei sovietice.

Încet-încet ne lămurim. E sâmbătă 5 mai 1945. A început insurecția din Praga. Ne îmbrățișăm îngrijorați. Acum pricepem. Nemții au părăsit închisoarea. Ne-au lăsat, pare-se, închisi. Aviația lor desăvârșește ceea ce au început ei în celule. N-avem ce face. Doar să așteptăm! Între timp, aviația și-a făcut „plinul” și ne atacă din nou. Am numărat cam la 50 de șuierături de bombe din care, nu sunt sigur, au explodat trei. Ulterior am auzit că în industria germană ar fi lucrat ca la 500 000 de muncitori francezi! Să fi fost opera lor?

Cam pe la orele 16-17 valul acela uriaș a reluat asaltul. Mitralierele țâcăne. Suntem cam 3 000, după cum afirmă cehii, la Poncratz. Și nu din cei mai răi. Toți cei închisi sunt antinaziști. De ei au nevie ce de-afară, de organizatori și de combatanți, dar și de noi, de prizonierii de război, cei cărora li s-a imprimat pe haine un KG (Krieg gefangene).

Dar nemții se țin bine. Deschid un torent de foc. Luptă cu furia disperării. Ucid... înainte de-a fi zdrobiți. Altă șansă n-au!

În sfârșit, ușa e trântită de perete. Eliberatorii au fost azvârlți pe coridor. Călcăm peste ei, spre libertate. Din fiecare celulă o explozie de oameni, care năvălesc afară, împinși parcă de o forță uriașă, ca din gură de tun. Împing și sunt împins, calc și sunt călcat, expulzat spre trepte, în curte.

În curte respirăm. Respirăm și amenințăm. Amenințăm zidurile cu pumnul. Strig: „Români, români!...” Ne-am grupat. Suntem 17. Fiecare naționalitate se grupează aparte. Limba, limba ne-a unit. Și-acum râzând, cu și fără noimă, veseli, emoționați, ne-atingem, dăm mâinile. Ne îmbrățișăm. În sfârșit, liberi!

Ioachim V. NEMEȘ,
profesor de istorie,
pensionar, Câmpia Turzii

Societatea „Junimea” ALBUM BIOGRAFIC

În numărul 4/1994 al revistei *Magazin istoric*, am publicat un articol consacrat contribuției Societății academice „Junimea” din Cernăuți la înfăptuirea Marii Uniri din 1918. Arătăm cu acel prilej că, între numeroase alte documente depistate în Fondul „Frații Dugan”, recent pus la dispoziția cercetării, se află și o lucrare inedită, întocmită, în anii 1928-29 de către membrii societății și intitulată *Cronicarul. Albumul Mare*. Cele trei volume ale acestuia conțin microfișele biografice ale unui număr de 943 de foști membri ai „Junimii”, cu informația adusă până la data întocmirii acestor fișe. Din aceste 943 biografii, am selectat câteva mai semnificative și în ideea de a exemplifica prin elemente concrete ideea centrală a articolului nostru și anume aceea că membrii Societății academice „Junimea” din Cernăuți s-au angajat nemijlocit în lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri. Pe parcursul câtorva numere, vom urmări faptele acestor oameni.

LASCĂR LUȚIA. S-a născut la 18 august 1895, în orașul Suceava, ca fiu al cantorului bisericesc Eleazăr și al soției acestuia Teofila. Școala primară și liceul le-a făcut în orașul natal. Profesorul Vasile Morariu vedea în el „spiritul cel mai eminent între colegi și conducătorul lor”. În

clasele superioare ale liceului s-a dedicat activității publicistice, colaborând cu articole pe teme politice și culturale la presa română din Transilvania (*Tribuna* din Arad și *Luceafărul* din Sibiu). Activitatea sa i-a atras atenția lui Nicolae Iorga, care i-a și reprodus unul din articole în *Neamul românesc*, sub titlul semnificativ, *Vorbe cuminți*.

În 1913, Lascăr Luția a devenit student al Facultății de filosofie din Cernăuți, acordând atenție deosebită studiului limbilor română și germană, ceea ce l-a făcut pe Sextil Pușcariu, profesor la Universitatea din Cernăuți în acea vreme, să vadă în el un foarte bun viitor specialist. La 7 martie 1914, L. Luția a fost primit ca membru al „Junimii”.

La izbucnirea primului război mondial, a trecut granița în România, devenind student al Universității din București. În 1915, după mai multe cereri, a fost admis ca voluntar într-un regiment de artilerie. Concomitent, a urmat cursurile unei școli de aviație și a desfășurat o bogată activitate publicistică în paginile ziarelor *Epoca* și *Românul*. Cu numai două săptămâni înainte de intrarea României în război, parcă presimțindu-și sfârșitul, a trecut pe furiș granița, întâlnindu-se în ascuns cu familia sa în lunca de la Liteni (Suceava).

La intrarea în război, unitele lui L. Luția, a fost detașată în Dobrogea. A participat la luptele de la Turcuiaia, iar mai apoi la încercările de stăviliră a invaziei înamice asupra capitalei României. Bravul voluntar a căzut în ziua de 21 noiembrie 1916, în timpul unei recunoașteri la Ștefanesti pe Neajlov. A fost distins post-mortem cu „Virtutea Militară”.

În martie 1922, la cererea familiei, rămășițele pământești ale lui L. Luția au fost duse la Cernăuți. La plecarea sicriului din București, între cei prezenți se afla și Nicolae Iorga. Cu prilejul reînhumării sale, la Cernăuți, i s-au conferit mari onoruri. Societatea „Junimea” a înființat o bibliotecă ce a primit numele lui Lascăr Lu-

ția, primul membru al acestei societăți căzut pe front pentru înfăptuirea Marii Uniri.

IUSTIN BREABĂN. S-a născut în 1889, în comuna Sf. Onufreiu, lângă Siret, într-o familie de țărani. A făcut școala primară în comună, liceul la Suceava și a devenit student (juridice) al Universității din Cernăuți. „Junimea” l-a primit printre membrii săi la 23 noiembrie 1910.

În 1914, înainte de izbucnirea războiului, a trecut în România și a obținut înrolarea în armată, urmând cursurile Școlii de ofițeri de rezervă de la Botoșani. După absolvirea acesteia, a fost repartizat la Regimentul 35 infanterie. La intrarea României în război, îi scria cu satisfacție fratelui său, preotul Casian, exprimându-și ultima dorință: „Acum, să văd sfârșitul, să ne vedem cu toții acasă la noi și, apoi, pot să mor”. Destinul a vrut însă altfel. Aflat cu regimentul său pe front, „a plătit gloria zilelor de la Mărășești cu sângele său, picând, cu capul zdrobit de o grenadă germană, în ziua de 11 august 1917. Iustin Breabăn e unul din cei 5 eroi ai „Junimei”, care au pecetluit înfăptuirea României Mari cu sângele lor”.

Dr. Anghel POPA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

EROII DIN CĂINENI

Evocăm, în paginile acestei rubrici, prin intermediul însemnărilor d-lui prof. univ. dr. Gh. Canini, o pagină de eroism a unor tineri — mulți dintre ei aflați la vârsta anilor de școală — în luptele din urmă cu 78 ani pentru apărarea pământului scump al țării, copleșit de trupele inamice.

Exemplul lor rămâne pilduitor, peste timp, pentru curajul cu care au pus dragostea de țară mai presus decât viețile lor tinere.

În luna septembrie 1916 un grup de tineri din com. Căineni-Vâlcea au luptat cu o puternică armată a timpului, Corpul alpin german. În dimineața zilei de 13 septembrie 1916 această comună a fost supusă unui intens bombardament de artilerie de trupele germane. Toată lumea era uimită și nu înțelegea ce s-a întâmplat, deoarece se știa că armata română, după ce trecuse Carpații, la 15 august 1916, lupta la nord de Sibiu, în Ardeal. Ce se întâmplase?

Generalul Falkenhayn, comandantul trupelor germane din Ardeal, trimisese Corpul alpin german, prin munți, să ocupe podul și satul Căineni, căzând în spatele trupelor

Primim noi și noi vesti de la prietenii noștri de pe băncile școlilor și ale facultăților, de la cadre didactice, încă în activitate sau la anii pensiei, de la alți cititori care își amintesc de anii de școală, de foștii lor colegi sau profesori.

Este un semn că rubrica noastră, inaugurată în octombrie 1992, se bucură de interesul constant al cititorilor și, desigur, al colaboratorilor noștri elevi, studenți, profesori etc.

Vă păstrăm deci deschise aceste pagini, stimați prieteni, așteptându-vă cu noi corespondențe despre activitatea cercurilor de istorie, despre profesorii și colegii voștri pasionați de istorie, despre difuzarea revistei în școlile și localitățile dvs. etc.

Revista noastră va publica, de asemenea, noi și noi pagini de studii și articole în ajutorul celor care se pregătesc pentru concursul de admitere la facultățile de istorie sau la cele la care istoria face parte dintre disciplinele de concurs, oferindu-vă cele mai bogate informații istorice, în completarea manualelor școlare, despre toate epocile istoriei românilor sau din trecutul altor țări și popoare.

Unele dintre aceste subiecte și titluri le puteți găsi chiar în paginile rubricii noastre din acest număr.

noastre. Urmărea astfel să spargă frontul armatei române (la nord de Sibiu) împingând unitățile noastre în defileul Oltului, spre a le distruge și captura armamentul. Potrivit ordinelor primite, forțe alpine germane, sub comanda prințului Eric de Bavaria, au ajuns pe înălțimile de la vest de Căineni, de unde au deschis un foc puternic asupra satului. Casele ardeau, iar oamenii fugeau numai cu ce aveau pe ei. În această panică, un grup de 13 tineri din comună, care nu făcuseră încă armata, au plecat la moarte aproape sigură, să lupte cu dușmanii, în punctul numit „Malul Podului”. Având suficientă muniție și trăgând cu setele, ei au dat impresia germanilor că acolo erau trupe regulate puternice, reușind să apere satul lor până la sosirea Regimentului 5 Vânători, adus de lt. col. Toma Popescu, care a inițiat această acțiune.

Tinerii ce au luat parte la această luptă inegală sunt: Daneș N. Constantin (Dăbuleanu), Darie N. Nicolae, Daneș F. Stedan, Canini Ion, Daneș C. Nicolae (Lae Surdu), Canini Gheorghe (fost învățător), Rizoti Carol, Daneș I. Gheorghe, Horumbă C. Mihai, Cârstoiu P. Ioan, Flutrel C. Constantin, Vi-lău Gh. Ioan și Șușoi Ioan.

După sosirea vânătorilor români, acești bravi tineri puteau să se ducă la părinții și familiile lor, împrăștiate la mari distanțe de sat. Ei au continuat însă lupta și, cunoscând locurile, au devenit călăuze, înaintând în fața vânătorilor.

Pentru a înțelege cum s-au desfășurat lucrurile, am vorbit în luna mai 1980 cu ultimii trei supraviețuitori ai acestor evenimente. Astfel, Mihai Ion mi-a relatat: „Aveam 12 ani în septembrie 1916, când m-a trimis tata cu boii la pășunat în valea Urea. Am auzit câteleul lătrând; iar, când m-am uitat am văzut pe deal niște soldați cu coifuri mari pe cap. Am fugit la un bătrân, Ion Ariton, care clădea niște fân, și i-am spus ce am văzut. El mi-a zis «fugi mă că nu sunt nemți, armata noastră luptă dincolo de Sibiu». În timp ce noi vorbeam, patrula germană a coborât în vale, a spart magazinul forestier și a tras focuri de armă. Unchiașul văzând nemții s-a «încrezut» ca dușmanii au spart frontul. Dacă a început lupta și nu mai puteam coborî în sat, bătrânul ne-a dus la o peșteră, unde am stat trei zile și trei nopți.

DANEȘ GH. NICOLAE. „În septembrie 1916 aveam 19 ani. În dimineața de 13 septembrie 1916 eram pe dealul Picui și mi-au spus niște oameni: «Am văzut niște soldați unguri», nu știau că sunt nemți. Am fugit la primărie și le-am spus. N-au vrut să mă creadă, spunând că am «vedenii». După ce au tras nemții cu tunurile în sat, noi am luat puști și cartușe capturate de armata română de la unguri și depozitate la primărie, câte o pâine în sacul de merinde și am plecat în Malul Podului. Din poziția noastră vedeam pe germani cum coborau spre sat. Noi cei 13 băieți am început să tragem cu puștile spre ei. Am tras în ei de la ora 10 până la 15 când a venit Regimentul 5 Vânători. A doua zi m-am dus cu vânătorii să văd unde sunt germanii ca să-i atacăm. Nemții s-au ascuns după copaci, m-au lăsat să intru în pozițiile lor și m-au luat prizonier. M-au dus la o stână din Dealul lui Vlad unde am stat cu doi ciobani, cu santinelă nemțească la ușă. Le-am spus celor doi să fugim, însă ei nu au vrut. Noaptea eu m-am cățărat până la acoperiș și am ieșit încet din stână prin goul din acoperiș. Am ajuns iar la armata noastră și ducându-mă în recunoaștere cu ei, m-am pomenit cu trei soldați în urma mea. Au vrut să mă ia iar prizonier, însă au venit Ion Canini și Dinu Tăbăcutu, care au tras în nemți. Germanii au stat și au fost luați prizonieri, numai doi, fiindcă un neamț a fugit prin porumbul lui Dinu Popescu”.

CONSTANTIN (DINU) TĂBĂCUTU. „Casa noastră era la 8 km nord de Căineni, lângă granița de atunci dintre Ardeal și Vechiul Regat. În seara zilei de 13 septembrie 1916 tatăl meu a venit foarte emoționat și ne-a spus că nemții au cucerit Căinenii și că noi trebuie să ne ascundem în munți. Eu nu am plecat cu ei, ci m-am dus spre Căineni să văd ce s-a întâmplat. Pe drum, se auzeau fo-

curi de mitraliere și tunuri. Atunci n-am mai putut merge pe șosea și m-am suit pe potecile de pe deal. De acolo am văzut cum un obuz a explodat în Olt. Pe deal m-am întâlnit cu mai mulți băieți de seama mea care aveau puști și cartușe și se luptau cu nemții. Vărul meu Ion Canini mi-a spus să mă duc la primărie să iau și eu o pușcă că aveau ei destule cartușe pe care le purtau în sân și în sacii de merinde. La Căineni primarul povestea că atunci când a anunțat la județ că nemții sunt la Căineni cei de la prefectură i-au răspuns că vin să-l aresteze pentru răspândirea de știri alarmante, arătând că armata română luptă la nord de Sibiu. Împreună cu ceilalți băieți am ajuns pe piscul Gorgan, unde germanii căzuseră în spatele Regimentului 5 Vânători pe care vroiau să-l distrugă. Noi ne-am strecurat pe potecile pe care le știam și am început să tragem în nemți din spatele lor. Germanii prinși între două focuri au început să fugă. Noi stăteam ascunși după copaci și trăgeam cu sete. Pe unii îi lăsam să treacă pe lângă noi după care trăgeam în ei, luând și prizonieri”.

Celor 13 tineri care au început lupta la 13 septembrie 1916 li s-au alăturat alți 7 băieți din sat: Mihăilescu Gheorghe, Horumbă Ștefan, Tăbăcutu I. Constantin, Daneș Gh. Constantin, Eftimie Ioan, Năstase Gh. Ioan și Vieru Constantin.

Pentru eroismul lor, acești tineri au primit decorația militară „Bărbăție și credință cu spadă clasa a II-a”. În decretul nr. 2756/1919 prin care regele Ferdinand i-a decorat, se arată, printre altele, că: „Cerând arme și muniții s-au oferit să conducă patrulele noastre pe piscul Gordan, de unde, căzând în spatele dușmanului, îl silesc să părăsească tranșeele și reușesc să degajeze (să scoată din încercuire) pe vânători. Nu este aceasta, un act de eroism, demn de cele mai glorioase pagini ale istoriei? Am fost pe front, dar niciodată n-am auzit ca un grup de civili să despresoare o armată încercuită de dușmani”.

GH. CANINI

ANTICĂ

(Monoverb reflexiv: 4-7)

aaa__ss

Radu STOIANOV

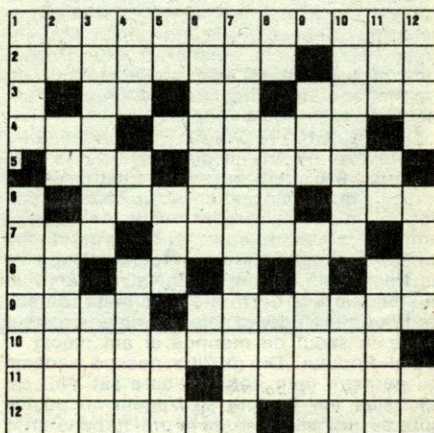

• REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS •

1877

ORIZONTAL: 1) Om politic, istoric și scriitor, ministru de externe al României care a cîștit proclamația de independență. 2) Participant la războiul din 1877 - Din el se puteau executa misiuni de observare. 3) Tir fără cap! - Stanciu Dumitru, unul dintre eroii de la Grivița 2 - Flacăra. 4) Râu în toponimia suedeză - Ion Grigore, Stan Gheorghe și Nica Vasile, cei care au smuls steagul din mâna otomanilor (sg.). 5) Sport cu aplicații militare - Presat. 6) Cale de acces spre redate - Steag turcesc. 7) Aceștia la sfârșit! - Unul dintre pictorii care au însoțit trupele române, surprinzând scene de pe câmpul de luptă (*Trecerea Dunării, Întâlnirea ș.a.*). 8) Curs! - Florescu Alexandru, alt erou căzut la 1 septembrie 1877 la Grivița - Dănescu Alexandru, erou al Griviței din 6 septembrie 1877. 9) Viteji ai neamului românesc, pomeniți pentru faptele lor - Generalul de divizie care a luat parte la asaltul de la Smârdan în campania 1877-1878 (Gheorghe; 1835-1913). 10) Printre primii în timpul asaltului redutei Grivița 1, a căzut la datorie cu tricolorul într-o mână și cu sabia în cealaltă. 11) Provincie în Portugalia - Măiestrie. 12) Încheiată cu Rusia în vederea războiului pentru independență din 1877-1878 - Zeciuială plătită statului de către musulmani.

VERTICAL: 1) Regiune în Sahara - Medic, de origine poloneză, stabilit în România, participant la Războiul de Independență. 2) Bio! - Locotenent (abr.) - Profet antic. 3) Cetate întărită în nordul Bulgariei care încercuiea, capitulează în fața armatei române la 30 august 1877 - Plasă pentru pescuit în apele adânci (pl.). 4) Aur (inv.) - Păreră! - Sălbatică (fig.). 5) Cuprins în salbă! - Exclamație - Cam (reg.). 6) A căzut eroid la datorie în fruntea companiei sale, în timpul atacului executat la 6 septembrie 1877 asupra redutei Grivița 2 - Theodori Iulian, medic participant la războiul independenței. 7) Pentru că am participat la războiul din 1877-78 (art.). 8) Cuprinse în cetate! - Rege legendar suedez - Leliță (reg.). 9) Trecătoare - Imaginară. 10) Pastrată, în ciuda atacurilor dușmanului - Prefix pentru „memorie”. 11) Sursă de apă - Pronume personal - Prejudicii

materiale create de război (sing.). 12) Omenos - Participant activ la întreaga campanie a independenței, care pentru faptele sale a fost decorat cu „Virtutea militară”, „Trecerea Dunării”, „Apărătorilor Independenței” ș.a. - Termen redus!

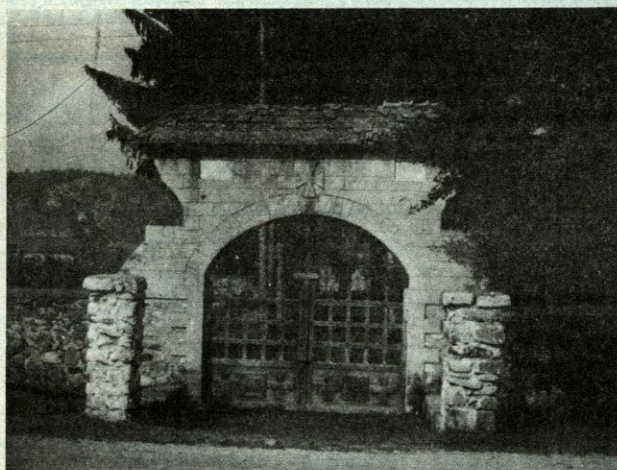
Dictionar: AȘAR, KDDA, GAUT, MNES

Tulea IOAN

Soluția careului Legende din bătrâni: TUDORA - BUCUR - URARE - ARBORE - RS - RUINA - RAU - NIL - SNAGOV - S - TEPES - ACIZI - VORONET - ANIT - LA - EI - RUL - ZA - ARON - MOMELI - IERARHIE - UNT - C-ARA - TRAP - E - UNSI - HAI-DUCI

Soluția jocului din numărul trecut (p. 51): FACTOR ISTORIC (FAC/T/ORI/S/T/ORI/C)

DIALOG CU CITITORII

CIMITIR AL EROILOR

Statornicul nostru colaborator, dl. **GEORGE GEORGESCU**, din com. **Șuici**, jud. **Argeș**, pasionat cercetător al istoriei argeșene, ne scrie despre un cimetir al eroilor din primul război mondial, în care sunt înhumate osemintele combatanților aflați de-o parte și de alta a liniei frontului: români și germani.

În anul 1917 autoritățile germane de ocupație au adunat, cu sprijinul populației, pe cei căzuți și îngropați la repezeală de soldați în locurile unde au decedat și i-au reînhumat în com. **Șuici**, la un loc ales mai spre nord lângă drum, donat de familia prof. universitar **Constantin Miclescu**. În anul 1918 venind armata română s-au mai adunat și adus din cei rămași pe locurile de luptă la acest cimetir de la **Șuici**. Din 1919 mormintele s-au îngrijit sub patronajul Societății „Cultul Eroilor Căzuți în Război”.

La 17 mai 1923, stabilindu-se ziua de pomenire a eroilor la înălțare — odată cu cultul Eroului Necunoscut — cimetirul de la **Șuici** a fost transformat în Cimetir de Onoare și s-au mai adus din satele din jur osemintele celor îngropați aiurea sau prin cimitirele din curțile bisericilor, în gropi comune, animator fiind călugărul **Ion Băscoveanu** din **Tigveni**, și au continuat lucrările la

zidul de incintă la îndemnul generalului **C. Iancovescu** (mort la 18.IV. 1945) fost ministru de război. Cimetirul dreptunghiular, de 67/27 m având la apus o absidă mai înaltă cu decroș și cu firdize aparente de 12/10 m are scriși — nominal sau global pe 361 plăci de piatră pătrate așezate pe câte două rânduri perechi de o parte și de alta a aleii centrale, separat sau în gropi comune — un număr de 722 eroi (492 români și 230 germani).

În mijloc se află o cruce mare de stejar, în stil românesc tradițional, cu inscripția „Eroilor noștri”.

În imagine: poarta Cimetirului eroilor din **Șuici**.

DIN 1927

Cititorii noștri preot **ION SPIRU** și maior **VIOREL CIOBANU**, din **Alexandria**, ne scriu despre un veteran al Războiului de Independență, participant, în 1927, la manifestările festive organizate la **București** pentru cinstirea eroismului oștenilor români pe câmpurile de bătălie de la **Grivița**, **Rahova**, **Opanez**, **Vidin** etc.

Printre veteranii participanți la aceste manifestări din **Capitala României** s-a aflat și lăncu **Stan**, din comuna **Dracea**, azi sat component al comunei **Crângu** (fost **Ologi**). A primit invitația cu emo-

ție când poșta i-a făcut cunoscut că este invitat la **București** spre a participa la defilarea veteranilor din 1877-1878.

Era de acum trecut de 70 de ani, dar în ciuda anilor și a greutății călătoriei a pornit spre **București** unde avea să se întâlnească și cu alți camarazi de luptă. Și se pare că încă mai erau destul, deoarece **Brevetul** dat teleormăneanului nostru purta numărul 7 091.

Bucuria i-a fost desigur mare, dar și mai mare a fost când i s-a înmănat **Brevetul** prin care i se acorda „**Medalia Comemorativă a Proclamației Independenței**”, medalie instituită de regele **Ferdinand**, iar **Brevetul** era semnat de marele nostru om de stat și ministru al afacerilor externe, **Nicolae Titulescu**.

Autorii, în încheierea scrisorilor, mulțumesc „acelora care au păstrat cu grijă astfel de acte și le pun la dispoziția Arhivelor statului sau Arhivelor militare, spre a fi păstrate cu grijă pentru generațiile viitoare.”

Reînnoim și noi, cu acest prilej, invitația către dvs. stimăți cititori de a ne pune la dispoziție (nu originalele însă) documente, fotografii, stampe, alte mărturii istorice etc. pentru a fi publicate în paginile revistei, în cadrul rubricilor noastre permanente puse pe deplin la dispoziția cititorilor: **Dialog**, **Cititorii scriu istorie**, **Clio anunță**, **Istoria și școala ș.a.**

CERERI ȘI OFERTE

IOAN CIOANCĂ, str. **Șoimului**, nr. 8, **Bacău**, solicită: nr. 6/7/1990, 12/1991.

FLORENTIN VULPE, str. **Valea lui Mihai**, nr. 4, bl. **A4**, sc. **E**, ap. 72, **București**, oferă colecția 1969-1990.

MIHAI ARSENE, șos. **Mihai Bravu**, nr. 294, bl.6, ap.8, **București**, solicită: nr. 5,6/1980; 1/1990; oferă: 7/1990; 3/1991.

AURICĂ TUDORACHE, **Calea Griviței**, nr. 136, ap. 60, **București**, solicită: nr. 12/1990; 10/1991; oferă: nr. 3/1982; 3/1985; 10/1986; 4/1987; 6/7/1988.

CRISTIAN FRIDLOVSKI-FRED, str. **Mălinului**, nr. 5, bl.3, ap. 86, **București**, oferă colecția 1967-1979.

VASILE CIOBĂNIȚA, **București**, CP 22-50, solicită: nr. 2,4/1967; 7,12/1974; 6,7,9/1975; 3/1983; 3/1993; 8,12/1993; oferă numere disparate din 1967-1990.

CONTENTS (Romanian History) G. Barițiu Revolution and Nationality • M. Popa, P. Păltănea 100 Years since the Memorandum Trial • C. Vișolanu The Genesis of the Wien Arbitration from 1940 • C. Popișteanu, M. Ștefan February, 1945. The Communists assail the Power • G. Ursul The Bishop Eugen Hacman — A Controversial Character • V. Papacostea The XVIIth Century — National Renaissance • I. Hudîță 1944. Excerpts from His Diary (VIII) • Al. Dobre Marshal Antonescu's Library • C. Aloanel, C. Troncotă The Romanian Gulag — The Deporteds Tragedy • I. Ursu Carmen Sylva and the Jewish Scholar Jakob Bernays • I. Lăcustă 1937. Testimonies about Romanians at Paris Universal Exhibition • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) G. Barițiu Révolution et nationalité • M. Popa, P. Păltănea Le procès de Memorandum — 100 ans • C. Vișolanu La naissance de l'arbitrage de Vienne de 1940 • C. Popișteanu, M. Ștefan Février 1945. Les communistes à l'assaut du pouvoir • G. Ursul L'évêque Eugen Hacman — une personnalité controversée • V. Papacostea Le XVIIème siècle, le siècle de la renaissance nationale • I. Hudîță 1944. Pages de journal (VIII) • Al. Dobre La bibliothèque du maréchal Antonescu • C. Aloanel, C. Troncotă Le Goulag roumain: le drame des disloqués • I. Ursu Carmen Sylva et l'érudit juif Jakob Bernays • I. Lăcustă 1937. Témoignages sur les Roumains à l'Exposition Universelle de Paris • A Bucarest, il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) Г. Баритиу Революция и национальность • М. Попа, П. Пăлтăнеа 100 лет со дня процесса меморандума • К. Вишолану Генезис Венского арбитража 1940 г. • К. Попиштиану, М. Штефан Февраль 1945 г. Коммунисты нападают на власть • Г. Урсул Владыка Еуджен Хакман — противоречивая личность • В. Папакостя XVII-ый век — век национального возрождения • И. Худица 1944 г. Дневник (VIII) • Ал. Добре Библиотека маршала Антонеску • К. Алоаней, К. Тронкотэ Румынский Гулаг: драма переселенных • И. Урсу Кармен Сильва и учёный еврей Якоб Бернайс • И. Лăкуста 1937. Свидетельства о румынах на Всемирной Выставке в Париже • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) G. Barițiu Revolution und Nationalität • M. Popa, P. Păltănea Der Memorandum-Prozess — 100 Jahre danach • C. Vișolanu 1940. Die Entstehung des Wiener-Schiedspruchs • C. Popișteanu, M. Ștefan Februar 1945. Die Kommunisten-Sturm auf die Macht • G. Ursul Bischof Eugen Hacman — eine umstrittene Persönlichkeit • V. Papacostea Der XVII. Jahrhundert, das Wiederaufleben der Nation • I. Hudîță 1944. Tagebuch (VIII) • Al. Dobre Ion Antonescu Bibliothek • C. Aloanel, C. Troncotă Der rumänische Gulag: die Tragödie der „Verlegten“ • I. Ursu Carmen Sylva und der jüdische Gelehrte Jakob Bernays • I. Lăcustă 1937. Zeugnisse über die Rumänen an der Pariser Weltausstellung • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumene) G. Barițiu Revoluția y nacionalidad • M. Popa, P. Păltănea 100 anos desde el proceso incoado a los autores del Memorandum • C. Vișolanu 1940. La genesis de la arbitrariedad de Viena • C. Popișteanu, M. Ștefan Febrero de 1945. Los comunistas asaltan al poder • G. Ursul El obispo Eugen Hacman — un personaje controversado • V. Papacostea El siglo XVII, siglo del renacimiento nacional • I. Hudîță 1944. Páginas de diario (VIII) • Al. Dobre La biblioteca del mariscal Antonescu • C. Aloanel, C. Troncotă El Gulag rumano: el drama de los dislocados • I. Ursu Carmen Sylva y el sabio judío Jakob Bernays • I. Lăcustă 1937. Testimonios los rumanos en la Exposición Universal de París • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate.

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

**IMPREUNA PENTRU
AGRICULTURA DE MINE**

magazin istoric

